

I-1201

ČÍTANKA

pro

školy měšťanské.

Díl III.

(S obrazem Jeho Veličenstva císaře Františka Josefa I.)

Sežili

František Šubrt a Jan Štastný.

(Nezměněný otisk textu z roku 1892.)

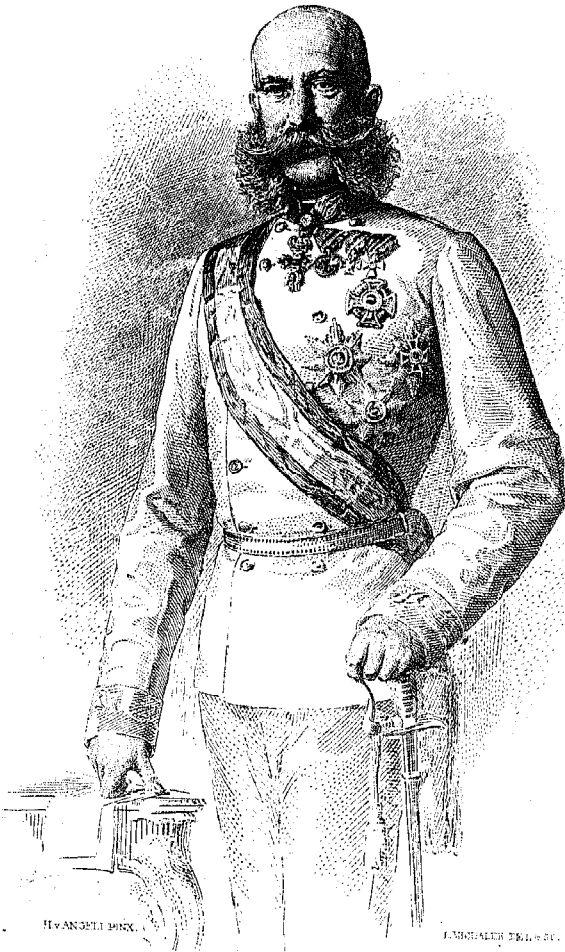
Cena 70 kr.

V Praze.

Cis. král. školní knihovna.

1893.

H. ANGETI DUK.

F. MOHNER DEL. ET.

PRODIGATE TO THE FAVORABLE VIEW.

LEPINE THIS COMPASSION BY D. VENTURELLI MARCA Y MARCA

1. Buď vůle Tvá!

Buď vůle Tvá! Ty, Jenžto přesahuješ
s nadhvězdných stanů světa končiny
a lásky okem po nich obživuješ
i valnou síř i tajné hlubiny;
Ty, Jenž přebýváš v moci neskonalé,
opásav Svých se slunci jasností;
Ty, Jenž tvoríš všech řady dokonalé
svatou, nestihlou řidiš moudrostí:
buď věčně vůle Tvá!

Buď vůle Tvá! Ta vůle, již se koří
nebeské tvorstvo světlem oděné,
ta vůle, nebe která nebem tvoří
a blahem plní duchy zvýšené —
jak anděly a silami tam všemi
v žalouci říši Tvé jest slavena,
tak, Otče, zde od dítek Tvých na zemi
jen poznána a vroucně plněna
buď věčně vůle Tvá!

Buď vůle Tvá, kdy záře Tvých milostí
a Tvých darů život náš oskvívá,
v našem kdy srdci ples a mír se hostí,
a blaženostmi duše oplývá:
však i kdy bouře nad námi se sbíhá,
bolest a nouze nám dny pokalí,
kdy zlý nepřítel cesty naše stíhá
a v truchlost mysl naši zahalí:
buď věčně vůle Tvá!

Buď vůle Tvá, když nad hroben stojíce
útech se zhošťujeme nejblazších,
kdy sovřeným zelem náru blednou líce
nad ztrátou pokladů těch nejdrazších:
ó, dej, v té smutné době, by se sneslo,
kdy před sebou svět pustý spatřujem,
v duch náš, jej silie, ono sladké heslo:
Tvůj, Pane, dar zde Tobě vracujem;
buď věčně vůle Tvá!

Buď vůle Tvá, a zákonů Tvých simě
v srdcích našich se stále rozmáhej!
Buď od Tebe nám milé každé břímě,
je nésti milost Tvá nám pomáhej!
Slabit jsme; Ty rač dáti setrvání,
Ty v pádu kroky naše podchycuj,
a jak v životu, tak i ve skonání
děj, Slitovniče náš, se rozkaz Tvůj!
Buď věčně vůle Tvá!

Fr. Lad. Čelakovský.

2. Duchu světa.

*Tajen jsi ty oku smrtelnému,
duchu světa, srdce přírody!
Zjevuješ se však přec tvorů mdlému,
zkoumá-li jen tvoje výplody.*

*Tebe vidím, když se na východě
purpurová brána otvírá;
když tvé oko v křišťálové vodě
na obraz tvé tváři pozírá.*

*Tebe vidím, když tu v lidském těle
velebná se duše zjevuje;
když sok líbá svého nepřítel —
i když láska lásku celuje.*

*Tebe slyším, v oblačném když moři
hrázoploďný hlahol hrochotá;
když se skály, hory, země boří —
i když slavík hájem klokotá.*

*Tebe slyším, když tu moudrost hlásá,
cnosti hlas když se tu ozývá;
slyším tě, když rozkoš lásky jásá,
i když svobody zpěv zaznívá.*

*Tebe cítím, když se srdce mého
nadpozemský plápol zmocňuje;
když tě vidím, slyším přítomného,
cítím tě — a cit mě zbožňuje!*

Boleslav Jablonský.

3. Svět a moudrost Boží v něm.

Svět tento jest jak obecné všem knihy nějaké, ježto jsou psány Boží rukou, to jest, mocí Boží a moudrostí, a každé stvoření obzvláště jest jako slovice těch knih, ježto jsou k ukázání moci Boží a moudrosti. A jakož bývá, že neučený, uzře knihy, vidí slovice psaná, ale nerozumí, co které míní: takož člověk nemoudrý, ježto jen jde podlé obyčeje hloupé zvěři a myslí k Bohu nepřiloží, vidí vnější postavu v zřejmém stvoření, a co je proč, tomu nerozumí. Ale duchovní člověk, ježto vše může rozsouditi, v té sličnosti, která ve stvoření zřejma, vnitř pozná, jak jest divná a veliká moudrost Boží, ježto vše to tak dobře zřídila. Protož všemť jsou divni skutkové Boží: nemoudří diví se jen vnější kráse a sličnosti stvoření krásného, a tu k tomu láskou přilnou; ale kdo je moudrý, skrze to, ježto vně vidí, hluboce obmyslí Božskou moudrost. Tak též v jedněch i týchž knihách jeden chválí, že jsou pěkné, dobře připravené; druhý, že jest v nich dobré písmo; třetí chválí vnitřní rozum, kterýž jest v tom písmu. Protož dobré jest, diviti se tomu, že jest Bůh tak mnohé věci spořádal krásně a tak slušně; ale tomu i dobré jest, kdo umí vnější krásu Božskou obrátiti k užítku duchovnímu, že nepřilne láskou k stvoření krásně a slušně zřízenému, ale od stvoření k Stvořiteli, kterýž to tak krásně vyvedl, láskou se obrátí. Na toť vzbouzí písmo myslí naše, abychom divné skutky Boží znamenali, abychom, divíce se ve všem moudrosti Boží, chválili Boha v činech jeho.

Dle Tomáše ze Štítného.

4. Jedna toliko vlast.

Ó slova pravdy svaté, pravdy nelíčené,
vás cítím boľně v duše hluboku
a dovidám se v každém pokroku,
že srdce mrtvo, vlasti odloučené;
a volám touhou ve své trapné strasti:
Jsi jenom jedna, jedna, milá vlasti!

Vlož ruku na srdce, a projdi cizí kraje
a projdi světa všeho končiny,
i všady zůstaneš sám sirý, jediný,
třeba rozkoší všech světů požívaje;
a řekneš uprostředí vši cizokrajné slasti:
Jsi jenom jedna, jedna, milá vlasti!

I arcit — nade mnou se všudy klene nebe,
i slunéčko mne všudy zahřívá,
a v přírodě můž' duch můj těšit sebe,
an ráj se krásný všude usmívá;
a jaké u vás středné među částí,
i takové zde u nás v cizí vlasti.

Přít se nechci s vámi, vaše kroky
nepřestoupily své vlasti hranice,
šloť by, tuším, srdce vaše jak mě v skoky,
jestli touží po své drahé matičce;
a potom byste, znajíc touhy strasti,
se mnou zvolali: Jednas jenom, vlasti!

Jak mrtvo tu jest vůkol mého ducha!
mateřštiny sladký neslyším tu hlas,
nedoráží mile mého ucha,
nepřipomíná mi mnohý blahý čas.
Kde zpěvy tudy, hudby tklivé slasti,
co se rozléhají po vši milé vlasti?

Ó, vyjdi s Labem od hor, kde se rodi,
poplyň s velevážnou Vltavou,
s Otavou mělkou, která perly vodi,
s Oharkou úzkou, s klidnou Sázavou:
hlásat budou tobě činy synů vlasti,
jak za ni stáli, mřeli pro ni s slasti!

A protož slova pravdy svaté, neličené,
vás bolně cítím v duše hluboku,
a dovidám se v každém pokroku,
žeť srdce mrtvo, vlasti odloučené;
a volám touhou ve své trapné strasti:
Jsi jenom jedna, jedna, milá vlasti!

5. P r á c e.

*Zákon práce dán je světu,
všude život, činnost, ruch:
synu, jako ptáka k letu,
ku práci tě stvořil Bůh!*

*Práci v ráj se pouště mění,
rostou chrámy z pustých skal,
a Bůh jen dle práce cení
život, jež ti daroval!*

*Však jen tamo z práce vzniká
ducha sad i srdce chrám,
za rádce a pomocníka
kde se běře Pán Bůh sám.*

Vladimír Štastný.

6. V y t r v a l o s t.

Nejpamátnější snad vlastností v povaze podmanitele asijského Timura byla jeho bezpříkladná vytrvalost. Nižádné překážky ho neodvrátily od toho, co sobě byl jednou pevně předevzal; on stál na svém i v okolnostech, které by jiného byly přivedly v zoufání. Při takových příležitostech vypravoval svým přátelům příběh z dřevnějšího svého života. „Byl jsem,“ říkával, „jednou přinucen skrýti se před nepřáteli v rozbořeném stavení, kdež jsem seděl několik hodin o samotě. Chtěje odvrátiti mysl od bídného svého stavu, upřel jsem zrak na mravence, který zrno velikostí jej převyšující na vysokou zeď vlekl. I počítal jsem, kolikrát se musil pokusiti o dosažení svého úmyslu. Devětašedesátkrát zrno na zem spadlo, mravenec však na svém trval, a po sedmdesáté dolehl nahoru. Ten pohled mi tenkrát srdce dodal, a nikdy jsem naučení toho z paměti nevypustil.“

Karel Storch.

7. Mravná naučení moudrosti indické.

Ochábne duch obcováním s chabými, s rovnými nezměněným zůstává, s výtečnými k výtečnosti spěje.

Moudrý má si hleděti vědomostí i zisku, jako by nestárnul ani neumíral, ale má jednati cnostně, jako by již smrt jej za vlasy brala.

S darebou nehodí se ani styk ani přátelství. Hořící uhlí pálí, a vychladne-li, začerní ruku.

Štědrost spojenou s laskavým slovem, učenost se skromností, statečnost se snášelivostí, jmění se štědrostí — těžko lze naléztí tuto čtverou krásu.

I nepříteli, přijde-li k domu, sluší dáti pohostinství; strom neodpírá stínu ani tomu, kdo přichází ho porazit. Nemá-li kdo potrawy, má alespoň přívětivou řečí hosta počtiti, neboť slámy, místečka, vody a po čtvrté řeči přívětivé neschází nikdy v domě šlechetných. Ať dítě, ať stařec, ať jinoch do domu vstoupí, sluší ho ctíti; každému je host posvátným. I s nejbídnějšími mají soustrast šlechetní; neodnímáť měsíc světla svého ani pvrhelově chýši. Host, jenž zklamán byv ve své naději, odchází z domu našeho, nechává nám své hříchy a bere s sebou naše cnosti.

(Z „Indických pohádek“.)

Dr. Emanuel Kovář.

8. Cos vykonal?

„Cos vykonal?“ to sebe sama ptej se,
kdy poprvé zříš na svůj život zpět;
kdy počítáš dnů zašlých květy, znej se,
zda vypučel ti v nich i činu květ!
Ó paměť neblahá, kdy dnové jarní
jen rozsudek v ní čtou, že byli marní!
Suď sám a hned, než chladný smrti ret
„cos vykonal?“ se zeptá naposled!

Byť žití strom ti dlouho vztýčen zůstal,
zda zmařené by mládí nahradil?
byť činu plod až pozdě zrál a vzrůstal,
jen záhy spěš, bys jádro zasadil!
Tvě žely, radosti, tvé sny a přání
jsou déšť a slunce svit a větru vání,
jest bouř a hrom tvůj osud v žití tom,
tys půdy hrst — tvůj čin je plod i strom!

Eliška Krásnohorská.

9. Člověk vládce přírody.

Člověk postaven je přírodou nahý na svět, nejsa ani tak chráněn jako živočichové proti mocným živlům šatem hřejícím, ani ozbrojen zbraněmi samorostlými, rohy, drápy, ostny, zuby, jedy, proti nepřátelům života svého. Po narození svém žije dlouhá léta v mládí bezvládném, a bez opatrování rodičů svých by jen málo dní přetrval.

Což mu medle dáno v náhradu za takové nedostatky, aby uchránil život, ano aby nadvládu získal nad touž přírodou, která s ním jako macecha naložila? Jest to rozum, který mu otvírá smysly, aby zjevnými mu učiněny byly skryté síly přírodní, aby je vyzpytoval, změřil a zvažil, aby jich užil k potřebám svým a obrátil je proti téže přírodě, která mu byla tak nepřízniva.

A jakými snahami člověk dospěje k tomu, aby opanoval přírodu hmotnou? Nejprve třeba opanovati tu přírodu, která nám je nejbližší, přirozenost vlastního těla.

První pokusy záležejí v tom, že dítě znenáhla počne se zdvíhati na chodidla. Brzo nastane i chůze, aby se vzdálenost a blízkost předmětů změřila, aby to, co vzdáleno jest neb co se hýbe, dostiženo bylo. Již tu se zdá, jako by byl člověk proti přirozenosti zvířecí zpřimil tělo, osvobodil ruce, povýšil hlavu. Stání a chůze jsou první pokusy umělecké. Ale již tu vrozená snaha po dokonalosti vede jej dál a dále. V divošském stavu učí se člověk předstihovati zvěř rychlostí běhu; jará síla svalů jeví se plesem a všelikým křepčením těla a tvářením; brzo vznikají hry, společenské slavnosti a gymnastické provádění dokonalosti tělesné.

Z počátku člověk málo měl nástrojův, aby dosti učinil potřebám svým a své rodiny; stačila k tomu síla a obratnost rukou a nohou, síla celého těla. Z většího dílu poskytovala mu pod příznivými pásmy nebes příroda sama v rostlinstvu žádoucí potravu a potřebného nápoje, ba i lahůdek rozličných, dokud sám neroznmožil potřeb svých. Lesní houští podávalo mu ochrany proti slunečnému vedru, potok vody k uhašení žízně a k ochlazení i očištění těla; někdy i jeskyň použil ke svému obydlí, nebo v hloubi země si vyhrabal

lože své; za oděv sloužilo mu listí a vlákna rostlin, peří ptactva, kůže zvířecí.

Když pak příroda nepřiznává nové potřeby člověku ukládala, byl přinucen užívatí různých prostředků, jaké mu příroda sama ukazovala. Použil tyček jako pák ke zdvihání břemen, užil ostnův a trnů k šití oděvu a ke sklání zvěře, ostrých a tvrdých kamenů k řezání a sekání dřev, k lámání skal a k otesávání kamení měkkého.

Jak od rukou holých přešel člověk k nástrojům, tak se též rovnou měrou množily prostředky jeho k podmanění přírody. Nástroje jednoduché, jichž z počátku lidé užívali, složeny důvtipem lidským ve mnohotvárné stroje, které člověk svým dohledem toliko řídí. Tak způsobí se nyní dílo malým počtem dělníků, k čemu dříve na tisíce lidí potřeba bylo.

První stroje, jichž člověk použil, byly takořka darem přírody samé. Mohutný býk pomáhal mu zorávat pole jeho. Na hřbetě rychlonohého koně vykonával cesty daleké nebo pomocí jeho přivázel skály ke stavenišťům, rozvážel tovary z vlasti své k národům cizím a přivázel domů nové pro potřebu vlastní. Střídmý, povolný velbloud přenášel jezdec i se zavazadly pustinami, člověku jinak nepřístupnými. K podobnému účelu použil obyvatel Gangy a Indu slona. Polodivý lovec upoutal k sobě sokola i naučil jej lovit ve vzduchu k užitku svému. Přítulného psa člověk navedl k mnohonásobným službám: on střeže bravu před útoky šelem a udržuje pořádek ve stádech, s lovcem stopuje zvěř, vyzrazuje přítomnost její, honí utíkající, vyhledává a přinášá usmrcenou, ano k rozkazu pána svého ponořuje se i do vody; v dalekém pak severu veze rychlá jeho spřež Sibiřanu nivami sněhem pokrytými. Takovými a jinými ještě způsoby člověk užil za stroje ku pracem svým sil zvířecích.

Avšak člověk obrátil k službám svým i rozličné živly. Tak užil ohně k ohřívání těla v zimním počasí, ku přípravování potravy surové, k rychlému pálení stromů, k vyplenění bujných trav, aby získal půdu k dalšímu zdělávání. Ohněm dobývá kovů, rozpouští rudy, pálí nádoby a jiné výrobky hliněné, rozpouští křemen, slévá sklo a zhotovuje z něho

rozličné překrásné a přeužitečné věci. Také vody a vzduchu k rozmanitým potřebám užívá.

Hleďme tolikéž, jak sama tíže člověku prospívá při všelikých pracích. On kácí stromy, láme skály na výšinách a po nakloněné ploše valí je do údolí k dalšímu zdělání; těžké kameny skládá tak, aby vzájemným tlakem tvořily pevné zdi, klenby, mohyly a j.; otesáváje stromy na trámy, staví sruby pro obydlí, vozy a saně. Záhy člověk poznal účinek páky, váhy a kola, poznal vzájemné působení kol mnohých a jal se hotoviti rozličné hybací stroje, dělal váhy, hodiny i veliké stroje v průmyslu potřebné.

Magnet hodil se člověku k tomu, aby bezpečně vodil lodi po moři, a proud elektromagnetický vedl k zhotovení telegrafu.

Také světlo jakožto živel všeobecný člověku mnohonásobný užitek přináší. Nechtějice mluvíti o světle denním, jež celé tvorstvo oživuje a nám svítí při zaměstnání našem, ani o světle měsíce, jež vyměřuje roční časy, ani o světlech hvězdných, která nám otvírají zrak do nekonečného všehomíra: obraťme se k uvažování způsobů světla, jichž člověk užil k důležitým účelům pospolitým a vědeckým.

Nejobyčejněji užívá se světla k osvětlování noci a temnoty, což zvláště důležité jest v pásmech středních za času zimního, když noc je delší nežli den; tu zajisté práce umělecké, vědecké, obchodní i průmyslové, ano i zábavy nemalou část nočních dob zajímají. Tu na př. světlo plynové za našich časů velmi přispělo k urychlení pokroků ve všech odvětvích průmyslu a života společenského.

Jiné užití světla vedlo k užitečným výzkumům vědeckým i praktickým. Objeveny znenáhla důležité vlastnosti světla, jeho průhlednost, dělivost a jiné; a poznání této povahy světla vedlo k zhotovování skel optických, hranolů, zrcadel, drobnohledův i dalekohledů, jimiž se nám otvírá pohled do světa nekonečně malého i nekonečně velikého.

A tak člověk pilným zkoumáním dospěl k mnohonásobnému opanování a užívání sil přírodních. Dokazuje to také rostlinstvo, pokud přičiněním lidským přetvořilo prázná pole v role úrodné, v zahrady utěšené. Plané stromoví ušlechtěno

ve stromy, nesoucí ovoce rozmanitých krásných tvarů, libých chutí a zápachů; prostá kvítka proměněna ve květiny skvostných barev a forem ladných; jiné rostliny zase vypěstovány pro rozličné potřeby života, pro pici dobytku, pro pokrm a lahůdky člověku, pro léky, barvy a všelike látky průmyslové.

Z toho ze všeho vyrozuměti lze, jak člověk přírodu a síly její ovládá, jí k svým potřebám užívá, a tedy vládcem jejím nazván býti může.

Jan Ev. Purkyně.

10. O velebnosti Božské.

*Pána Boha vroucně vzývám,
píseň chvály jemu zpívám,
velký jest náš Hospodin.
On se světlem přiodívá,
pod nohama hvězdy mívá,
svět je moci Jeho stín.*

*On na křídlech větrů chodí,
život a ples všudy plodí,
řídí hvězd a světů kruh;
tisíc nových slunců hoří,
tisíc světů hned se boří,
jak svým prstem kyne Bůh.*

*Před ním není žádné skryše,
hlubiny a nebes výše
proniká vždy jeho zrak;
před ním jest jen krůpě všeho
hloubka moře velikého,
celý svět jen drobný mák.*

*Tisíc věků utečení
před ním jest jen okamžení,
a nesmírná věčnost — den;
sil mu nikdy neubývá,
světy tvoře neumálivá,
působí vše vůli jen.*

*Jako na teničké strunce
zavěsiv on v mraku slunce,
zahnal tmy, den rozsvítil;
světům zdělal kruhy čisté,
prstem změřil běhy jisté,
tisíce hvězd roznítil.*

*V uzdu pojal oheň, blesky,
v ocel je a v mrak nebeský
přísným prstem uložil;
zvážil vody, led a sněhy,
vše je zahnal v pevné břehy
a zem suchou oddělil.*

*Suchá země k jeho hlasu
vzala na se roucho z klasů,
z květín, z mechu, z lesních hub;
dotkl se hor, skály pusté
oděly se v křoví husté,
z něhož vyšel silný dub.*

*K vodám shlédlo jeho oko,
z mořské tůně přehluboko
životy se přýstějí;
velrybové brázdí vody,
hemží se tu červů rody
v každé vody krůpěji.*

*Opět kynul — ptactva plesy
naplňují hory, lesy,
orel měří výšiny;
a na zemi tvory živé,
myš a slon a šelmy divé
vyslídají doliny.*

*Kdož moc Páně změní v mysli?
Dechna, řekl prachu: „Mysli!“
a tu člověk s země vstal,
zhlédl tato díla mnohá,
a nad nimi poznal Bohu,
klekna, zpíval píseň chval.*

*Tvůrce, světa panovníku,
můž-li vzdáti Tobě díky
slabý země syna duch?
Ach, jak sečte vše to zboží,
které tvoří ruka Boží?
Velký, nesmírný jest Bůh!*

Z „Kancionálu“.

II. O s t a v b á c h.

Staří předkové naši, dokud byli pohané, ctili bohy své v posvátných hájích aneb jim stavěli v hradech svých božnice nejvíce ze dřeva, řezbami a zlatem je ozdobující. Avšak památky staveb pohanských prodlením věků buď zcela neb až na nepatrné stopy zanikly.

Za to již z prvních staveb křesťanských mnohé vzácné zbytky se zachovaly. Svatí věrozvěstové Cyrill a Methoděj, přišedše k nám z říše Byzantské, dle vši pravděpodobnosti zakládali kaple a menší chrámy po způsobu staveb Byzantských, okrouhlých, centrálních. Kaple sv. Kříže menšího v Poštovské ulici v Praze podává příklad, jak asi vypadaly první kostely v Čechách. Kaple ta pochází z XI. nebo XII. století a skládá se z kruhového klenutého prostoru a z nižšího polokruhového výklenku na východní straně pro oltář, kterýžto výklenek jmenuje se apsida. Na klenbě kruhové stavby čili rotundy spočívá otevřená vížka řečená lucerna s okny, kteráž na dvě jsou rozdělena sloupky, jež pro svou krychlovitou hlavici románskými se nazývají. Okna i dvěře sklenuty jsou obloukem okrouhlým. Mimo jmenovanou kapli sv. Kříže, jež r. 1879. důstojně byla obnovena, zachovaly se v Praze ještě téhož rázu kaple sv. Longina poblíže kostela sv. Štěpána a kaple sv. Martina na Vyše-

hradě, nejstarší to pozůstatek staroslavného Vyšehradu, r. 1880. taktéž přiměřeně obnovená.

Tvar rotundy měl nepochybně i první kostel sv. Klimenta na Levém Hradci a kostel Panny Marie na hradě Pražském, jež založil již Bořivoj, kostel Budečský sv. Petra, založený Spytihněvem I., kostel sv. Jiří na hradě Pražském, založený Vratislavem I. r. 915., jakož i původní chrám sv. Víta, od sv. Václava zbudovaný. O tomto posléze jmenovaném chrámu píše Kosmas, že byl vystavěn zvláštním řemeslným uměním a že skvěl se divným leskem kovů. Stál v něm velký oltář sv. Víta a druhý menší dvanácti apoštolů. Z těchto všech zachoval se jen Budečský v základním tvaru okrouhlém. Rovněž udržela se okrouhlá kaple na Řípu, a na Moravě kaple bývalého knížecího hradu ve Znojmě.

Větší kostely stavěny byly v tvaru obdélném buď jako chrámy o jedné lodi nebo jako trojlodní basiliky románské. Z takovýchto basilik zachoval se nám kostel sv. Jiří na hradě Pražském, přestavěný v nynější své podobě brzo potom, když původní rotunda i s klášteřem při ní zachovaným při dobývání hradu Pražského r. 1142. byla pobořena. Délka jeho činí 46 m, šířka jen 15 m. Základ chrámu ukazuje rozvrh starých románských basilik, jak v celé západní církvi od X. do XII. století zobecněl. Má totiž tři lodi, vyvýšené presbyterium čili chor s kryptou pod ním a na místě křížových ramenou lodí příčné dvě věže. Všecky lodi končí se k východní straně polokruhovými apsidami, a tu k nim po jižní straně přistavěna jest kaple sv. Ludmily, též původně románská. Obě věže, které již od XII. století nad Pražským hradem se vypínají, jsou v šířce své sice nestejně, ale co do výšky a výstavnosti shodné, až po makovice vzhůru vyzděné. Hlavní loď oddělena jest šesti pilíři a sloupy od úzkých a nižších bočních lodí; hlavní klenby jsou vesměs také ještě původní románské, krypta pod kůrem čili presbyteriem napolo v zemi, jako vůbec v nejstarších kostelích, ozdobena jest šesti románskými sloupy ve dvou řadách, na kterých klenutí spočívá. Na straně ku klášteři zachovala se nad lodí poboční horní empora čili chodba klášterní s románskými okny, kteráž menšími ozdobnými sloupky jsou

rozdělena. Novověký přístavek jest kruchta, která nad celou polovicí hlavní lodi se šíří do toho stavení se nehodí.

Prodlením věků sešel chrám Svatojiřský tak, že hrozil sesutím; proto podniknuta právě důkladná jeho oprava nákladem státu i země, a bohdá za nedlouho zaskví se cti-hodná tato památka českého umění stavitelského v nové podobě, zbavené všech nevhodných přístavků.

První románskou basilikou v Čechách a na Moravě kostel Svatojiřský však není. Za tu míti sluší chrám sv. Václava ve Staré Boleslavi od Břetislava I. založený a r. 1046. vysvěcený. Chrám ten pobořen byl ve válce třicetileté od Švédů tak strašně, že jenom základní zdi zůstaly, dle jichž rozměru nynější tamní chrám r. 1650. jest přestavěn. Toliko krypta pod presbyteriem zachovala se v té způsobě, jak z původní kaple sv. Kosmy a Damiana za Břetislava byla vytvořena. Kaple ta je zvící kostelíka, avšak jen 3 m vysoká. Klenba její spočívá na 36 sloupech do čtyř řad postavených.

Mnoho chrámů ve způsobu románských basilik vystavěných bylo v pozdějších dobách přestavěno, jako basilika v Teplé. Z menších románských chrámů zachovány kostely na Proseku u Prahy, v Tismicích u Českého Brodu, a jinde.

Velevýznamnou stavitelskou památkou ze XIII. století jest posud zachovaná velikolepá basilika bývalého Benediktinského kláštera v Třebíči na Moravě. Basilika, 76 m dlouhá a 26 m široká, má tři lodi. Prostřední vyšší oddělena jest od postranních čtrnácti pilíři zvýší 13 m. Pilíře ty sklenuty jsou však již obloukem nikoli okrouhlým, nýbrž lomeným, neseouce i klenbu, v níž rovněž lomené oblouky se protínají. Klenba taková nenáleží románskému způsobu staveb. Avšak mal lomenými oblouky, které do postranných lodí se otvírají, jest ve výši na každé straně šest úzkých oken okrouhle sklenutých slohu románského. Obě boční lodi mají ve stěnách po sedmi nízkých, širokých oknech, která též do okrouhlých oblouků jsou sklenuta. V severní zdi chrámové nalézá se nejznamenitější část celé budovy, totiž krásný románský portál s přehohatou ornamentikou.

Patrnó jest, že klášter Třebičský stavěl se, když starý románský sloh církevní ustupovati počal slohu novějšímu, dle něhož stavby vysoké klenuly se oblouky lomenými. Sloh ten má původ v severní Francii, jmenovitě v okolí Paříže, a nazývá se gotickým.

Chrámý gotické jsou stavby podélné jednolodní nebo basiliky vícelodní podobné románským, s mnohohrannými apsidami. Pilíře nebo složité sloupy nesou vysokou klenbu křížovou neb síťovou z lomených oblouků; takovýmito oblouky zaklenuta jsou též okna i portály. Okna rozdělena jsou štíhlými sloupci, pruty, a v hořejší části ozdobena kružbou. Zdi sesíleny jsou zvenku opěracími pilíři, jež často zakončují štíhlé jehlance, fialy, na jichž vrcholu vypínají se křížové kytice; hrany fial i římsy štítu zdobí lezoucí listy. Věže štíhlé opatřeny bývají střechou jehlancovou neb stanovou, aneb je celá věž z kamene provedena, s kružbou a fialami.

Když za Jana Lucemburského a Karla IV. styky naše s Francií byly hojnější, tu i v Čechách a na Moravě vyváděny jsou mnohé velkolepé stavby gotické; domácí mistři naši brzo umění toho se zmocnivše, vedli si v něm důvtipně i samostatně.

Než však gotický sloh náležitě se ujal, trvala po celý XIII. věk doba přechodní, v níž tvary románské spojovaly se s gotickými. Z doby té přechodní pochází ještě jedna znamenitá památka moravská, Cisterský chrám a klášter v Tišnově. Praha chová z doby té památku taktéž předěležitou, avšak bohužel zpustošenou; je to bývalý klášter sv. Anešky na Františku, při němž bylo nejméně 7 kostelů.

Jak vznešený byl sloh gotický ve svém rozkvětu, toho příklad nám podává Pražská metropole Svatovítská, jejíhož popisu dočtete se ve zvláštním článku.

Jednodušší stavbou gotickou označuje se v Praze též kostel sv. Štěpána, sv. Jindřicha, sv. Apolináře, Šlupský, Emauzský a Karlovský.

V Sedlci a na Zbraslavi byly velkolepé a nádherné gotické chrámý. Slohem gotickým proveden jest i chrám sv. Jakuba v Brně, arcibiskupský v Olomouci, sv. Jakuba

v Jihlavě, sv. Mikuláše ve Znojmě, sv. Jiljí v Milevsku, sv. Víta v Krumlově, sv. Salvatora v Chrudimi, sv. Jakuba a P. Marie v Kutné Hoře, sv. Bartoloměje v Kolíně a v Plzni a jiné jinde.

Husitskou válkou byla činnost stavitelská v Čechách netoliko zastavena, ale i mnoho velkolepých gotických staveb bylo tu pobořeno; tak v Praze na př. chrám Panny Marie Sněžné a sv. Kateřiny, na venkově Zbraslavský a mnoho jiných, jejichžto zkáza jest nenahraditelná. Rovněž pobořen chrám Sedlecký, ten však na začátku XVIII. století byl opraven, a když po zrušení kláštera Sedleckého z nova zpustnul, opětne opraven od r. 1854.—1857., i náleží dnes k nejrozsáhlejším chrámům v Čechách.

Po husitských válkách bylo v Čechách i na Moravě opět mnoho stavěno, ale stavitelé zaváděli tu do gotiky mnohé nové tvary. Tou dobou dokonán jest chrám Panny Marie před Týnem v Praze, vynikající zvláště svými vzornými věžemi, a chrám sv. Barbory v Kutné Hoře, nejznamenitější dílo české gotiky z doby Vladislavské. Z dob těch pochází též sál Vladislavský na hradě Pražském, Pražná věž, jejíž ozdoby později schválně byly otlučeny, v nejnovější době nákladem obce Pražské dokonale opravená, a děkanský chrám Lounský. Způsob kleneb toho času viděti jest na chrámu Lounském; z každého pilíře vyrůstá osm pasův, které čínice rozmanitě směle křivky, s jinými se proplétají, vytvořující tak krásné vzory iněrické.

Třicetiletou válkou utuchlo u nás domácí stavitelské umění. I byli sem voláni mistři hlavně z Italie, kteří gotikou pohrdajíce stavěli nejvíce slohem vlašským.

Tento sloh vlašský vyznačuje se napodobením slohův antických, řeckého a římského, a jmenuje se renaissance. Hlavní známkou jeho jest upravení průčelí kvádrováním čili rustikou. Okna rovná nebo polokruhem zaklenutá v první době bývala rozdělena sloupkem, později obložena po stranách polosloupky nebo polopilíři, které nesou římsu se štítem trojúhelným neb obloukovým. Bohaté římsy dělí jednotlivá poschodí i zakončují průčelí domův i paláců. Chrámy slohu

renesančního jsou buď obdélné neb centrálné; velice oblíbená jest u nich vysoká kopule.

Již za Ferdinanda I. vystavěn jest slohem vlašským krásný zámek Belveder v královské zahradě nad Malou Stranou; také nynější Švarcenberský dům na Hradčanech, Thunovský pod zámeckými schody v Praze, zámek Mělnický a Budčovický (na Moravě) pocházejí z věku XVI.

Později se vlašský sloh víc a více kazil upřílišováním a překrucováním okras; sloh takto zvrhlý nazývá se slohem barokovým čili copovým (též rokoko).

Mezi chrámy z věku XVII., které slohem vlašským stavěny jsouce, přece dobrým rozměrem a vkusnou úpravou vynikají, náleží v Praze Křížovnický u Karlova mostu, Jezuitský na nynějším Karlově náměstí, sv. Salvatora a kostel sv. Mikuláše na Malé Straně; z paláců: Klam-Gallasův na St. Městě, Thunovský v Ostruhové ulici, Nostický na třetím Maltézském náměstí, Lobkovický pod Petřínem, Nostický na Příkopech a t. d.

Co v těchto dobách na starých gotických stavbách sešlo, toho tehdejší stavitelé v původním tvaru opravití nedovedli. A tak mnohá ušlechtilá památka starších věků nevědomostí a pokaženým vkusem XVII. a XVIII. věku jest znešvařena.

Z toho, co tuto pověděno, viděti jest, že u nás v X., XI. a XII. století panoval sloh románský, kterýž ve XIII. mísil se s gotickým; ve XIV. století vyvinula se gotika, která v XV. a XVI. věku víc a více okras přibírala, ustupuje však znenáhla slohu vlašskému. Slohem vlašským nejpečnějši stavby vyvedeny jsou u nás ve věku XVI., odkudž v XVII. a XVIII. věku výtvořeny jeho sice jsou nejčetnějši, avšak v ceně umělecké klesají.

V nynějši době staví se různým slohem; tak vystavěn jest Karlínský chrám slohem románským, na Smíchově basilika vlašskou renesancí, na Vinohradech staví se nový gotický kostel. Národní divadlo, Rudolfinum a nové Museum v Praze provedeno slohem renesančním.

12. Václav Hollar.

Václav Hollar byl slavný rytec český. Narodil se r. 1607. v Praze, ale větší část svého života strávil v cizině. Otec jeho byl úředníkem u soudu zemského; proto si přál, aby také syn stal se jednou právníkem. Ale mladý Hollar neměl ku právnictví veliké chuti; naproti tomu jevil hned z mládí neobyčejnou náklonnost a vzácené vlohy k umění, zvláště malířskému. Než brzo se obrátil od malířství k rytectví, maje v tom za učitele slavného rytce Matouše Meriana, jenž tehdež v Praze se zdržoval.

Již okolo r. 1626. Hollar některé rytiny v Praze zhotovil; práce jeho docházely všeobecné obliby a pochvaly. Ale asi r. 1627. bylo mu pro vyznání náboženské opustiti vlast a odebrati se do ciziny. Z Prahy Hollar se vydal do Frankfurta nad Mohanem, kde sešel se opět s bývalým učitelem svým Merianem, u něhož pak asi dvě léta pracoval. Potom cestoval po větších městech říše Německé, nejdéle se však zdržoval ve Štrasburce a v Kolíně nad Rýnem. Na těchto cestách zhotovil si Hollar nákresy mnohých znamenitých měst a podobizen, a pódle těchto nákresů vyvedl pak pěkné rytiny.

Těmito zdařilými pracemi obrátil umělec náš na sebe pozornost všech milovníkův umění. Tak se stalo, že r. 1636. přišel do Kolína nad Rýnem anglický vyslanec Tomáš Howard ¹⁾ kníže z Arundelu ²⁾, jsa právě na cestě ke dvoru císařskému. Byl horlivý ctitel umění a proto seznámil se brzo s Hollarem a s pracemi jeho, v nichž našel veliké zálibení. I vyzval Hollara, aby ho provázel na jeho cestě po Německu, při které příležitosti měl mu kresliti nejdůležitější města a jejich památnosti.

Z těchto cest dostal se náš krajan r. 1637. se svým anglickým příznivcem do Londýna. Tu teprv nastala nejslavnější doba činnosti Hollarovy. Kníže Arundel měl ve svém domě znamenitou sbírku obrazův a jiných uměleckých věcí; Hollar tedy, těše se přízni a podpoře jeho, měl příležitost se dále v umění svém vzdělávati. I zhotovil také mnoho

Vyslov: ¹⁾ Haurd. ²⁾ Eründelu.

rytin z větší části podle obrazů z dotčené sbírky, mezi nimi také podobiznu příznivce svého knížete Arundela. Tehdáž zhotovil též veliké vyobrazení Prahy perem a barvami. Pracemi svými získal si Hollar i přátele u samého dvora; přispěním jejich byl r. 1640. ustanoven za učitele kreslení u mladého prince Walliského*), potomního krále Karla II.

Ale rok 1642. zadal Hollarovi těžkou ránu. Tehdáž vypukly totiž v Anglicku strašlivé války občanské, a ty přinutily kn. Arundela, že opustil vlast a s celou svou rodinou utekl se do Nizozemska, kdež v Antorfě se usadil. Tam dal také odvéztí své umělecké sbírky. Hollar nalezl sic i potom dosti práce v Anglicku, ale zmáhající se nepokoje v zemi i jiné nehody přiměly ho, že r. 1645. též do Antorfá se odebral. Než bohužel příznivce jeho, šlechtný kníže Arundel, již r. 1646. zemřel. Po jeho smrti pracoval Hollar již nejvíce pro obchodníky, kteří z jeho krásných rytin měli největší užitek. Ryl podobizny některých králů, velmožův anglických a slavných umělců, mezi nimi také svou vlastní; mimo to rozličné předměty přírodní, jako sbírku hmyzu, lastur, květin a j.

Nezdá se však, že se Hollarovi v Nizozemsku příliš dobře vedlo. Když tedy vnitřní rozbroje v Anglicku se utišily, přestěhoval se k vyzvání svých anglických přátel opět do Londýna. Bylo to někdy roku 1652. Z počátku musil Hollar i v Londýně pracovati pro obchodníky. Ale když r. 1660. Karel II., jemuž Hollar dříve byl učitelem, na trůn byl dosazen, stal se náš umělec královským kresličem. V tu dobu zhotovil tyto práce: Korunování krále Karla II. ve Westminsteru, slavný vjezd jeho do Londýna, mapy rozličných zemí, zvláště jednotlivých částí Anglicka, vyobrazení kaple sv. Jiří ve Windsoru; též mnohá zvířata, květiny a podobné věci. Pilností a šetrností získal si takové jmění, že mohl žíti bez velikých starostí.

Avšak velikým morem r. 1665. ztratil svého nadaného syna a mnoho příznivcův a podporovatelův, a roku následujícího byl připraven velikým požárem, kterým větší díl Londýna byl zničen, téměř o celé své jmění. R. 1669. vydal se

*) Vyslov: Uólliského.

Hollar k rozkazu královskému do severní Afriky, maje výkresy zhotoviti o pevnosti a městě Tangru i celé tamní krajině.

Hollar vykonav svědomitě úkol svůj, vracel se z Tangru zase do Anglicka. Než koráb anglický byl nejprve přepaden námořskými loupežníky a potom nepřátelskými loďmi tureckými; s těmito strhla se pětka dosti krvavá, z níž Hollar s Angličany jen s těží vyvázli. Začátkem r. 1670. vrátil se zase do Anglicka, kdež pohříchu dostalo se mu jen skrovné odměny za tolik prací a nehod. Brzo potom Hollar vyryl a vydal ono setkání s námořskými loupežníky, ku kteréžto rytině přidán i popis té události.

V letech 1672. a 1673. cestoval Hollar rozličnými krajinami Anglicka, kreslil rozmanité pohledy na města, ryl obrazy měst, zámků, kostelů, erbů, náhrobků, pomníkův i s nápisy jejich, pořizoval četné ilustrace pro některé větší spisy historické a místopisné. A tak pracoval náš Hollar až do nejvyššího stáří svého. Zhotovil ke třem tisícům jednotlivých větších menších rytin, na něž často své jméno po latinsku napsal, doloživ, že jest Čech a rodem Pražan. Všude se tedy znal k své vlasti a k svému rodišti. Než přes všecku svou pilnost a uměleckou výtečnost, z níž hlavně obchodníci těžili, upadl Hollar na sklonku svého života u velikou bídu, z níž smrtí konečně vysvobozen byl dne 25. března r. 1677. v 70. roce věku svého. Pochován byl na hřbitově u kaple sv. Markéty ve Westminsteru nedaleko svého obydlí.

Největší sbírku uměleckých prací Hollarových má Britské museum v Londýně; náležela prvotně knížeti Arundelovi. Jiná, rovněž znamenitá sbírka rytin našeho umělce koupěna byla asi r. 1862. zemským sněmem českým a chová se nyní v Rudolfinu Pražském.

13. Pěvec v cizině.

*„Zpívej, zpívej!“ tak voláte
stále, moji přátelé!
Stále k zpěvu vyzýváte
dálky obyvatele.*

*Ale ach! jak těžko zpívat,
jsou-li nádra stísněna!
Jak přetěžko se ozývat
tam, kde duše sklíčena!*

Vratte mi otcovské nivy,
vratte mi rodinnou zem,
odkryjte mi její divy
s jejím drahým obrazem:
a mé srdce hned své tísně
jako kouzlem pozbuďte,
a já budu zpívat písně,
jimžto rovných nebude.

Až zas spatřím ony hory,
s nichžto vidět světa půl,
až spatřím ty svaté bory,
posetý ten kvítím důl:
pak se srdce mé rozšíří
jak po rose zvadlý květ,
duše má se s losem smíří,
ústa počnou sladce pět.

Až mně zas ta města, hraudy
před oči se postaví,
až ty háje, luh, sady
spráhlou duši zotaví:
pak mé srdce žalem spjaté
rozkoší se rozplyne,
z úst mých zazní hymny svaté
o Bohu i otčině.

Boleslav Jablonský.

14. Vnější a vnitřní nepřítel.

Jednou v létě v dobu ranní,
když už oči neklížilo spaní,
zřely v háji stromů vrcholy,
jak se z paloučného údolí
kára, skřípíc pod svou tíží,
plna nových seker blíží.
Slunce žhavou tvář
vůkol rozsévalo záři,
až se v hladkém oceli
jeho paprskové třípytěli.
K tomu úžasnému podívání
vznikne všechných kmenů bédování;
po celíčkém lese
všecko chvěje se a třese.

„Jestli tyto ostré oštěpačky
do našich se stonů dají,
strach, že jenom z hračky
rázem všechny nás zde porubají.“
Taktó v žalostivém povyku
děsí prostořeká jedle
choulostivou kmotru osyku.
Ale stoje vedle
starožitný dub,
vidá seker bez násady,
pronesl slovo této rady:
„Neškodný nám bude seker rub,
dřeva-li ze svého boru
neposkytnem ku toporu.“

Antonín Marek.

15. Vítězství Čechův u Kressenbrunnu.

Roku 1260. strhla se válka mezi Otakarem II. a králem uherským Belou IV. o Štýrsko, jehož obyvatelé, jsouce s panováním uherským nad míru nespokojeni, utíkali se k Otakarovi o pomoc a ochranu. Oba králové snažili se rozmnožiti co nejvíce možná branné síly své: nejen že z vlastních zemí

svých vedli do boje, cokoli mohli, ale hledali také posily u četných spojenců. Vojsko Belovo počítalo do 140.000 bojovníků, vojsko pak Otakarovo asi 100.000, mezi nimiž bylo 7000 jezdců českých, oděných železem od hlavy až k patě, i s koňmi svými.

Tak veliká vojska, většinou jízda, nemohla v horách bojovati proti sobě; krajiny na stoku Moravy a Dunaje staly se přirozeným dějištěm nastávající války. Král Otakar nařídil svým, aby ke dni sv. Jana 24. června roku 1260. strhli se dohromady u města Lavy v Rakousích. Uherské vojsko rozložilo se na levém břehu Moravy.

Zdá se, že mladší král Štěpán měl úmysl, překvapiti jednotlivé zástupy vojska českého, prve nežli by se spojily u Lavy; neboť již 26. června přepraviv se s 10 tisíci jezdci přes Moravu, setkal se s několika sty muži z vojska Otakara, kteří příliš daleko od hlavního ležení se odvážili. I ocitli se v úzkém údolí náhle v zálohách nepřátelských, byli přesilou jejich přikvačeni a zaplatili všichni životem přílišnou odvahu.

Neblahý ten počátek války, jímž král přišel o několik svých nejlepších bojovníků, způsobil dojem hluboký ve vojstě. Ovšem že mnozí cítili se tím více pobuzeni, aby krvavou pomstou nad nepřáteli smířili duše hrdin padlých; ale našlo se i malomyslných dosti, kteří výpravě netušíce zdaru, již pomýšleli na návrat. Než v radě knížat zvitězil hlas cti a odvahy, i uzavřeno vytáhnouti proti nepříteli dále a podávati mu bitvy.

V neděli den sv. Prokopa (4. července) hned z rána slouženy mše svaté, a celé vojsko skroušeně i vroucně modlilo se, Boha prosíc o zdar a vítězství. Potom v řadách šikovných, král uprostřed svých železných rytířů, nastoupili pochod k jihu na pole Moravské. Tu s prostranné výšiny spatřil Otakar poprvé daleko široko rozložené stany vojska uherského; neb již jen řeka Morava byla mezi nimi.

V takovém postavení setrvala vojska celý týden; ani jednomu ani druhému nechtělo se před očima nepřítele dáti se přes řeku. Proto nejednou dály se pokusy o vyjednávání, ale nadarmo.

Když však dlouhá nečinnost konečně počala mrzeti obě strany, Otakar vypravil posla zvláštního do ležení uherského s nabídnutím, aby buďto Uhři ustoupili od běhu, dadouce Čechům volně přepraviti se přes řeku, aneb volí-li král Bela bití se raději na poli Moravském, že Otakar mu popřeje volného přechodu sám. Toto si oblíbil Bela dne 11. července. Protož uzavřeno na dva dni stání a ztvrzeno přísahami králův i velmožů jejich: 12. července měli Uhři přepraviti se bez překážky a zříditi své šiky, a teprva dne 13. července měl se počíti boj. Otakar také ještě dne 11. července odvedl vojsko své ze stanovišť dosavadních.

Ale mladší král Štěpán počal přepravovati se hned v noci následující, a dne druhého (12. července) o poledni bylo již celé vojsko uherské na pravém břehu i postavilo se u Kressenbrunnu do šiku válečného; jen král Bela zůstával ještě v ležení na levém břehu s nevalným komonstvem.

Mladý král Štěpán ihned s velikou silou obořil se náhle na střed vojska českého, kde meškal i Otakar, a obklíčil je na způsob polokruhu.

Král český vida své vojsko v nebezpečnosti tak nena-dálém, dal rychle svolati všechny své zástupy, a dodáváje jim zmužlosti, posílal je do boje. Korouhev svatého Václava, ve slunci najednou jasným bleskem ozářená, zdála se zvěstovati Čechům přítomnost a pomoc svatého dědice země jejich; hlasitě „Hospodine, pomiluj ny“ zpívající, očekávali útoku nepřátelského.

Hned v prvním sražení zjevilo se co nejskvěleji, oč platnější byla v boji těžce obrněná jízda česká nežli lehká uherská; nemaje železných svých rytířů, byl by Otakar tuším nezničen záhuby. Oni zajisté, vedeni jsouce nejvyšším purkrabím Jarošem z Poděhus, nejen odolali útoku, ale i zahnali nepřátele od sebe všechny. Vok z Rožmberka první rozprášíl a potřel divoká hejna Kumanů, z čehož celé téměř vojsko uherské bylo hrůzou dojata.

Král Štěpán snažil se opravití boj, ale byv těžce raněn, dal se odnésti z bojiště. Parno toho dne bylo náramné a prach nesčíslným koňstvem vydupaný pokrýval celou krajinu.

Mezi tím dostavili se k boji všickni zástupové čeští jeden po druhém, a dorážejíce zevšad srdnatě na nepřátele, dobyli konečně jednoho z nejslavnějších vítězství v dějinách českých. Pobitých nepřátel do 18 tisíc pokrývalo bojiště, a útěk ostatních byl tak náhlý a zmatečný, že jich prý ještě do 14 tisíc utonulo ve vlnách řeky Moravy.

František Palacký.

16. Vojenská píseň.

Vzhůru, bratří! sbrojme paže,
král a láska k vlasti káže,
doba k boji zve;
děle, děle nemeškejme,
ruče bedra opásejme
k spáse vlasti své!

Trouba volá, prapor věje —
necht se zdráhá, necht se směje
plémě váhavé!
Pevně, pevně v slibu stájmě,
mužně vůdce následujme
k spáse vlasti své!

Boj se blíží, boj se blíží!
Brzo spadne, co nás tíží —
brímě hubivé:
z boje, z boje kvete sláva!
Chrabře chraňme svatá práva
k spáse vlasti své!

Nuže! zhoubců svých se chopme,
v proudu vlastní krve stopme
škůdce žízňivé;
rychle, rychle meče tasme,
věrně krále svého spasme
k spáse vlasti své!

Boleslav Jablonský.

17. Vojinovo loučení.

Červánek se ukazuje,
brzy rána udeří;
vzhůru, vzhůru, má matičko,
chystejte mi snídaníčko,
vlast mi chystá večeři!

Děkuji Vám, můj tatičku,
za otcovské starosti;
jestli v bitvě nezahynu,
dočkáte se na svém synu
v krátkém čase radosti!

Děkuji Vám, má matičko,
za mateřské vedení;
jestli se už nenavrátím
a Vám lásku neodplatím,
Pán Bůh Vám ji odmění!

Připněte mi šavli k boku,
ostruhy sem na nožky!
S Bohem buďte, moji mili!
Krásný jest ten kabát bílý
s červenými výložky.

Už se slunce ukazuje,
brzy rána udeří;
rychle, rychle, má matičko,
dejte mi jen snídaníčko,
král můj dá mi večeři!

Boleslav Jablonský.

18. Hodiny a člověk.

Člověk jakýs měl dvoje hodiny. Jedny šly vždy o několik minut později, druhé pak šly někdy brzy, někdy pozdě, ale někdy i na vlas dobře ukazovaly.

Poněvadž člověk vždy jen těmi se spravoval, které šly zdlouhavě, hněvaly se druhé a pravily: „Proč toliko na ty hledíš, nás si nevšímáje? Nevíš-li, že někdy aspoň právě ukazujeme a zcela bezpečně?“

Člověk jim odpověděl: „Právě to, že již dobře jdete, již pozdě, již opět čerstvě, právě to vás vši ceny zbavuje. Nikdy nevím, kdy vám bych měl věřit.“

Opatrný člověk spíše dovede posouditi slova lháře stálého než toho, kdo někdy lže a někdy pravdu mluví.

Vincenc Zahradník.

19. Stromy a slunce.

Žalovaly sobě jednoho času na slunce stromy v lese, zvláště duby, lípy, borovice, jívy i olše, břízy, javory, osyky a plané třešně, a hněvajíce se na ně, pravily: „Ty, královno nebes, osvěcuješ pěkně hluchá města, tiché vesnice a úrodná pole, na nichž se blýští zlatoklasá pšenice, stebelnaté žito, bujná jařice a zrnatý ječmen rolníkův; z tvých teplých paprsků těší a radují se také zelené louky, vinice na hrozny bohaté a holé kopce, které až do nebe se vypínají; jen lesů stromovím porostlých necháváš v smutné temnosti, ve vlhku a v chladném stínu.“

I řeklo na tuto žalobu slunce s výsosti své stromům, totiž dubům, lipám, borovicím, jívám, olším, břízám, javorům, osykám a planým třešním: „Pohlédněte, vy nemoudří, jenom pozorněji okolo sebe, a najdete i uvidíte, že jste sami hlavní a největší příčinou všeho toho, čím mne nyní viníte, a nikoli já; neboť bych s velkou radostí času letního i zimního na vás svítilo, ale vy sami svými tlustými kmeny, širokými haluzemi a hustým listím paprskům mým bráníte, že jejich záře nemůže do vašeho lesa prorazit.“

A taktéž činí i mnozí lidé, podobní jsouce dětem nerozumným; i oni byli a jsou nejvíce sami štěstí svému na závalu; ale nechtějíce toho říci a přiznati se k tomu, viní z toho a z jiných vlastních hříchů raději původce všeho dobrého a reptají proti Otci a Stvořiteli svému a proti moudrému řízení Božímu.

Alois Vojtěch Šembera.

20. Vstup do Šumavy.

Na překrásném světa pruhu, jenž rozkládá se v Pošumaví i na vysoké Šumavě, prostupují se klikaté meze obou národností české země. Čím osamělejšími se stávají blízko hranic poslední ostrůvky české v lesnatých výšinách, tím upřímněji pohlížejí na tebe zraky z ryze českých tváří, tím vnitřnější, skromnější a jadrnější stává se povaha českého horala.

Život jeho jest prostý, práce tuhá, chudoba ve svém odhodlaném klidu dojemná. Čím výše vystupuješ, tím více přestává orba; sadařství mizí docela. Lid pracuje tu na skále i ve skále, což věští ony temné prašné rány v tichu lesním; dobývá žulových balvanů, těží vápenec i tuhu. Malé jsou zbytky někdejšího železářství, též nepatrná stopa dolování na stříbro zachovala se v okolí Nýřska. Len, jehož modré ostrůvky poeticky jako blankytná jezera na výšinách vítají oko v moři zeleně, a pak ta stáda, jejichž jasné zvonky všude ve hvozdech vysočin nahrazují zpěvavé ptactvo dolin, jsou důležitými živiteli zdejšího horala, vedouce jej k těm odvětvím průmyslu, jimž poskytují surovin.

Též modravé ty sloupy dýmu, vznášející se nad bory, označují místa, kde na sta obyvatelů shromažďuje se k velkým krbům své výživy: jsou to slavné šumavské sklárny, jichž počet převeliký vykouzčila tu hojnost křemene i paliva. Avšak nejvíce dětí svých živí ty horské lesy samy: porážení a plavení dříví, pilařství a výroba přerozmanitého dřevěného zboží zaměstnává tisíce pilných ruk.

Vše to není ještě největším bohatstvím Šumavy; chováť skvostnější zdroje požehnání v sobě, které vylévá na celou naši vlast: z hlubokých neplodných bažin svých, z bezedných studánek svých, bystřin a jezer, z mračen, zavěšujících se na zádumčivé její hvozdy, i ze sněhu, v němž po své dlouhé zimy drímá jsouc zaváta, vysílá chudá Šumava k nám náš blahobyt, úrodu našich krajín, ozdobu našich rovin vodstvem svým. Vltava je mohutnou páskou, která na věky víže Šumavu k samému srdci vlasti naší, přinášejíc nám její zdroje, zrozené pod vonnými klenbami smrčín, borův a bukovin tisíciletých.

Tolikéž proud dějin, jenž nám ze Šumavy plyne, přímo bije v nejsvětější srdce hlubinu. Tam zvítězil Samem náš starověk a Břetislavem náš středověk; tam vítězství slavili naši přední myslitelé, vojevůdci a státníci.

Tam stojí památníky starobylé vzdělanosti, velebné chrámy a rozsáhlé kláštery buď dosud zachovalé aneb aspoň ve troskách. Tam plno stop nádhery a síly Vítkoviců, tam mnohé a mnohé upomínky na dávnou hrdinnost Švihovských, Kaplířův a Švamberků. Tam sídla Hodějovských připomínají mysl zpanilou i mecenášství šlechty české, Zlatá stezka někdejší obchod i zámožnost měst, kolem nichž lesy hučí pohorskými bouřemi, jako by vzpomínaly na ony bouře, jež tady hřímávaly vichřicemi válečnými.

Eliška Krásnohorská.

21. Strom na pomezí.

*Strmí na rozcestí dvojích zemí
dub velebný; obrázek Marie,
nebes královny, tam pod větvemi
v stínu lupenů se mile kryje.
Kolem dubu černé sosny stojí;
bor ukrývá údolí to boдрé,
příoděv pak horu dvakrát dvojí,
bledne, mizí v dalekosti modré.*

Před obrazem svatým tam se kloní
paní bledá oka milostného,
jak andělky klečí okolo ní
dvě děvčátka vzhledu růžového;
podíl služka na skalině sedí,
koně travou bloudí volným krokem;
otvorem tam lesa zbrojnoš hledí
do dalekých krajin vlhkým okem.

Slovan to, neb takým leskem zírá
slovanské jen oko v české luhy;
hledí tam, slovanskou zem kde svírá
říše Němců černých lesův kruhy.
Vytržen teď bolným vzdechem paní
panoš statný kvapně vzhůru vstane,
k ní pak vzhledna — tváří kryje dlaní,
dmou se prsa — slza s líce kane.

Děvinky teď matku objímají,
ruce jí a tváří políbivše,
pak dětinskou slzou zaplakají,
k nebes královně se pomodlivše.
Matka oko mutné pozdvihuje
k milostnému světa Spasiteli —
modlitba rtem bledým pohybuje,
zvuky modlitby však nezachvěly.

„Stíny rostou, slunce už na skloně!“
Zvolá zbrojnoš, a za uzdu vede
za stříbrnou osedlané koně;
zachvěje se tělo ženy bledé,
vstane, a do milé české vlasti
hledí, až jí slza hled zaleje;
tvář pozdvihne v děsné duše strasti:
„Vůle Tvá se staň!“ jí z úst se chvěje.

Z vlasti milé do cizinců země
česká králová se tak ubírá;
klusot komoňů již zvučí temně —
posléz ve tmách Šumavy umírá.
O samotě posvátný strom stojí,
jako srdce v cizích žilův moři,
které obraz v svatyni své kojí,
před nímž lampa věčné slávy hoří.

22. Písně králové Alžběty.

1.

Svatá světla! odkud putujete,
odkud vede ruka Boží vás?
„Lásky zdrojem záře naše kvete,
od východu vyslal Tvůrce nás,
bychom v oči vlhké potopily
jiskry naše, nebes svatou zář;
duše posvětily, potěšily,
vyjasnily trudobledou tvář!“ —

Díky vám za svaté pozdravení,
hvězdy jasné! mluvtež k duši mé,
by jí blesk váš v jasném objevení
věstil zprávy z vlasti milené!
„V strast a hrůzu hvězdy nezírají,
putující drahou nebeskou:
hvězdy, bolestnou co zprávu dají,
národu českého slzy jsou!“

2.

Větry, k vlasti milé spěchající,
pozdravujte hroby otců mých,
doneste tam hlasy stenající,
chvění slz na harfu roněných.

Lette, lette hradu ke tvrdému,
celujte tam drahá očička,
zašeptejte miláčkoví mému,
za něj že se modlí matička.

Tam, ach, tam mé duše touha spěchá,
k ostatkům těch hrdoslavných dob,
tam, kde dcery královské útěcha,
synům žalář, ach, a otcům hrob!

Mezi vězením a hrobu slastí
jedna růže jenom vykvítá —
růže lásky národu a vlasti,
růže horkou slzou zalitá.

Ó ty krásná, krvavá ty růže,
sklade slz a blahých dychtění!
tvé jen kouzlo zažehnatí může
hrůzu hrobu — hrůzu vězení!

3.

Tiše, tiše sláva kráčí
z vlasti Libušiny ven,
na otců jen hroby v pláči
oko žalostně otáčí,
a pak zmizí jako sen.

Ach, v té bouři kruté zloby
hrob nám útěchou se stal:
běda! národ tmavé hroby,
jediný co poklad, z doby
slavných předků zachoval!

Ano, jasní už se líce
nad popelem dávných dob:
jména, velebně se rdíce,
jako svaté chrámu svíce
osloňují slávy hrob!

4.

Světa naděje! toť koule pěny,
v níž se nebe jasně zardělo,
poblesk luny v mračnu objevený,
oblouk duhy rájem rozevřený:
jeden mžik — a vše to zmizelo!

Dědička tak Přemyslova trůnu
naději se světa kochala;
a teď o samotě v strasti lůnu
slzou kropí harfy věrnou strunu,
útěchou jen ta jí zůstala.

Hudbu milou tobě, Česká země,
dědictví co svaté posílám,
aby v želu tvoje drahé plémě
kouzlem rajským potěšila jemně,
oslavila národnosti chrám!

Jan Erazim Vocel.

23. Slepého krále smrt.

*Bojovný král Čechů Jan seděl ve stanu svém,
kol něho čeští páni v rouše ocelovém.
Slyšeltě král z podálí zbraní ohromný třesk,
slyšel mečů setkání, nezáral však jich blesk.
Uchem poslouchal bystrým, divý jak bouří boj,
nepřítel vítězí-li, či statných Čechů roj;
i zatruchlel nemálo slepý kmet v srdci svém,
že jemu též nedáno klesnout na loži ctném.*

*Ha, tuť v uších mu zazní divý nepřítel ples,
dupotem se ozývá planina, stráň i les,
a vezdy blíž a blíž se rázná seč; —
tuť král vzhopiv se, váží v ruce svůj pádný meč.
A každý, kdož u krále, pobízí k prchnutí,
an se všech stran nemylně hroží zahynutí.
Avšak jakýmto hněvem královská tvář se rdí?
i táže se: „Kdož jsou ti, již takto mi radi?
potomstvo má-liž říci: Hle, statný Čechů král,
pověstný rek to druhdy, jsa stár umřít se bál?
Kdo z vás volí padnouti společně s pánem svým,
nuž, svažte poutem pevným své koně s hřbcecm mým!“
Poslušní krále svého rytíři vše plní
a tam vedou slepého, kde bitva se vlní;
tisícové tu klesnou pod mečem královým,
i klesne kmet slepý též — a čeští páni s ním.*

Jindřich Marek.

24. Karel Čtvrtý, otec vlasti.

Nižádný z králů českých starší historie naší nežije u národa našeho v paměti tak slavné a vděčné, jak „otec vlasti“ Karel, jakožto císař římsko-německý toho jména Čtvrtý.

Na slavnou cestu svou připravován byl Karel školou nejpodivnější. Jsa synem bojovného krále Jana Lucemburského, vzbudil již jako dítě nedůvěru svého otce, jemuž pochlebníci namluvili, že nespokojení Čechové zanyšlejí útlé pachole posaditi na trůn; a tvrdý otec poslal tříleté dítě na Křivoklát, aby tam jako státní vězeň bedlivě střeženo bylo. S rostoucím synem rostla i nedůvěra otcova a ukonejšila se teprva, když sedmiletého Václava poslal ku příbuznému dvoru francouzskému, aby tam byl vychován.

Jako do vyhnanství odjížděl útlý dědic království Českého do vzdálených Francouz, a právě z toho vyhnanství vykvetlo blaho zemi České. Na dvoře Pařížském zvědavý chlapec měl mnohem lepší příležitost učiti se nežli v bouřlivých Čechách; tam dostalo se mu učitelů tak výtečných, jakých tehdaž u nás nebylo; ano horlivý mladík navštěvoval

i veřejné učení slavných učitelů na vysokých školách Pařížských. Jeho duch prospíval za takových okolností tak rychle, že v patnáctém roce věku svého byl na ten čas vysoce vzdělán. Tu jej najednou dobrodružný otec povolal do Itálie, kde se byl svévolně vmísil do zapletených sporů velikých měst, chtěje si tam založiti mocné panství. Chovanec Pařížský postaven tu v čelo vojska, svěřena mu správa panství královského v Itálii, nezkušený mladík stál tu, obklíčen jsa vychytralými státníky italskými. A hle, obstál výtečně v těžkých okolnostech! Poráží vojska nepřátelská, uměl obratně vyhybat se úkladům tajných protivníků.

Než brzo přesvědčil se těkavý Jan, že Itálii podrobiti nelze, a mladý syn jeho měl vrátiti se do vlasti. Ale jaké to shledání s národem českým! V daleké cizině zapomněl řeči mateřské, anobř i své pravočeské jméno Václav zůstavil ve Francii a vrátil se jakožto cizinec Karel. Avšak srdce Karlovo nebylo porušeno cizotou; po mnohá léta jsa obklíčen cizozemci, zamiloval si tím více národ český, zatoužil tím vroucněji po své vlasti. Ale jakou spatřil svou vlast! Země byla vnitřními bouřemi a vydíráním zpustla a zehndla, a syn královský neměl ve svém sídle místa, kde by hlavu byl položil.

Hrozná ta bída milého národu neodstrašila však vroucího mladíka, ano povzbuzovala ho k činnosti; a nadšeně jal se napravovati vše kolem sebe. Z počátku byl v tom často vyrušován nedůvěrou otce svého, který jej na vojnu tu do Itálie, tu do Francouz, tu zase jinam posílal; avšak úmrtím hrdinského krále Jana r. 1346. učiněn Karel pánem samostatným.

Tricet let bylo Karlovi, když dosedl na trůn český; ale měl již zkušenost kmeta. Znal velikou část Evropy, znal přední dva dvory, Pařížský a Papežský, uměl mluvit pěti jazyky — pravý div na ten čas! — byl již známým vojévůdcem a moudrým státníkem, byl nejvzdělanějším mocnářem doby své. Vysoké vzdělání ducha i vlastní zkušenost vytkly mu jasně cestu, po níž měl kráčet. Viděl na otcí, že ni sebe skvělejší válečné skutky vlasti neprospějí, a stal se odhodlaným přítelem pokoje. Karel, syn hrdiny předního a ná-

rodu té doby nejrekovnějšího, byl panovníkem svého času nejpokojnějším.

Práci pokojnou měly býti Čechy zvelebeny. Zdělávati půdu, povznášeti všeliké živnosti, podporovati vědy a umění: v tom soustředila se jeho péče všeliká. Ano, mírumilovnost proměnila se v jeho duši ve zřejmou války nenávisť. Kdykoli vznikly v Německé říši spory, které měl jakožto císař narovnat, dal se cestou vyjednávání, a chopil-li se kdy meče, stalo se to jen, aby svým slovům dodal důrazu. Zbrání jeho nebýval meč nýbrž zlato, jímžto rychle docházel cíle. Také zemí nabýval ne válkami, ale pokojně smlouvami, penězi, a stal se takto svým sousedům nebezpečnějším nežli veliký vojín, protože z každé jejich vady uměl bráti kořist.

S touto láskou míru byla v Karlovi úzce spojena hluboká zbožnost. Zakoušeje již od mladosti všelikých protivností, obracel záhy své zraky k vyšší té moci, ježto vládne osudy lidskými. Chrám Svatovítský, Karlov a nesčíslné jiné chrámy a kláštery svědčí posud o zbožné mysli Karlově; a přijde na zamilovaný jeho Karlštejn, spatříš tam uzounekou cellu, kde trávil týden velikonoční modle a postě se. Ale nábožnost Karlova byla řízena rozumem; byltě i obhájeem smělého kazatele Milíče, jenž vedl tuhý boj proti neřestem věku toho.

Neméně horlivým přítelem byl Karel své vlasti, ano jest milá naň podívaná, jak pečlivě snáší ze všech stran, čím by ozdobil zemi svou. Tu šlechtí víno české révou burgundskou, tu volá veliké mistry umění z blízka i z daleka do Prahy a kráší sídlo své i středisko národní, tu zřizuje vysoké školy, aby Čechům nebylo po cizině hledati vzdělání, tu zakládá klášter bratřím jihoslovanským, aby z něho šířila se osvěta, tu rozšiřuje kvetoucí říši Českou zeměmi sousedními.

Vroucně miloval Karel i svou rodinu. Tu však jsme na rozhraní jeho cností a slabostí; přílišná láska jeho k dětem byla přední jeho slabostí. Již ve třetím roce věku svého musil býti nejstarší syn jeho korunován. Ano tato nerozumná k dětem láska zavedla ho tak, že sám rozbil dílo rukou svých: aby všichni synové měli po zemi, rozdělil sám říši svou mezi ně.

Nevšední ozdobou Karlovou je mírnost povahy. Když učinil sněmu českému návrh nových zákonů, které zemi za prospěšny měl, a sněm těchto zákonů neschválil, upustil Karel od nich docela, nečině ničeho, aby sněm snad ku přijetí jich byl přinucen. Vzácná jest také mírnost, s jakou se choval ku Petrarkovi. Proslavený tento básník vlašský požíval plně přízně Karlovy a nepozbyl jí ani tehdá, když se domáhal hanlivými slovy, aby Karel provedl povětrné jeho myšlenky o obnově slávy římské. Karel snášel velkodušně trpkost příliš prudkého vlastence, aniž odňal přízně své básníkovi.

Byl-li Karel náš Velikým? Nenazývají ho tak. Posud nebyl skoro nikdo jménem tímto počtěn, kdo nevedl válek krvavých. Až se velikost bude měřiti počtem lidí oblažených, bude také náš Karel — Velikým.

Václav Zelený.

25. Chrám sv. Víta na hradě Pražském.

Jdouce po kamenném mostě ze Starého Města Pražského na Malou Stranu, s potěšením díváme se na královský hrad, zvláště pak na velebný chrám sv. Víta, jehož vysoká věž směle vzhůru k oblakům se vypíná.

Svatyně tato povzbuzuje nás svou důležitostí dějepisnou i uměleckou, bychom si jí nade všecky jiné památky vlasti své vysoce vážili. V ní zajisté odpočívají ostatky našich patronů, našich velikých panovníkův a mnoha jiných znamenitých osob z národu našeho. A pohlížíme-li na bohatství skvostův uměleckých, které zde uloženy jsou, pohlížíme-li na samou stavbu chrámovou a na četné její okrasy kamenické i řezbářské: tu směle vyznáme, že chrám sv. Víta je převzácným památkem minulosti české.

Chrám ten byl asi třikráte založen. Po prvé se to stalo asi roku 930. od sv. Václava, jenž obdržev od německého krále Jindřicha I. rámeč sv. Víta, tomuto svatému v knížecím sídle svém kostel vystavěti dal. Nalezl v něm také svůj hrob, když ostatky jeho asi r. 938. ze Staré Boleslavě do Prahy přeneseny byly.

Když pak kníže Břetislav I. l. 1039. přivezl z Polska do Prahy tělo biskupa Pražského sv. Vojtěcha, od pohan-

ských Prusů zavražděného, tu přistavěn byl z předu ke chrámu sv. Víta malý kostelíček, v kterém pochováno tělo sv. Vojtěcha.

Avšak chrám sv. Víta od sv. Václava založený ukázal se býti později příliš malým pro množství lidu, který se tam o slavnostech shromažďoval. I dal jej tedy kníže Svytopluk II. r. 1060. zbořiti a založil chrám sv. Víta po druhé.

Nově vystavěný kostel zasvěcen byl sv. Vítu, Václavu a Vojtěchu, i nazván dle těchto svatých, jejichž ostatky v něm odpočívaly. Kostel ten několikráte vzal veliké škody ohněm, ale pokaždé opět byl obnoven, až konečně na místo jeho založen chrám nový, který uměleckou nádherou jej daleko převýšiti měl. A tak byl položen základní kámen ke chrámu sv. Víta po třetí; bylo to dne 21. měsíce listopadu r. 1344. za veliké slavnosti a za přítomnosti krále Jana, syna jeho Karla i prvního arcibiskupa Arnošta z Pardubic, jehož nastolení téhož dne slaveno. Kámen ten položen jest uprostřed rozsáhlého prostranství mezi starým chrámem sv. Víta a chrámem sv. Jiří. Starý chrám však zůstal ještě dlouho státi, a teprve když stavba nového dál a dále se šířila, byl poněmáhlu a po částech zbourán.

Stavitelem nového chrámu byl Francouz *Matěj z Arrasu*, jež si byl Karel z Francie s sebou do Čech přivezl; když pak r. 1352. Matěj z Arrasu zemřel, pokračoval v díle jeho *Petr Parlér*, umělec též výtečný.

Nebylo však souzeno, aby chrám ten najednou byl dostavěn. Dle původního plánu měl se rozprostírati zdlé asi 158 m; uprostřed měla býti příční loď, čímž by základní tvar byl nabyl podoby kříže. Vystavěna však pouze zadní část chrámu s postranními loďmi a kaplemi; vlastní pak chrám, totiž přední, dlouhá jeho část před lodí příční schází, aniž kdy dostavěna byla.

Slavný zakladatel chrámu Karel nedečkal se dokonání díla svého; zemřel dne 29. listopadu l. 1378. a pohřben jest ve ohrámě Svatovítském, jak si již byl za živa svůj hrob vyvolil. Za jeho času dokonána celá zadní stavba chrámu, jak až posud stojí; dne 27. září r. 1366., v předvečer sv. Václava, dostavěna jest kaple sv. Václava, na jejíž důstojné

vyozdobení Karel zvláštní péčí vynaložil. Roku 1392. dne 2. června, na hod Boží svatodušní, položen jest Václavem IV. základní kámen k vlastní přední části chrámu, která k zadní měla býti připojena. Stavitel Petr Parlér tehdaž řídil stavbu několik let; není však známo, jak dlouho ještě žil. Po něm vedl stavbu syn jeho Jan.

Avšak stavba po smrti Karlově hrubě nepokračovala, válkami pak husitskými docela přetržena byla. Také pozdější doba dostavění chrámu přízniva nebyla, ano velikým požárem, který dne 2. června r. 1541. na Malé Straně se vzňal, stihla jej krutá pohroma; bylť z předu velice porouchán, věž pak a vnitřek chrámu velice zpustošeny. Tehdejší král Ferdinand I. chtěje zpustošený chrám opravití, povolal k tomu dva stavitele; v podobě, kterou tehdaž chrám obdržel, zůstal až téměř na naše časy. Jmenovitě vystavěna jest tehdaž vysoká zeď, která z předu chrám uzavírá, věž pak o něco nižší jest učiněna a opatřena střechou mědi pokrytou.

Velikou též ránu přetrpěti bylo chrámu našemu za války sedmileté. Bylo to roku 1757., když Friedrich II., král pruský, Prahu obléhal; pruská děla strašně na chrámě řádila, pumy a ohnivé kule, jichž asi 22.000 prý naň vystríleno bylo, celým stavením mocně otřásaly a mnoho krásných ozdob ničily. Škody tyto císařovna Marie Terezie hned po obležení v červnu téhož roku opravití dala; přesto však od oné doby velebný chrám víc a více pustnul. Teprva v nejnovejší době r. 1859. ujala se opuštěné svatyně zvláštní jednota, která za úkol si vytkla nejen důkladné opravení, ale i konečné dostavění chrámu Svatovítského, pročež také „Jednotou Svatovitskou“ sluje.

Náš chrám, pokud vystavěn jest, skládá se z hlavní stavby prostřední, která výškou a prostranností svou vyniká, a ze stavby nižší, jež kolem hlavní stavby čili lodi se táhne a na pokraji svém dvanácti kaplemi jest obroubena. Chrám má zdělí 60 m, zšíří 46 m, klenba pak jeho vznáší se 32 m nad dlažbou kostelní: jest vystavěn v nádherném slohu gotickém. Pohled naň jest zvláště od zadu, se strany kostela sv. Jiří, velkolepý. Zde strmí mohutné pilíře do výše a končí

se štíhlými ozdobnými jehlanci či fialami, které jako hustý les stavbu obklopují; svižné oblouky pnou se od jednoho piliře ke druhému a k hlavní stavbě, ve vysokých pak oknech viděti jest krásné kružby a skvostné malby.

Vstupmež do chrámu a prohledněme si uvnitř aspoň některé hlavní památnosti.

Na místě bývalého hlavního oltáře jest zřízen nový, velmi nádherný oltář.

V hlavní lodi stojí hned z předu královské mausoleum či náhrobní pomník, vzácné dílo umělecké z bílého mramoru, jež r. 1589. udělali dal Rudolf II. Jest podoby čtverhranné a ozdobeno krásnými pracemi sochařskými; nahoře leží postavy králů českých Ferdinanda I. a Maximiliana, pak královny Anny, manželky Ferdinandovy, všecky v životní velikosti. V náhrobku tom odpočívají ostatky dotčených tří osob panovnických, pod ním pak jest královská hrobka, ve které odpočívají kosti mnoha slavných králů českých, a to samého zakladatele chrámu Karla IV., čtyř jeho manželek, syna jeho Václava IV., Ladislava Pohrobka, slovatného Jiřího z Poděbrad a Rudolfa II.

Nahoře pod velikými okny běží kolem celé střední lodi úzká chodba, tak zvané triforium; ozdobena jest 21 kamenými poprsími, jež představují krále Jana Lucemburského, choť jeho Elišku, zakladatele chrámu Karla, jeho čtyři manželky, Václava IV. s chotí jeho Johannou, první tři arcibiskupy Pražské, pět Pražských kanovníků, kteří byli ředitelé stavby, a konečně oba stavitele chrámu Matyáše z Arrasu a Petra Parláře; sádrové odlitky poprsí těch viděti lze v Pražském museu.

Po levé straně chrámu nalézá se sakristie; má znamenitou visutou klenbu, nad níž jest komora s chrámovým pokladem, obsahujícím mnohé drahocenné klenoty a starožitné památky.

Kaple, jež jsou po obou stranách chrámových a za oltářem, jmenují se na mnoze podle vznešených rodův a pamětihodných osob, které v nich pochovány, nebo jimž zasvěceny jsou. Tak za hlavním oltářem jest kaple zasvěcená sv. Ludmile, jejíž socha z Karrarského mramoru hned naproti

stojí. Kaple ta jest ozářena skvoucí malbou na skle, jež okna její zdobí. Prostřední představuje nahoře nejsv. Trojici a dole krále Karla, jenž tuto kapli r. 1368. vlastním nákladem vystavěti dal, s chotí jeho Alžbětou. Pravé a levé okno představují nám osoby, jež památny jsou z doby prvního křesťanství v Čechách a na Moravě: na pravém vidíme sv. Methoděje mezi knížetem českým Bořivojem a chotí jeho sv. Ludmilou, kteří od něho křtěni byli; na levém je druhý apoštol slovanský sv. Cyrill mezi sv. Klimentem, jehož ostatky na Moravu a pak do Říma přinesl, a mezi knížetem Rostislavem, jenž oba sv. bratry na Moravu povolal. Vůbec zasluhují překrásné malby na skle, jimiž chrám Svatovítský se honosí, bedlivého povšimnutí.

V dotčené kapli sv. Ludmily jsou též náhrobky českých knížat Břetislava I. s chotí jeho Jitkou a Svytlahy II., šlechtěného syna jeho. Před touto kaplí, hned za hlavním oltářem, stojí náhrobek sv. Víta, patrona chrámu.

V následující kapli na pravo, jež Šternberskou se jmenuje, odpočívají dva z nejslavnějších králů českých rodu Přemyslova, po pravé straně Přemysl Otakar I. a po levé vnuk jeho Přemysl Otakar II. Nedaleko nejbližší kaple stojí skvostný stříbrný náhrobek sv. Jana Nepomuckého; jest zhotoven nedlouho po r. 1729., kdy Jan Nepomucký za svatého byl vyhlášen.

Nejposvátnější místnost celého chrámu je *kaple sv. Václava* v pravo u samého vchodu chrámového. Karel IV. ozdobil ji nádherně, dav spolu ze stříbra, perel a drahých kamenů zhotoviti přeskvostnou rakev pro ostatky sv. Václava, jež zde se chovají. Stěny této kaple byly vyloženy leštěnými drahokamy a pokryty malbami na zlaté půdě, které představují dole výjevy ze života a umučení Spasitelova, nahoře ze života sv. Václava. Malby dolejší zachovaly se až podnes v původní podobě své, hořejší byly přemalovány r. 1614.

Původní hrob sv. Václava dlouho se nezachoval, neboť již syn Karlov Zikmund vzal z něho všecky drahocenné skvosty, aby nabyl peněz k válkám svým. Nynější oltář, v němž tělo sv. Václava odpočívá, jest nevkusně vyveden

a pochází z r. 1673.; zde se chovají některé památky po sv. Václavě, totiž železná přilba a drátěná košile.

Ze Svatováclavské kaple vedou točité kamenné schody nahoru do *korunní komory*, kde se chová koruna království Českého s ostatními klenoty korunovačními.

Věž chrámu Svatovítského jest nyní 100 m vysoká. Jak výše již řečeno, byla původně vyšší, ale po velikém požáru r. 1541. o něco zmenšena, také vrcholek její tehdež stržen, a na jeho místo měděná báň jest postavena, která se nikterak ke gotickému slohu našeho chrámu nehodí. Příčiněním Jednoty Svatovítské, zřízené r. 1859. k zachování a dostavění chrámu Svatovítského, počato s opravami původní části velechrámu r. 1861., a do r. 1873. obnovena část ta od základův až po hřeben střechy. Byloť třeba na mnohých místech základy i několik pilířů z nova založiti, všechna okna novou kružbou opatřiti, poškozené klenby opravit, přípory pilířů vyměniti, všechny okrasy vnějšku, fialy, římsy a p. i nové střechy zbudovati.

V první době vedl stavbu Josef Kranner, zřídiv huf kamenickou, kde veškeré práce na výměnu porouchaných částí se hotovily; když pak r. 1871. povolán byl, aby se jako druhý stavitel zúčastnil stavby votivního chrámu ve Vídni, převzal úkol jeho při chrámě Svatovítském architekt Josef Mocker.

Dne 1. října r. 1873. položen základní kámen k nové části chrámu sv. Víta. Tato nová část chrámu valně již pokročila, vedlejší lodi a kaple na stranách podélných až ku klenbě jsou dostavěny, hlavní loď, oddělená od pobočných desíti mohutnými pilíři, překvapuje svými rozměry. Bohaté průčelí téměř do nejmenších podrobností v dolejší části již provedeno a právě pracuje se o obou věžích v průčelí. Dle předběžného rozpočtu vyžadovati bude ukončení stavby ještě as 10 roků, potom teprve přistoupí se k dostavění veliké věže, která opatřena býti má vysokou kamennou střechou a kružbou.

Pak zajisté bude velechrám Svatovítský jednou z nej-
skvělejších budov gotických křesťanského světa.

26. Královská koruna Česká.

V jihozápadním koutě kaple Svatováclavské ve chrámě sv. Víta jest vchod do památné korunní komory, kdež uložena jest posvátná *koruna česká* s ostatními odznaky korunovačními, totiž *žezlem, jablkem, zlatým prstenem, pláštěm korunovačním, štólou, tunikou, střevíci a pasem*, vesměs od císaře Rudolfa II. nově pořízenými; *meč Svatováclavský*, jenž taktéž náleží k odznakům korunovačním, chová se v pokladnici dómu.

Koruna jest zhotovena z ryzího zlata, má 91 vzácných drahých kamenů, 20 perel a váží 2·48 kg. Cena zlata a kamenů na ní páčí se na 25.000 zl. Jest kruhová a obrouček lze ve 4 díly rozložití a buď roztáhnouti neb zúžití. Z každého dílu obroučku vyrůstá krásná zlatá lilie. Lilie takové bývaly pokládány za symbol Matky Boží. Nad obroučkem jsou vyklenuty dva obloučky, a v bodu, kde se protínají, jest latinský kříž. Na čelné straně jest pod lilí safír více než 40 karátový, a vedlé něho i nad ním jest z rubínů napodobení kříže, kteréž se nalézá i na ostatních lilích. Na kříži na temeni koruny čte se nápis: „Zde jest trn z koruny Páně“; jest do něho zasazen safírový křížek kamejový, bezpochyby ze staré koruny, kterou Jan Lucemburský někde zpeněžil. Vzácná tato kamej*) vyřezána byla asi ku konci XII. století; spatřuje se na ní vypuklý Kristus Pán s obrázky zatmívajícího se slunce a měsíce a andělíčků tvář si zahalujících.

Co se týče uložení koruny, Karel IV. původně ustanovil, aby spočívala na hlavě sv. Václava, odkud i jméno koruny Svatováclavské dostala. Zhotovena byvší podlé vzoru francouzského nepochybně od Pražských zlatníků r. 1345.; byla uložena v kapli sv. Václava ještě ve starém chrámu. Později Karel jinak se rozmyslil; do nynější Svatováclavské kaple, vysvěcené r. 1347., koruna již nepřišla, nýbrž ze staré kaple bývalého chrámu hned na Karlův Týn přenesena jest, a to do kaple sv. Kříže ve velké věži.

„Posvátná místa král. hlavn. města Prahy.“

Dle Fr. Ekerta.

*) *Kamej*, kámen vypukle řezaný, často rozličné vrstvy barevné tvořící.

27. Pražský dóm.

He! zde ční — a králi nad Prahou
věkem, výší, krásou, cenou svou!
Stojí zde jak skvostů vlasti sklad —
šedostěnný Boží Vyšehrad.

Slávy české vzácný pomníku!
Jak tě pojmut slušno básníku?
Budovo, jež krášíš krásný hrad,
k čemu tě má pěvec přirovnat?

Zkamenělý minulosti duch
stojíš tu a v tobě mocný Bůh;
nebetyčný pak ten velíkán
za věrného strážce tobě dún.

Jako město Boží tuto čníš
a o svatých tajemnostech sníš;
a ten věžní velíkán tvůj sám
nádherný jest města toho chrám.

Jako Bohu zasvěcený les
strmíš tu, a věž tvá jeho kněz;
a tvých zvonů slavné souznění
velebné jest jeho modlení.

Jak chlum svatý čníš tu, hrdý dóm,
a tvá věž — to cedrověký strom;
a ty zvony slavně zvučící
obrovští jsou jeho slavíci.

Jako hřbitov svatých se tu tmiš,
a tvá věž — to velký jeho kříž;
pyramidy tvé a oblouky
posvátné jsou jeho pomníky.

Jako tábor se tu rozkládáš,
v němž spočívá Karel, otec náš;
a tvá věž — to svatá korouhev,
na nížto se k nebi vznáší lev.

Tys to velké, zbožné srdce Čech,
v němž se vlní city srdcí všech;
ve tvé hloubi tajemnotmavé —
jak zní slavně: „Svatý Václave!“

*Nuže, čni tu, chráme, Bohu služ!
dávej důkaz, co vše člověk můž';
uč potomstvo, co můž' umění,
svorný duch a síly spojení.*

*Rozčil syny české hlasem svým,
povzbuzuj je k činům velikým;
dej jim ty, jež chováš, za příklad,
uč je vlast a Boha milovat.*

Boleslav Jablonský.

28. Arnošt z Pardubic.

Po stranách na podstavci sochy Karla IV., postavené u Staroměstské mostecké věže v Praze, viděti jest čtvero jiných sošek, představujících muže, kteří nejvíce pomáhali osvícenému králi ve snahách jeho o zdar a slávu národu českého. Podívejme se na postavu, která je z předu na levém rohu umístěna. Kněžské roucho po těle až k nohám se linoucí, pallium přes prsa převěšené, berla v jedné ruce a kniha obřadní v druhé, na hlavě infula: to vše dosti zřetelně poukazuje na důstojenství muže, jenž se nám tu před oči staví. Jest to *Arnošt z Pardubic*, první arcibiskup Pražský.

Tento slavný rádce našeho Karla narodil se nedlouho po roce 1300. na někdejšíh hradě Hostýně nedaleko nynější stanice Úvalské na dráze z Prahy k Českému Brodu. Otec jeho Arnošt měl rozsáhlé statky mezi Českým Brodem a Pardubicemi jakož i v Bydžovsku a v Náchodsku. Nad to byl královským purkrabím v Kladsku, v kterémžto úřadě požíval vždy veliké přízně králů českých. Mladý Arnošt nabyv základů vzdělání na školách v Kladsku, v Broumově a v Praze, dle obyčeje tehdejšího věku odebral se do města Bononie ve Vlaších, kde s bratrem svým Bohušem po celých 14 let pobyl a mnoho přátel a ctitelů si získal.

Arnošt z Pardubic vrátiv se z ciziny do své vlasti, i tu záhy obrátil pozornost vznešených na přednosti ducha svého. Kralevic Karel, tehdejší správce země, brzo poznal cenu muže, jakým byl Arnošt. Již asi roku 1339. stal se Arnošt děkanem kapituly Pražské, roku 1343. dne 14. ledna pak zvolen na biskupství Pražské, uprázdněné smrtí Jana IV.

z Dražic. Chválilo se při Arnoštovi hned tehdá, že byl muž postavy vážné, vzezření milého, ke všem vlídný a dobrotivý. Proto celý český národ radoval se jeho volbě za biskupa.

Právo světití biskupy Pražské bylo ode dávných časů při arcibiskupech Mohučských. Ale poněvadž tehdejší arcibiskup Mohučský přidržoval se nepřátel papeže Klimenta VI. a tedy od něho do klatby dán byl: nevydal se nově zvolený biskup náš do Mohuče, nýbrž ku papeži do Avignona *), kdež slavně na biskupství posvěcen.

Z Avignona vrátil se Arnošt do vlasti. Přicházejce ke staroslavné Praze byl uvítán kněžstvem a množstvím lidu obecného u valném průvodu. Avšak sotva se uvázal v úřad svůj biskupský, dostalo se mu důstojenství ještě vyššího.

Bylť již rok po tom země Česká vymaněna z područí arcibiskupství Mohučského. Na vřelé přimlavy Karlovy vydal totiž papež Kliment VI., jenž králevici českému velice přál, dne 30. dubna r. 1344. listinu, kterou biskupství Pražské na arcibiskupství povýšeno bylo. Biskupství Olomoucké a nově zřízené Litomyšlské přivtěleno k nové této stolici metropolitní, a Arnošt z Pardubic dne 21. listopadu r. 1344. slavně nastolen za prvního arcibiskupa Pražského. Byl pak vskutku pro svou osvícenost i šlechetnou povahu nejvyšší ozdobou Pražské stolice arcibiskupské.

Nové důstojenství arci způsobilo Arnoštovi nové práce a starosti. Na štěstí nebyl k tomu nikdo nad něho způsobilější. Nejprve vydal velmi užitečná pravidla nejen pro ty, kdož u vyšší církevní správě postaveni byli, ale i pro ty, jimž toliko správa jednotlivých osad svěřena byla.

Dále Arnošt o to pečoval, aby všecka do té doby učiněná nadání (fundace) kostelní náležitě sepsána a v jednu sbírku shromážděna byla. Tím způsobem povstaly *knihy o nadáních* či *fundacích*, jimiž tak řečené jmění zádušní zřetelně poznamenáno bylo. Zároveň Arnoštem ustanoveno, by se vedl řádný seznam kněží, kteří v nově do správy duchovní se dostávají. Tak vznikly zase *knihy ztvrzovací*. Oboje knihy, i ony nadační i tyto ztvrzovací, jsou důležitými pra-

---

*) Vyslov: Aviřona.

meny našich dějin církevních a proto se chovají v bibliotece staroslavné kapitoly Pražské velmi bedlivě.

Mezi tím co osvícený arcibiskup o náležitý pořádek v církvi české se staral, bylo mu konati také povinnosti jiné.

Asi v polovici roku 1346. byl kralevic český povýšen na důstojenství císařské. I vypraveno bylo zvláštní poselství ku papeži, aby i on Karla v důstojnosti jeho potvrdil. A přední mezi těmito posly byl náš Arnošt. Papež posly slavně uvítal u přítomnosti kardinálů; a v tomto shromáždění měl Arnošt mistrnou řeč ku papeži i kardinálům jménem celého poselstva. Papež potvrdiv pak Karla jakožto císaře nově zvoleného, rozžehnal se s posly velmi vlídně, avšak nejpřívětivěji s naším Arnoštem.

Arnošt odebral se potom přímo za Karlem, jenž tehdá po nešťastné bitvě u Kreščáku léčil se právě v Lucemburku; tam mu Arnošt s ostatními posly o svém dobrém pořízení zprávu přinesl.

Ale Karel měl i korunu dědičného svého království přijmouti z rukou Arnoštových. Od té doby, kdy zřízením arcibiskupství Pražského církev česká samostatnou se stala, bylo slušné, aby právo korunovati panovníky české s arcibiskupa Mohučského přešlo též na arcibiskupa Pražského. I stalo se tak zvláštní bullou papežskou nedlouho po návratu Arnoštově.

Proto také Arnošt dne 2. září roku 1347. Karla jakožto přirozeného nápadníka trůnu i manželku jeho Blanku slavným způsobem na důstojenství královské v Praze korunoval. A to byla asi také ta doba, kde si Karel a Arnošt slavně podali ruce, aby národ náš ku blahobytu hmotnému i k ušlechtní mravnímu povznesli. Odtud byl Arnošt nejpřednějším rádcem královským, jenž ke mnohým blahodějným předsevzetím dával první myšlenky a podněty, Karel pak je ochotně uváděl ve skutek.

Působením Arnoštovým zrušeny jsou v soudnictví českém ordálie čili tak zvané soudy Boží, jež na mnoze ještě z pohanstva pocházely; Arnošt též horlivě účinkoval k založení vysokých škol Pražských. A kdykoli u dvora papežského v Avignoně bylo jakés řízení důležité, jehož Karel sám

osobně nechtěl nebo nemohl vykonati, téměř pokaždé věc svěřena jest osvědčenému rádci Arnoštovi.

Avšak vedlé toho nezapomínal Arnošt na správu své církve. Především pečoval o to, aby kněžstvo jeho bylo vzdělané, osvědčené a mravné. K tomu konci vysílal pokaždé několik schopných jinochů do ciziny, aby se tam lépe, než posud doma možno bylo, k úřadu svému vzdělali, a ty pak dával do správy duchovní. Proto také s radostí uvítal i zřízení vysokých škol Pražských r. 1348.; neboť se do nich nadál, že ku zvelebení kněžstva jeho nemálo přispějí. Nebylo také po Karlovi, kdo by se jich byl více ujímal než Arnošt. Předcházaje příkladem, vyzýval své kanovníky, představené řádův a sborů kněžských jakož i ostatní duchovní, aby, pokud možno, přispívali k nadání škol těch. A vskutku sešlo se tolik, že z nakoupených za to statků mnohé důchody universitě se pojistily.

Pečuje o ušlechtilý mrav mezi kněžími, dbal o to, aby se ve všem věrně spravovali předpisy, které jim dány byly. Kde pak mírná domluva jeho nevystačovala, tam se ukázal Arnošt neuprositelným karatelem výstupkův.

Také mnoho písařů živil u sebe; ti opisovali knihy obsahu nábožného, jež pak mezi chudší kněze rozdával.

Nade všecko si vážil Arnošt náš hluboké zbožnosti. Mimo jiné dbal také o to, aby se dni sv. Vojtěcha a sv. Václava, jež u veliké měl uctivosti, obzvláště slavily. O služby Boží u sv. Víta měl přední péči. Na svůj náklad zásobil kostel ten novými zpěvníky a missály jakož i nejdražšími rouchy kněžskými.

Ale při tom na jiné chrámy nezapomínal. Kostel Dominikánský na Starém Městě v Praze, jež předchůdce jeho biskup Jan z Dražic stavěti počal, dostavěl. Nad to dával na mědi a na skle zhotovovati obrazy a malby, které pak do chudých kostelů po Čechách rozesílal. Věda, že zpěvem srdce nejraději se rozehřívá, a že lid český zvlášt nábožné písně miluje, dal Arnošt staré nábožné písně sbíratí, a přidal k nim některé nové, od něho samého složené. A takové sbírky pak mezi lidem rozšiřoval. Z církevních písní, které již v době Arnoštově na kůrech kostelních zpívány byly, stůjítež zde na příklad dosud známé zpěvy: „Narodil se Kristus Pán“ a „Vstalt jest této chvíle“.

A při této rozsáhlé činnosti nespouštěl Arnošt ani umotných potřeb lidu s očí. Kromě nemocnic, které v Českém Brodě, v Libáni, v Příbrami a jinde s velikým nákladem vystavěl, mírnil nouzi mezi lidem hojnými almužnami. V čas úrody stavěl obilnice, skupoval obilí se všech stran, by je nohl, když by hlad nastal, po městech a vesnicích mezi lidem rozdávati. Tak roku 1362., kde veliký hlad a mor zemi Českou hubil, Arnošt všemožně pomáhal štědrou dobročinností svou sklíčenému lidu.

Jaký div, že se pověst o tak zpanilomyslném veleknězi za hranice země České široko daleko rozšířila! Tím se stalo, že po smrti papeže Innocencia VI. r. 1362. někteří kardinálové zamýšleli Arnošta na stolec papežský povýšiti; když pak nový papež Urban jej aspoň do počtu kardinálův povolati usiloval, tedy jenom smrt šlechtného arcibiskupa to překazila.

Byl právě hod Boží svatodušní r. 1364., když Arnošt v důležité příčině do Buděšína přibyl, kde císař Karel IV. neškal právě dvorem. Arnošt měl tu ještě slavné služby Boží: avšak již mezi mši sv. přicházely naň mdloby, a hned potom vřehledě chřadnul. To na sobě znamená, rozžehnal se hned s císařem a jel kvapně na svůj zámek do Roudnice, kde dne 30. června 1364. zesnul v 22. roce svého zdárného biskupování. Po přání svém byl pochován v hlavním chrámě Kladském, kde si již za živobytí zříditi dal náhrobek.

Naše vlast ráda vděčně oslavuje za našich dob památku svých proslulých mužův, i slavilo také městečko Úvaly dne 30. června r. 1864. pětisetletou památku úmrtí největšího rodáka svého, arcibiskupa Arnošta, roku pak 1869. téhož dne 30. června odhalen tam u veliké slavnosti pomník jeho, který postaven jest při železnici k Českému Brodu a dlece nedaleko stanice Úvalské.

Dle Josefa Fabiana.

29. Vinařství a vino v Čechách.

Počátky vinařství českého jsou velmi staré, neboť již v X. a XI. století uvádějí se vinice okolo Prahy a Litoměřic. O sv. Václavu vypravuje pověst, že vlast-

níma rukama lisoval víno k potřebám mešním, a severně od Nedomic u Mělníka jest stráň, již dosud nazývají „vinicí Svatováclavskou“, ježto prý na této první vinici české, svatou Ludmilou založené, sv. Václav se zálibou konával veškery práce vinařské. Proto také sv. Václav sluje patronem vinařství českého, a vinaři bývalého poctivého pořádku královského věnného města Mělníka zasvětili jemu oltář v chrámě Mělnickém a ozdobili cechovní korouhev jeho obrazem.

Listiny XI., XII. a XIII. století činí častou zmínku o vinohradech na př.: na Petříně v Praze, v Prosíku, v Litoměřicích, ano i v Boleslavště a v Kouřimště. Též i o vinném obchodu po Labi řeč jest, kde hrad Litoměřice byl středem jeho.

Avšak ušlechtlejší druhy vína pěstovány teprve, když Karel IV. zavedl do Čech révu z Burgundu a krajin Porýnských. Jestliť Karel IV. i vinařství českého zvelebitel, ba téměř zakladatelem. Z jeho rozkazu mýceny lesy na březích Vltavských a zakládány vinice kolkolem Prahy, v kraji pak podlé Labe od Mělníka k Litoměřicům, v údolí Jizery od Benátek k Mladé Boleslavi, jakož i u Karlštejna. Vinaře nadal Karel všelikými svobodami; po dvanácte let neplatil vinař žádných daní, a bez všelikých platův a cel mohl vyvážeti víno napořád, kdežto dovážení zahraničných vín do Čech bylo zapověděno. Na škody ve vinicích páchané stanoveny přísné tresty tou měrou, že pých v noci spáchaný trestán ztrátou hrdla. Těmito i jinými opatřeními, jako na př. zřízením úřadu perkmistra*) hor viničných, vinařství rychle a utěšeně zkvetlo, a v utěšeném tom stavu až do třicetileté války se udrželo. Jak rozsáhlé tehdy as bylo nákladnictví hor viničných, může si nejlépe představit, kdo měl příležitost spatřiti sklepy Mělnické. Téměř v každém domě Mělnickém jsou sklepy, někde neobyčejných rozměrů, troj- i čtyřpatrové, takže lze

---

*) *Perkmistr*, z německého Bergmeister (Weinbergmeister), úředník nad vinicemi.

řící, že celý Mělník stojí na nescíslných sklepích ve skále vytesaných, nyní bez účelu ladem ležících, ve kterých dalo by se uložití na tisíce hektolitrů vína.

Od války třicetileté však i vinařství české stihl úpadek, z něhož teprve v posledním dvacítiletí našeho věku počíná se zotavovati. Od roku 1874. vinic zase znenáhla přibývá; jmenovaného roku zaujímaly totiž vinice 758 *ha*, kdežto r. 1884. již 875 *ha*, z nichž vytěženo 20.085 *hl*, tedy bez mála 23 *hl* z hektaru. Zvláště na panství Dolnoběrkovickém knížat Lobkovicův a vůbec na Mělnicku věnuje se zvelebování vinic a vinařství veliká péče, kteráž i jinde nalézá následovníkův. Zvelebiti vinařství v Čechách jest také snahou a účelem zvláštních spolkův i škol vinařských; jest to na jedné straně vinařský spolek pro království České s vinařským spolkem okolí Mělníka a oddělením pro vinařství v hospodářském spolku v Litoměřicích, na druhé straně odborné školy vinařské, zřízené r. 1884. a 1885., a to česká na Mělníku a německá v Litoměřicích.

Česká vína z dobrých ročníků vynikají lahodností, jemností a kořeností; bílá podobají se rýnským a šampaňským, červená burgundským a Bordeauxským ¹⁾.

Nejznámější z červených vín českých jest burgundské, kteréž pěstuje se na stráních opukových, od Prahy až k Žernosekům se prostírajících. Do obchodu přichází pod jménem Mělnické, burgundské, Trojslavské, Beřkovické, granát; nejlepší jako samotok, t. j. víno nelisované, jež ze hroznů samo vytéká. Ve výtečných ročnicích vyniká krásnou granátovou barvou, kořeností a vlní pravého burgundského, lahodnou kyselinou a mírně stahující tříslovinou, slabou chutí po mandlích a svým měkým tělem ²⁾, takže se o něm praví: „Pije se jako mléko.“

České víno bílé přichází do obchodu nejvíce pod jménem Žernosecké, Lovosické, Litoměřické, Mělnické

Vyslov: ¹⁾ bordóským. ²⁾ T. j. na jazyku mékce se pocituje.

bílé, stolové Beřkovické a t. d. Víno Žernosecké, vypěstované v okolí Litoměřic, Lovosic a Zálesí na stráních hlinitých, opukových a čedičových, vyniká zvláště krásnou zlatou nebo zlatozelenou barvou a zachovalostí v stáří, a sklep Žernosecký náleží k nejlepším v Čechách.

K bílým vínům českým náleží též „Labín“, dle Labe podél Beřkovických vinic tekoucího pojmenovaný. Jest to bílé víno, z modrých hroznů burgundské révy připravované. Vyznačujíc se jemnou vůní, kořeností a chutí šampaňského, lahodou a měkkým tělem, jest předním našich bílých vín a získalo sklepům Beřkovickým slavnou pověst.

Posléze budiž tuto ještě jmenován ryzlink *) český, který sice teprve v posledním desetiletí hojněji se pěstuje, ale vynikaje význačnou vůní, kořeností a líbezností, rychle dobyl si ctitelů, takže staví jej znalci na roveň ryzlinku rýnskému. Ryzlink Vysočanský z r. 1868., Beřkovický z r. 1872., Chrudimský z r. 1874. a Kolínský z r. 1876. vzbuzovaly až i obdiv.

Dle Josefa Šimáčka.

30. Z Vídeňského trhu potravního.

Dolní Rakousy, na kteréž millionové sídelní město potravními svými potřebami především mělo by býti odkázáno, pro nevelikou rozlohu svou a pro hornatou povahu svého povrchu arci nestačují veliké metropoli; vždyť toliko mouky, chleba a pečiva v desetiletí od r. 1875. do r. 1884. dovezeno do Vídně ročně na 750.000 g. Dovoz tento děje se z rozsáhlých obilných komor východu, a rok od roku se zmáhá. Vídeň sama s nejbližším svým okolím činně zúčastňuje se tohoto zásobování, semílajíc dovezené žito a pšenici v lodních mlýnech dunajských a v četných mlýnech parních a uměleckých. Mimo obilní plodiny obyvatelstvo Vídeňské hojně spotřebuje zemáků; tyto sice v Dolních Rakousích silně se

---

*) *Ryzlink*, z německého Riesling, druh révy vinné dávající velmi jemné bílé víno.

sázejí, ale přece zejména na jaře a z části i v létě přiváží se jich z Italie, Malty a jiných zámořských krajín na tisíce centů. K těmto pak plodinám přistupují četné druhy zeleniny a ovoce, od nejušednějších a nejlacinějších až k nejuzácnějším novinkám a nejjemnějším druhům stolovním, jichž dovoz i jakost lacinou dopravou a pokročilým domácím zahradnictvím v posledních letech tak zvelebeny, že ovocný a zelenářský trh Vídeňský téměř rovná se trhu Pařížskému a Londýnskému.

V obvodu městském tré tržišť jsou střediskem svezených zásob potravních: tržiště „am Hof“, „Naschmarkt“ a tržiště Esterhazské. Pokusme se zobraziti si život, jaký na Hofu o letním trhovém dni se rozvíjí.

Jsou dvě hodiny s půlnoci; v ulicích všude hluboký klid. Mimo ponocné a strážníky, konající noční službu, neviděti téměř živé duše; Vídeň jako by byla vymřela. Blížíme-li se však tržišti, náhle mění se obraz. Ve všech ulicích a třídách, jež vedou k němu, budí se ruch; v dalekém okruhu okolo tržiště stojí hradby vozové nikoli nádherných povozů, jež předstihují se tu za dne, ale chatrné namnoze vozy žebřinové nejružnějšího tvaru a původu. Ve všech jest zapřaženo, ale vozkové složili již a v houně jsouce zahaleni, vyspávají; a věru potřebují odpočinku, neboť jedouce dnem i nocí, přijeli z dále kolika mil, mnohý patnácti až šestnácti hodin cesty z horního údolí Podunajského a Vídeňského lesa, z Tullnského úvalu a z Moravského pole, z kraje nad Manhartským vrchem až zpoza Znojma a na druhé straně z moravské Slovače a z Pováží, z Prešpurské pánve a se svahů Litavského pohorí se zeleninou a ovocem. Celé půl hodiny třeba, abychom obešli řady těchto povozův, a napočítáme vozů zhruba pět i šest set, dle přesného počtu dohlížitelů tržních bývá jich však 800 až 1000.

Vstupmež na tržiště; jaký to pestrý, střídavý ruch za této sychravé ranní hodiny! Kde kdo, vykládá; různé putny a koše se přinášejí, postavují a seřaďují a plachty s nich se snímají. Jsou v nich zemáky, hrušky, jablka, ořechy; v jedněch uloženy třešně a višně od Brna a z Moravského pole, rybíz a angrešt z Prešpurka a dolního Podunajska; jiné

obsahují lesní jahody se Semmeringu a maliny, a opět jiné houby z Vídeňského lesa; po té dostávají se náklady s košíčky čtyřhrannými, zvláště pěkně upletenými, v nichž přivezli rajská jablka z Itálie, Istrie a Gorice. Pak vynášejí se z vozů na stanoviště všeliké plodiny zahradnické, a to nejen zelinářské, ale i květinářské, jako hortensie, karafiáty, růže a jiné a jiné v květináčích nebo nařezané. Při tom všude přísný dozor a pořádek; tržní kommissaři dohlédají, aby vozy nestály, prodavači aby měli každý své místo, kdo prodávají houby, aby u každého koše měli vlastní světlo, aby poznalo se hned, nejsou-li mezi jedlými houbami jedovaté.

Takto připraveno vše ku prodeji na hrubo, jenž počíná se udeřením hodiny třetí. Vše vůčihledě oživuje; tisícové mužů, žen, dětí, pomahačů, nosičů, vozků s bílými a pestrými šátky neb nízkými čepicemi na hlavách, s modrými zástěrami hemží se jako v mraveništi. Okolo čtvrté hodiny dostupuje prodej vrcholu; pak řady znenáhla řidnou, kupci odvázejí zeleninu a ovoce pro drobný obchod, prodavači odbyvše zboží vracejí se k vozům a znenáhla odjíždějí. Mezi tím svítá již, a mlhavý posud obraz tržiště jasněji vynikne. Tvoří se nové skupiny; již rozdělují a připravují zboží ku drobnému prodeji, a do šesti hodin musí dle tržního řádu zmizeti všecko, co souvisí s prodejem na hrubo. Žádný žebřinový vůz nesmí pak již hyzdití náměstí a ulice; zelenina dříve na dlažbě nahromaděná zmizí; zametá se a odpadky pečlivě se odklízají. Pak přicházejí prodavačky s úpravnými stánky a deštníky, a pod ochranou těchto v hezkých košících vykládají zeleninu a ovoce na prodej velkému městu, jež mezi tím se probudilo.

A co děje se v úterý, ve čtvrtek a v sobotu na tomto tržišti mezi druhou a šestou hodinou ranní, opětuje se v jiné dni na druhých dvou tržištích. Dohromady dodáno jimi v desetiletí od r. 1875. do r. 1884. ročně $3\frac{1}{2}$ až 4 miliony *kg* zeleniny a kuchyňského vařiva, okolo 600.000 *kg* chřestu a kapusty, a 18 až 20 milionů *kg* čerstvého ovoce. Při tom dlužno uvážiti, že jest to jen část nezjištěného množství, jež skutečně prodá se na tržištích, aby rozvezlo se do obcí předměstských a sousedních měst venkovských.

Ne méně veliká jest spotřeba masa ve Vídni, i odkázán jest Vídeňský dobytčí trh s obrovskými svými tržnicemi a jatkami na dovezený dobytek haličský, uherský a německý. V sobotu a v neděli dopravují dráhy celá stáda skotu na dobytčí trh St. Marxský, který dle nového tržního řádu výhradně určen jest prodeji živého dobytka, jenž porazí se ve Vídni a v obcích okolních. Dobytek zahání se do chlévů, krmí se, a v pondělí v tržnicích prodává. Průměrně přihnáno tam bývá 3500, o nejsilnějších trzích až 4500 kusů hovězího dobytka, a z toho opět mnoho prodá se do kraje.

Obyvatelstvo Vídne spotřebovalo v uvedeném již desítiletí ročně 90.000 kusů skotu v prostřední váze 315 *kg*, a mimo to 11 až 12 millionů *kg* hovězího masa, jež prodává se čerstvé neb konservované na jmenovaném trhu i v ústřední tržnici. Snědí tedy obyvatelé Vídne do roka na 40 millionů *kg* jen hovězího masa, z čehož připadá průměrně na jednoho 54 *kg*. Rovněž veliká je spotřeba jiných druhů masa; i koňské maso má veliký odbyt.

Máslo dodávají namnoze země Alpské, ročně přes 2 miliony *kg*; mnohem více však spotřebuje se vepřového sádla, mimo to i značná část husího sádla a také loje. Vajec zasílají všecky okolní krajiny, zejména krajiny východní, přes 70 millionů kusů.

Mléko, těžko jsouc uchovatelné, u větší části z Dolních Rakous samých se dodává; menší část přichází z Horních Rakous, Štýrska, Uher, Moravy, ba i ze Slezska a Haliče. Ne nepatrnou část mléka opatřuje si Vídeň s okolím sama; chovají totiž zvláštní dvory v různých částech města přes půlpáta tisíce vybraných a hojně krmených krav dojných, jež dávají as 15 millionů, a okresy Hernalský a Sechshauský na 10.000 krav, jež poskytují ročně na 20 millionů *l* mléka, což jest dohromady přespoloviční spotřeba roční. Z toho lze zároveň posouditi, jak rozsáhlé jest ve Vídni a okolí mlékařství a prodej mléka. Mimo staré dvory zaměstnávají se prodejem tímto velkostatky, jež mají své sklady ve Vídni a prodávají mléko buď spotřebovatelům nebo překupníkům, a nejnověji velkolepé podniky mlékařské, z nichž jeden odebírá denně na 15.000 *l* mléka, nadojeného od 2000 krav na

32 velkostatečích v Dolních i Horních Rakousích, v Uhrách, na Moravě a až v Pruském Slezsku. V závodech těchto stroji centrifugalnými, náramně rychle se otáčejícími, ihned z čerstvého mléka vyměšují smetanu, a vyrábějí též výborné máslo a sýr.

Ze spisu „Rakousko-Uherské mocnářství slovem a obrazem“.

31. R o l e.

*Duši tvou kdy bol rozrývá,
pomni, že to Boží pluh,
jímáto kypří půdu Bůh,
dřív než símě rozestvá.*

*A kdy radost plane v tváři,
věz, že Božím sluncem jest,
jež, by mohlo símě zkvést,
s nebe na tvou duši září.*

*Lítostí kdy tobě z očí
kane slza horoucí,
věz, že srdce prahnoucí
nebeská to rosa močí.*

*Zkypřelou jen země káru
nebeský kde zvlažil mok,
tam jen v slunci rok co rok
hojná žeň se žene vzhůru!*

Vladimír Štastný.

32. Život ptactva.

Právem lze říci, že ptáci jsou miláckové starostlivé matky přírody, neboť není živočichů, jimž by tolikerych výborných darů byla udělila. Nejvzácnější dar jest ovšem let; kdežto na příklad ssavci jen po zemi kráčejí nebo pobíhají, jen po stromech lezou, ptáci vznášejí se a poletují vzduchem, kamkoli jim libo. Známe ovšem také ssavce letouny a létavé ryby; ale obojí tito živočichové ve svých pohybech ptáků nedostihují, na nejvýše se ve vzduchu pracně třepotají a vzhůru poněkud se vyšvihnutí umějí; létati dovedou jen ptáci. I pestré, ano nádherné roucho ptáků se nám líbí. Zvláště však dvě vlastnosti jejich člověku milými je učinilo. Jest to jednak veselá, čtverácká povaha, jednak líbezný zpěv, pro něž rádi zapomínáme na některé nechvalné jich vlastnosti. Jak rádi posloucháme veselou ranní píseň skřivánkovu, jak dojatai býváme nočním tlukotem slavičím. Osamělému chodci v temném lese dojista by se zastesklo, kdyby hlasité šveholení lesních pěvců nedodávalo mu útěchy, že není sám!

Také starost, jakou mají někteří ptáci o mláďata, o holátka svá, bedlivého pozorovatele zrovna dojmouti musí. Již pečlivá úprava hnízda budí podivení; vytrvalost, s jakou na vajíčkách sedíce je zahřívají, s jakou vylíhlým písklatům potravu snášejí a ve žluté zobáčky kladou, statečnost, s jakou je brání, a horlivost, s jakou je učí, kterak by měla létatí a sama si potravu vyhledávati: toť všechno jsou také vlastnosti, pro které si člověk ptactvo ze všech snad živočichů nejvíce oblíbil. Zvláště Slovanům od nepaměti bývali a jsou ptáci tvory velmi milými; hojnost rozmanitých přísloví, dojemných pohádek a pověstí i písní jest toho důkazem.

Veškeren život veliké většiny ptákův od té chvíle, kdy slabounké mládě poslední střípek skořápky se sebe svrhne, až do smrti jeho jest jedinou řadou poutavých, ba rozkošných obrázků pro oko vnímavého pozorovatele.

Žádný tvor neumí užití času tak moudře jako pták, neboť jemu ani nejdelsí den není příliš dlouhým, ani nejkratší noc dosti krátkou. Již záhy na úsvitě, ba ještě dříve, než se na východě objeví první ranní červánky, ptáci z krátkého spánku se probouzejí. V noci pospí si sotva jen dvě, tři hodiny, ve dne podřimnou si jen na několik minut. Naše slepice ubírají se do posad ovšem velmi záhy na večer, ale neusnou hned, takže také nespí déle tří hodin; jen větší dravci vylézají z nočních svých skrýší poněkud později.

Sotva že se ptáče z ranního sna probudí, pozdraví nové jitro veselým zpěvem, a teprve pak se jme hledati potravu. Skoro všichni ptáci, jichž nekrmí štedrá ruka lidská, zahánějí si hlad dvakráte za den, a to ráno a na večer; v poledne si dílem odpočívají, dílem se strojí, peří si čistí a upravují. Po jídle, je-li jim to vůbec možno, také rádi se vykoupají; pak rovnají si peří teprve po koupeli, jiní ptáci zase, když se byli v prachu nebo písku popelili. Na večer rádi se slétají na určitá místa ve družné besedy, kdež pak štěbetají a hovoří jako o závod; pěvci si ještě jednou z plných plíc zašveholí a pak jdou spat buď všichni společně na místo jedno, buď každý po různu ke svému hnízdu, zvláště sedí-li na něm samička, anebo mají-li v něm mláďata, kteráž potřebují ve dne v noci ochrany.

Hůře jest ovšem v zimě, kdy pole, les i lán sněhem jsou pokryty a vody zamrzlé. Všemmu živočišstvu nastanou tu dnové plní strasti; nejen že se ubožátkům sotva podaří, aby si kde drobné sousto ulovili, ale i škůdcové jich silně pronásledují. Z opeřenců viděti venku po různu jen některé ptáky stálé, kteří setrvají ve vlasti naší v zimě v létě. Kromě všudybyla vrabce hopkují po cestách a kolem příbytků lidských strnadi a chocholouši; venku uziš po silnicích vrány, havrany i jinou podobnou havěť černou, a se stromů sýkorky, strážlící a příbuzní jejich pracně sbírají zbytky zhynulých hmyzů nebo zkřehlé jejich larvy. S jakou radostí slétnou se ptáčata, zasype-li jim kde milosrdná ruka lidská trochu drobtů nebo zrní; s jakou rychlostí pracují útlé jejich zobáčky! A jako by jim toho nepřáli, vyrazí z blízkého houští sojka, s osamělého stromu v poli tuhýk a zuřivě se vrhnou na menší ptáky, mrazem a hladem bez toho zmořené. Vyjdeme-li do polí, uziš na místech, kam nenapadal sníh anebo odkud jej zajíci odhrabali, houfec zkřehlých koroptví; objeví-li se kde nad nimi hladový jestřáb, utekou se postrašení ptáci do blízkého houští nebo pod převíslou závěj, ale skoro vždy přece některý z nich ve spárech dravcových bídnou smrtí sejde.

Na povadlých úborech bodlákových, na různém býlí, na plotech a v olšínách podél zamrzlých potoků poskakují hejna stehlíků, konopek a čížků; s větve na větev šplhají šoupálkové, kolem nich se míhají různé druhy sýkorek, a v holých korunách řeřabin zadumáni sedí hýlové. Všickni tito jsou ptáci tažní, to jest létají u nás i v zimě z kraje do kraje a zůstávají na jediném místě potud, pokud tam nalézají potravu. Tak si ovšem vedou i jiní ptáci také v létě, a to nejen u nás, nýbrž po vší zemi. Toulají se na příklad dravci, aby neměli nikdy nouze o hojnou potravu pro neřasytný svůj žaludek.

V zimě k nám zvláště za krutých mrazů zavítají i brkolavi a drozdi, jikavci, sněhule a jiní vzácní hosté z krajín severních. Smutné to vůbec pro ptactvo časy! Musí všecko trpěti hlad, jest pronásledováno dravci denními a sovami, pak ovšem také liškami, kunami, lasicemi, ano i hladovými

kočkami, nad to i nezbedná mládež a ziskuchtiví ptáčníci zkřehlá ptáčata lapají, ba ani myslivec jich neušetří. Ale ještě před jarem, ano někdy již v teplejších dnech lednových a únorových navracejí se k nám první poutníci z krajů teplejších: v brázdách, poledním sluncem sněhu zbavených, pobíhají skřivani, v holých ještě korunách stromův ovocných spatříš první špačky, za nimiž přilétají čím dále tím četnější hejna ostatních ptáků stěhovavých, až se konečně dostaví i nejvzácnější ptactvo lesní, žluvy, mandelici, dudkové, rorejsi a jiní.

Každý pták má tělo zřízeno a opatřeno tak, jak toho žádá jeho způsob života. Vizmež jen zobák, podivuhodným způsobem přeměněné a rohovitým povlakem opatřené čelisti ptačí lebky: kolik tu různých tvarů! Silným, hákovitým zobákem svým mohou se dravci statečně brániti i kořist svoji rozsápati. Naši datlové by zajisté bez kuželovitého zobáku svého nedovedli dlabati děr ve kmeny stromů lesních; šídlozobí pěvci útlým zobáčkem i z nejužších skulin ve dřevě vybírají si hmyz, kdežto pěvci živící se tvrdým zrním zobák mají kuželovitý, ostrohranný. Vlaštovky a lelkové, lapající v letu hmyz, mají zobák široko rozeklaný, aby jim tak snadno nižádná muška neušla; čápi a volavky dlouhým zobákem vybírají si kořist z bahna a z vody, kdežto kachny zobákem plochým, citlivým ve vodě žvechtajíce, červy, hmyz, jikry rybí a j. dobře z ní loviti umějí.

Také nohy mají úpravu rozmanitou. Ptáci plavci mají prsty blanou plovací spojeny, bahňáci se brodí v kalu nohama dlouhýma, až nad patou lysýma, kurovití ptáci mají statné nohy a silné prsty, jen tupými drápy ozbrojené, aby dobře hrabati mohli; pěvci, po zemi pobíhající, mají drápy rovné, pěvci pokřovní ohnuté, aby se jimi tím lépe i na tenkých větvích udržeti dovedli; datlové, i po svislých kmenech dobře šplhající, mají dva prsty do zadu obráceny, aby nesklouzli, čemuž ovšem mimo to i tuhá péra ocasní brání, a dravci popadají, unášejí v ostrých svých drápech supovitě ohnutých i kořist nemalé váhy. Kteří ptáci špatně létají, jako někteří kurové, mají v náhradu za to obratné nohy, aby nepříteli aspoň hbitým útekem mohli uniknouti.

Pomyslíme-li posléze jenom na silné perutě dobrých letounů, na měké peří sov, lelků a jiných ptáků nočních, kteří mohou proto tiše létat, na husté peří ptáků vodních, kteří si je nad to i dovedou mastiti výměškem dvou žláz tukových, nad ocasem položených, aby se jim nepomáčelo, konečně na tuhá péra v ocase šoupálek nebo šplhavců; pak nemůžeme neuznat, že i peří ptáků jest upraveno způsobem účelným a živobytí jejich zúplna přiměřeným.

„Naši ptáci.“

František Bayer.

33. Z podzimní přírody.

V městech pravý ruch a šum na podzim počíná, kdežto se v ten čas v přírodě vše chystá ke klidu a k odpočinku. Nelze zbaviti se teskné nálady, patříme-li na unikající život veselé jindy krajiny; ale ani jeseň není bez půvabu. Ještě v polích tu a tam viděti ohničky pasákův a lidí, jak sbírají pozdní plodiny; vrány zvolna poletují, v brázdě pohvizduje přítulný chocholouš. Však v lesích a hájích umlkly hlasy ptačí a pestré květy zmizely.

Nejvíce překvapuje zbarvení krajiny podzimní. Neobyčejně průhledný vzduch, prořídlé větroví stromů listí ztrácejících a rozmanitý způsob, jímž podzim listí toto zbarvuje, poskytují daleký a rozmanitý pohled do krajiny.

Příčina průhlednosti vzduchu na podzim jest několikerá. Do vzduchu vypařuje se jen skrovně par vodních. Život listů, záležející hlavně ve vdychování par vodních, klesá ubývajícím teplem i jasem slunečním. Tekutý obsah buněk řapíkových se staví, zrnka zeleni listové se ruší, a na místě nich zbývají zrnečka žlutá nebo zbarvuje se šťáva do červena.

Teplota denní vytahuje již jen málo par do výše, a co jich ve vzduchu se nahromadí, studené noci srážejí v podobě jíní, které z rána pokrývá krajinu.

A nyní pohlédněme na pestrý smíšený les, jenž pokrývá stráně. Jako žluté plaménky vyskakují ze zeleni vybledlé vrcholky břiz; štihlý, stříbrný kmen ověšen jest větvemi svislými — obraz zadumčivosti. Více do hnědožluta zbarvují se listy habru s vrcholky kupolovitými, z nichž vynikají bezčetné vršečky jednotlivých smitek čili letorostů ročních. Temné

olše ostře se odstiňují od šedozelené barvy louky v pasece jakož i od žloutnoucích vrb a topolů. Buk halí se v barvu hnědorudou, která teprve nabývá mdlého bledožlutého tónu, když mrtvé listy opadávají se stromu. Čistě sirná žluť jeví se na listech javorů, klenů i babyky. I doubek, sem tam vtroušený, mění temnou zeleň v temnou hněď. Listy osykové nabíhají žlutě i rumělkou, kalina špinavě nachově.

Příčinou těchto změn je zrušení zrněk chlorofyllových, zeleného to barviva, které jest příčinou zelené barvy listů. Důležité látky organické v listech obsažené, zvláště zrnka škrobovitá, nepřicházejí při tom zcela na zmar, nýbrž rozpuštěné stěhují se — památný to příklad spořivosti v přírodě — z buněk listových řapíky do kmene.

Po cestách lesních už nenajdeme rostlin kvetoucích. Rostliny jednoleté ukončily koloběh života svého a jako pozůstalost uložily do lůna země seménka. Jen jednotlivé květy jsou jaksi nezmařitelný: ptačinec, mléč, pastuší tobolka, chudobka, chřastavec pozdě do zimy krčí se po cestách.

Zastavme se ještě u tůně vroubené rákosím. Na povrchu splývají všeho druhu listy opadalé, které znenáhla vodou nasáknouce ke dnu klesnou a po letech se promění ve výživné bahno rostlinstvu novému. Tvar rákosí se nezmění, neset každé stéblo na vrcholu fialově brunátnou latu s jemnými, ohmýřovitými chomáči, z nichž teprve na jaře semena se rozlétají.

A kam podělo se živočišstvo? Mimo sýkorky a stehlíky, kteří šustí na bodláči a křoví, kmitne se v šedivém, drnu hraboš polní, spěchaje se ukryt opět v díře; i syslík mihne se ještě, ale záhy učepe si otvor k brlohu; napřesrok počne odtud stavěti jinou chodbu a otevře k ní teprve na jaře nový otvor. Zaslouchneme také ještě dupání králíků, kteří po párech žijíce druh vedlé druhu si stavějí brlohy pod zemí, kde se chodby jejich mnohdy křížují.

O hmyz ani na podzim není nouze; opadalé listí, mech, štěrbinu stromů přechovávají kukly i vajíčka motýlů. Mnohé housenky zalézají do stébel různých rostlin anebo do dřeva stromů.

Ale po dnech jasných přivalí se mlhy podzimní, vnikající až do kostí. Pak listí se stromů valem padá, den se krátí, vše pustne a umlká v přírodě. Všecko připomíná pomíjecnost — smrt, ale za neutěšeným tímto obrazem skrylo se též plno zárodkův utěšeného budoucího probuzení.

Bohuslav Bauše.

34. Tři dcery.

*Měltě tatíček tři dcery,
všecky už na vydaj byly.*

*Jak tu nejstarší vydával,
tři sta tolarů s ní dával:*

*„Budeš mě, dcero, živiti,
jak nebudu moct robiti?“*

*„Budu, tatíčku, toť budu,
do vaší smrti, dá-li Bůh.“*

*Jak tu prostřední vydával,
dvě stě tolarů s ní dával:*

*„Budeš mě, dcero, živiti,
jak nebudu moct robiti?“*

*„Budu, tatíčku, toť budu,
do vaší smrti, dá-li Bůh.“*

*Kdy tu nejmladší vydával,
sto tolarů jí zadával:*

*„Budeš mě, dcero, živiti,
jak nebudu moct robiti?“*

*„Budu, tatíčku, toť budu,
do vaší smrti, dá-li Bůh.“*

*Neminulo sedm roků,
šel tatíček v slabém kroku.*

*A šel nejprv k své Verušce,
svoji nejstarší dcerušce:*

*„Budeš mne, dcero, chovati,
já už nemohu dělati?“*

*Ona do komory vešla,
starý provaz odtad nesla:*

*„Když nemůžete robiti,
můžete se oběsiti.“*

*Vzal hálečku a zaplakal:
„Čeho jsem se já dočkal!“*

*Vzal hálečku, šel ze dveří,
šel ku své prostřední dceři.*

*„Budeš-li mne ty chovati,
kdy už nemohu dělati?“*

*Ona do komory vešla,
starý sotorek přinesla:*

*„Kdy nemůžete dělati,
jděte si chleba žebrati.“*

*Vzal hálečku a zaplakal:
„Čeho jsem se já dočkal!“*

*A šel k té nejmladší dceři
a vcházel v strachu do dveří.*

*„Budeš-li mne včil chovati,
kdy už nemohu dělati?“*

*A hned do komory vešla,
krásný koláč mu donesla:*

*„Tu máte, tatíčku, jeste,
moje děti mně kolibte.“*

*„Dcerko moje, dcerko milá,
tebe jsem já nejvíc trestal,
včil u tebe milost dostal.“*

*„Dobře jste to mně dělali,
že jste mne z mladu trestali.“*

35. Mocná jest prosba nevinného.

V 15. věku nastalo u nás veliké rozdvojení v příčině náboženství, a z toho rozzuřily se války tak hrozné, že země Česká i některé země okolní jimi velice byly zpuštěny.

Roku 1432. přitáhl, jak se vypravuje, sbor husitských válečníků pod vůdcem Prokopem před město Naumburk v nynějším pruském Sasku, aby ho dobyli. Strašlivá pověst je předcházela. Měšťané nabyvše zpráv, že mnohá jiná pevnější města Prokopovi marně odpírala, byli na mysli tak skleslí, že na řádnou obranu ani nepomýšleli. Každý trnul v očekávání věcí, které přijíti měly na město.

Tu jeden z rozvážlivějších občanů poradil ostatním, aby zkusili, nedal-li by se hrozný vůdce obměkčiti prosbou dítek. Z počátku rada tato našla velikého odporu. Jakž by mohli býti rodiče tak tvrdí, aby samovolně vyslali dítky své do ležení nepřátel, o nichž se mluvilo, že neznají smilování! Ale když věc klidněji uvážili, vidělo se to býti jediným prostředkem, aby Naumburk byl ušetřen.

Druhého dne po té úradě strojilo se vojsko Prokopovo právě k útoku. Však hle, co tu spatří? Brána městská otvírá se, a z ní vychází dlouhá řada dítek; každé jsouc bíle oděno, nese v ruce ratolest zelenou na znamení, že jdou prosit o pokoj a že k vůdci mají důvěru. Za dítkami ubírají se někteří z předních měšťanů.

S podivením pohlížejí vousatí vojínové na maličké postavy dítek, a bez překážky je propouštějí až ke stanu Prokopovu. Tu padnou dítky na kolena a volají prosebně: „Milost nám a našim rodičům! Milost městu Naumburku!“

Prokop vystoupiv před stan, byl tak dojat tou prosbou, že se slz ubrániti nemohl. I slíbil Naumburským, že městu jejich neublíží. Ale dítky pozdržel celý den v táboře svém, rozmlouval s nimi laskavě, dal je často-

vati chlebem, vínem a třešněmi a vybídl je, aby si ve-sele pozahrály.

Rodiče nemohouce se dočkati dítek svých, vyšli z města k nim. Vidouce pak, kterak nepřátelé jsou přívě-tivi, pustili všecku bázeň ze srdce a veselili se společně s dítkami a s vojskem Prokopovým. Tak zasvitlo slunce lásky uprostřed těžkých mračen krvavé nenávisti a msty, a to slunce bylo vzbuzeno prosbou dítek nevinných.

Karel Štorch.

36. Prokop Holý.

Od moravské strany šíře lukami
rozložil se tábor mezi horami,
a v něm Prokop Velký se svými oděnci
čeká jisté zprávy o milém sestřenci.

Jej, když s malou hrstkou s cesty vybočil,
pan Sezima zrádně v lese zaskočil;
lid branný rozprašiv, Racka raněného
odvléci potupně dal do hradu svého.

O polednách posel přišel v pochvaty:
„Nechce Kamenický žádné výplaty;
brž tebe nazýval, otče náš a vůdce,
hanlivými slovy zlotřilého škůdce.

„Chce-li Racka míti, nech si přijde sám,
s posměchem tak vece, „zdarna mu ho dám!“
A když jsem odjížděl, proti všemu řádu
posla tvého vyšťval fenami mne z hradu.“

K té řeči na nohy hejtman poskočil,
nad hlavou palcátem vztekle zatočil;
pod nakopenými po všem čele mraky
bleskův rozesílá sto žhavými zraky.

Zahřměl rozkaz hněvný, a po táboru
jezdci do rot kvapí, pěší do sboru;
zbraň se v slunci leskne, a dle obyčeje
Žižkova korouhev nade vojskem věje.

Jede hradba vozův řadě ve dvoji,
běda, na koho se ůl ten vyrojí!
Z předu jdou cepníci, v zadu pavezníci,
zpívajíce: „Kdož jste Boží bojovníci!“

Táhnou roty polem, táhnou roklemi,
a když tmy večerní strou se po zemi,
postihnouti může při jasném měsíci
oko bojovníka v dále Kamenici.

Blízko u rozcestí leží skalní lom,
nad ním v půdu ráží kořen divný strom,
uschlý vrchol jeho — svadlá lidská hlava,
větve, plody jeho jsou krkavcův strava.

Hřmot vozův ohyzdné hosti zapudil,
mimo jeda Prokop pod se promluvil:
„Žel mi, ujče, tvých tu rozmetaných oudů,
s námi že netáhnou ku přísnému soudu.“

Zaklepala hlava, huhle hubenec:
„Nejsem tobě ujec, jsem tvůj sestřenec;
proti příměří mne Sezimovští jali,
tělo v kolo vpletli, hlavu na špic dali.“

Hejtmanovi v očích mrak se zahustil,
až koni pod nohy palcát upustil;
pozdvih k nebi ruku na dva prsty hledí,
a co sobě myslí, jen zlé moci vědí.

Sňali tělo s kola, hlavu se hřebu,
obřady slušného dějí pohřebu;
při pochodních Racka nedaleko lomu
Táboři skládají do věčného domu.

Potom hejtman s kolu špici krvavou
zatknuv si za lebku nepronikavou,
hnal se s lidem dále v rozbouření lítém,
a již hrad obemkli kolem před úsvitem.

Ciněn k místu útok dva- i třikrát,
Táborům se stýská těžké od ztráty;
znajíť Kameničtí dobře odrážeti,
není jiné rady, leč je vyležeti.

A když stáli v poli za dvě neděle,
Prokop točí oči k hradu zmrzele;
duch se divně zmítá, msta ho bere krátce,
a vně České země čeká jiná práce.

Svolav setníky své a podhejtmaní:
„Těžko,“ dí, „čekati nám tu na vzdání;
aneb Kamenici zjitra v moci máme,
aneb zde naše moc na věky se zláme.“

Zítřka s prvním sluncem vozy strhnete,
k západu se s lidem rychle uhnete,
a tak odstoupivše něco na čtvrt míle,
k hradu udeříte opět v nové síle.“

Svou radou pak zvláště když je podaří,
chvátá přímo vůdce k svému šípaři:
„Kuj z té špice střelu, bratře pravověřče,
jakous nikdy nekul, ať nechybí terče!“

Po jitru se houfy v pole hýbají,
posměchem je hlučným s hradeb stíhají,
i pán Kamenický s náhradbí se dívá,
že těch zproštěn hostí, srdce v něm okřívá.

Až tělo bojovné podál odstalo,
svou však velkou hlavu blízko nechalo.
Poče starou hruší Prokop spouští kuši:
„Hej, pane Sezimo, poruč Bohu duši!“

Padnul — proudem krve žití vyvělo.
Přestalo již chase býti veselo,
ano v sloupech prachu a ve chumlech kouře
zpět v novém se vzteku přivaluje bouře.

Hřmí a trou a boží děla, houfnice,
ke hradu se tisknou kopí, sudlice,
a než půl dne přešlo, Táborové jaří
v Kamenickém zámku krutě hospodaří.

Sezimovo tělo ční tam nad lomem,
záře z hradu svítí ještě nad borem,
kudy roty táhnou dál na Rakusice:
„Kdož jste Boží bojovníci“ zpívajíce.

František Lad. Čelakovský.

37. Jan Jiskra z Brandýsa.

Od časů válek husitských po celé století XV. byli Čechové s Moravany u válečnictví učiteli Evropy. Nebylo vojny, v níž by nebyli měli účastenství, nebylo bojiště, na němž by nebyli bojovali vojíni českého jména. V lesích chorvátských a na výšinách Balkánských rozléhal se hlomoz válečných vozů jejich tak, jako jindy rachotily podél Šumavského hvozdu. V sousedním Polsku a na širé Rusi potomci Husitů vodili slovanské bratry od vítězství k vítězství, takže záhy

stalo se tam příslovím: „co Čech to hejtman!“ R. 1433. pronikli Sirotci až k břehům bouřlivého Baltu a plnili láhve mořskou vodou na znamení, že pronikli až k moři. Na březích Visly a Dunaje byly roty české jako doma, i na lese Teutoburském zjevila se (r. 1477.) vojska česká.

Mezi válečníky, kteří v cizině šířili slávu své vlasti, Jan Jiskra z Brandýsa zaujímá jedno z míst předních. Jiskra pocházel z rytířského rodu moravského, jsa manským pánem na Všechovicích, osadě ležící opodál pod staroslavným Hostýnem. Váben jsa životem vojenským, opustil záhy statky otcovské a odebral se do ciziny, kde dílem ve Vlaších, dílem v krajinách ještě vzdálenějších v umění válečném se zkoušel, ano i místa zámořská navštívil, slouže nepochybně Benátčanům na moři proti Turkům. Později, když se navrátil do Čech, učiněn jest roku 1437. kapitánem Táborů, které císař Zikmund vypravil proti Turkům, vpadlým toho času do Srbska a do Srěnu.

V krajině mezi Dunajem a Sávou strhly se mezi křesťany a nevěřícími tři velké bitvy. První dvě bitvy byly nerozhodné, konečně ve třetí byli Turci vozy Čechův a Moravanů tak v bocích sevřeni a ve zmatek uvedeni, že v děsném strachu jako prý stádo ovec jeden za druhým i s koni střemhlav do Sávy skákali a v ní tonuli; jedni svedeni a hnáni do bahen, kde bídně zahynuli. Ze 40.000 mužů tureckých jedva třetina ušla záhuby. Toť byla první bitva, ve které bojovní Táborové válčili s úhlavním nepřítelem křesťanstva, a Jiskra byl jich vůdcem. Tehdáž Čechové a Moravané přivedli zajaté své s sebou do vlasti, „aby mohli chlubití se jimi na znamení svého vítězství nad nevěřícími“. Touto výpravou nabyli takové slávy válečné, že také nástupce Zikmundův, král Albrecht bral Táborů na výpravy turecké, a když zemřel, ustanovila vdova jeho Alžběta svěřiti jim v Uhrách hájení práv sirotka Ladislava Pohrobka, teprv po smrti otcově narozeného.

Jiskra, vůdce jejich, „kapitán Táborův“, učiněn jest „nejvyšším hejtmanem krále Ladislava“, a svěřena mu správa a velitelství v horních Uhrách, aby tam bránil všech měst, která věrna zůstávala královskému sirotkovi.

Krajina, kterou vládl a v níž nejen jako válečník rázně ale i jako státník obezřele si vedl, zahrnovala hornatou, podtatranskou část Uher od Váhu a Bílých Karpat až za Humenné (městys v župě Zemplinské, maďarsky Homonna), od Tater až po řeku Ipolu. V krajinách těch zakládal nejen pevnůstky, ale i mírné osady z hrnoucích se za ním Čechův a Moravanů. Zatím korunován jest maličký Ladislav několik měsíců po svém narození korunou sv. Štěpána v královském Bělehradě (14. máje 1440). Avšak většina uherského panstva nedbajíc na jeho právo, povolala pod záminkou, že zemi třeba rázného a mocného panovníka na obranu proti Turkům, krále polského Vladislava na trůn (1442); a neštěstí mladičkého krále dovršilo se, když toho času i matka jeho Alžběta náhlou smrtí skonala.

Osiřelé dítě tříleté vzal si spolu se svatou korunou v poručenství a v opatrování král římský Fridrich IV., chovaje je dílem v Novém Městě za Vídní, dílem v jiném některém místě v Rakousích nebo ve Štýrsku. Tam dorůstal malý Ladislav v pacholátko čím dále tím milostnější.

Kdo ho viděli tříletého, naplněni byli rozkoší nevýslovnou. Ústa měl malitká, líce milostně plné, vlasy kadeřavé, barvy do zlata jdoucí. Byl pachole, ale zdálo se, jako by si vědom byl královského důstojenství; vykračoval si majestátně, pohlížel na osoby, jako by od nich požadoval povinné úcty; běloučkou ruku podával okolostojícím. Jedenkráte spatřil na dvoře Hradeckém z nenadání mouřenína, ulekl se, a běže ku králi římskému: „Hle,“ volal, „jaktě škaredý!“ Divil se král, že pachole má k němu důvěru větší, nežli se nadál, a s radostí o tom k okolostojícím promlouval. Byl tam též přítomen kancléř Šlik. „Nediv se,“ pravil ku králi, „nemá pacholík krom Tvé Milosti nikoho. Tys jemu otcem, Ty matkou, Ty dědem. Proto se k Tobě chýlí! Pomůže-li mu Tvá Milost, dvě velká království budou ho poslouchati; pakli ho opustíš, stane se z krále korunovaného nepatrné kníže.“ Fridrich byl patrně dojat a „Neopustím“, pravil po chvílce, „krev svou, a byť i říše, byť i Rakousy v něčem měly trpěti, právo jeho budu podpírati.“ A zdvihna Ladislava oběma rukama, líbal ho v čelo velmi laskavě.

Než stálé zaměstnání v jiných stranách a vrozená nerozhodnost byly příčinou, že tato dobrá vůle římského krále nevyspěla k platným skutkům. Tím lepším štítem stal se Ladislavovi statečný Jiskra.

V tu dobu Jiskra bezmála samojediný neopouštěl sirotka i matky zbaveného, i zastávati chtěl právo jeho tím rázněji, čím větší bylo nebezpečení. Porazil Vladislava Polského, když vtrhl do země, ve velké bitvě u Košic; když pak král tento zabit byl od Turků v hrozné bitvě u Varny (1444), Jiskra viděl odměněnu věrnost svoji, anať všecka země Uherská po příkladě jeho svorně uznala právo Ladislavovo ku koruně. V létě 1445 vypraveno jest od sněmu slavné poselství, aby jednalo s Fridrichem IV. o vydání mladičkého krále. V něm mezi předními výtečníky byl též Jiskra.

Když tenkrát přišel do Nového Města, aby uviděl Ladislava, za nějž, neznaje ho posud, válčil: tu spatřiv líbeznou krásu dítěte a přisnost pohledu jeho, zaplakal a líbaje ručku jeho zvolal hlasem pohnutým: „Konečně spatřuji Tebe, ó králi můj! Kéž bys věděl, co jsem za Tě zkusil, co podstoupil! Viz mé rány! Tvému otcí a Tobě věnoval jsem život! Ty sice toho ještě nechápeš, ale Bože dej, bych se dočkal, až bys porozuměl, kdo Ti věrně sloužili! Což mi dáš za mé služby? Jaký žold bude Tvému žoldnéri?“ Při tom dal králi některé dárečky. Byl náhodou přítomen almužník králův a pravil chlapečkovi: „Tent jest nejvyšší Tvůj vojevůdce, nejjasnější králi! Dáš-li pak mu žold?“ — Šest let bylo Ladislavovi; ale jak slyšel ta slova, ohlížeje se chvílku, sám pak míšku nemaje, sáhnul a vzal míšek almužníkův a vyndal šest penízků měděných, co jich tam bylo, a podal Jiskrovi. Mince tyto dal si Jiskra do zlata zasaditi a nosil je potom vždy okolo krku zavěšené.

Avšak Fridrich Ladislava ani k opětným snažným prosbám pánův uherských nevydal. I nastalo v říši bezvládí se všemi nepořádky, až posléze jmenoval sněm o své ujmě slavného hrdinu Jana Hunyada*) gubernátorem čili správcem království. Hunyad zjednal si poslušnost po celé zemi, jen Jiskra odpíral moci jeho gubernátorské, provozované bez po-

*) Vyslov: Huňáda.

volení krále Ladislava. Jiskra nepřestával ze svých hradů vésti boje s přáteli Hunyadovými a rozšiřovati panství pána svého. Již dobyl několik pevných měst a porážel Hunyadovce napořád, posléze vypravil se proti němu sám slavný Turko-bijce s celou mocí a sklíčil lid jeho v nevelikém ale pevném hradě Lučenci (v župě Novohradské, maďarsky Losoncz), „tak že ani myš nemohla ujíti“. Lid Jiskrův trpěl bídu hladem a žízni velikou. I vyzývali pána svého, aby jim přišel na pomoc. Vzkázal jim pan Jiskra, aby nezoufali, žeť slyšel o jich bídě, že přitáhne a dá jim znamení ohni na kopcích. I sebral zástup tří tisíců lidu a přišel.

Dělil jej od Hunyada les dobře zatarasený. Jiskrova pěchota dovedla však lesem prokletiti cestu. Přišli k řece, a tu bez meškání pěši i jízdní přebředli, jedni po prsa, jiní pod bradu jsouce ve vodě.

Byl ve vojtě uherském Polák jeden, hejtman, jménem Břeslav. Ten vida Jiskrovice, oznámil Hunyadovi: „Aj, jde Jiskra se svými!“ — „Jdou do svého neštěstí,“ dí na to Hunyad. „Mámť 20.000 mužů! K snídání je sprovodíme!“ — „Pane,“ vece Polák, „dej pozor, ať jich nemáme dosti k večeri!“ Osopí se gubernátor: „Máš-li strach, vezmi sto koní, nad kterýmís hejtmanem, a jdi si k nepříteli! Mámť tolik vozků ve svém vojtě, že jich biči rozprávají!“

I pošle Hunyad 3000 mužů proti Jiskrovi, by mu bránili přístup k táboru. Ale Jiskra zažene je s pole; vidouc to posádka na hradě, vyrazí z hradu a udeří zuřivě na Uhry. Strhne se bitva. Bylo dvanáct Uhrů na jednoho Jiskrovice. Napřed jedou střelci, za nimi kopiníci. I vzešel hlomoz bitvy převeliký, že se rozléhal na půl míle. Padlo množství lidu s obou stran; než kde jeden zhynul Jiskrovec, tam třicet zahynulo Uhrů. Strach se zmocní nepřátel, i dají se šmahem na útek. Hunyad vida záhubu svých, volá: „Elé fejér lót!“ (přiveďte mi mého bělouše!). A vsedna na kůň, prchne s některými jezdci; nepřátelé za ním jako krupobití. Tu teprv padlo Uhrů, že jich leželo po poli jako ve žních snopů!

Tábor uherský se vším zbožím padl Jiskrovcům za kořist, mnoho pánův uherských přišlo do zajetí. Unaven byl všecken lid Jiskrův jimáním a ubíjením nepřátel.

Toť byla pověstná bitva u Lučence dne 7. září 1451, klež nejproslavenější hrdina uherského národu podlehl statečnosti moravské i české, sám jedva životem vyváznuv.

Jiskra pak od těch dob klidně seděl v držení horních Uher, až konečně Ladislav vyšel z poručení Fridrichova a ve Vídni slavně prohlášen za pána koruny České a Uherské i zemí Rakouských r. 1452.

Dle Hermenegilda Jirečka.

38. Pod Muráňským hradem.

*Na vysoké hoře, skalném na temenu
kdo to vztýčil smělo nebetyčnou stěnu,
a tou stěnou kolmou nad hlubokým dolem
nedostupné sídlo si opásal kolem?*

*Či to ruka vládla na Muráňské skále,
rozvíjejíc prapor milého krále,
a novými kmeny omladila všady
po dolinách, horách ty slovenské sady? — —*

*Ó raduj se, Čechu — pod Muráňským hradem,
kde tvá noha chodí urájeným sadem,
kde tě Slovak vřele jako bratra vítá,
a v tvém oku dávné příbuzenství čítá:
To tvých dědův dílo — vlasti české synů,
ozářených slávou bohatýrských činů!
Náš tu Jiskra davům rekv vojevodil,
a slovenské kraje novou silou odil.
Na té kolmé skále noha jeho stála,
a korouhev čestná v ruce jeho vlála;
s věží toho hradu po krajinách zíral,
a rodákův pole bohatýrských sbíral;
odtud věren králi, zradě nedostupný,
chromil úklady a krotil národ zpupný.
Tady, nezmožený úžasnými boji,
pokryl věnci vítěznými hlavu svoji;
tu sám slouže králům věhlasem i pěstí,
ku praporům bratrů Čechů poutal štěstí.
Jemu Hunyad velký bezděky se kořil,
jemu král i císař ochotně se dvořil,*

*před ním — před pokyny statné jeho ruky,
třáslly se a rozbíhaly zbrojné hluky,
aj, kde jeho praporové čeští váli,
moc a síla jako skály pevně stály. —
A té síly Maďar, Polák v horách zkusil,
na dolinách Turek před ní prchat musil.
A tak po Tatranských horách oslaveno
velkým Jiskrou tvým jest, Čechu, tvoje jméno.*

Václav Štulc.

39. Z cesty po Uhrách.

I. Děvín a Prešpurk.

Po celou plavbu z Vídně do Prešpurka vine se Dunaj rozkošnou zelení. Hladina zelená se tam jako smaragd, nebo v zrcadle jejím shlížejí se břehy její bujnou travou porostlé a vysoké stromoví četných ostrovův a ostrůvků, pozlacené teplými paprsky slunce. Jedeš-li po parolodi, krásné ty zjevy osvěžují mysl tvou; zvláště pak svými půvaby vyniká utěšená krajina, kde Morava do Dunaje se vlévá, a velebné zříceniny prastarého hradu Děvína, jež Němci Theben zovou, se vypínají.

Žhavá koule sluneční právě, když jsem tudy jel, počala se nořiti pod obzor a napolo zastřena jsouc již vrcholky Bílých Karpat, vysílala své poslední zlaté paprsky na vysoké, šedé zdi Děvínského hradu.

Děvín jakožto hrad pomezí nad míru důležitý měnil často své pány, i hostil v komnatách svých rakouského Fridricha Bojovného, českého krále Otakara II., pány Zá-polské, Bátorovce, Betlény a jiné. Turci, opětující své vý-pravy proti Vídni, pokaždé též na Děvín se obořili, nikdy však ho dobytí nemohli. Jakž takž stál Děvín až do roku 1809. V tomto roce však jej opanovali Francouzové a vyhodili prachem do povětří.

Míneš-li na parolodi Děvín, nezbude ti ani času, abys vzpamatoval se z různých myšlének a upomínek, neb již zatáčí se loď k nábreží Prešpurskému. Šramot nastalý v tom okamžiku na palubě, kde každý po svých zavazadlech se žene, aby v tlačnici co nejdříve se dostal z lodi, brzo ti

střízlivou mysl vrátí a pojednou tě opět v prosaický vír obchodního města uvede.

Druhého dne vydali jsme se hned časně-ráno na pout po městě. Ráz Prešpurka jest celkem velkoměstský. Prostranné ulice, velkolepé budovy nové i starožitné, krásné stinné a vonné sady akáciové, v nichž velké vojenské kapely téměř po celý den obecenstvo obveselují, činí pout po městě velmi příjemnou. Okolní pahorky, vroubíci amfiteatrálně celé město, jsou posázeny révou; dříve prý zde bývaly krásné lesy, jejichž zbytky zde onde ještě mezi vinohrady roztroušené se vymyčují.

V městě samém upoutala naši pozornost nejprve velkolepá katedrála sv. Martina. V chrámě tomto, jenž v nejnovějších dobách nádherně byl opraven a jež lze počítati k nejpřednějším stavitelským památkám celého mocnářství Rakousko-Uherského, bývali korunováni králové uherští až do času Marie Terezie, a koruna sv. Štěpána bývala v něm před korunováním po tři dni veřejně vystavena. V něm nalézá se též olověná socha sv. Martina v kroji uherském, přes 5000 *kg* těžká, a několik pomníků primasův Ostřehomských. Na břehu Dunaje, blízko ločního mostu přes řeku vedoucího, pne se královský pahrbek železným zábradlím ohrazený, na který král uherský v den svého korunování koňmo v uherském kroji vyjel; tam obstoupen jsa biskupy a magnáty země, kteří též vesměs na koních byli, mečem sv. Štěpána ke všem úhlům světa máchal na znamení, že chce svěřená sobě království mečem svým hájiti proti všem útokům nepřátelským. Od té doby, co se děje korunování v Budíně, nasypán k účelu tomu umělý pahrbek v Pešti.

Byla právě sobota a trh; i měli jsme příležitost, seznati nejen zdejší lid městský nýbrž i okolní. Procházíš-li se tržištěm, poznáš snadno mezi selským lidem již dle kroje, kdo Slovák, kdo Maďar; zvláště muži různí se krojem přísně od sebe. Maďar má vždy svůj kulatý kalpak s malou stříškou neb docela beze střechy, široké rukávy u košile, která sotva na pás dosahuje, přes ni modrou vestu s bílými knoflíky a široké gatě, z nichž nezřídka dole husté třepení visí. Přes sebe pak mívá přehozenou vždy, ať jest počasí jakékoli,

velkou bundu, kterou v zimě srstí do vnitř, v létě srstí na venek obrácenou nosí. Slováci mívají klobouk se širší střechou a nehuňaté bundy, které na vnější straně prošity bývají pestrými květinami neb arabeskami. Za kloboukem mívá Maďar obyčejně péra, Slovák umělé kytice. Mnohem nesnadněji lze rozeznati dle kroje národnost mezi ženami; neb ženy vyznání evangelického, a těch jest zde po okolí veliké množství, strojí se vesměs, ať jsou Maďarky neb Slovačky, stejným způsobem, nosíce bez rozdílu černý nebo temněmodrý šat, jsou-li provdané, na hlavách vždy černý hedvábný šátek. Svobodné dívky chodí prostovlasy, majíce vlasy zapletené v jediný dlouhý vrkoč, protkaný širokou, pestrá pentlí. Čím širší a čím dražší jest pentle, tím jistější znamená, že nositelka její pochází ze zámožného statku.

Kdybys chtěl zde na trhu z řeči lidu venkovského souditi o jeho národnosti, mýlil bys se velice: myslil bys, že zde samý Maďar, nebo Slováci mluví maďarsky právě tak plyně jako slovensky, a najdeš málo kterého mezi nimi, který by na maďarský dotaz ti nedovedl neb nebyl ochoten maďarsky odpověděti. Jinak jest s Maďary. Zmýlíš-li se a optáš se některého na trhu po slovensku, zač jest ta neb ona dýně, nebo po čem dává broskve, odbude tě nevrlym „nem tudok tótul“ (neumím slovensky).

Z trhu jsme šli do synagogy. Synagoga zdejší jest po Peštské největší v celých Uhrách a budí vnitřní skvostnou úpravou v cizinci skutečný obdiv: mramorová mosaiková dlažba, zdi stříbrem a červeným aksamitem pokládané, skvostné svícny, pozlacené mříže na galeriích, za nimiž v závoje zahalené israelské ženy nepohnutě sedí — vše jeví bohatství a nádheru.

Prošedše městem židovským, podnikli jsme ještě krátce před obědem malou vycházku na hrad čili lépe řečeno ke zříceninám hradu Prešpurského, v němž jindy chovaly se korunní klenoty království Uherského, a jenž býval sídlem královny Marie Terezie. Hrad tento byl vystavěn asi v polovici 17. století, ale r. 1811. velikým požárem na vždy popelem lehl; než zbytky jeho dosud svědčí o jeho bývalé nádheře a velkoleposti. V pravdě důstojné to sídlo královské!

Vystoupíš-li na polozbořeně bašty hradní, otevře se ti odtud rozhled věru královský. Na východě a západě vine se Dunaj zelenou rovinou, v níž bělají se roztroušená města zakončující se na východě Komárnem, před nímž Dunaj opět v jeden mohutný proud se slévá; na severu zdvíhají se stříbrolesklé Bílé Karpaty a na jihu lemuje obzor modravý zasmušilý les Bakoňský. Z mohutných zbytků hradu nyní upraveny zásobárny zbraní a jiných vojenských potřeb, a tam, kde jindy panoval čilý život královského hradu, prohánějí a sluní se nyní svižné ještěrky, jediná to obyvatelé bývalých komnat královských, vyrušované v klidu svém jen občasným voláním vojenské stráže, která zde sklady opatruje.

II. Ostřehom.

Na pravém břehu veletoku Dunajského, naproti ústí řeky Ipoly, která přivádí mu vody z východních končin Karpat slovenských, rozkládá se město Ostřehom nedaleko severní party Bakoňského lesa.

Ostřehom skládá se z města a sedmi předměstí i jest obydlen asi 20.000 obyvatelů. Město samo jeví ráz velkoměstský; předměstí, jejichž obyvatelé orbou a vinařstvím se živí, podobají se vesnicím. Tím nabyl Ostřehom té zvláštnosti, že v něm život městský s-venkovským ladně se mísí. Zajdeš-li na náměstí, zvláště v neděli nebo ve svátek, shledeš pestrou směsicí uherského lidu městského a venkovského: dáma dle nejnovější Pařížské módy v dlouhé šaty a klobouk se pštosím pérem oděná kráčí vedle selské dívky, již do dlouhého vrkoče vpletena pestrá stuha.

Život v Ostřehomě na ulicích jest čilý, ale tím město to nad jiná nepředčí, nýbrž tím vyniká, že jest sídlem prvního arcibiskupa království Uherského a honosí se důstojnou té předností katedrálou a pamětihodnými dějinami.

Ostřehom jest původu římského a byl již v X. století městem kvetoucím, jež počtem obyvatelstva i bohatstvím všecka ostatní uherská města převyšovalo. Skvostné chrámy a paláce zdobily prý město; byloť tehdy střediskem obchodu podunajského, kde Vlaši, Francouzové a Němci ve zvláštních svých čtvrtích obývali. Že Slované byli v oněch dobách

asi většinou obyvatelstva Ostřehomského, lze souditi z toho, že říše Velkomoravská tehdy až sem se prostírala, a Slované v končinách těch až do pádu říše Velkomoravské a ještě valnou dobu po jejím ztroskotání bydleli. V tomto původním svém lesku kvetl Ostřehom až do roku 1241., v kterémžto roce jej Tataři zcela zbořili. Původní a vlastní jméno jest „Střehom“.

Po zapuzení Tatarů dal tehdejší král Béla IV. město, kteréž jako rodiště krále Štěpána I., sv. patrona uherského, u veškerého lidu ve veliké úctě a vážnosti jest, z nova vystavěti, hradbami obehnati a snažil se všemožně lesk a bohatství jeho obnoviti. Války občanské však a později zvláště války s Turky zadávaly Ostřehomu mnohonásobné rány, a od roku 1543. půldruhého století byl stále v samém držení vítězných Mohamedánů.

Arcibiskupství Ostřehomské bylo založeno již r. 1001. a jest tudíž tak staré jako křesťanství v Uhrách samo. Za panování císaře Karla VI. seděl na stolci arcibiskupském saský vévoda Kristian August a vymohl si na císaři pro své arcibiskupství primát či přednost nade všemi biskupy uherskými a důstojnost knížecí pro sebe a všechny své nástupce. Základ k nynější kathedrále Ostřehomské položil společně s palatinem¹⁾ Josefem r. 1822. arcibiskup kníže Alexandr Rudnay, jenž vůbec náleží k nejslechetnějším a nejobětovnějším církevním knížatům.

Na příkré skále bezprostředně nad Dunajem stával již před časy velkolepý gotický dóm se sloupy z jasného bílého mramoru, který však Turci r. 1507. se zemí srovnali.

Plán nové basiliky byl zhotoven stavitelem Kühnelem a proveden Pákhem. Celý chrám, z mramoru vystavěný a skvostnou arcibiskupskou hrobkou opatřený, jest 106 m dlouhý, 45 m široký; průčelí k Dunaji jest 36, celé průčelí však spolu s paláci, po obou stranách přistavěnými, 206 m dlouhé. Vchod, velkolepé propyleum²⁾, skládá se z 38 sloupův

¹⁾ *Palatin*, až do r. 1858. nejvyšší zemský úředník v Uhrách, náměstek králův.

²⁾ *Propyleum*, nádherně předsň.

a 24 pilastrů*), celá střecha spočívá na 54 sloupech. V prostředku vypíná se mohutná bání, 79 m vysoká, v průměru o 26 m. Obraz hlavního oltáře představuje křest sv. Štěpána sv. Vojtěchem, biskupem Pražským, a jest 8 m vysoký a 5 m široký. Provedení jeho bylo svěřeno historickému malíři Michalu Heszovi z Jágru. Plátno k němu, jehož neobyčejná šířka obnáší 5 m, dal primas Rudnay na zvláštním, k tomu účelu zřízeném tkalcovském stavu zhotoviti, a jen zhotovení stavu samého trvalo přes 12 neděl. V chrámě samém budí největší pozornost cizincovu náhrobek primasa arcivévody Karla Ambrožě, zhotovený z Karrarského mramoru slavným sochařem Pisani z Modeny.

Rudnay nedožil se dokončení stavby, na niž obětoval sám více než dva milliony zlatých; zemřel roku 1831., a basilika byla dokončena až r. 1856.

Den zasvěcení nové katedrály, 31. srpen 1856, byl Ostřehomu a celým Uhrám národní slavností. Všecky vrstvy obyvatelstva uherského vyslaly sem své zástupce. Císař pán přijel z Vídně již o půl sedmé hodině ráno s celým svým dvorem a se všemi arciknížaty. Tři kardinálové, Ostřehomský, Vídeňský a Záhřebský, byli při svěcení, jenž se počalo slavnostním přenesením ostatků sv. Štěpána ze staré Štěpánské kaple do nového chrámu. Při obřadech provozována byla ponejprv nová slavná mše, od proslulého skladatele Františka Liszta složená. Odpoledne se vyhnul veškerý lid k národní slavnosti za město, kdež bylo dle starého obyčeje národního víno zdarma podáváno a vůl na rožni pečený mezi lid rozdělován. Při tom zaznívaly divoké melodie houslí cikánských, a lid se veselil až pozdě do noci.

František Brábek.

40. Ze Svištova přes Balkán.

Kdo až do nejnovějších časů po Dunaji cestovali do krajín jihoslovanských, málo kdy odvažovali se do vnitřních krajín Bulharských, přestávajíce na tom, co poskytují přístavní města podunajská a výlety do nejbližšího jejich okolí.

*) *Pilastr*, pilíř do zdi vpuštěný.

Avšak jest naprosto nemožno z toho, co poblíže Dunaje spa-
třujeme, utvořiti si ponětí o stavu Bulharů vnitrozemských;
neboť čím dále na jih, tím novější, příjemnější a měrou ne-
tušenou zajímavější jsou obrazy, jež se tam na oči staví.

Nejpůvodnější a zároveň ve vlastní domácí kultuře nej-
pokročilejší jsou snad Bulhaři, obývající v rozkošných krajích
jižního Bulharska a severní Thracie, a kdo jednou v ta pů-
vabná místa přijde, věru nerad opouští údolí a pláně Balkán-
ské, kde orel směle nad horami krouží a kde na úpatí nebe-
tyčných velikánů pilná ruka domorodých Slovanů pěstuje
růži, dávající libovonný olej.

Kdo cestuje Bulharskem, není se mu báti oloupení aniž
bídného kdesi na skalách zahynutí; pohodlněji pak než komu-
koli jinému cestuje se tudy Slovanu; neboť jsa znalým svého
jazyka, snadno navyká bulharštině, kterou tu všude slyší a již
porozumětí nečiní velkých obtíží. K tomu přistupuje pohostin-
nost slovanská; přicházíť Bulhar v ústrety slušnému cestují-
címu i pokládá si za čest, může-li pod střechou svou pohostiti
„Franka“, jak tuzemci jmenují všechny poutníky příšle odkud-
koli z „Evropy“.

Svištov, neb jak Bulhaři píší Svěstov, má asi 12.000 oby-
vatelů, většinou Bulharů. V ulicích nepravidelných panuje
čilý život obchodní; v horní části provozují Bulhaři i Turci
různá řemesla, dole blíže řeky jsou hlavně krámy obchod-
níkův a sklady zboží, bezprostředně pak na břehu stavějí se
lodi. Dosti tedy záruky pro budoucnost Svištova.

Cíl pouti naší jest krajina mezi Balkánem a Rhodope
i možno tam dostatí se ze Svištova buď obtížnou, však za-
jímavou cestou přes Balkán Trojanský, nebo pohodlněji přes
Trnovo a Balkán Gabrovský; tímto druhým směrem vozno
dostatí se můžeme až k samému úpatí Balkánskému.

Byl velmi horký den, když jsme vyjžděli ze Svištova.
Ještě nakoupíme něco chleba, sýra a sudžuků (zvláštního
druhu plochých salámů), a již rachotí najaté vozy po nerovné
dlažbě Svištovské. Vozkové naši jsou milí hoši. První, krásně
rostlý, je vzorem bulharského junáka: pleť tmavá, vlasy černé,
oko ohněm planoucí a veselý úsměch na rtech malými knírky
ozdobených. Druhý, bledolící, dobromyslný Turčín. Oba v pe-

strém. kroji národním: širokých řasnatých spodkách, pasu a vlněné hazuce. Bulhar s červeným fesem, Turčín s turbanem, z velkého šátku okolo fesu ovinutým.

Volně stoupají konici naši; avšak brzy počali jsme pozorovati s bolestí, že pohodlí naše ve voze je velmi pomíjející. Sedadel ve voze nebylo, seděli jsme po turecku na dně vozu, měkčeji postlaném. Z počátku zdálo se nám býti to v pořádku; než čím dále, tím hůře jsme snášeli to nepohodlí. Za nedlouho všechny údy jako by byly potlučeny a nebylo jiné rady, než vystoupiti z vozu, aby se ztrmácenému tělu poněkud ulehčilo. Slunce ovšem pálí a mdlé oko bloudí po okolí, hledajíc odpočinku. Však darmo, neboť daleko není viděti ni stromu ni keře. Pomalu vlekou bývolí nekovaný vůz, a kde přicházejí ke kaluži, polévá je vozka blátem. Toto nejen že chladí, ale také uschnuvši chrání tělo od umožujících paprsků jižního slunce, spíše než toho schopna černá kůže bývolí. Dobytek ten jest velikým dobrodiním krajinám bulharským a jako zvláště stvořen k tomu, by dřevěné vozy nekované pomalu sice, ale tím jistěji a vytrvaleji vláčel bídnyimi cestami.

Unaveni jsouce neobyčejným vedrem, vsedli jsme zase do pokrytého vozu a neslezli s něho dříve, až rozsáhlá vrbina na břehu Jantry k milému odpočinku nás vylákala. Když jsme se poněkud občerstvili, nedalekou mělčinou přebrodili jsme se na druhý břeh, a pilně popohánějíce záhy jsme dorazili do větší vesnice „Pavel“, abychom tam přenocovali.

Druhého dne časně jsme si přivstali a za pilné jízdy po polední do Trnova dorazili.

Trnovo, hlavní svědek strastiplné historie bulharských panovníků světských i církevních, honosí se velekrásnou polohou. Řeka Jantra tvoří tu půlostrov, na němž u výši stávalo sídlo cárů bulharských tam, kde teď divizna bují a planý smokvoň vyrůstá. Na stráni půlostrova v rozvalinách stojí chrám křesťanský. Pod opadávající vrstvou vápna s malbou řeckou objevuje se malba stará bulharská s nápisy slovan-skými, jako svědek původu stavby zaniklé. Na protějším břehu, vně oblouku, kterým řeka půlostrov obvádí, jako by vykouzleno, vznáší se amfiteatralně stavěné Trnovo, z venčí krásné, uvnitř však pro těsné uličky a příliš nerovnou půdu

nepříjemné. Obyvatelstvo (r. 1881. 11.500 lidí) žíví se hospodářstvím, kupectvím a řemesly, mezi nimiž kotlářství zaujímá první místo a rozsáhlostí svou rázu průmyslového nabývá. Důležité jest tu hedvábnictví, a v nedalekém Marinopoli pracuje továrna na sprádání a tkaní hedvábí. Tu jest také veřejná zahrada, v níž Trnované přívíykají pivu.

Druhého dne před večerem opustili jsme Trnovo v natjatých šerketech (turecké poštovní vozy) a přijeli po zdlouhavé jízdě okolo druhé hodiny po půlnoci do Gabrova, ležícího na obou březích Jantry, už téměř v Balkáně. Gabrovo vyniká čilým řemeslnictvím, průmyslem železnickým a elementárním strojnictvím, záležejícím ve vyrábění strojků ku hotovení gajtanu (zboží šňůrkové), s nímž výnosný obchod po Bulharsku i v cizině se provozuje. V ulicích krám na krámu, dílna na dílně. Šicích strojů krejčí i ševci hojně tu užívají. Muži pěkného zrůstu, ženy krásných tváří, ale neobyčejně silné. Postavy jsou nevelké, jako soudečky sem tam pobíhají, účastenství berouce v práci i v obchodě. Školy Gabrovské dostávají od dobrodinců mnoho podpor a rozmile zkvětají. Mimo chlapeckou a dívčí školu jest tu r. 1874. dostavěné velké gymnasium, pročež ovšem z různých končin mladici bulharští na učení do Gabrova se scházejí.

Další cesty nemožno již konati vozmo. Smluvíme tedy koně ještě večer a ráno časně vydáme se na pout. „Dobropet!“ (dobrou pout) volají jedni, „Dobr čas!“ druzí, my pak všem odpovídáme: „Dal ti Gospod dobro!“ a pobídneme koně. Za veselého zpěvu stoupáme stále výše. Půda tu úrodná ornice, tu příjemná lučina. Mezi větvemi seřezaných stromů složeno seno, aby příval nemohl je odnésti. Tu přijíždí Bulhar, Turek, tu Žid na oslu, tu zase ženy bulharské pěšky se ubírají, i na cestě své pilně předouce, tu zase vesničanka ve zbroji na koni jak Amazonka statně projíždí, a všichni pozdravují a zvědavě po nás se ohlížejí. Cesta stává se příkřejší, kámen na kameni, vše železem tmavočerveně zbarveno. Tamto pes pochutnává si na mrtvé ovci a několik supů jej obletuje, čekajice až bude nasycen, aby mohli o zbytek se rozdělití.

Objedeme za několik minut nejvyšší místo hřbetu (výše 1200 m nad mořem); aj, tamto pod námi v údolí ves Šipka, cíl

dnešní pouti naší! Zdá se, že za čtvrt hodiny dorazíme, však na strmé stráni kamenitá cesta v křivolakých čarách se stále prodlužuje a teprve za hodinu ocitíme se na malém prostranství nad Šípkou, kde po jízdě velmi namáhavé jsme si odpočinuli. Na tomto místě před třemi roky zpívali popové nábožné písně, Boha prosíce, aby provázel mladíky bulharské se mnou do Čech se ubírající. Matky plakaly a druhové stříleli na rozloučenou. Byl to okamžik dojímavý.

Za několik minut přijati jsme byli staršinou Karadžovem v Šípce vesnici, jejíž obyvatelstvo živi se hospodářstvím, koňařstvím a dobýváním oleje růžového. Potěšil jsem se nemálo, zvěděv, že si Šipčané během tří roků vystavěli zvláštní dívčí školu. Přenocovavše u staršiny Karadžova, vydali jsme se časně ráno na cestu směrem západním a dorazili za velkého vedra v polodne do Kalofera, nad kterým místem strmí taci velikáni Balkána, že sníh někdy ještě ani v červnu s nich neschází.

Jaroslav Jirásek.

41. Bělehrad.

Bělehrad, hlavní město mladého království Srbského, leží naproti stoku Dunaje a Sávy. Na vysokém vrchu stojí mohutná pevnost zrovna nad tím místem, kde oba mocní proudové mísí své různobarevné vody. Podél břehu Dunajského prostírá se pustá čtvrť turecká, podél Sávy rozsáhlé město srbské, vlastní Bělehrad. Veliká je rozsáhlost města, jakkoli má jen asi 80.000 obyvatelů.

Cizinec, vstoupí-li po prvé na ulice Bělehradské, s podivením dívá se na všecky strany; všude jeví se mu již Orient. Na ulicích nejvíce jen přízemní nepravdělné domky, vypouklými cihlami kryté; zde onde ční plochevá stříška štíhlého minaretu; na každý krok nevidané tváře a kroje, neslychané jazyky, neobvyklé zboží. Přední strana domků není namnoze než jedno veliké okno či spíše okenice dřevěná, která ve dne se spouští a kramáří za výlohu jest, v noci pak dům zavírá. Uvnitř pracuje řemeslník všem lidem na očích.

Spatříš zde krajany ze všech končin Balkánského půlostrova, ba z veškeré Evropy. Nejvíce arci viděti jest Srbů

v malebném národním kroji, v červených fesech nebò v černých beranicích. Jsou zde i Srbové z Banátu, kteří nenosí již fesu, nýbrž plstěný nebo slaměný širák. Bosňáci ovíjejí své dlouhé světlé vlasy bílým nebo červeným turbanem. Také tu vidíš Černohorce, an hrdě si vykračuje v černé kápi, modrých spodkách a bílých punčochách.

Po Srbech nejvíce tu bývá Bulharů; jsouť namnoze zahradníci, zedníci, mlékaři, hrnčíři a p., přicházejíce na léto z daleka do Srbska na práci. V Bělehradě zaslechněš i libozvučnou rumunštinu, a zavalitý Albánec s dlouhými kníry mluví svým domácím jazykem, který prý jest nejstarší na půlostrově Balkánském. Odraní cikáni a cikánky osmáhlých tváří a sněhobílých zubů hovoří mezi sebou mluvou pochodící až z daleké Indie. Černovlasí kupci s dlouhými bradami švitoří po armensku a řecku. Ulicemi táhne v dlouhém kaftanu Turek se sněhobílou bradou a s turbanem, který skráně mu zahaluje; pod hustým obočím skvějí se mu dvě lesklé oči, jež pohrdavě na křesťana pohlížejí. Sluchu tvého se dotknou na ulicích také zvuky německé, francouzské, vlašské, ba i španělské; ale není to zvučný jazyk španělský, nýbrž hantýrka židů, kteří ze Španěl vypuzeni byvše po celém Orientu se rozptýlili.

Na ulicích vlastního města je od rána do večera živý ruch. Sedláci přijíždějí s malými koniky a nemotornými povozy; selky nesou na zádech zboží své na trh; kupci vypravují se na cestu jezdecky. Spatříš tu švihácké Srby po francouzsku oblečené. Dámy srbské po starodávném obyčeji nosí červený fes, kraj jejich je vkusný a prostý; ale často potkáš i ženštiny dle nejnovější Pařížské mody vyšňořené.

Na ulicích bývá stromořadí buď ze štíhlých topolův anebo z košatých platan; stín jejich jest v létě nad míru milý. Ulice jdou hlavně dvojím směrem, buď souběžně se Sávou, buď napříč dolů k řece. Příčnými ulicemi shora spatříš louku, která pod městem podél Sávy se prostírá, krásně se síce zelená, než pro bahnité výpary velmi je škodlivá. Za ní skví se hladina široké Sávy, dále rovina Srěmská a nad samým obzorem temné obrysy Frušky Hory, proslavené svými kláštery.

Parno Bělehradské ani s největším vedrem Pražským srovnati nelze. V počasí dějí se zde změny velmi příkré: odpoledne pro veliký žár sluneční se často sotva odvážíti můžeš na ulici; večer však náhle zavane vítr z rovin uherských, strhne se bouřka, déšť se lije a nastane chladno neobyčejné.

Zajímavo je nahlédnouti do krámů; jsouť zrakům mimodoucích docela otevřeny. V jednom spatříš krásný výběr ručnic a jiné střelné zbraně; v jiném dýky a nože, handžary a jatagány (sečné zbraně dlouhým nožům podobné) se skvostnými jilci a v nádherných pochvách. Stříbrníci a zlatníci upravují dle starodávných vzorů rozmanité drobné zboží ozdobné; jinde spatříš v krámě množství fesů, dále veřejnou kuchyni, kde pečinky na rožních se otáčejí, za ní pekaře a t. d. Evropské zboží, zvláště rakouské, vyloženo je ve skvělých skladech, jmenovitě na blízku přístaviště parolodního.

Na rozích stojí Bulhaři ovocnáři na vysokém podstavci, majíce veliký koš s hrozny a jiným ovocem, které prodávají na váhu. Opodál prochází se krajan jejich, na rameně maje bidlo s dvěma kbelíky; silným hlasem nabízí: „Mleko kiseló!“ Jiný Bulhar roznáší po městě celou výstavu tureckého cukroví.

Největší shon lidstva bývá na hlavním trhu. Zde jsou celé pahorky ovoce a zelenin; spatříš tu obrovské tykve, vodní melony, zahradní melony, hrozny všelikých druhů, veliké hrušky a j. Ze zelenin Bělehradané nejvíce spotřebují papriky. Zvláště překvapují cizince *patladžane*, veliké obdélné plody hruškám nebo dýním podobné, barvy tmavomodré; jedí je vařené nebo smažené. Máslo na celém púlostrově Balkánském není známo; do Srbska přiváží se z Banátu. Jinak se užívá oleje.

Hostineců v Bělehradě je dosti; ale málo jich je zcela po evropsku zařízeno. Život v nich prajinačí je nežli u nás v hostincích; nenajdeš tam než několik svobodných úředníkův a důstojníkův, cizí kupce a řemeslníky. V Bělehradě lidé tráví svůj život nejvíce doma, ač si při tom veřejných věcí národních pilně všimají.

Skoro každý dům má svou zahradu. Rostlinstvo v zahradách překvapuje bujností, která bezděky na pamět přivádí, že jsme zde o pět stupňů zeměpisné šířky blíže rovníku

nežli v Praze. Pod širým nebem daří se tu mohutné fikové keře, lískovi 6 m zvýší, stromovité bamije s velikými bílými květy a jedlými plody, obrovské slunečnice a j.

Nejpěknější stavení shledáš u Sávy, kde je mnoho kúpeckých písáren a velikých skladův. Odtud vystupuje se po 140 schodech na terasu, kde stojí rozsáhlá kathedrála, r. 1844. dostavěná. Naproti tomuto chrámu je konak či palác metro-polity srbského, hlavy církve srbské.

Ve hlavní ulici Bělehradské je královský konak či palác, prosté a příjemné stavení, jež v létě zahradou skoro zcela jest zastřeno. Na blízku jsou stavení rozličných ministerstev. Dále spatříš rozsáhlé kasárny, vojenskou akademii a velikou školu, kde se nalézá gymnasium, lyceum, museum a učené družstvo.

Bělehrad je původu velmi starého, jmenovitě jeho pevnost; vystavěna je na vrchu, který má velmi strmý sráz k Dunaji i k Sávě. Srbští panovníci přeložili své sídlo do Bělehradu teprva, když ze staroslavných sídel svých v Prištině, Prizrenu a j. od Turků byli vypuzeni. Nejslavnější cár srbský Štěpán Dušan odňav Bělehrad Uhrům, dal jej r. 1343. z větší části z nova vystavěti. Velikého zvelebení dostalo se městu knížetem Štěpánem (1389—1427), synem hrdinského krále Lazara, jenž na Kosově Poli zahynul. Po celé pak století byl Bělehrad přední baštou či hradbou křesťanstva proti Turkům. Nejjudatněji byl bráněn r. 1456., při které obraně proslavil se Jan Hunyad, jenž podnes v národních písniích jihoslovanských se opěvuje. Ale r. 1521. Turci Bělehradu přece dobyli, odkudž pak své panství přes jižní a střední Uhersko rozšířili. Když však v 2. polovici 17. století před vítězným vojskem rakouským víc a více z Uher ustupovati musili, byl jim konečně r. 1688. i Bělehrad vzat. Totéž se stalo v 18. století několikrát; tak r. 1789. general Laudon, ač jen na čas, Bělehradu dobyl.

Na začátku našeho století pokoušeli se Srbové několi-krát, aby turecké jařmo se sebe svrhli; teprva r. 1815. podařilo se Miloši Obrenoviči Turky nadobro ze země vypuditi a knížectví srbskému s hlavním městem Bělehradem jistou samostatnost zjednati. Ale úplné neodvislosti dosáhlo Srbsko teprve za naší doby r. 1879., titulu pak královského léta 1882.

42. Ze „Slávy dcery“.

I.

Nechtěj zoufat, když se proti tobě,
bratře, šklebí zavist bodavá;
kdo se, pravdy háje, obává,
ten jí škodí, nejsa věren sobě.

Pravda nezná ustoupiti zlobě;
kdo jí laje, ten jí zastává;
ke cti jsou jí slova rouhavá,
blud a šalba hlupců ku ozdobě:

Pravda jest co cedry na Libanu;
ti, jenž na ni dují větrové,
víc jen šíří vonnou její mannu.

Jazyk její meč jest, nádra hory,
srdce mramor, ruky sloupové,
puty rokle k pošlapání vzdory.

II.

Pracuj každý s chutí úsilovnou
na národu roli dědičné,
cesty mohou býtí rozličné,
jenom vůli všickni mějme rovnou.

Bláznovství jest chtíti nemistrovnou
rukou měřit běhy městěné,
jako k plesu nohy necvičné,
pokoušetí pro pochvalu skrovnou:

Lépe činí ten, kdo těží s málem,
stoje věrně na své postati,
velkýť je, buď sluhou nebo králem.

Často tichá pastuchova chýška
více pro vlast může dělati
nežli tábor, z něhož válčil Žižka.

III.

Blase, kdo si jeden čistý, smělý
účel místo mnohých představí,
v němž by jako v centru měňaví
pableskové všech dnů žití tleli:

*A v něm myslí, cítí, žije celý,
v slasti, v slzách, v přízni, v bezpráví,
až se šťastně k němu dopraví,
byť i přes bouř, plamen, hrom a střely:*

*Pevné vůli, tužbě ušlechtilé,
nerozdílné srdce žádosti,
rádo dává nebe dojít cíle.*

*Ač pak i mně slova tato lhala,
z vítězství-li není radosti,
mužně padnout není menší chvála.*

IV.

*Život jestit' rovný řece dravé,
lichu před člověkem tekoucí,
běda tomu, kdo jí v horoucí
šalbě svěří nohy nedočkavé.*

*Postoj trochu, protři oko tmavé:
sedni na břeh, patře na jdoucí,
bys tak zmoudřel k cestě budoucí,
prve než tě shltnou vlny žravé.*

*Dáš-li slepým losům člunek hebký,
bys i víc než Kolumb proploval,
ani kroku nešels od kolébky.*

*Hra to větrů jen a mrtvá naše,
s níž si darmo světem střechoval,
život má být dílo vlastní duše.*

Jan Kollár.

43. Vilém z Pernštejna.

Málo kterému městu českému dostalo se jak polohou tak dějinnými osudy tolikerych příznivých podmínek rozvoje jako královskému komornímu městu Pardubicům. Poloha Pardubic nad stokem Chrudimky a Labe a tedy hojná síla vodní, výhodné spojení železniční, jímž Praha, Kolín a Pardubice opatřeny první z měst českých, dostihy a parforsní lovy (štvance), které přivádějí do Pardubic každoročně v podzimní dobu veliký počet velmožů ze všech zemí rakouských, z toho pak následující rozsáhlá tržba a průmysl jmenovitě

hospodářský (mlýny, vápenné pece a cihelny, závody na žer-novy a mlýnské potřeby, pivovary, cukrovar, lihovar, stro-jírna): všechny tyto okolnosti učinily z Pardubic město, které majíc již nyní přes 12.000 obyvatelů stále vzrůstá, a za-bezpečují trvalý jeho rozvoj i do budoucnosti.

Ale již i sama minulost Pardubic byla šťastná, a v ní tkví pevný základ nynějšího utěšeného stavu tohoto města. Od r. 1491., kdy slavný pan Vilém z Pernštejna Pardubice a Horu Kunětickou trhem na sebe převedl, počíná se nová doba v dějinách města Pardubic i širého jich okolí.

Není hned rodu panského v Čechách východních, jenž by zásluhami a dobrodějstvím k lidu vyrovnal se slavným Pernštejnům. Čím jsou páni z Růže českému jihu, Švihovští západu, Dubští severu, Krajířové a Markvartici Pojizeří, tím, a to měrou nannoze větší, byli páni z Pernštejna českému východu. Na družné Moravě v Jihlavsku dosud stojí na příkré skále blíže řeky Švareavy původní jich sídlo, dobře zachovaný hrad Pernštejn; na Moravě Pernštejnové povždy skvěli se cnostmi rytířskými, tam moudře spravující statky své, prospívali napořád ve zboží rodinném, a synům jejich opětně svěřovány vysoké úřady markrabské. Panem Vilémem rod Pernštejnů domohl se netušené slávy a báječného téměř jnění; jím nejvíce dochovalo se jméno Pernštejnů blahé pa-měti potomstva, jím i Pardubice z dosavadní nepatrnosti své staly se místem jedním z nejpřednějších na východě českém.

Bylť pan Vilém muž vzácné povahy: státník zkušený a světa znalý, hospodář nad jiné výtečný, otec vzorný a u věcech náboženských svrchovaně snášelivý. Byl vzorem ušlechtilého a horlivého vlastenectví; od mladých let až do vysokého stáří věnoval se úřadům veřejným a působil v nich, seč byl, k obecnému dobru zemskému. Úřadu nejvyššího hofmistra království Českého, jež zastával již od roku 1487., teprve r. 1514. pro stáří se vzdal. Jemu měly Čechy děkovati za památnou smlouvu Svatováclavskou, kterouž roku 1517. dávným a krvavým rozbrojům mezi stavy českými konec jest učiněn. A jak velice i u vysokém věku bylo mu na srdci blaho vlasti, o tom svědčí z hojných listů jeho, vzácných to památek staročeské jadrnosti a statečnosti a památek

literárních vůbec, list ze dne 18. března roku 1521. k panu Václavu Košateckému z Kolovrat, jemuž píše: „Kdybych jaký užitek já sebou znal tomuto království, rač tím jist býti, nerci jednati pomoci, ale pro dobré tohoto království a pro poctivé i krev svou odvážil bych se proliti vedlé jiných.“

Bystrému oku a otcovské blahovůli Vilémově neušly Pardubice, které staly se trvalým sídlem jeho a jeho potomků. Z panství přikoupením rozsáhlých okolních statků učinil veliké knížectví, k němuž ovšem bylo i třeba sídla knížecího. Jeho péčí zbudován nový most Labský, město obepjato tvrdými hradbami, starožitný chrám sv. Bartoloměje i s klášterem Křižovníků Husity pobořený z novu vystavěn a bohatě nadán, na Dlouhém neboli Zeleném předměstí zbudován na hřbitově nový kostel sv. Jana Křtitele a u tohoto špitál pro pět chudých založen, městu uděleny vzácné výsady, zejména však tvrz přestavěna na podobu velikolepého zámku, vhodného za sídlo velmože nad jiné bohatšího a mocnějšího.

Velikolepé jsou stavby říčné, které Vilém podnikl u Pardubic a kterým podobné spatřiti lze toliko na panství Třeboňském. Aby totiž Labe netrhalo břehův a nezaplavovalo města, utvrdil levý městský jeho břeh mocnou hrází, která podnes vzdoruje rozlíceným vlnám povodní; tím ovšem město od řeky vzdáleno jest, za to však umělou stokou, z Loučné od Sezemic vedenou, rozhojněny vody Chrudimky, která potom vedena jednak skrze město samo, jednak příkopem městským; mocná hráz, Labské podobná, i tu zabránila a zabraňuje posud zhoubným účinkům nenadálých povodní.

Jiné, úžasem naplňující stavby vodní provedl Vilém na pravém břehu Labe; teprve jimi nabyla nížina Pardubská nynější své podoby, a lze k nim opět jen přirovnávati pozdější vodní stavby pánů z Rožmberka u Třeboně. Miníme tu stoku Opatovickou a celou oblast rybníků, jíž stoka posud prochází.

Veškerá krajina od Opatovic až po Přelouč byla druhdy majetkem bohatého a slavného kláštera Opatovického, avšak mnichové těžce zápasili s blatisky a tůněmi, které protivily se všemu zemědělství. Omezovala se tedy správa klášterská na požitky lesní a hleděla si klučení a zdělávání půdy jen na vyšších polohách. Vilém z Pernštejna, nabyv koupí ně-

kdejšího zboží klášterského, záhy seznal, že nejlépe bude těžiti z neplodných do té doby ploch, když naplněny budou vodami a upraveny v rybníky. Za tou příčinou kázal vykopati z Labe u Opatovic velikou stoku, která v délce 53 *km* protékajíc vesnicemi Opatovicemi, Čeperkou, Podolšany, Ždánicemi, pak lesy Bohdanečskými a lesy u Neratova, opět vlévá se do Labe. Ze stoky vedeny mnohé struhy rybníčné, které i za našich dnů se zachovaly. Podnes veškera tato končina váží si dobrodiní, kterého jí uměla tato řeka poskytuje. Založením velikých rybníků počtem výše 300, z nichž nejrozsáhlejší byly Veliká Čeperka, Oplatil, Rozkoš, Bohdanečský rybník, Semtín a j., dnes vesměs vypuštěné, vzniklo i rozsáhlé hospodářství rybníčné, Bohdaneč pak stala se jeho středem a sídlem panského porybného a hojně čeledi rybníčné.

Po celé stoce na rybnících, v lesích i na lukách naskytovala se nejlepší příležitost k lovecké kratochvíli. Zvěře všeho druhu bývalo vždy dosti. Daňčí obora byla pod Horou Kunětickou, ohrazená plotem dobře tesaným, při ní byla bažantnice a komora pro koroptve, skrze níž hnala se voda po trubách a žlábech. Za škody, které zvěř činila vesnicím v lesích položeným, dostávalo se obyvatelstvu hojně náhrady. Nejlepší obraz někdejší rybníčné zvířeny, zvláště ptactva, podávají vzácné sbírky městského musea v Pardubicích.

Slavný Vilém z Pernštejna zemřel dne 5. dubna r. 1521. v Pardubicích, právě když snažil se o to, aby opětně spokojil různice stavovské před rokem z novu vzniklé. V záslužném jeho díle v Pardubicích a na Pardubsku pokračovali pak potomci jeho, kteří rovněž sídlili na Pardubicích. Když r. 1538. hrozný požár zničil téměř celé město, pan Jan z Pernštejna přiložil štědré ruky k dokonalé jeho obnově. Založil podélné, pravidelné náměstí a ulice vyměřil; dle nákresů jím ztvrzených a jeho pomocí zbudovány domy s vysokými umělými štíty a lomenicemi a s pestrými ozdobami na stranách průčelních. Mezi nimi radnice, stojící na rohu náměstí a Zámecké ulice, zvláště vynikala svou štíhlou, bíle pobitou věží; odkud vzniklo známé po Čechách pořekadlo: „Třpytí se jako Pardubská věž.“ Jan z Pernštejna taktéž vystavěl z nova zámek a děkanský chrám sv. Bartoloměje.

Roku 1560. Pardubice přešly s pana Jaroslava Pernštejna na korunu královskou. Poslední mužský potomek rodu Pernštejnského Vratislav, držitel Litomyšle, padl r. 1631. v boji se Švédy; sestra jeho Frebonie, zakladatelka piaristické kolleje Litomyšlské, zemřela r. 1646.

Ottovy „Čechy“.

Dle Just. Práška.

44. Pověst o erbu Pernštejnském.

V šedé dávnověkosti potuloval se obrovský zubr v lesích nedaleko hradu Pernštejna na Moravě a dělal rolníkům na polích mnoho škod. V těchto krajích bydlel tehdy chudý uhlíř, muž vzrůstu vysokého, údů pevných jako železo a síly vskutku nadlidské, jménem Věňava nebo Vojtěch. První jméno příkládá mu staré vypravování lidu; podlé pověsti však, která v XVII. století v samé rodině pánů z Pernštejna se chovala, jmenoval prý se Vojtěch.

Do chudé, ze všech stran otevřené chatrče přicházel ten zubr často, když uhlíře doma nebylo, a všecken chléb mu požíral. Uhlíř umínil si, že potrestá nezvaného hosta, a vracel se proto jednou časněji než obyčejně z práce, aby zubra v chalupě jakožto nezvaného hosta kyjem nebo sekyrou uvítal. Nemohl však vykonati svého úmyslu; nebo právě, když bezbranný domů přicházel, aby se proti zubru teprve řádně ozbrojil, vyřítil se mu zubr naproti.

Avšak uhlíř rychle stranou odskočil a zubra tak obezřele a silně za mohutné rohy chytil, že se mu živou mocí vymknouti nemohl. Ale najednou nastala uhlíři nesnáze nová. Jak měl zubra zkrotiti nebo zkláti, nemaje při sobě ni provazu ni nože nebo sekyry ni jakékoli zbraně? Dovolati se nikoho nemohl ani zubra odvléci; nebo rohy jeho byly za pevné držadlo příliš hladké.

Z největších nesnází vyvedla odvážlivého siláka náhoda; zašvitořil totiž na blízkém stromě nějaký ptáček, jako by volal: „Lejčím, lejčím!“ Uhlíři se zdál býti

tento hlas zvláštním pokynem; jednou rukou zuba mocně drže za roh, druhou si rychle odepjal veliké lýčí, jež se mu z obuvi točilo přes nohy až ke kolenům. Toto lýčí protáhl zubrovi chřípěma a tak jej dovedl snadno zkroceného do své chalupy.

Druhého dne odebral se uhlíř na Velehrad ku panovníku moravskému, v pravé ruce maje sekýru a levou veda za prsten z lýčí ohromného zuba. Podivil se tomu kníže velice, a podiv jeho dovršil se, když uhlíř sekýrou jedním rázem utal zubrovi hlavu. Kníže pasoval potom uhlíře na rytíře a dovolil mu, aby přijal hlavu zubří do erbu svého.

Téhož uhlíře syn jmenoval prý se Prsten a ten vystavěl hrad, jemuž říkali podlé zakladatele Prsten, kteréžto jméno prý později proměněno v „Pernštejn“.

Pernštejnové od počátku až do vymření veleslavného rodu svého měli za erb zubří hlavu černou v zlatém poli a ve chřípích hlavy té houžev čili prsten z lýčí. V Pardubicích na hradě, nade vchodem do hlavního chrámu a blízko Zelené brány, viděti podnes staré reliefy, představující uhlíře, an vede zuba za prsten lýkový, s podpisem „Vojtěch vede zuba“.

Po vyhasnutí Pernštejnů v XVII. století přijala knížecí rodina z Lobkovic do erbu svého Pernštejnovu hlavu zubří v poli zlatém; neboť Zdeněk Popel z Lobkovic měl za choť Polyxenu, dceru Vratislava z Pernštejna.

Z „Lumíra“ z r. 1858.

45. Na hřbitově.

Spočívají v zemi chladné
těla otců v pokoji
nepočtená, davše výhost
životu zde po boji.

Časy přišly, zase přešly;
mír však hrobům setrval,
bydlitelům stále novým
vyryté ty stánky dal.

Všem zde, jimžto tvrdé lůžko
na sen tvrdý stláno jest,
ejhle, rovněž břímě těžké
životem tím bylo nést!

Chodili tou stezkou naší,
stopami jich svěcenou,
zdělalí tu půdu činem
v nivu leskem zjasněnou.

Těž i to zde místo míru,
posvátnost jež pásala,
založili na příbytek,
v němž i jim smrt ustlala.

Povznes oko! všude shleďáš
předků dílo, pracný trud,
jichžto ruce svázané teď
pahrbků těch kryje hruď. —

Časy přijdou, zase přejdou;
mír však hrobům setrvá,
tobě též co bydliteli
brána jednou přístup dá.

Potomník snad jak ty nyní,
na předků sem přijde rov;
zda on bude též tak vděčně
pokojný tvůj žehnat krov?

František Douha.

46. U hrobu mé matky.

*Často, rodičko ty má! ach, často si můj připomíná
duch ten čas blažený, ans mezi námi žila.
Ó tenkráté i já živ byl jsem v rozkvětu prvním,
an ty milosti okem dítě jsi pěstovala.
Uprostřed bratří, uprostřed sester uvyklý
rostl miláček tvůj — můj věku mého to byl! —
Tys kroky řídila mé: jako anděl strážce vodívá
člověka a chrání, tak jsi ty vedla syna,
bych z cesty cnostné nezabloudil do světa zlostí.
Tvé bdělo ve dne oko; nespalo, když byla noc!*

*Modliti nás učilas již záhy a Hospodina ctít:
 „Řiďte se, dítky, Bohem!“ tak napomínala nás.
 Když se večer blížil, na klín tvůj my spěchali jsme,
 tak jako pospěchají k matce kuřátka malá.
 Neměla dlouho trvat blaženost nám od tebe poslá;
 strasti usoudilo nám bez tebe, matko, nebe;
 strasti usoudilo nám, s nimi pláče a nářky žalostné.
 Ač náš dům je plný, bez tebe prázno je tam!
 Těsno je tam jako na hřbitově, přesmutno a teskno;
 smrt tebe odňala nám, jen slzy nám nechajíc! —
 Než tak Bůh sám chtěl, jenž jest života, smrti pánem:
 mrtví tak jeho jsou, jak jeho jsou i živí.
 Spi tedy, matko milá! neb zbožný — ten neumírá;
 v Pánu kdož umřel, tenť bude na věky živ! —
 Tam, kde nevládne smrt, kde synovská láska nepláče;
 tam, kde život blažený, tam spolu, matko, budem.*

František Vacek.

47. Babiččina světnička.

Když babička neměla ani venku ani v domácnosti co šukatí, seděla nejraději ve své sedničce. Sednička ta byla zřízena dle babiččiny chuti. U velikých kamen byla lavice, podél zdi babiččino lože, hned u kamen za ložem malovaná truhla, a při druhé zdi lože babiččiny vnučky Barunky, která si vyprosila od maminky, že bude spávatí s babičkou. Uprostřed stál lipový stůl s trnoží, a nad ním visela od stropu dolů holubička, na podobenství svatého Ducha. V koutku u okna stál kolovrátek, přeslice s naditým kuželem, v kuželi zastrčené vřetánko, na hřebě bylo motovidlo. Na zdi viselo několik obrázků svatých, nad babiččíným ložem krucifix, okrášlený kvítím. Za oknem zelenal se v okrouhlíku muškát a bazalka, a v plátěných pytlíčkách viselo tam rozličné koření: lipový květ, bezový květ, rmen a podobné, babiččina to apatyka. Za dveřmi visela cínová kropenička. Ve stolíku bylo babiččino šití, svazek nábožných písní, křížová cesta, svazek šňůr do zásoby na kolovrat, tříkrálová křída a hromničná svíčka,

kteřou babička vždy při ruce měla a v čas bouřky rozsvěcovala. Na kamnech stál troudník s křesáním. V pokoji sice užívali k rozžehnutí láhvičky fosforem naplněné, ale babička nechtěla s tím šlakovitým nástrojem nic mít. Jen jednou toho zkusila, a kdo ví, jak se to stalo, propálila si fěrtoch, který měla již pětadvacet let, a ještě prý se div nezadusila. Od té doby nevzala láhvičky do rukou. Hned si zaopatřila troudník, děti přinesly hadrů na troud, dělaly sirky, omáčely špičky v síře, a babička, když měla svoje obvyklé křesací nádoby na kamnech, s uspokojenou myslí léhala. Dětem to bylo také milejší, a každý den se ptávaly babičky, nepotřebuje-li sirek, že jí jich nadělají.

Co se dětem v babiččině sedniče líbilo, byla malovaná její truhla. Rády si prohlížely na červené půdě namalované modré a zelené růže s hnědými listy, modré lilie a červenožluté ptáčky mezi tím; ale větší radost měly, když babička truhlu otevřela. Bylo se však nač podívati! Spodní strana víka byla polepena obrázky a modlitbičkami — samé to dárky z pouti. Pak tam byl přítruhlíček, a v něm jakých to věcí! Rodinné spisy, listy od dcer z Vídně, malý sáček plátěný, plný stříbrných peněz, poslaných to babičce na přilepšenou od dětí, jichž ona nepouživši pro radost si nechávala. Dřevěná škatulka, v ní pět šňůrek granátů, na nich pak zavěšený stříbrný peníz s podobiznou Josefa císaře a Marie Terezie. Když tu škatulku otevřela — a ona to vždy udělala, když jí děti žádaly — říkala: „Vidíte, milé děti, ty granáty dal mi nebožtík váš dědeček k svatbě, a ten tolar dostala jsem od samého Josefa císaře. To byl hodný pán, Pánbůh mu dej věčnou slávu! No, až jednou umru, bude to vaše,“ doložila vždy, škatulku zavírajíc.

„Ale, babičko, jak pak to bylo, když vám císař pán dal ten tolar? Povězte nám to!“ ptala se jednou Barunka.

„Až jednou mi připomenete, pak vám to povím,“ odpověděla jí babička.

Mimo tyto věci měla babička v přítruhličku dva růžence dotýkané, fábory na čepce a mezi tím vždy nějaký pamlsek dětem.

Dole v truhle leželo babiččino prádlo a šatstvo. A všecky ty mezulánky, fěrtochy, kabátky letní, šněrovačky i šátky ležely v nejlepším pořádku, a na vrchu byly dva škrobené bílé čepce, vzadu s holubičkou. V tom se děti babičce přebíratí nesměly; ale když dobrou chvíli měla, zdvíhala kousek po kousku říkajíc: „Vidíte, děti, tuhle kanafasku mám už padesát let, tenhle kabátek nosívala vaše prababička, tento fěrtoch je tak starý jako vaše matka, a všecko jako nové! A vy máte šaty hned zmyceny. Ale to je to, že neznáte, jak drahé jsou peníze! Vidíte, tenhle hedvábný kabátek stál sto rýnských, ale tenkrát platily bankocetle.“ A tak vykládala babička dále, a děti poslouchaly tiše, jako by tomu rozuměly.

Paní Prošková chtěla sice, aby se babička převlíkala do jiného šatu, jak z dobrého úmyslu se domnívala, pohodlnějšího; ale babička nezměnila na sobě ani nejmenší lemovky a vždy říkala: „Pánbůh by mne starou ženu trestati musil, kdybych se chtěla světa chytati. Pro mne takové novoty nejsou, starý můj rozum by se do toho nehodil.“ Zůstalo tedy při starém.

Božena Němcová.

48. V staročeské domácnosti.

Starý dům o jednom patře, s podloubím, stál v odlehlé, tiché ulici, kudy přecházelo jen málo lidí. Boženka Horáková však denně tu bývala, chodíc tudy do školy i ze školy. Mimo jdouc pokaždé se ohlédla po starobylém domě, jenž měl průčelí mezi okny a nad nimi pokryté jednobarevnými, hnědými obrazy a ozdobami do malty rytými. Na obrazech těch viděla rytíře v brnění a bradaté postavy mužské ve starodávném, divném oděvě, v ozdobách pak rozličná zvířata, některá i báječná. Boženka si dobře pamatovala, co jim pan učitel ve škole o tom domě vypravoval, že si jej vystavěla

před třemi sty lety bohatá rodina měšťanská, a že zvláštním štěstím nikdy nevyhořel. Tak zůstalo neporušeno nejen průčelí s malbami sgraffitovými, ale též uvnitř byly místnosti celkem tak, jako bývaly před dávnými časy, jen že teď ovšem novějším způsobem zařízené.

Jednou v neděli odpoledne řekl Božence otec:

„Kolikráte jsi mluvila o tom starém domě a přávala si tam se podívat. Dnes se ti přání vyplní. Nájemník se z něho vystěhoval; mám dovolení, i můžeme si všecko tam prohlédnouti.“ Boženka s radostí se vypravila na tu návštěvu. Za nedlouho pak spatřili starý dům, a když stanuli pod jeho loubím, zaklepal otec velkým železným kladivem, jež viselo na dubových dveřích velkými hřeby pobitých. Domovník otevřel. Otec zastaviv se v klenuté síni, ukázal na levo na dvěře a pravil: „Tam býval krám, a těchto několik schodů před námi vede do bytu. Podívejme se tam!“

V pravo byla kuchyně, nevelká a také ne příliš světlá. Teď tu nebylo žádného náčiní ani náradí kromě starého stolu a krbu. „Měli-li za starodávna takové náčiní v kuchyních jako my?“ ptala se Boženka.

„Měli pekáče, hmoždýře, kuthany, hrnce hliněné a měděné; mimo to bylo potřeba zvláště rožňův a třínožek do ohně na krb nebo v kamnech. Na třínožky se hrnce stavěly, neboť ploten podobných našim předkové naši neznali.“

„Toť bylo obtížné vaření.“

„Ba jistě a namáhavé. Hrnce strkali do nístěje na vidlicích nebo na zvláštním malém vozičku. A přece staročeské kuchařky byly známy krměmi chutnými a úpravnými.“

„Ale to jistě nevařily podle knížky kuchařské —.“

„Také. Již před třemi sty lety vydána byla česká kuchařská kniha. Z ní víme, jak tenkrát strojili a vařili —.“

„Jinak nežli my?“

„V ledačems ano. Předkové naši rádi jídla kořenili. Skoro do všech jídel dávali šafrán, hřebíčky, zázvor, květ a j. Také mívali rádi na masitých jídlech omáčky či jichy neboli šalše. Také kaše, zvláště ovocné či varmuže, byly oblíbeny.“

Boženka se těm jménům zasmála, ale hned že ráda jedla koláče, i na ty vzpomněla.

„Také koláče pekli,“ odvětil otec. „Jistému jich druhu calty říkali; i pirohy pekli, makovce, vdolky a mazance. — Teď však půjdeme dále.“ Z kuchyně vešli do velikého pokoje, z něhož v pravo a v levo vedly dvěře do menších.

„Takovým velkým pokojům v přízemí, v nichž se všecka rodina i čeleď scházivala, říkalo se „mazhauz“ nebo „na paláci“. Tady uprostřed stával veliký stůl s trnoži skříženými, k němu přistavovali stolice. U bohatých kladli polštáře na sedadla jakož i na lavice podél zdi postavené.“

„A bývaly zdi malovány?“

„Někdy, u bohatých. Obyčejně byly však čistě obíleny. Někdy také omalovali strop, z pravidla dřevěný.“

„Obrazů na zdech neměli?“ ptala se dále Boženka.

„Mívali, ale ne tolik jako my.“

„A hodiny?“

„Ty bývaly velikou vzácností.“

„Nábytek měli naši předkové také jinačí?“

„Mnohem jednodušší nežli my. Při stěně stávala skříň. Do skříně ukládány za starodávna ne šaty, ale peníze obyčejné, stříbrné náčiní, kované pásy drahé a jiné skvosty. Tady mezi okny byla jistě almara či, jak předkové naši říkali, „almaře“. V almarách zvláště knihy chovali. Hle, tady v rohu, co teď stojí ta pěkná bílá kamna, tu stávala před časy kamna mnohem větší a širší, také hliněná. Do nich se z venku přikládalo.“

„Ta jistě nebyla lezká.“

„Ba právě byla. Naši předkové rádi stavěli ozdobná kamna, jež mívala často výklenky, v nich sošky, a bývala krásně do zelena nebo do hněda polévána, s ozdobami zhusta zlacenými. Teď však půjdeme do vedlejších místností či, jak se říkávalo, do pokojíkův a komor.“

Vešli do jedné a otec pravil:

„V komorách bývala obyčejně lože.“

„Ta mívala nebesa; četla jsem to jednou,“ řekla Boženka.

„Ano; loži se zúslonami či koltrami říkalo se lože pod nebesy, a peřiny nazývali „šaty ložní“. V komorách stávaly

také truhly, a ty bývaly důležitou částkou domácího nářadí. Do nich ukládaly hospodyně „šaty vinuté“, t. j. prádlo, i „šaty choděcí“ čili „oděv“.

„Ten jistě jinak vypadal nežli náš.“

„Tak jest; ale jednotlivým částkám říkalo se jako dnešního dne. Zvláštní byly: klok, jakýsi druh pláště. Svrchní šat kožišinou lemovaný i podšíváný nazýval se šuba. Pás nosili tenkrát všeobecně. Paní a dívky rády mívaly pásy stříbrem nebo zlatem kované či bité; na ně pak zavěšovaly ozdobné tobýlky a kapsáře.“

Zatím byl otec s Boženkou vešel zase do velikého pokoje. Přistoupivše k oknu, viděli na pavlač i na dvorek za domem, obehnaný v tu stranu do ulice vysokou zdí. Otec pak se obrátiv pravil: „Nahoru do prvního ponebí tě nepovedu. Tam to celkem tak vypadalo jako tu dole.“

„Já myslila, že tu kdo ví jak mnoho krásných pokojů,“ pravila Boženka.

„Těch tu není. Kdo stavěl za starodávna dům, stavěl jej pro sebe a pro svou rodinu. Proto porozumíš, že tolik místností nebylo třeba. Tys také myslila, že bývaly pokoje příliš nádherně zařízeny. To nikoliv. Za starodávna bývala větší prostota. Lidé více šetřili a neplýtvali penězi na zbytečnou a přílišnou nádheru. A teď pojďme!“

Tichým starobyklým domem ven se ubírali. Boženka ještě jednou ohlédla se po místnostech, jež tolik století přečkaly a tolik pamatovaly.

Alois Jirásek.

49. Den na hradě českém před 350 lety.

V 16. století býval obyčejný život na hradech českých ovšem jen prostý, ale přece rozmanitý a zajímavý. Sídlel-li na hradě držitel sám se svou rodinou, bývaly tu často hlučné hody a jiné radovánky; jinak ovšem bylo, když přebýval na hradě jen hejtman, úředník, purkrabí se služebným lidem. Hned z rána sběhli se vrátní, hlásní, nádvorník a veškerá čeleď ku chlebnici čili komůrce, kde se choval chléb; tu dostal každý po pecínku chleba k snídání. Odtud šli k pivnici, kde dostali jistou míru řídkého piva, které na místě vypíjeli, chleba při tom pojídajice.

Po snídání odebrali se po své práci. Kovář šel do kovárny, pekař do pekárny, též vrátní a hlásni, holomci či služebníci a jiní šli na svá místa.

Úředník a purkrabí zatím také něco pojedli a zapili a připravovali se k denní své práci. Znenáhla přicházeli lidé k zámku dle potřeb svých, mnohému pak bylo se zase odebírat z hradu; bylo tedy třeba zámek odemknouti, ale míti se tu velmi opatrně, aby se nepřátelé do hradu nevloudili. Dolní hlásni uslyševše volání úředníkovy, pilně hleděli do blízkého okolí, neskryvá-li se tam snad někdo. Hned potom sešel purkrabí dolů se všemi služebníky či holomky; vrátný spustil dolní most a vytáhl za vraty těžkou závoru, která je uzavírala. Před vraty stálo již několik lidí z městečka nebo vesnic, kteří buď s úředníkem nebo purkrabím mluvití chtěli; avšak nikdo nebyl nahoru pouštěn, nýbrž ten, s kterým kdo mluvití chtěl, sešel do světnice u dolních vrat a tam žádost přichozího vyslechl. Jediné hajný nebo rychtář, který nesl peníze důchodnímu, vpouštěn, a to sám a sám, nahoru do hradu.

Zatím vyjel purkrabí, aby se poohlédl po hospodářství, a úředník, který zase musil zůstat na hradě, vyslal služebníky či holomky některé, aby dohlédli při dvoře pod zámkem na nádeníky pracující na poli, jednak aby nezaháleli, jednak aby jdouce k obědu, lopat a jiného náčiní nerozházeli, nýbrž na své místo uklidili. Sám pak úředník poslouchá, čeho na něm lidé žádají. Přišel posel obecní, veda s sebou člověka nevolného, do něhož si stěžuje rychtář, že ho nechce poslouchati; úředník rozkazuje, aby dán byl na několik hodin do věže. Z jiné vsi rychtář přišel oznámit, že člověk jeden nic dělati nechce, že jen po krčmách se potlouká a v kostky hraje; takovému vzkazuje úředník, že, nepolepší-li se, rovněž trestán bude věži.

Zatím purkrabí, polesný, pojezdny a písař rybní objížděli a obcházeli okolní vesnice, role, lesy a rybníky, dohlédajíce k tomu, jak se kde pracuje a hospodaří. Také nahoře na hradě nastaly již rozličné práce. Úředník odbyv lidi venkovské, dohlížel po zámku; písař důchodní zasedl si za dubový stůl ke svým lejstrům či spisům; zapisoval pilně, co se dne tohoto

přijímalo na penězích, aneb co lidem na žádost jejich bylo půjčeno.

Za takového zaměstnání přiblížila se polední hodina. Ještě před obědem prohlédli pilně hrad i okolí. Pověžný obcházel okolo hradu vyhlížeje, neschovává-li se kdo pod hradbami, vrátní pouštěli písaře a holomky, kteří byli venku mimo hrad; dobře si ještě prohlédli mostnice, nečihá-li tam někdo, zpodjali most a zastrčili vrata hrubou kládou.

Po chvíli zatroubil kuchař hlasitě, a všechno spěchalo dychtivě do jizeb. Za jedním stolem seděli hejtman, úředník, purkrabí, polesný, pojezdny, písaři a hradský. V druhé jizbě za několik stolů zasedli služebníci hradští a jiní, potom pekař, nádvorník, kovář, řezník, vozkové, vrátní, hlásní a pověžný. V kuchyni přistrojeno na jednom stolku pro kuchyňského či pro kuchmistra a kuchaře, na druhém pro služky. Na první stůl pokládal kuchař polévku, maso hovězí, zadělávané maso, pečení a nějakou zeleninu, silnou polévkou zadělávanou. K tomu se nalila pro každého nádoba piva ječného a vína. Na stoly pro čeleď nošena polévka, hovězí maso, zadělávané a zelenina; k tomu jim dáno chleba, co snědli, ale zakázáno bylo, aby se nic z hradu nenosilo. Těm kteří byli za potřebami panskými vysláni a ještě se nevrátili, jídlo se schovalo.

Po obědě šel zase každý po práci. Tentokrát purkrabí zůstal nahoře, a z hradu jel úředník. O čtvrté nebo páté hodině s poledne dávána čeládce svačina u chlebnice a pivnice, totiž každému po pecínku, hodným i po dvou nebo třech, a řídkého piva tolik, co by se napil. Po svačině již mívali prázdno a mohli se bavit, jak se komu chtělo; ale dolů bez dovolení purkrabího nesměl jíti nikdo. Někteří se přece vyprosili a šli do městečka, buď do krčmy nebo ke známým.

Když přišla doba večeře, obcházel pověžný zase celý hrad, purkrabí s čeládkou šli ku bráně a vpouštěli příchozí, a pak se brána za branou opatrně a pevně zavřela. Sedali k večeři zase týměž pořádkem, jako sedali k obědu. Kdo však se opozdil a v čas do hradu nepřišel, pobyv nad dovolení déle v městečku, tomu nesmělo býti otevřeno; musil zůstat venku přes celou noc, a když se ráno vrátil, býval trestán věží.

Po večeri se každý odebral na své místo. Holomci někteří šli spat do příhrádku mezi branami, aby byli po ruce, kdyby jich bylo potřeba. Vozkové šli do chlévů, pekař a jiní ke komorám, svítky si na cestu lucernami; neboť s dračkami pro nebezpečnost ohně jim nebylo dovoleno choditi. Úředník potom prohlížel konírny, chlévy a j., neděje-li se tam něco nepřístojného ohněm. Potom nastala práce hradskeho a hlásných, kteří chodíce po hradbách hlásali každou hodinu. Hradský zatím chodil a volal na hlásné, kteří mu jistým způsobem odpovídali, na jevo dávajíce, že neusnuli. A tak to trvalo až do bílého dne, noc jak noc, měsíc jako měsíc a po celá léta.

Augustin Sedláček.

50. Naše vesnice.

*Ty stará vesničko na klidné pláni,
když uvidím tě, poutník zemdlelý,
tys vždy tak zleštěna mi k uvítání
jak úsměch v matky vráskách utkvělý!*

*Jdu kolem našedlé tvých chalup pleti;
kam hledím, srdce mého výskne kus,
má mladost ze všech koutů vstříc mi letí,
má duše cítí mládí lehký klus.*

*Vše známo tak. Jde pasák s líným stádem
a smekna, v letech couvá nazpátky:
Ej, brachu, na očích ti poznám snadem,
že dosud zdravý naše pohádky.*

*Jde hrobník s motykou a písni,
hrob starý překopat jde na nový:
Ej, brachu, víš-li, jak jsi býval v tísní,
když jsem se ptal, kdo spí ti pod rovny?*

*Vůz jede do polí a v luka —
znám každou bíle ušlapanou mez,
z níž skřivan k nebi rozpínal se tluka,
a křepelka kde tloukla: „Pět peněz.“*

Jde matka, otci dítě ke rtům zdvíhá,
jde dívka s větou v oku tajemnou —
všech tvář je mně jak otevřená kniha,
v ní celý život popsán přede mnou.

I zazní zvoněk na červené věži,
jak starý přítel, tak má teplý zvuk,
a když mu zpěvný tlukot po vsi běží,
já slyším v něm i svého srdce tluk.

Vše známo tak. Zním vetchou mechem střechu,
i každé hnízdo poznám pod krovem,
i vlaštovky, jež vstříc mi nesou těchu,
jak dosud dobře být tu domovem.

Znám každý komín: pyšní se a bočí,
jak statný šuhaj fouká v kotouč dým,
a dým se v mráčky, lehké tvary točí,
jak u krbu hra pohádek a šprým.

Ach, u krbu! Kdy večer oheň šlehnul
a rudě barvil hochů smahlou tvář,
z nás každý jako duch, a dech se nehnul,
a každý, kdo k nám sed, byl pohádkář!

Tu děje rostly veselé a smutné,
nám často slza kápěla, v důlku smích,
nám tekly hodiny jak víno chutné,
a víc než v víně opojení v nich.

Ach, u krbu! Jak mha se rouška zdvíhá,
a lesklých hrdin řad jde kolem nás,
zrak samá jiskra, zlatem šat se míhá;
ti sotva zajdou, noví vzejdou zas.

A každý rek náš jako starý známý,
tak příbuzný, jak soused, dobrý strýc,
když padne, v rov jej kladem se slzami
a vzdechů za ním pošlem na tisíc.

*Nuž, ke krbu! Tam k louči zas si sedněm,
tam celý svět nám bude pod krovem,
ty dávné postavy si z duše zvedněm —
tam budme zas jak tehdá domovem.*

Vítězslav Hálek.

51. Při bibli.

V pohorské sínce, matném při kahánku,
dvě stará srdce pospolu:
babička v bibli poslední čte stránku,
dědeček skloněn ke stolu.

Půl věku četli z oné svaté knihy,
Pánbůh jim chránil chudý prah,
na starých hlavách necítili tíhy
bílé, jak sněhy na horách.

Ta svatá kniha celým jejich světem...
Dočetli, hlavy sklonili,
jediné amen znělo dvojím retem —
ráno jim hranu zvonili.

Adolf Heyduk.

52. Vesnický pohřeb.

Když jsem tak psával obrázky z našich vsí, ne-
nadál jsem se, že ukončím řadu jejich „pohřbem ven-
kovským“, a když vypravovával mi otec můj o bý-
valém životě našeho venkova a o tom nynějším, také
sotva tušil, že budu naposled o něm povídati, jak ho
vynášeli z té naší chaloupky a odnesli k sv. Vítu do
Kvílic. Či prozíralo oko jeho, leckdy slzami zavlhlé —
když se tak zadumal a zahleděl k modrému nebi —
do příštích dnů? Bůh sám ví, prozíralo-li!

Tak mile uměl vyprávěti, že dovedl upoutati řečí
svou prostou, nehledanou, ale za to ryzí, upřímnou,
tak bystrým soudem dovedl označovati doby bývalé
a naše dny. A když tak zíraly temněmodré oči jeho
pod běloučkým řasovím jasně, jako když se hvězdy
dívají s vysokého nebe za klidných večerů do tichoun-
kých vod, a když mu kolem rtů poletoval úsměv

tak slušící těm starým, svráskovatělým tvářím, od rána do večera byste jej byli vydrželi poslouchati. Já leckdy vydržel, a zdálo se mi, že ta slova jeho jsou zrnka, že hluboko mi zapadají do prsou, klíčí, rozkvétají tam, že cítím jejich květ v krvi své. A stařeček říkával: „Pamatuj si to, ale dobře pamatuj, už to nikdy neuslyšíš.“

A když jsem mu čítával ta jeho slova vytisknutá, pokyvoval bílou hlavou a slzíval. Naposled četl jsem mu „Štědrovečerní“. Seděl jsem u lůžka jeho, a když jsem dočetl, zamyslíl se, požíval se na mne, usmál se a řekl, že prý je to tak nyní na vlas. Potom mi toho ještě mnoho pověděl, jako by se chtěl vyzpovídati až do hlubin toho srdce dobrého, šlechetného.

„Až umru, pochovejte mne, jako pochovávali za starodávna,“ pravil jednou. „Za našich dnů divně ty pohřby vypadají; odvykli si už cestou se za nebožtíky modlití. Před rakví je ticho, za rakví je ticho, jako to bývá ve velikých městech. Bůh to naprav!“ Dověděl hlasem přitlumeným, šepotavým, a hlava mu klesla na prsa. Podřimnul si. —

A když v lednu roztály na polích sněhy, střecha naší chaloupky se zašedivěla, a stromy v zahradě pod strání se rozhučely, shasínal stařeček tiše, jako když svíce dohasíná, polehounku; a když vyšlo slunce nad naší vsí a zasněžilo v chaloupce do okénka, zasněžilo mu zrovna do tváří, do lící usměvavých, na hlavu bílou — studenou. Kdybyste byli na ní ty vlasy viděli, byli byste řekli, že jsou to stříbrné nitky, a kdybyste se jich byli dotkli, řekli byste, že je to nejjemnější hedvábí. Tak ležel, jako by byl živ, a tak se usmíval, jako když mi povídal, co věděl, co slyšel, a co já nevěděl ani neslyšel; jedině že měl oči zavřeny, jako by dřímával milý sen, jako by byl mezi těmi druhy z dávných let, kteří žili v čase dávno zapadlém.

A pochovali ho, jako za starodávna pochovávali; ale slavně, jako kdyby byl boháč, a jako kdyby byl

měl statek pětistakorcový. Za rakví šla celá ves, celinká ves, i z jiných vsí ho šli doprovodit, protože jej znali všude široko daleko, a kde ho znali, všude jej měli rádi. Lid náš dovede si vážiti poctivosti, pověsti bezeskrvné, a blaze mu, dokud bude si jí vážiti, a nejen vážiti, jestliže si jí také sám zachová! Za rakví modlil se jeden z dobrých druhů zesnulého, předříkával, a před rakví rozléhalo se výšinou od naší vesnice dolů do údoliny „miserere“, provázené temným, táhlým hlaholem lesnic.

A když Kvílický pan farář na konci úchvatné řeči své nad stařečkem pověděl, že celá ves pro ryzí, staročeskou povahu jeho nazývala jej „strejčkem svým“, a ze ukládají s ním do hrobu opět jednoho z těch dobrých, šlechetných mužů, jakýchž nevychovává nynější věk, řinuly se slzy z očí i těm, kterých jsem neviděl plakati jaktěživ. A když spouštěli jsme jej do hrobu a ve hlahol zvonův a v truchlivé zvuky lesnic větry zahučely, ženouce se v kvílení hřbitovem, s utajeným dechem, se zraky zarosenými naslouchali zástupové hudbě těch zvonů, těch lesnic a těch větrů, které roznášely v tichou údolinku Kvílickou a z té od stráně ku stráni zvěst o pohřbu stařečkově. — —

Prázno je nyní v té naší chaloupce, ticho, tak tesklivo, jako by s ním byli všecken život odnesli. V té světničce se stropem dřevěným, začernalým, u okna, u starého stolu, nebude již nikdo vyprávěti, jak bývalo a jak nyní je, jací to lidé někdy žili, jaký měli mrav a jaký mají ti nynější, a kdyby chtěl někdo, nedovede to tak — ba že nedovede.

A až přijde jaro a stráně nad skalou se rozzelená, bude také ticho u vody a pod skalou, pod sv. Janem nikdo se nebude modliti a v kostelíčku také ne.

„Až neuslyšíte v máji k večeru zvonek na vížce kostelní, nebudu již mezi vámi. Modlival se tu otec můj, i já se tu pomodlím, kdybych se měl modliti sám,“ říkával, když mu tak někdo vytykal, co z toho

modlení má, že tam bez toho už nechodí leda staří a děti. — Do těch dob bude jeho hrob zatím zelený. Před několika dny jsem jej navštívil; je zase bílý, zastřen sněhovým příkrovem, zrovna jako ta hlava stařečkova bývala.

Opět váli hřbitovem větrové v kvílení, ženouce se do rokliny, a dvě vrby smutkové, které nedaleko kloní koruny ke hrobům, až k samé zemi skláněly haluze. Připadalo mi, jako by i ty větry s těmi vrbami, jež sesypávaly se svých korun stříbro — lesklý sníh, v tesklivém šumotu hučely nad hrobem, jenž zdvíhá se u pěšinky ve stínu chrámových, prastarých stěn: „Odpočívej v pokoji!“ — —

A když jsem se vrátil do naší světnice prázdné, bez něho, a usadil se na židlici, na které sedával on, vzal jsem do ruky péro a napsal jsem tyto řádky — poslední z vesnice.

Václav Beneš Třebízský.

53. Duchovní píseň za úrodu polní.

*Uslyš, Bože, s trůnu svého
prosby lidu skroušeného,
jenž se k Tobě utíká,
s důvěrností k Tobě lká.*

*Otče, Tvoje láska spasná
uděluj nám rosy, jasna.*

*Svěřili jsme zemi símě,
nesli dne i horka břímě,
jak nám Ty, ó Pane náš,
v moudrosti své ukládáš.*

Otče, Tvoje láska spasná a t. d.

*Člověk může zrno sít,
zrůstu ráčíš Ty popřítí;
nikdo vši svou mocností
nedá lístku bytosti.*

Otče a t. d.

*Ty odíváš polní kvítí,
ruka Tvá vše krmí, sytí,
o vše péči máš Ty sám:
čehož třeba, dej i nám.*

Otče a t. d.

*Naděl v poli, naděl v sadu,
na lukách a vinohradu,
dej, ať nám z Tvé milosti
všudy kynou radosti.*

Otče a t. d.

*Jako zrno rozestě
zklíčí, roste, až pak zkvete,
až i zplodí plný klas:
tak i z hrobu vzkřísíš nás.
Pak Tvá, Otče, láska spasná
věčného nám uděl jasna.*

Z Kancionálu.

54. Plzeň.

Uprostřed mělké pánve, do níž otvírají se údolí čtyř důležitých řek, leží Plzeň, nyní druhé město české a jedno z nejdůležitějších obchodních měst středoevropských. Žádné město v Čechách nemá výhodnější polohy jako Plzeň: čtvero vodných řek, Úslava, Úhlava, Radbuza a Mže, šestero tratí železničních České západní dráhy, dráhy Františka Josefa a Plzeňsko-Březenské dráhy, spojujících města a kraje bohaté i důležité, nepřebírané bohatství kamenného uhlí a jiných užitečných mineralií v nejbližším okolí — toť jsou okolnosti, které způsobily netušený vzrůst tohoto města. Roku 1789. měla Plzeň 7384 obyvatele, r. 1831. 8543, r. 1846. 11.204, r. 1857. 14.400, r. 1869. 23.631, r. 1878. 32.200, r. 1880. skoro 39.000, r. 1890. pak 50.150 obyvatelů.

Nyní dělí se Plzeň v patero okresův, avšak dosud běžné jest starší rozdělení na vnitřní město a tři předměstí, Říšské na západní a jižní straně města mezi Radbuzou a Mží, Saské na severní straně města na levém břehu Mže, Pražské na východní straně na pravém břehu Radbuzy až k nádraží se táhnoucí. Na místě někdejších hradeb, které obepínaly čtvercem vnitřní město, jsou nyní zřízeny krásné sady okružní, jichž nejskvělejší částí jsou sady Kopeckého a Smetanovy, ony zasvěcené památce šlechtného, o Plzeň velezasloužilého purkmistra, tyto spisovatelů a učitelů na někdejších Plzeňském ústavu filosofickém.

Středem města jest veliké pravidelné náměstí, z něhož vybíhá deset rovných širokých ulic. Téměř uprostřed náměstí zdvihá se gotický arciděkanský chrám sv. Bartoloměje s vysokou štíhlou věží, koncem 13. století od řádu Německých rytířů vystavěný. Františkánská ulice vede ku klášteru sv. Františka s kostelem a gotickou kaplí sv. Barbory, nejstarší to stavitelskou památkou v Plzni. Na severní straně náměstí stojí veliká třípatrová radnice, v níž jest nyní umístěn krajský soud, vystavěná v ušlechtilém slohu renesančním v XVI. století. Sousední dům, nyní sídlo městských a okresních samosprávných úřadů, slove „císařský“ i býval sídlem císaře Rudolfa, když meškal v Plzni, straně se Prahy morem navštívené.

V sadech Smetanových jest budova německého gymnasia s dvěma věžema, v jejímž přízemí nyní jsou uloženy pěkné sbírky musea pro město Plzeň a okolí jakož i archivu městského. Podélnou stranou obráceny jsou do sadů ještě městské divadlo české a nádherná budova českého realného gymnasia, kteréž od r. 1888. rozděleno na samostatné gymnasium a samostatnou realku.

Kamenný most a železná lávka přese Mži vedou z města na předměstí Saské, nejvíce obydlené dělnictvem; ku předměstí tomu přísluší též krásný park Lochotínský s železítými lázněmi, purkmistrem Kopeckým založený, odkud jest pěkný pohled na město a nivy podél Mže. Blíže Lochotína jest na návrší rozsáhlý hřbitov s kostelem Všetech Svatých.

Dva mosty, jeden kamenný a nově vystavěný most železný, spojují s městem předměstí Pražské. Na tomto vyniká na prostranném návrší vystavěná velkolepá budova obecných škol obvodu východního, čtyřmi kopulemi ozdobená. Na témž předměstí prostírá se rozsáhlé nádraží, v němž sbíhá se šestero tratí železničných: tam stojí i oba světoznámé závody průmyslové, Měštanský pivovár a První akciový pivovár Plzeňský, onen s roční výrobou přes 300.000 hl, s rozsáhlými sklepy v délce jedné hodiny cesty do skály vytesanými, tento s menší sice výrobou, ale též veliký vývoz mající a rovněž dle zásad pokročilého pivovarnictví zařízený. Na hřbitově tohoto předměstí, kterýž ozdoben jest kostelem sv. Mikuláše, odpočívají někteří mužové o českou literaturu velice zasloužilí, jako Josef Kajetan Tyl, professorové Josef Vojtěch Sedláček a Josef František Smetana, dramatický spisovatel Bedřich Guldener.

Nejznamenitější částí Plzně jest předměstí Říšské, kde se také nejvíce stavějí nové pěkné domy. Tam jest sídlo továren a velikých mlýnů na Radbuze a Mži, jakož i dvou mlýnů parních; mimo to nalézá se tam spolkové německé divadlo, velkolepý hotel „U císaře rakouského“, dům besední s místnostmi literárního spolku, chrám protestantský a dvě velikých kasáren. Jižně od města, na Borech, vystavěna byla v nejnovějších dobách trestnice. Při ústí Radbuzy do

Mže prostírají se rozsáhlé sady na obecní louce Obciznou zvané, kde jest také střelnice a letní divadlo.

Mohutně zkvetl v Plzni průmysl; mimo jmenované již pivovary Plzeňské z velikých závodů továrních vytčeny budtež ještě továrna na duté sklo, na drát a drátové hřebíky, velká továrna na papír bratří Piettů, továrna Fürtha a Gellerta na papír slaměný, světoznámá strojnická továrna a slévárna Škodova, akciová továrna na stroje a vagony, závod zvonařský a kotlářský, továrny na kamna, hliněné a porcelánové výrobky, komíny a sporokrbý, ornamenty a sochy, plynárna, lihovar, rafinerie líhu a jiné. Německá vyšší škola průmyslová a česká škola mistrovská činí důležitý k tomuto rozvoji průmyslu doplněk a bohdá vydatně jej budou podporovati.

Za této příležitosti nelze nezmíniti se o tom, jak vůbec školství Plzeňské rychle a utěšeně zkvetlo. Není zajisté druhého města v Čechách, které by se honositi mohlo krásnějšími budovami školními nežli královské město Plzeň. Vedlé jmenovaných již škol středních a průmyslových jsou v každém ze čtyř obvodů školních dvě pětitřídní obecné školy české s četnými pobočkami, a vedlé německé školy měšťanské a tři německých škol obecných dvě české školy měšťanské. Celkem jest v Plzni při českých školách obecných a měšťanských, vedlé dvanácti škol mateřských, na devadesát tříd, kdežto před nedávnými lety ještě byla tam jediná chatrná škola česká.

Pro obchod mívaly značnou důležitost trhy výroční, které konají se v Plzni čtyřikráte do roka. Novější obchod při zdokonalené dopravě namnoze obejde se bez trhův, ale trhy Plzeňské dosud bývají čteně navštěvovány. Velice prospívá obchodu, že město jest střediskem tří železných drah, že jest sídlem obchodní komory, celního úřadu, filialky eskomptní banky a několika záložen a městské spořitelny, a že má obchodní školu českou. V přítomné době celé město jakož i okolní závody průmyslové spojeny jsou sítí drátův telefonických.

Kromě ústavův a úřadů dosud jmenovaných Plzeň má též krajský soud, okresní hejtmanství, horní hejtmanství,

vyšší německou realku, vyšší dívčí školu českou i německou, spolek lesnický a hospodářský, jakož i jiné spolky blahodárně působící.

Ku zlepšení stavu zdravotního přispívá velikolepý nákladný vodovod r. 1888. založený, kterýž železným potrubím po celém městě rozvádí dostatek čištěné vody z řeky Úhlavy.

Proti netušenému rozkvětu Plzně nynější arci ustupuje poněkud v pozadí Plzeň minulá; ale i v minulosti mívala Plzeň význam nenepatrný. Župa Plzeňská dávána byla v úděl členům knížecí rodiny, jakož jmenovitě ji udělil Břetislav I. synu svému Spytihněvovi a Přemysl Otakar I. synu Václavovi. Ve válkách husitských Plzeň stala se střediskem válečných podniků proti Husitům; dobře rozumějice důležitosti Plzně jakožto klíče severozápadních krajín českých, Husité pod vůdcem Prokopem Velikým třikráte ji oblehli, ale pokaždé s nepořízenou odešli. Válka třicetiletá, ve které Mansfeld dobyl Plzně, r. 1741. vpád Francouzův a Bavorův, kteří ji obsadili, jakož i vpád Prusův r. 1759., kteří na městu vynutili výpalné, uvalily sice pohromy na Plzeň, ale za časů potomních, zvláště od ukončení válek francouzských, město počalo se rychle zotavovati, a různými příznivými okolnostmi zkvetlo a zkvětá za našich dnů měrou tak utěšenou, že jest prvním městem českým po Praze. Úžasný rozvoj Plzně nijak není ještě dokončen, a městu jistě kyne ještě skvělejší budoucnost.

Dle Justina Práška a Řivnáčova Průvodce.

55. Z okolí Třeboňského.

Jdeme-li od Budějovic po silnici k Třeboni, jest nám brzy stoupati na výšinu, na níž mezi oběma těmi městy uprostřed leží městečko Lišov. Před Lišovem lze nám přehlédnutí širokou rovinu Budějovickou, v níž spatřujeme Budějovice a četná jiná města a vesnice. Mezi nimi vine se Vltava, v pozadí pak zdvíhá se Planský les, Boubín a jiné Šumavské hory, zavírajíce šířý ten prostor.

Na další cestě zmizí nám půvabný obraz rozsáhlé té krajiny, ale za Lišovem rozvine se před námi rozsáhlý obraz druhé jihočeské roviny, jež podél řeky Lužnice se táhne od

hranic dolnorakouských až k ústí řeky Nežárky a k městu Veselí, jež nad tím ústím na kopci stojí. Rovina ta po Třeboni, ústředním a největším to měště svém, rovinou Třeboňskou sluje. Mezi živě zelenými lukami, jehličnými lesy a obilnými poli lesknou se modravé hladiny rybníků širých a tak četných, že právem krajinu tu nazývají rovinou rybníčnou. Rybníky byly pracně rukou lidskou zřízeny, ostatní pak pozemky také jen velikým přičiněním v úrodnou půdu proměněny.

Národ český osadiv se nejprve v úrodných dolinách a rovinách České země, postupoval průběhem času z rovin do hor, z údolí na návrší, zakládaje osady nové. Rovina Třeboňská ostávala dlouho neobydlenou. Nad ní mezi travnatými slatinami a bahnatými močály vynikaly toliko pusté lesy.

V třináctém věku nabyt na českém jihu rozsáhlých statků rod Vítkoviců, kteří pětistou rúží štít si zdobili a odtud pány z Růže — Rosenberky — se zvali. Ti zbohatnuvše a zmohtněvše pečovali také o zdělání širé roviny Třeboňské.

Nejprve vykáceny nebo spáleny byly kusy lesů na půdě z močálů vynikající. Na ostrovech těch založeny byly první osady, a teprve potom možno bylo přikročiti k upravování ostatní půdy, spoustami vod pokryté nebo v močály a bahna rozmoklé.

Obrovská ta práce provedena jest dlouholetým přičiněním mnoha tisíců dělných lidí a dovršena důmyslem hlavně dvou Rožmberských úředníků, Štěpánka z Netolic a Jakuba Krčina z Jelčan, v druhé polovici šestnáctého století.

Štěpánek počal na rovině Třeboňské z močálů, kde půda byla neúrodná, upravovati rybníky, které přilehlou k nim půdu odvodňovaly. Také zřídil stoku, řečenou Zlatou, která od řeky Lužnice jako rameno odbočující, mezi těmi rybníky podnes povlovně se vine, a to tak prospěšně, že dle potřeby z jednéhodu čistou odvádí a do jiných uvádí, mimo to pak i přilehlou půdu zavlažuje.

Jakub Krčín ujal se Štěpánkovy myšlénky a důvtipem i vytrvalostí provedl ji šťastně a dokonale. Krčín narodil se z rodičů rodu rytířského, v Kolíně a ve vsi Polepích u Kolína usedlého, v polovici 16. století. Z mládí učil se v Praze na

vysokých školách naukám, jimž tehdy „svobodná umění“ se říkalo. Potom stal se úředníkem na velkých statcích u rozličných pánův, a když mu bylo 26 let, dostal se k panu Vilémovi z Rožmberka za podpurkrabího na hrad Krumlov. Tam schopnostmi a přičinlivostí naklonil si velmocného svého pána znenáhla tou měrou, že posléze r. 1570. ustanoven jest vrchním ředitelem Rožmberských panství.

Rozměřiv půdu roviny Třeboňské a vyšetřiv její svah, založil u samého města Třeboně veliký rybník Svět, hned za ním skoro rovněž veliký Opatovický, potom ještě několik jiných velikých rybníkův a posléz na oslavu pána svého rybník po něm Rožmberk zvaný, který podnes jest největším rybníkem v Čechách. Aby uchránil rybník ten od povodně a tudy od protržení, upravil velmi důmyslně řeku Lužnici tak, aby jen neveliká část vody její Rožmberkem protékala. Kromě Zlaté stoky, která z Lužnice na levo odbočuje, vykopati dal totiž ještě jednu stoku, která všecku přílišnou vodu odvádí na pravo do Nežárky. Stoce té říkají Nová řeka.

Podniky ty byly velmi pracné. O hrázi rybníka Rožmberka pracovalo po pět let 700 až 800 lidí, najatých to *rybníkářův a robotníků*, jimž dováželi potřebné koly a chrastí sedláci devatenácti vesnic. Když pak rybník r. 1585. napuštěn byl, tu hráz ohromnou tou pílí vystavěná uprostřed se pohнула. I musila tedy na kvap býti rozšířena, o čemž pracovalo ještě 1600 lidí po celý rok.

Rybníky těmi pustá jindy rovina Třeboňská byla zúrodněna. V rybnících samých bylo lze chovati na tisíce centů ryb, zvláště kaprů. Nyní z panství Třeboňského odvázejí se ryby po dráze do Vídně, po Vltavě do Prahy a dále až do Hamburka; neboť Hamburčanům, ač mořských ryb mají nazbyt, ryby sladkovodní jsou vzácné.

Voda z rybníků vytékající a Zlatou stokou proudící žene několik mlýnů, z nichž některé postavil již důmyslný Krčín. Na půdě rybníky a stokami odvodněné bylo lze zdělávati obilná pole a upravovati louky. I lesy staly se přístupnými, bylo možno káceti v nich dříví na stavby a honiti zvěř. Pročež i lidí víc a více se tam osazovalo, a nové osady byly zakládány.

Důvtipem a vytrvalostí Krčínovou vykonáno je tedy v krajině Třeboňské dílo veliké důležitosti. Jemu náleží hlavní zásluha, že tato část naší vlasti znenáhla mohla se vysoušeti. Uplynulot ovšem ještě mnoho let, než půda dokonale se vysušila a tak úrodnou a ku přebývání vhodnou se stala, jak ji nyní spatřujeme. Ještě v předešlém století bylo Třeboňské okolí pověstné zimnicemi, které měly příčinu ve výparech z mokré rašelinné půdy vystupujících.

I za našich časů ještě rašelinná půda některých luk velice rozmoká. Na podzim na ni navezou cihel a podobného rumu, ale to vše před senosečí do měkké půdy svou tíhou se vtlačí. Jedna končina při hranici rakouské a některá menší místa tu a tam ostala pro rašelinnou půdu svou podnes ladem. Rýpají na ní borcky, které, když na slunci vyschnou, dobrým jsou palivem, což ovšem také není bez ceny za našich dnů, kdy lesů velice ubylo, takže dříví stalo se palivem velmi drahým.

Na rovině Třeboňské jest nyní mnoho osad; na jejím kraji na severu Veselí s Mezimostí, na východě u řeky Nežárky Stráž, uvnitř Lomnice, rodiště Šimona Lomnického z Budče, a Třeboň, v níž přebývá přes 5000 obyvatelů. Město to má jediné, velmi dlouhé předměstí, které od města odděleno jest zahradou a zámeckou loukou. Největší památkou Třeboňskou je zámecký archiv, ve dvaceti světlých, klenutých komorách umístěný a pečlivě spořádaný. Základ k němu položil Petr Vok z Rožmberka. Prodav totiž Krumlovské panství císaři Rudolfovi II., odvezl památné listiny rodu Rožmberského, v Čechách nad ostatní šlechtické rody mocnějšího, z Krumlova do Třeboně. Petrem Vokem vymřel však rod Rožmberský v témž roce, kdy císař Rudolf II. postoupil vládu nad Čechy bratru svému Matyášovi. Třeboň zdědil rod Švamberský, a tu k archivu Rožmberskému přidělen jest též Švamberský archiv. Od r. 1660. vládnou Švarcenberkové zbožím Třeboňským, a ti též důležité svoje listiny v archivu tom ukládají.

S hráze rybníka Světa, k samému městu přiléhajícího, pěkný je pohled na velikou vodní hladinu, jejíž pozadí zavírá temný les, nad který v modravé dáli vyniká vrchol Planského

lesa. Na hrázi stíní mohutné staleté duby jako na hrázích všech rybníků Třeboňských, staré jako hráze samy, a upevňují je kořeny svými proti návalu mocného proudivého živlu. Za Opatovickým rybníkem v dáli mírně se zdvihají hory Novohradské. Mezi oběma těmi rybníky jest neširoký pruh země a na tom stojí skvostná hrobka knížecího rodu Švarcenberského.

Sejdeme-li s mohutných hrází, kráčíme úpravnými jízdými cestami po lukách svěže zelených, podél Zlaté stoky volně tekoucí nebo podél šumného lesa neohrazeného, v němž volně probíhají se štíhlonohé srny i parohatí jeleni. S Kopečka, nedalekého mírného návrší, přehlédnouti lze Třeboň a spatřiti hladinu rybníka Rožmberského.

Antonin Tille.

56. Povaha Petra Voka z Rožmberka.

O dobrotivosti pana Petra Voka z Rožmberka, s nímž roku 1611. vymřela tato nejmohutnější haluz staroslavného rodu Vítkovicův, mnoho by se mohlo vypravovati.

Symbolum (heslo) jeho bylo: „V tichu a naději“. I to sluší věděti, že pán ten proto, aby moudře, opatrně a křesťansky živ byl a na smrt ustavičně pamatoval, hlavu umrlčí vždy na prkýnku obzvláštním vyvýšeném nad svým stolečkem míval a tovaryšství s hlavičkou umrlčí zlatou z osmi dukátů nařídil, kteréž na hrdle svém nosil s nápisem na jedné straně: „Pomni na smrt“ a druhé: „Rozjímej věčnost“. A to rozdával dobrým svým přátelům, paním a pannám, dav na to zvláštní rejstřík k zapisování týchž osob udělati.

Byl pán postavy zpanilé, vyšší nežli pán Vilém bratr jeho, vzezření libého, způsobů vážných, právě knížecích, promlouvání rozumného, milosrdný, přívětivý a, ač se hněval, však žádnému nelál a nezlořečil, než mírnými slovy domlouval. Pán veselý, šprýmovný, avšak v sešlosti všecken se na pobožnost oddal, rád pobožné knihy četl, slova Božího poslouchal. Byl nových věcí žádostivý a všelijakých umění milovný, na

něž veliký náklad činil, a zvláštěně kochání a libost měl v stavění, v čemž s panem bratrem svým se srovnal. Obyčej jeho byl, více státi než seděti a procházeti se, takže i mladým s pánem setrvati bylo obtížné. Pán velmi udatný, smělý a poněkud jen opovážlivý v tom, že k divokým šelmám, medvědům, lvům, koňům, psům směle šel beze strachu. A summou nevím, čeho by se nedostávalo při takové hrdinské osobě, nežli načež sám na smrtelné posteli naříkal, že v literním umění nedal se lépe cvičiti.

Václav Březan.

57. Zimní píseň.

Vše umlкло, je po plese,
a chmury táhnou po lese.
Již ptáče více nepěje;
lká holou větví vichru svist
a za lístečkem padá list
jak z oka rosné krůpěje.

Zřím zas tě, visko milená,
tys samý sníš — jak změněná!
Ni ptáče, háj ni potůček
mne pohádkami nevitá —
cos, visko, v rubáš zavítá?
Vždyť strávil jsem tam mladý věk!

Zní po ledě rej vesele,
leď rozrývá hrot ocele.
Však ledy s jarem uplynou
a s nimi tyto rozkoše;
jdet život hladké po ploše,
již rozpjal mráz nad hlubinou.

Strom oděl se v šat lilijí,
snes mráz mu stříbro na štji
a šperk a těžké třepení;
a každý peň i větvička,
když ze snění se rozhýčká,
jak zvonek zní na vzkříšení.

Host vzácný přijde do kraje;
vše zbudí se, sníš roztaje,
list svadlý přehá s ručěji —
sad, háj, luh šperky odmyká;
ples přijde, smutek uniká,
a srdce bije prudčeji.

Josef Hrubý.

58. Ballada Blanická.

Na veliký pátek při pašiji hlase
vždycky jednou za rok Blaník otvírá se.
Zle je, zle je tomu, čí krok tam se šine,
musí čekat, musí, až rok zase mine;
ještě věru šťastný, když rok v sklon se chýlí,
pakli onu hroznou nepropase chvíli,
v kterou opět žalném při pašiji hlase
na veliký pátek Blaník otvírá se.

Mnohem hůře tomu, komu těžké spaní
na znavená víčka zázrakem se sklání,
usne tu a zaspí třeba na sto roků.
Oj, což darmo želí pak svých bludných kroků!

Smutná je to chvíle na veliký pátek! —
Vyšel souseď Jíra z chaty svoji vrátek,
místo do kostela, pašije kde pěli,
obrátil se k lesu. Den byl šerý, ztmělý,
jak se stromy smutně, teskně rozšuměly!

Kráčí dál a dále, pod Blaníkem stojí,
staré zvěsti dědů hlavou se mu rojí,
usměje se trochu. Aj, tu skalní stěna
pod kořáním sosen kyne otevřena!
Soused Jíra vejde, hlavou při tom kývá.
Z dálky pašíji hlas v dumy lesa splývá.

Dlouhá chodba před ním; na konci cos kmitá
jak hvězdička bílá, oblakem když svítá.
Jíra za tím leskem kráčí dál a dále,
až se octne náhle ve kamenném sále;
kolem stěny pěkně stojí řady koní,
ob čas řemeny jim o třemeny zvoní,
jak hnou hlavou v dumě, jak přešlápnu časem,
zní to dalnou chodbou temným, dutým hlasem.
Vedle koní vskutku, báje pravdu měla,
rytířů se tlupa v šeru tajném tměla,
v pláštích zahalení, kolem rozložení
jako v těžké snění byli pohrouženi.

U nohou jim zbraně v hromadách se leskly.
Na hlavách jak hvězdy ob čas přílby bleskly,
velkých štítů plochy plály stříbroskvělé,
velké, přikryt mohly tělo s koněm celé,
meče obrovité, mlaty okované,
houfnice a praky k střelbě uchystané,
hvězdy na řetězích, oštěpy a dýky,
palcáty a kopí. Seřaděno v šíky
Boží vojsko stálo v pláštích zahaleno,
k boji připraveno, v sen však pohrouženo.

Prostřed toho davu praporec se zdvíhal,
na něm svatý Václav s orlicí se míhal.

Než to Jíra prohlíd, než to mohl chápat,
balvan skalních dveří s hrozným třeskem zapad,

pašiji pláč dozněl v pustém, šerém lese,
ohlas ještě slabý v skály sem se nese,
jak pták postřelený perutě když vzpíná,
o klenby se třepe, třepe, uhasíná.

Náhle Jíra cítí v údech těžkou mdlobu,
sedne, myslí, malou odpočinu dobu,
sedne a juž dřímá ve živém tom hrobu.

Bůh ví, jak spal dlouho. Když se vzbudil zase,
chvilu byla, v kterou Blaník otvírá se.

Nevědělt to ovšem, kolem zrakem tēkal,
mnul si žasem oči, z novu se zas lekal;
kolem stěny pěkně stojí řady koní,
ob čas řemeny jim o třemeny zvoní,
jak hnou hlavou v dumě, jak přešlápnu časem,
zní to jako druhdy chodbou táhlým hlasem.
Vedlé koní posud řada mužů stojí,
chvějí se jak stíny, jež se lesem rojí,
v pláštích zahalení, kolem rozložení,
jako v těžkém znění zase pohroužení.

Ale u jich nohou nebylo již zbraní.
Místo velkých štítů jak měsíčné pláni
ruchadla se skvěla, pluhy místo praků,
místo mečů, kopí zdivenému zraku
jevily se kosal, rýče, cepy, brány,
motyky a srpy čistě ukovány;
stejně nad tím davem prapor se však zdvíhal,
na němž svatý Václav s orlicí se míhal,
vesel zachvíval se . . .

Pašiji zvuk zdáli
zmírajícím zvukem zalet mezi skály.
Hola, Jíro, vzhop se, chceš-li v lesním klestu
najít otevřenou ku domovu cestu!
Ještě pohled zpátky! Koně zařehťali,
bezdech Jíra vyšel ze Blanické skály.

Vi Bůh, ký řad roků nad hlavou mu táhnul!
K potoku se Jíra jako maně nahnul.
Zachvěl se, neb viděl v zřídle obraz kmeta,
jemuž hlava všechna šedinami zkvětá.

Udivený Jíra přišel do vesnice,
nepoznal jí, jeho rovněž nikdo více.
V polích plno ruchu, kam jen zrak se díval,
a nad smavým krajem vesel skřivan zpíval.

Jaroslav Vrchlický.

59. Jaroslav z Boskovic.

Ke znamenitým mužům století patnáctého náleží Jaroslav, pošlý ze slovného rodu moravských pánů z Boskovic; život jeho jest nevšedním příkladem vrtkavého štěstí. Požívaje u krále uherského Matyáše neobmezené důvěry jako tajný rada a kancléř, způsobil si tím nejen u dvořanův, ale i u samé královny neukojitelné záští. Ctižádostivá královna nenáviděla sličného Jaroslava pro jeho vznešené vlastnosti; bylť muž vzácného ducha, neobyčejné učenosti a jemných mravův. A dvořané obávali ho i pro jeho vysoké postavení, dílem pro jeho neporušitelnou cnost. Všelická záminka, jež k osočení statečného Jaroslava sloužiti mohla, byla jim vděk.

V měsíci lednu r. 1485. Matyáš obléhal v Rakousích zámek paní z Ebersdorfa. I měl s vůdci svými, mezi nimiž byl také Jaroslav, o to radu, jak by onoho místa odbojného rychleji dobyl. Tu však najednou strhla železná koule hliněnou stěnu polního stanu, v němž král meškal, a neublíživši mu ani dost málo, padla k jeho nohám. V prvním okamžiku nikdo si nevšiml příhody ve vojně obyčejné. Ale protivníci Jaroslavi brzo namluvili nedůvěřivému králi, že se tu jen nepodařila vražda s nepřitelem zosnovaná; taktéž udávali, že Jaroslav s velitelem posádky Ebersdorfské si dopisoval, obleženým potravu dovážeti dával a tak způsobil, že ten zámek Matyáši tak dlouho odporoval.

Král nad zprávou tou velmi se rozlítl; přes to však na ten čas proti Jaroslavi ničeho nepodnikl. Teprve později byl Jaroslav na rozkaz královův do žaláře uvržen a nelítostně trápen, až se ke všemu přiznal, co nepřátelé jeho chtěli. Ale byv muk zproštěn, ihned odvolal, co prve byl vyznal, zapřísahaje se svatosvatě, že věrnosti ku králi nikdy neporušil, že však meč katan-ský mu bude milejší než obnovené trápení. Protivníci Jaroslavi, stavše se jeho soudci, vynesli nad ním soud smrti.

Král Matyáš obdržev zprávu o hrozném tom výroku, dal Jaroslavovi tajně oznámiti, že ochrany dojde, bude-li vyzývati milost královskou. Ale statečný Boskovec hrdě opovrhnul tímto podáním, chtěje raději smrt podstoupiti, nežli by prose za milost své dobré jméno zhanobil.

I vykonán na Jaroslavovi soud smrti; poprava dala se na nynějším Lobkovickém náměstí ve Vídni. Přátelé Jaroslavovi kata uplatili a přísně mu uložili, aby odsouzeného jen poranil. I stalo se tak skutečně; a když kat ránu opáčiti se chystal, hustým kamením od lidu s popraviště zapuzen jest. Jaroslav byl pak do blízkého domu odnesen, kdež lékaři naň již čekali; ale pohříchu nemohli pro veliký dav lidstva rychle ku pomoci přispěti, a tak se stalo, že poraněný zaliv se krví, ještě téhož dne skonal. Tělo jeho pochováno v chrámě sv. Štěpána pod mramorovým památníkem, a slavný Čech Bohuslav z Lobkovic složil na hrob Jaroslavův latinský nápis, ježž Karel Vinařický na český jazyk takto přeložil:

*Kdož jsi koliv, poutníče, pohleď, jakovou to památku
má tady ze slavných Boskoviců Jaroslav.*

*Na sněmu věhlasný řečník, v boji rek byl udatný,
vlasti a svého rodu ozdoba byl veliká.*

*Bezvinného mečem dal stít samovládcé nevládný,
brat věrný pochoval bratra milého tělo.*

Alois Šembera.

60. O vzdělanosti šlechty české a moravské v XVI. století.

Mladý šlechtic, odbyv první učení na nějaké škole domácí buď bratrské v Ivančicích, v Lipníku, v Třebíči, buď katolické v Brně neb v Olomouci a naučiv se v domě otcovském francouzsky a vlašsky mluvit, poslán býval na některou universitu neb akademii cizozemskou, do Wittenberka, Heidelberka, Štrasburka, Ženevy, Basileje nebo jinam, aby se vycvičil v starých klassicích a státnických vědách, by se stal způsobilým, jednou ve vlasti zastávati se zásluhou a důstojností místo to, ku kterému rodem svým byl povolán.

Mladí šlechticové, byvše vedeni a vyučováni od nejslovutnějších učenců tehdejší Evropy, vssáli v sebe nejen vědomosti potřebné, nýbrž nabývali také úcty k vědě a k učencům samým i prodechnuti byli onou skromností vznešenou, která potomky slavných rodů nejvíce ozdobuje.

Meškavše několik roků na vysokém učení a dokonavše studia svá, vypravovali se v průvodu spolehlivého vzdělaného muže na cesty do cizozemska, aby poznávajíce mravy a způsoby ciziny, zkušeností pro život nabyli. Ačkoli pak několik roků meškali v cizině na studiích a na cestách, přece nezapomněli na vlast a neodcizovali se jí, nýbrž věděli, že proto jen na universitách studovali a zkušeností na cestách nabývati měli, aby budoucně vlasti a národu prospěšně sloužiti mohli.

Výsledky takového vychování byly ovšem také potěšitelné ve dvojím směru. Především rozšířila se chvalná pověst o vzdělanosti šlechty moravské téměř po celé Evropě. Kdykoli nějaký pán z Čech nebo z Moravy po cizině cestoval, vždy s velikou úctou vítán býval na dvořích panovnících. Jména pánův z Valdštejna, z Rožmberka, z Lipé, ze Žerotína, z Boskovic a t. d. známa byla po celé Evropě, a stávalo se, že dcery panujících rodů knížecích vdávány byly za pány českomoravské. Dvůr kurfirsta saského a ostatních knížat saských, dvůr falckrabí, markrabí Braniborského a jiných knížat německých vždy byl otevřen pánům z Čech a z Moravy, a z listů Karla staršího ze Žerotína se dovídáme, že jméno naší šlechty panské i ve Francii a v Anglii na dvoře královském bylo věhlasno.

Avšak nejen vladaři krajín a zemí, nýbrž také knížata v říši ducha vážili sobě vysoké vzdělanosti šlechty moravské, jak souditi můžeme ze slov Francouze Jana Durantia, který r. 1588. Diviši ze Žerotína psal o Karlu ze Žerotína, tehdaž čtyřiaadvacetiletém: „Chvály hodným se stanete, když sobě bratra svého Karla, po celé téměř Evropě slovutného, za příklad vezmete a ustavičně v šlepějích jeho kráčeti budete.“ Nejen domácí, nýbrž také cizozemští učenci věnovali rádi díla svá moravským pánům, vědouce, že od nich hojně podpory dostanou; professorové universit, i městští ouřadové

těch míst, kde byly university, vynasnažovali se moravské šlechtice k sobě lákati a neopominuli ničeho, aby jim pobyt tam byl milým.

S druhé pak strany klassická vzdělanost naší šlechty měla ten dobrý následek, že ona, byvši s malými jen výminkami věrna rodu svému a vlasti své, ráda bohatou hřivnu svou propůjčovala ku podpoře literatury domácí; ona zakládala na zámcích svých bibliotheky, jako na př. Hynek Brtnický z Valdštejna na zámku Brtnickém, Ladislav Velen ze Žerotína na zámku Třebovském, Jiří Zikmund ze Zástřizl na Buchlově a především Karel ze Žerotína, jenž odkázal Jednotě bratrské bohatou svou bibliotheku, jejíž zbytky nacházejí se nyní ve Vratislavi. O množství knih jeho svědčí list ku knihkupci Augšpurskému: „Již nesmím vyhledávati počet knih, nýbrž místa pro ně, jelikož tíží jich můj zámek téměř se rozpukává.“ Nelze se tedy diviti, když nejznamenítejší cizí učenci tohoto věku a jiní velikou úctu prokazovali šlechtě moravské, a že domácí, jako Václav Budovec, Tadeáš Hájek, Veleslavin, Jesenius, Eneáš, světoslavný Komenský a mnozí jiní velikou láskou k ní hnuli, jelikož ona, nabyvši vyššího vzdělání v zemích cizích, vědomostí nabytých užívala k ozdobě a ke službě vlasti.

Nižší šlechta často se ucházela o to, aby děti její za pacholata nebo slečny na dvory panské přijaty byly, by tam vzdělání nabyti mohly. Stávalo se častokráte, že pacholata se syny panskými do ciziny posíláni byli, aby tam na útraty pána s vlastními jeho syny studovali. A takto byly dvory panské skutečným střediskem, kam menší šlechta tihla, a staly se ohništěm, jež všecky paprsky souvěké vzdělanosti v sobě sbíralo a opět na všechny strany rozesílalo.

Kde skutečně vzdělaná šlechta dobrým příkladem v čele národu kráčí, tam také vidíme, že i ostatní třídy společnosti po vzdělání se snaží. Nebudiž nám tedy s podivením, když v době Žerotínově spatřujeme, kterak humanistická vzdělanost v zemích českých měrou potěšitelnou byla rozšířena. Katolíci i nekatolíci hrnuli se do škol, aby ducha svého vzdělávali; Jezuitské školy v Brně a v Olomouci odchovávaly katolíky, školy bratrské v Ivančicích, v Přerově, v Lipníku,

v Třebíči a Fulneku vyznavače učení bratrského, a humanistická vzdělanost byla následkem toho tehdejší tak obecná, že málo kterého měšťana bylo i v menších městech, který by latinských spisovatelů nečetl a jim nerozuměl.

Vedlé vzdělanosti ducha a snah vědeckých vyznamenávala se tehdejší společnost velmi ušlechtilou vlastností, takovou totiž hlubokostí a vroucností náboženského citu, která jest vždy znamením, že má kořeny své v pevné víře. Bez rozdílu náboženského vyznání pronikla veškeru společnost nezvratná důvěra v Boha: jemu doufala, jeho řízení se podrobovala a příkázání plnila. Mocně to dorývá na srdce naše, čteme-li na př., kterak Bedřich ze Žerotína, onen hrdina, který v tolika bitvách stál proti Turkům, jehož autoritě jakožto hejtmana zemského žádný ani v nejmenší věci odporovati si netroufal, v závěti své Bohu se koří a cele do vůle jeho se odevzdává. Vzácným příspěvkem k poznání této stránky tehdejší společnosti jsou také hesla, jež nacházíme v knihách aneb v památních albech napsána. Tak psával slovuťný Ladislav z Boskovic téměř do každé knihy heslo: „Bůh naděje má“; heslo Alžběty Veitnilové rozené ze Žerotína bylo: „Ve všem mém zarmoucení Pán Bůh jest mé potěšení“, Jiřího z Předboře: „Všecko pobude a mine, smiluj se nad námi, Hospodine“, Karla ze Žerotína: „V Bohu složena naděje má“, Viléma Odkolka: „Věc souzená Bohem mne nemine“, Jindřicha ze Šanova: „Mé štěstí nebrzo kračí, však přijde, když Pán Bůh ráčí“ a t. d. Byla to ona pevná víra, která, poněvadž hlubiny srdce pronikala, k vysosti se povznášela, tak pevná a pevnější než žulové balvany, z nichž r. 1546. Jan Žďánský ze Zástřizl na hradě Buchlovském vystavěl věž, opatřiv ji nápisem: „Fortissima turris nomen Domini“, t. j.: „Věží nejpevnější jméno Hospodinovo“.

Vincenc Brandl.

61. Matěj Rejsek a Beneš Lounský.

Za krále Vladislava II. prospívalo ve vlasti naší umění malířské, sochařské a stavitelské, již za krále Jiřího Poděbradského z nova probuzené, měrou znamenitou. Zachovalo se nám mnoho vzácných památek uměleckých z doby Vladi-

slavovy. A ku předním umělcům tehdejšímu náležejí Matěj Rejsek a Beneš Lounský, vlastně Benedikt Reta z Pistova, onen výborný sochař a stavitel, tento znamenitý stavitel.

Matěj Rejsek narodil se okolo r. 1445. ve vsi Prostějově bývalého kraje Chrudimského, odkudž původně jmenoval se krátce Matěj z Prostějova; jméno Rejsek dáno prý mu teprve později odtud, že tak dobře rejsoval čili kreslil. Vzdělávaje se v literním umění, obíral se zvláště matematikou a povýšen byl za bakaláře svobodných umění. Nepovědomo kterého roku stal se učitelem a snad i předním správcem Týnské školy na Starém Městě v Praze. Než vedlé toho cvičil se záhy sám od sebe též v kreslení a v kamenictví či sochařství; i zdokonalil se v tom umění tou měrou, že obrátil na sebe pozornost znalců.

Když tedy Staroměstští r. 1475. počali stavěti novou věž u Králova dvoru, nyní tak zvanou Prašnou bránu, uložili r. 1476. Matěji Rejskovi, aby k té věži vytesal práce sochařské a všeliké potřebné okrasy; ano později svěřili mu i dostavění věže samé, od klenutí nad branou počínajíc, po které byl věž stavěl mistr Václav z Prahy, kameník. Rejsek úkol sobě svěřený tak výborně provedl, že Prašná brána pokládána a po dokonalé opravě v posledních letech nákladem obce Pražské provedené, řadí se podnes mezi nejlepší staré stavby Pražské.

V těch letech pokračovalo se také ve stavbě překrásného gotického chrámu sv. Barbory v Kutné Hoře. Začali jej stavěti v prvních letech XIV. století, ale pro nastalé potom bouře husitské teprve ve druhé polovici XV. století stavěn dále. Od r. 1470. nepochybně až do r. 1489. řídil stavbu mistr Hanuš, a po jeho smrti na důležité jeho místo povolán do Kutné Hory Matěj Rejsek. Povolání jeho vzpírali se členové kamenické huti Kutnohorské, vytýkajíc, že Rejsek není řemeslu vyučen a žádnému cechu nenáleží. Aby učinil konec sporům, vzdal se Rejsek svého učitelského úřadu, opatřil si právo mistrovské a přistoupil ke Staroměstskému cechu kamenickému. Po té bez překážky vedl stavbu a u velikém díle svém důmyslně pokračoval až do své smrti, která dle poznamenání Balbinova, a také soudě z toho, že

stavba velechrámu Kutnohorského r. 1506. dočasně byla zastavena, nepochybně stihla ho r. 1505.

Matěj Rejsek dojísta byl umělec nevšedně pilný a zdatný, neboť jinak nebylo by pochopiti, jak řídě současně velikolepou stavbu chrámu sv. Barbory v Hoře Kutné a práce opravní v chrámu sv. Ducha v Hradci Králové, a snad i jinde, byl přece ještě s to, aby zároveň vyvedl četné kazatelny, sanktuaria, sochy a jiné práce sochařské, které jeho rukou jsou tesány. Ze sochařských prací Rejskových zachovaly se až podnes: sanktuarium v chrámě sv. Ducha v Hradci Králové, sanktuarium, kazatelna a sloup obětní v kostele městečka Kaňku, a kamenný baldachýn nad hrobem biskupa Augustina Luciana v kostele Týnském.

Benedikt Reta narodil se r. 1451. v Lounech; odtud po příkladu Balbinově všeobecně nazýván Beneš z Loun čili Lounský. Nabyv pečlivého vzdělání ve vlasti, rozhojnil je cestami po Německu a v Anglii. Nepochybně první jeho práce bylo znovuvystavění kostela Nanebevzetí Panny Marie v Hoře Kutné a kostela děkanského ve Vysokém Mýtě. Když Vladislav II. umínil si přestěhovati se ze Staroměstského Králova dvora na hrad Pražský, povolal Beneše, aby zpustlý hrad tento novými stavbami zvelebil. Beneš vystavěl celé starší křídlo královského hradu se slavným Vladislavským sálem a se síní zemského soudu i skončil tam svou práci roku 1502.

Uznávaje způsobilost Benešovu, král Vladislav jmenoval jej stavitelem chrámu Svatovitského a svěřil mu opravu a přestavění královského hradu Křivoklátu. V chrámě sv. Víta jest královské oratorium dílem Benešovým; na Křivokláte Beneš pracoval nejspíše až do r. 1508., načež dílem pro nedostatek peněz, dílem protože dvůr královský do Uher se přestěhoval, stavba tam přerušena.

Pro zásluhy své o umění stavitelské v Čechách Beneš povýšen byl od krále Vladislava do stavu rytířského s přídomkem z Pístova. Od početí stavby Vladislavské na Hradčanech roku 1493. až do své smrti byl Beneš nepřetržitě královským stavitelem a sídlil na Hradčanech. Při tom však neustále tu skutkem, onde radou, řídil rozličné stavební

podniky veřejné i soukromé v kraji, ob čas dojižděje na venkov. Zejména vedl od r. 1512. po Rejskovi stavbu chrámu sv. Barbory v Hoře Kutné a nepochybně vystavěl v téže době loď děkanského chrámu v Ústí nad Labem. I za hranice země České zasahovala plodná jeho činnost; stavěl jmenovitě ve Zhořelci, Sasku a Slezsku, tuto obzvláště ve Frankenštejně pro Karla vévodu Münsterberského, nejvyššího hejtmana Dolního Slezska.

V rodišti svém Lounech v posledních letech života svého provedl stavbu nového děkanského chrámu Páně sv. Mikuláše a stavbu dvou věží branských. Současně s touto stavbou ze základu z nova vystavěl kostel Nanebevzetí Panny Marie v Mostu.

Jedna z cest Benešových z Prahy do Loun byla jeho cestou poslední: zemřel dne 30. října r. 1534. v rodišti svém Lounech a pochován byl od rodáků svých s velikou slávou v novém děkanském chrámě, jež vystavěl.

Dle Ant. Rybičky a jiných.

62. Vítězství.

*Zápasení ducha s hmotou,
ovládání přírody
jest to drama, v němžto hrátí
lidi zříš i národy.*

*Kdo v tom boji často krutém
udatně si počíná,
vítězství kdo duchu získá,
ten jest pravý hrdina.*

*Nejbližším však nad svým sokem
vydobyti vítězství,
zvítězit nad sebou samým —
největší jest rekovství.*

Boleslav Jablonský.

63. Jakub řezbář.

Krásný rozkvět stavitelského umění českého za krále Vladislava II. nezanechal kromě Prahy nikde stop tak skvělých a četných, jako ve staroslavné Hoře Kutné. A jakož se stavitelstvím zkvétají i ostatní umění výtvarná, tak i za doby Vladislavovy také řezbářské umění vynikalo výtvary znamenitými, a také těchto přese všecky pohromy století pozdějších zachovalo se v Kutné Hoře dosti hojně. Zeptáš-li

se pak v Hoře, či dílo jest ta neb ona řezba tamní, téměř s jistotou dostane se ti odpovědi: Jakuba řezbáře.

Jakub řezbář narodil se v poslední třetině věku XV. v Nymburce. O mládí jeho nezachovalo se nižádných zpráv. R. 1499. nalézáme ho již v Hoře Kutné jakožto muže dosti zámožného, zanášejícího se truhlářskou prací hrubší i jemnou. Nelišilať se tehdejší doby umění a řemesla tou měrou, jako za časů našich, a umělec konal bez ostychu sám neb skrze tovaryše své dával konati práce, kterými nyní jen řemeslníci se zaměstnávají; i malíř na slovo vzatý zabýval se též prací pouze dekorativní a pozlacovačstvím, výtečný stavitel Matěj Rejsek titulován býval od vrstevníků svých zkrátka kameník neb i zedník, a jiní podobně. Tak ani Jakub řezbář, i když vzácná jeho umělost byla se osvědčila v dílech znamenitých, nepřestával konati práce, sloužící potřebám všedním.

R. 1509. Jakub řezbář, zaplativ obvyklé příjemné, přijat byl mezi sousedy Kutnohorské. Rok před tím byl si již koupil dům, který slul u Pávův, a když oženil se r. 1514. neb 1515., manželka jeho Elška z Elkouše, dcera pana Jírka z Lorče, urbureře královského (správce důchodu královského z hor vycházejícího), přinesla mu věnem tři domy na Hoře Kutné. Nepovědomo z jakých příčin Jakub ocitnul se v nesnázích peněžitých, takže brzy potom všechny tři domy z věna manželčina byly prodány. Tyto nesnáze znechutily mu tuším pobyt Kutnohorský tou měrou, že odebral se do Prahy, kdež měl dům a r. 1526. zároveň přijal právo městské Starého i Nového Města. Pobytu jeho v Praze bylo však na krátko, neboť zemřel již asi v polovici r. 1527.

Paní Elška, prodavši dům Pávovský v Hoře Kutné, r. 1532. se čtyřmi svými dětmi, třemi syny a dcerou Reginou trvale usadila se v Praze, kde ze zbytků jmění svého koupila dům a přijala právo Staroměstské. Dceru Reginu později pojal za manželku Štěpán, držitel mlýnů Staroměstských, otec Daniele Adama z Veleslavína, kterémuž tedy po matčině straně dědem byl Jakub řezbář.

První veliké dílo své Jakub řezbář podnikl samým začátkem XVI. století a dovršil je r. 1502. Byla to veliká archa na hlavní oltář v chrámu sv. Barbory, večeři Páně

představující, zhotovená dle zachovaného popsání tak řemeslně, že právem pokládati se mohla mezi nejdůležitější díla staročeského sochařství. Přes sto sedmdesát let zdobila presbyterium chrámu; tam se jí obdivoval za svého pobytu v Hoře Kutné vnuk tvůrce jejího Daniel Adam z Veleslavína, a ještě ve druhé polovici XVII. století chválí svědek současný její zpanilost. Ale r. 1673. musila místo postoupiti novému oltáři, v tehdejších slohu copovitém zhotovenému, i byla na jedné z empor kostelních uložena, tam pak s nenahraditelnou škodou českého umění kus po kuse rozebrána a roznesena a zbytky od řemeslníků při dláždění empor zaměstnaných spáleny.

Druhé velké dílo Jabub počal po dodělání archy Svato-barborské a strávil při něm devět let: byly to řezby nad míru nádherné, jimiž ozdobil strop i stěny zasedací síně v hořejším patře radnice Kutnohorské. Pohřichu i výtečné ty řezby po půltřetí století s jedinou výminkou všechny vzaly za své, když veliký požár ze dne 12. srpna r. 1770. celé ulice zpustošil a v ssutiny obrátil i se starobyrou radnicí. Jen jeden kus díla Jakubova unikl povšechné záhubě, totiž socha žehnajícího Spasitele, která stojí ve velké síni Kamenného domu, nynější to radnice Kutnohorské, a na kterou velice připadá popis, jež o soše Kristově z díla Jakubova ve staré radnici učinil v XVII. století jesuita Kořínek, spisovatel „Starých pamětí Kutnohorských“. Socha jest téměř v životní velikosti ze dřeva řezaná a všeobecně uznává se za mistrovský kus řezbářského umění.

R. 1512. Jakub přikročil ku třetímu většímu dílu, totiž k řezbě archy pro velký oltář v kostele u sv. Jakuba, ježto stará archa r. 1508. byla shořela. Na archu novou vynaloženo bylo okolo 350 kop grošů českých, i byla to dojista též práce nevšední. Obecné jest mínění, že velká malba „Večeře Páně“, jež podnes v témž kostele visí nad kaplí Ruthartovskou, zbytkem jest nové archy řezbáře Jakuba r. 1515. postavené; archu samu nepochybně potkal týž osud jako archu jeho u sv. Barbory, když r. 1678. v kostele Svatojakubském postaven byl nový velký oltář.

Z činnosti Jakubovy zjištěno jest ještě, že dělal také práci truhlářskou do hutě u sv. Barbory, v čemž pak syn

jeho pokračoval; naproti tomu jest pochybno, že by byl také zhotovil veliké gotické stolice ve chrámech sv. Barbory a sv. Jakuba, ač někteří i ty jemu přiřítají. Však již i to, co nade vši pochybnost vyšlo z rukou Jakubových, skvěle hlásá jeho mistrnost i utěšený rozkvět českého řezbářství za doby Vladislavovy.

Dle Jana J. Řeháka.

64. Z cestopisu Václava Vratislava z Mitrovic.

Vratislav z Mitrovic byl přidán k poselstvu, které císař Rudolf II. s baronem Krekvicem r. 1591. do Cařihradu k tureckému sultánu vypravil. Vydali se přes Vídeň a zemi Uherskou, která tehdáž také větší částí pod panství turecké náležela, do hlavního města říše Osmanské. Na této cestě všimal si mladý Vratislav z Mitrovic všeho, co se koli památného mu naskytlo. Vrátil se pak po mnohých nehodách zase do své vlasti, popsal r. 1599. všechny příhody své na oné cestě jazykem českým; a zajímavý cestopis ten vydán s titulem „Příhody Václava Vratislava z Mitrovic“ r. 1777. po prvé tiskem, německý překlad pak r. 1786. Velmi pěkně líčí se tam pobyt poselstva císařského v Cařihradě.

O pobytu v Konstantinopoli.

Dne 25. listopadu léta 1591. blížili jsme se Konstantinopoli, odkudž posláno bylo proti nám na koních asi 40 čaušů nebo dvořanů císaře tureckého, kteří nás přivítali a před námi do Konstantinopole jeli.

Co se položení města dotýče, vidí mi se, že to místo hned od přírody k tomu připraveno jest, aby na něm město císařské vystavěno bylo. Leží sice v Evropě, má však téměř před očima Asii, po pravé ruce Afriku; kterézto země, ač se města nedotýkají, však mořem a pohodlnou plavbou s ním se jako spojují.

Dne 8. prosince byli jsme sultánovi představeni. Hned z rána téhož dne pan posel Krekvic dal peníze hotové, 45 tisíc širokých tolarů, na vozy naložiti a poslal je do císařského zámku napřed se svým dragomanem nebo tlumočnickem. Okolo pak devíti hodin pan posel se svými dvořany

k císaři jel; tito před ním po páru jedouce, od stříbra a hodin dary nesli.

Přijevše k nejprvnější zámecké bráně, viděli jsme při ní asi sto vojáků, jež vrátné jmenují, se zbraněmi státi. Ti vrátní jsou životní strážníci, a jejich úředníci za kommissaře nebo raději za katy užívání bývají; neboť když jaká proměna u dvora mezi paši státi se má, neb rozkáže-li sultán kterého z předních dvořanů zaškrtiti, skrze ty vrátné ta práva se vykonává. Jsou pak u Turků u veliké vážnosti.

Puštění byvše do toho prvního prostranství, viděli jsme po stranách všude pěkná stavení, v nichž dvorští řemeslníci všelijaké krámy a dílny mají. Když jsme pak k druhé bráně se dostali, opět stráž takových vojáků tam stála, a jak jsme k bráně přijeli, všickni jsme s koní ssedati musili. Neboť do třetího prostranství, kde sultán obydlí má, žádný ani z paši na koni jeti nesmí, nýbrž všickni v druhém prostranství s koní ssedají a pěšky ke dvoru jdou.

V tom druhém prostranství stálo mnoho set přepěkných tureckých i arabských koní, vyšíványi kobrci přikrytých. Podkoní, kteří ty koně drželi, velmi tiše stáli, takže tu žádného křiku, smíchu a povyku slyšeti nebylo.

Když jsme tedy s koní ssedli, pan posel do třetího prostranství skrze bránu pěšky šel a my za ním; proti němuž dva pašové, rady sultanovi, vyšli a jej přivítali. V té bráně několik set janičárů stálo. Odtud ti dva pašové pana posla do divanu neb císařské rady vedli, a my tu též stáli; a když pašům se přednášelo, co se sultánem mluvíti se mělo, poručili, aby se nic jiného nemluvilo, nežli co oni teď slyše. Dva pašové vyšli pak, majíce ruce křížem položené, z té radní světnice napřed a šli k císaři, aby pana posla opověděli.

Toto třetí prostranství jest veliké a čistotné, a proti bráně jsou pokoje císařské. Od brány až k těmto pokojům stálo okolo dvou nebo tří tisíc janičárů po pravé straně v čepicích a barevných sukních, jako by malováni byli, a po levé straně tolikéž špahů nebo jízdných vojáků, kteří toliko pěšky tu stáli. A jakkoli tu několik tisíc lidu bylo, však žádného křiku, žádných rozprávek, žádného sem tam toulání

nebylo; nýbrž všichni tak tiše stáli, že se tomu člověk podiviti musil. Ano i ti janičáři, ačkoli ve válkách zuřiví a svévolní lidé jsou, tuto však jako z mramoru vytesaní na jednom místě velmi tiše stáli.

Když pak dotčení dva pašové beze všeho komonstva šli a mezi ty špahy a janičáry přišli, nejprve janičárům, potom špahům, složivše obě ruce na prsa a hlavami se sklonivše, poklonu učinili; proti nimž oni všickni zase hlavy své téměř až ke kolenům sklonili, a dokud jich všech pašové neminuli, tak sehnuti zůstali. A když pašové o poslu císařském oznámili, že sultánovi ruku políbiti chce; týmž způsobem jako prve zase špahům a janičárům poctivost učinivše, ku panu poslovi se navrátili, a jak by se on i přední lidé jeho před císařem chovati měli, naučení jim dali. Dary od stříbra janičáři před pokojem císařovým, aby je sultán viděti mohl, v ruku drželi.

Tak za těmi paši pan posel napřed a my za ním skrze ty řady prostředkem jsme šli a také všem po každé straně, klobouky proti nim sňavše a hlavy sklonivše, poctivost jsme učinili, která i nám od nich se stala.

A když jsme k pokojům přišli, vyšel proti nám nejvyšší komorník; a ten přivítav nás, do veliké síně nás uvedl, která drahými perskými čalouny a koberci, zlatem a stříbrem protkanými, obestřena byla. Tu opět pašové k sultánovi ještě skrze jeden pokoj šli, a navrátivše se pána našeho se tázali, zdali by co u sebe, buď dýku nebo nůž, měl. Když on odpověděl, že toho ničeho nemá, ujali dva pašové pana posla každý za jednu ruku, přivedli jej skrze dvěře, skvostnými čalouny zastřené, před císaře a nízkou poklonu před císařem učinili. A pan posel také se stavěl, jako by na kolena kleknouti chtěl; ale pašové jej z poručení sultánova zdrželi a na zemi dokleknouti nedali.

Na to dragoman nebo turecký tlumočník, renegát, t. j. poturčený křesťan, přiveden byl, a ten od pana posla k sultánovi v krátkých slovech promluvil. Nejprve pozdravení od Jeho Milosti Císařské oznámil a potom list od něho sultánovi s poklonou odevzdal. Tento list sultán Muhametovi pašovi jakožto svému kancléři podal a tázal se, kterak by se něš

císař na zdraví měl. Po těch otázkách pan posel na stranu poodstoupil. Potom do téhož pokoje i my ostatní po jednom k císaři jsme vedeni, a když mu každý rukáv políbil, zase ven vyvedeni byli. Toho pokoje, kde císař na místě asi půl lokte od země pozdviženém a překrásnými polštáři obloženém seděl, nemohu vypsati; neboť nebylo možné tak na krátce jej spatřiti.

Po vyřízení svých věcí zase týmž způsobem všickni jsme se do divanu navrátili, kde pašové pana posla k jídlu pozvali a ve zvláštním pokoji stoleček postavili a na stolicích sedíce obědvali; Turci sice toho obyčeje, za stolem jísti a na stolicích seděti, nikdy nemají. Nám také v otevřené síni, však na zemi, kde pěkné koberce prostřeny byly, hostinu drželi; spíše však, nežli nám jísti dali, viděli jsme, jak se císaři tureckému jísti dává.

Předně přišlo okolo dvou set strůjceň nebo truksasů, všickni jsouce oblečeni v červených hedvábných sukniích a majíce na hlavách čepice, takové asi jako janičáři; od kuchyně až ku pokoji sultánovu řadou se postavivše, nejprve všem poctivost náležitou skloněním hlavy učinili. Ti tedy, jako by namalováni byli, jeden vedlé druhého hustě stáli, a když čas obědu byl, správce nad kuchyní od kuchaře mísu z porcelánu vzal, hned druhému vedlé sebe podal, ten pak třetímu a tak dále, až i k tomu přišla, který nejbliže u pokoje císařského stál. Tu opět jiní komorníci stáli a jeden druhému mísu podávali, až právě na stůl císaře jídlo beze všeho hluku a hřmotu velmi rychle se vneslo. Tím také způsobem dodávala se jídla k tomu místu, kde pašové a pan posel jísti měli.

Nám též mnoho jídel tak na zemi koberci přikrytou postavili, však koberce koží perskou pěkně vyšívanou místo ubrusu přikryli. Jídla naše byla: slepice vařené, pečené, kaše z rejže, rozličné sladké sekaniny, maso skopové pečené, saláty z drobných a nám nezvyklých a nechutných bylin. Lžice byly malované, noží však neměli jsme žádných, také vína žádného. Ale když kdo chtěl píti, jeden Turek maje pod pažím nádobu z kůže perské, jako dudy nadmutou, a u ní stříbrné pozlacené trubičky, do pozlacených koflíků vodu

sladkou, z cukru a citronů vařenou, nalíval a hostům podával. Ta voda, již oni arabšerbet říkají, mně velmi chutnala.

Tak asi půl hodiny obědvavše, od stolu jsme vstali; někteří janičáři pak od nás dary pro svého císaře vzali a je do svého místa odnesli. Byly pak mezi těmito dary také věci tyto: měděnice veliká stříbrná a pozlacená s umývadlem; veliké dvě konvice, jablky a kvítím ozdobené, stříbrné a pozlacené; veliká láhvice pozlacená na způsob měsíce; dva veliké koffky stříbrné, pozlacené ve způsobu turecké čepice; veliké čtveřhranné hodiny mistrovského díla, které když byly, Turci ven vybíhali, na koních se honili a potýkali, když pak hodiny přestaly bít, zase se schovali; dlouhé hodiny, na nichž vlk stál a husu v tlamě nesl, které když byly, vlk utíkal, za ním Turek s ručnicí pospíchal, a když měla poslední hodina bít, tedy k tomu vlku vystřelil; čtveřhranné veliké hodiny hladké, na nichž nejvýše Turek oči obracel, a když byly, hlavou i ústy hýbal.

Když pak bylo po tom obědě a všickni ti darové odezdáni, zase jsme do své hospody tím pořádkem, jakým jsme ráno k císaři jeli, se navrátili.

65. O drahých kamenech.

Ve všelikém ozdobování těla i příbytku člověk veden jest přirozeným pudem, aby nápodobil krásu přírody, která vynikajíc úhlednými a přerozmanitými tvary nerostů, mohutností horstva, nádherou květeny, paprsky slunečnými dává lesk i barvy křídélkám motýlů, peruti ptactva, a různými skvosty krásli nesčíslné tvory.

Z různých plodů přírody volí člověk od nepaměti se zvláštní zálibou nerosty, ježto vynikají netoliko trvalostí a krásou ale i řídkostí, drahé totiž kameny. Tvar těchto kamenů buď jest pravidelný, složený z rovných ploch ve hranách a rozích se stýkajících, i slove krystal, nebo nepravidelný, na němžto rovných ploch není. Lesk a barva mají základ svůj v rozšíření světla. Jako kamenem do vody hozeným šíří se vlny kruhové od místa, jehož se kámen dotknul, podobně šíří se světlo ze slunce. Vniká-li paprsek do těla cizího, mění

svůj posaváde rovný směr a láme se, nastupuje také změna v rychlosti jeho: v těle hustějším knity jeho jsou váhavější, a v témže stupni se také silněji láme. Nejkrásnější úkaz světla lomeného jest rozdělení bezbarvého paprsku na součástky barevné, z nichžto se skládá, a jež vidáme v duze nebo ve skle broušeném. Čím větší lom, tím zřetelněji vyvinuty jsou barvy duhové.

Prochází-li málo světla předmětem, jest neprůhleden. Žádným předmětem neprochází světlo zúplna: část odrazí se na povrchu, část v rozličných vrstvách uvnitř, a tyto díly paprsku odraženého, oku jsouce navráceny, působí lesk předmětu; a soubor těch barevných součástek paprskových, ježto prošeďše kamenem aneb odrazivše se v různých vrstvách jeho do oka vnikají, působí v něm dojem barvy, kterou oko předmětu pozorovanému přisuzuje. Tvar, průhlednost, lesk i barvu nazýváme videm. Jím baví se oko, živie obrazotvornost, a na něm přestává; za to rozum nedá se jím zdržeti, vniká dále, i ocituje se s obrazností nezřídka na sporu. Drahocenné perly, drahé korály prohlašuje za vápno a plyn, jenž vychází z nápojů šumících, oděv atlasový rozpadá se úsudkem jeho ve prvky štětu a podobných látek a t. d. Ovšem rozum také pátrá, jakým způsobem z hrubého materiálu krásné podoby vznikají, jak se skládají atomy podlé sebe, aby oku lahodily. Před soudem jeho obstály by jen věci trvalé, neporušitelné, vůbec užitečné, a mnohý vzácný předmět pozbyl by ceny. Kamenu křesacímu dal by přednost před perlou, stéblu před fialkou, železu před zlatem, a zajisté zlatu na roveň by postavil platinu, která v pracovně chemické vzdorně zápasí s nejprudším olněm, s nejostřejšími kyselinami a žiravinami. Jak klamna mnohdy jest krása, jak málo vniterní ceny má mnohý drahokam do sebe, dosvědčili by nám boháčů starých dob, kteří dávali se léčiti nejdražšími léky své doby, připravenými z drahých kamenů. Ty se rozpustily v kyselině, srazily draslem, a sraženina, zvaná magisterium, byla drahocenným lékem, a přece nedostal tím nemocný nic lepšího, než trochu vody nebo kořalky!

Mimo vlastnosti vidu třeba, aby drahé kameny po řídku se nacházely; větší cenu mají, přivážejí-li se z daleka. Ovšem

nejvzácnější kameny, povětrně, jež z dalekých prostor světových na zemi padají, z vlasti hvězd o hmotách těles nebeských zvěsti nám přinášejíce, nepokládají se za kameny drahé, totiž okrasní; neboť zahaleny jsou v černošedý neuhledný šat, pod nímž se třpytí jen řídké lupínky a zrnka železa; nebyl-li pozorován slavný původ jejich, ježto provázejí hrom i blesky, podobají se vzácným ale neznámým cizincům, cestujícím na zapřenou.

Nezbytnou podmínkou, aby nerost byl drahým kamenem, jest i tvrdost, a sice ta, kterou nerost odpor činí každému jinému tělesu, jež do hmoty jeho vniká; diamant, nejtvrdší všech nerostů, snadno dá se rozbiti kladivem, ale nižádným jiným nerostem nedá se rýpati, sám pak rýpe a řeže všecky.

Mylno jest mínění, že drahé kameny na určité pásmo jsou upoutány, poněvadž nejpěknější druhy v zemích teplého pásma hojněji se vyskytují; nacházíme je také v pásmu mírném i v krajinách nejstudenějších v téže kráse a dokonalosti. Příčina dokonaleji vyvinutého tvaru, lesku a průhlednosti jest pouze v poměrech, za kterých hmota ukládala své částice v určitých směrech, čili v jakých poměrech hmota se krystalisovala. Krystalická tělesa vzrůstají také, ale nikoliv, jako živočich nebo rostlina, rozváděním živných částek potraviny z nitra, nýbrž příkládáním stejnorodých částic na povrchu svého těla, podobně jako vzrůstá zeď, která se dostavuje. Jsou-li však ve hmotě se krystalující přimíšeny hmoty cizí, znečišťují tvořící se krystal, překážejí vývoji tvaru jeho, kazí průhlednost, činí z něho všední odrůdu.

Největší část hmot, z nichžto se skládají drahé kameny, žádné barvy nemá, teprve přimíšením malých podílů hmot barvicích jí nabývá; tak zvyšuje se ve smaragdu lesk čarokrásné zeleně malými podíly chromu; naše smaragdy, jež mají nepatrnou cenu, chromu nemají a množstvím přimíšenin neprůhledny jsou učiněny. Podíly barvicích hmot v různých drahokamech pranepatrný jsou a barviva sama zcela obyčejná, obsahující železo, chrom, mangan, nikl.

Původním ložiskem vzácných kamenů jsou žíly rudní. Ale měrou větší nalézáme je po různu vtroušeny ve skalách, které náležejí k nejstarším výtvorům země naší, v prahorách,

k nimžto se čítá žula, rula, svor a různé tmavozelené kameny, ježto v nich později vystoupily. Hory a skály nemají výsady věčnosti; i stěny křišťálové větrají a rozpadávají se na drobné kousky, na šterk a písek; tyto pak vodami splaveny jsouce, odvádějí z původního sídla i vzácné kovy i drahé kameny, jež byly ve skalách vzrostly, a ukládají se v kypré zemi naplavenin. Takové náplavy, jež nacházíme v úžlabinách, v dolinách na úpatí hor, na březích, v potocích a řekách, jsou druhotným ale nejvydatnějším ložiskem drahých kamenů; největší část nejkrásnějších a nejdražších odrůd jejich pochází z podobných náplavů Ceylonu, Indie, Brazílie, Peru a jiných zemí. I v Čechách jsou hlavním drahých kamenů nalezištěm naplaveniny Třebivlické, Podsedické, Dlažkovské, Kolínské a na Rovensku u Jičina.

Tvary drahých kamenů, jež v přírodě nacházíme, málo kdy vyhovují všem požadavkům vkusu; proto se brousí a leští, by zvýšily lesk a průhlednost, a jasněji vystoupila barva. Staří brousili je toliko na některých místech, aby váhy jim neubýlo; nyní však největší ceny kámen nabývá souměrností broušeného a leštěného tvaru. Jasným, průhledným kamenům dává se tvar rovnoploché a volí se určité skupení plošek čili faset, jimž se dává poloha taková, aby světlo jimi nejsilněji se lámalo a odráželo.

Volba tvaru řídí se v každém jednotlivém případě dle krystalických a optických vlastností kamene. Základní tvary broušených kamenů jsou: 1. tabulkovitý, 2. stupňovitý, jenž na barevných kamenech zvláště jest oblíben, pak 3. brillantový, jenž jest význačným tvarem démantu, a konečně 4. tvar růže, jenž bývá tupý, ostrý nebo křížový. Tyto tvary základní mění se dle potřeby buď připojením plošek nebo vzájemným skládáním.

Kamenům poloprůhledným a prosvítavým, jež vynikají hrou barev, na př. opalu, dává se tvar vypuklý; pro větší průzračnost a jasnost barvy vyhloubí se často uvnitř.

Základní váha drahých kamenů, podobně jako perel jest karat, jenž má čtyři grány; šedesát karatů rovná se tedy lotu čili 1.75 dkg.

66. Rubín nejkrásnější.

*Krásný jest, ó synu milý,
lesk drahého kamena;
krásný jest i jasný rubín,
když se v slunci červená.*

*Avšak rubín nejkrásnější,
jenž až k nebi plamená,
jesti krůpěj lidské krve,
z lásky k vlasti cezená!*

Boleslav Jablonský.

67. Mluva mateřská.

Mateřská ty mluvo má,
nade všechny milená!

Tys mě na svět uvítala,
tebou duše procítala —
matky sladkým hovorem;
tebou myslím, žiju, jsem!

V cizině, kdy sám a sám,
s myslí tesknou prodlévám,
tvého slova zvuky blahé
ku vlasti mě nesou drahé:
zřím tu rodný kraj i dům,
slyším hor a lesů šum.

Mluvo naše líbezná,
jak jsi mocná, vítězná!
Jako bouře krajinami
hřmělas kdysi dějinami;
tebou mluví otcův hrob,
mluví sláva dávných dob.

Květe věků památný,
jazyku náš posvátný,
tebou naši světci milí
Hospodina velebili;
k slávě své nám Bůh tě dal,
posvětil a zachoval.

Božím dílem celý svět,
krásný každé řeči květ —
kdy však srdce k Bohu spěje,
blahem se a láskou chvěje,
tu mi stačí jediná
drahá mluva matčina!

Dál a dále zněj a zněj,
lásku, sílu v národ lej!
Od hor sněžných k okeánu
otvírej nám světa bránu,
ať vše věky přežije
sličná dcera Slavie.

Vladimír Štastný.

68. Vlastenecký skutek.

Ve vesnici Domremy v Lotarinsku dosud stojí dům, v němž narodila se slavná osvoboditelka Francie, Johanna, zvaná Panna Orleanská. Roku 1817. bohatý Angličan umínil si koupiti dům ten, náležející prostému rolníkovi. Angličan došel k němu a podával mu za dům velmi mnoho. Ale toto nabídnutí zdálo se rolníkovi učiněnou svatokrádeží, i řekl Angličanovi, aby za týden přišel znova.

Angličan přišel, a rolník, rozmysliv si zatím odpověď, pravil mu: „Přemýšlel jsem o Vašem podání,

a nepopírám, že jest velmi slušné. Ale jsou věci, pane, jichž nikdo neprodá. Proč chcete Vy, Angličané, koupiti dům, v němž zrodila se rekyně, kterou otcové Vaši upálili? Je-li úmysl Váš choutkou boháčovou, vězte, že chudý sedlák francouzský nikdy neprodá dům Johanny z Arku! Co by řekla svatá panna v nebi, vidouc Angličana ve svém příbytku? Nikoli, v Lotrinsku nejdáme takto. Proti Vám ovšem nic nemám, a chcete-li jiný kus mé půdy, jsem hotov Vám jej postoupiti.“

Angličan vypravoval tuto příhodu v Paříži, a každý podivil se vlastenectví rolníkové. Král Ludvík XVIII., dovědév se o tom, poslal mu kříž čestné legie, a vláda koupila dům Johanny z Arku, by vřadila jej do počtu pomníků národních.

Z franciny.

69. Londýnské doky.

K nejzajímavějším znamenitostem, které vzbuzují obdiv cizinců v Londýně, náležejí tamní doky, totiž veliké vodojemy, spojené s Temží a obstoupené skladními domy pěti až sedmi pater. V těchto vodojemech odpočívají mořské koráby po svých dlouhých cestách, a ve skladech urovnává se zboží ze všech končin zeměkoule.

Hlavní doky Londýnské prostírají se na východní straně města asi na dvě hodiny cesty podlé Temže; zajímaví vesměs 440 *ha* (celá Praha bez předměstí pokrývá asi dvakrát tolik pudy); z toho připadá na vodojemy asi 150 *ha* prostoru, i mají místa pro 1200 korábů. A přece tím řada Londýnských doků není dokončena; neboť ještě se prostírají tři na pravém břehu řeky, nepočítajíc k tomu loděnice loďstva válečného. Největší doky jsou Západoindické, v kterých 400 největších lodí ze Západní Indie místa má; v době, když vbíhají do Temže se vzácným a cenným svým nákladem, leží v skladech těchto často zboží v ceně přes 250 millionů zlatých.

Zmáhajícím se obchodem množil se také počet korábů, plovoucích po Temži vzhůru, takže jim přístav Londýnský posléze nestačil. I staly se tedy doky tržbě námořské velikou potřebou. Dříve vybíralo se clo z lodí na hlavní celnici nad

Temží. Nyní přijíždí denně až 300 lodí do řeky a kdyby všechny zastavití měly u celnice, nestačila by ani trojnásobná šířka Temže a některé lodi bylo by čekati několik neděl, než by na ni došlo, a zapravovati clo. Proto právě vystavěny doky, do kterých loď clo nevyplácějíc vjíždí; teprv zboží z doků vyvážené zapravuje clo. Do nich zajisté každý obchodník může svou loď zavéztí a všecko zboží za určitý plat bezpečně uložití, dokud se mu kupci nenaskytnou a zboží jeho nekoupí. Vodojemy a skladiště jsou obehnány vysokými zdmi; u všech vchodů jakož i u úzkého průplavu, jimžto vodojem s Temží se spojuje, stojí celní strážě.

Úzkými ulicemi Starého Města (City*) dostali jsme se ku bráně doků. Těžké a lehké vozy a dav lidstva valí se jako dvojnásobný proud do nich i z nich. Vstoupivše do vnitřku, ocitli jsme se v široké ulici, omezené na pravo řadami vysokých skladišť, na levo vysokou zdí. Londýnský kupec, s nímž přítel náš M. obchod vedl, provázel nás sám, i otvírali nám tedy všechny dvěře a sklady bez obtíže. Ale jakkoli jsme skoro celý den v těchto dokách strávili, přece jenom některé sklady prohlédnouti jsme mohli; neboť prohlédání všech skladů bylo by několik dní vymáhalo. Nejprve vedli nás do velikého skladiště slonoviny či slonové kosti. Šli jsme rozsáhlými síněmi, ve kterých narovnáno bylo v pravidelné hranice nesmírné množství slonových zubů jako polena dříví, pak rohů nosorožců, pilovaných čelistí od pilounů a desek ze štítův obrovských želv. Co v každodenním živobytí v tisícerych tvarech a podobách známe a potřebujeme, to zdálo se nám tu novým a cizím. Ustrnuli jsme nad ohromným množstvím zboží v jeho neuhlazené, původní podobě.

Z ulice, v které jsou skladiště slonoviny, přišli jsme na nepravidelnou prostoru, všemi směry se rozšiřující, a za ní zdvíhal se hustý les stožárů, propletený provazy jako nějakou síť obrovskou. Nesmírné skladní domy s malými okny obstupují vodojem ze dvou stran. Na této prostoře počíná se vlastní pohyblivý život doků. Kam oko dohlédne, spatří sudy

---

*) Vyslov: Sity.

vedlé sudů; mezi nimi proplétají se stezky křížem a křížem, a lidé, koně, povozy jsou zde jako v klubku nerozvinutelném.

Z nekonečné řady skladů, z nichžto každý pro určitý druh zboží jest ustanoven, vábil nás odtud dům pět pater vysoký a ode všech stran přístupný s vraty neobyčejně modrými. Ku podivu svému shledáme, že také rámce oken modré jsou, a vstoupivše ke dveřím, vidíme stěny vnitřních chodeb, schody a zábradlí, ba i dělníky od hlavy k patě modré. Nedbajíce toho, že snad také zmodráme, vstoupili jsme do vnitřku, kde se objevil před námi největší sklad indiga na světě. Ovšem že drahocenné zboží spočívá v tisících a tisících bedniček bedlivě zabalené a větším dílem ještě pevně uzavřené, jak od bengalských kupců bylo zasláno; avšak indigový prášek jest tak jemný, že proniká skulinami a otvory sebe menšími. Mimo to otvírá se denně na sta beden, aby kupující mohli se přesvědčiti o jakosti zboží; a tak se stává, že jemný modrý prášek znenáhla všechno pokryje a také přichozímu omaluje na památku nos i pysky.

Potom vstoupili jsme do velikých skladů čínského čaje, jež zaměstnávaly pozornost naši novým způsobem. Čím neznámější a nepřístupnější jest země, kde čajový lupen se pěstuje, tím zvědavěji ohlížíme se po millionech bedniček, ve kterých čaj jest uložen. Bedničky vylepeny jsou kovovým papírem, aby čaj chránil před vlhkostí, a povrch také potažen jest papírem, na kterém podivným čínským písmem namalován jest druh zboží a firma kupce.

Rozsáhlost toho skladu jest věru nesmírná. Vstupujeme ze síně do síně, z prvního až do pátého patra mezi samými uličkami z bedniček. Bez průvodce bychom zajisté zabloudili; jsouť síně na větším díle tiché a osamělé, jen v některém koutku prohlíží agent nově přibylé zásoby, otvírá víčka bedniček, vezme hrst čaje, přivání k němu, zkouší jeho barvu, mne jej mezi prsty a zaznamenává si cosi do tobolky.

Z čajových skladův ocitli jsme se ve skladištích tabáku. Obsahují trojí oddělení: dům na cigara, kde 1500 velkých beden z mahagonového dřeva je nahromaděno, a ty všecky naplněny jsou cigary americkými, každá taková bedna průměrně stojí 10.000 zl.; potom dům na vybraný tabák, za-

obalený do bůvolových koží a uchystaný pro anglické továrny tabákové; konečně hlavní skladiště, spočívající na štíhlých sloupech, a to samo pokrývá 2 ha půdy (asi polovici Pražského náměstí Václavského).

Jako ve skladišti na čaj malované bedničky, tak i zde velké sudy americké nahromaděny a od sebe labyrintem uliček odděleny jsou; také v těchto prostorách panuje veliké ticho, leda že agent některý dá si otevřítí sud, aby zkoumal obsah jeho. Zásoba tabáku někdy tu nahromaděného má často cenu až 50 millionů zlatých. Tu ocitneme se prostřed prostory, ohromnou střechou pokryté, na konci sudové ulice, před místem až ke střeše cihlovými zdmi obehnaným. Nízká dvířka vedou do vnitřku; ta se otevrou, a my vstoupíme do vybělené síně, v jejímžto středu je pec, podobná peci porcelánové. Starý muž sedí vedle ní a hází z bedny podivné palivo do žhoucícího jícnu. Ohromná tato pec slouží k tomu, aby se v ní spálilo všecko zboží zabavené, zkažené neb zfalšované. Mnohé zajisté věci již na cestě námořské nákazu vezmou, jiné pak leží v dokách dva, tři měsíce, ba někdy dvě, tři léta, marně čekající na kupce. Prodej jich nevynesl by již ani cla, plat za sklad také hezký peníz obnáší; vlastník tedy již raději o zboží se ani nehlásí. Zůstane-li ze zboží co potřebného, prodá se dražbou; co se neprodá, vše pohltí pec. Ostatně dává popel pěkný užitek, zahradníci a farmáři trhají se oň, a také mydláři a chemické fabricky odvádějí za něj pěkný peníz.

Jsouce plni obdivu, kráčíme druhou polovici ohromného skladu, až konečně se zastavíme u širokého vchodu do sklepa, kde se ohlásíme v malém kanceláři. Přidruží se k nám průvodce jiný, dostaneme do rukou kahany a sestupujeme do vinných sklepů. Brzo ocitneme se dole mezi sudy, seřazenými ve dlouhé ulice. Cesty mezi sudy jsou čisté, posypané pískem, a všude táhnou se po nich železné koleje, aby sudy tím snáze převalovati a odvalovati se mohly. Tento sklep drží skoro 5 ha půdy, a železné koleje v něm jsou šesti hodin zdělí. Na stropěch jeho visí sice lampy jako svatojanští broučkové ve všech směrech; ale oku v temnotě nedosti osvětlené není možno délku podzemních chodeb přehlédnouti. Není to sice

jediný, avšak největší z tamních sklepův a snad největší klenba vůbec. Za našich dní část doků (Docks Victoria and Albert) osvětlena elektricky.

Vystoupivše zase na denní světlo, odebrali jsme se k vodojemu, jenž byl rozličnými koráby ze všech končin světa naplněn. Do skladišť okolo vodojemu netroufali jsme si již jíti; byliť jsme již příliš unaveni. Jen mimochodem pozorovali jsme ohromné zásoby australské vlny, hedvábí, barevných dřev, bavlny, koření, cukru, kávy a j. Řadí se tu sklad ke skladu, a před sklady vrzá na sta železných jeřábů, vytahujících zboží z hlubokých korábů, a tisíce dělníků, tesařů, bednářů, nosičův, agentův a úředníků běhají nahoru dolů, ze dveří do dveří, a ve velikém vodojemu leží koráb vedlé korábu; všude jeví se mravenčí pilnost lodníkův a dělníků. Na žádném místě v Temži nejsou lodi tak stěsnány jako v těchto vodojemech, nikde nejsou lana stožárů v tak hustou síť spletena, a nikde snad nebývá slyšeti tolik rozličných jazyků jako tu. Vedlé hollandského leží kupecký koráb brasilský s kávou a dřevy barevnými; Dán přiváží hovězí dobytek; belgické a francouzské koráby skládají sklo, kůže, vejce, ovoce a zeleniny; Američan vyvaluje sudy s tabákem a bavlnou; ruské a baltské lodi skládají obilí a čekají na náklad anglického průmyslu; koráby z Indie, Australie, Kanady a Kapu vlekou se skrz otevřený průplav do vodojemu. A kdo právě není zaměstnán, vaří, jí a pije nebo dumá na palubách a v koších stožárových; jiný opravuje plachty a lana, zpomíná vzdáleného domova nebo zpívá píseň, kterou doma nejraději poslouchával.

Takovým pozorováním skončili jsme návštěvu svou v dokách Londýnských. Když jsme vycházeli, slunce sklánělo se již za mlhavý obzor západní, mlhy Temže zdvíhaly se mezi stožáry; dělníci oblekše své kabáty ubírali se domů, jeřáby přestaly vrzati, kanceláře a vrata skladů se zavíraly; matrosové odpočívali na palubách nebo kráčeli ku blízkým krčmám.

Nedlouho potom nastane obyčejné ticho a šero, jen pohnocní obcházejí se svítilnami sklad od skladu, v domcích u průplavních vrat chystá se hlídač ke hlídce noční. Avšak druhého dne časně ráno nastane z nova neunavná pilnost a obvyklý lomoz.

70. Cesta do Skandinávie.

Kdo proputoval kraje, kde v temném loubí zlatá oranže prosvítá, kde od blankytu vánek jemný věje, kde myrta klidná a vavřík se pne — kdo prochodil se rajským jihem, kde kykloповé žhavé kuji kamení a chrlí lávu ohnivou: ten zajisté také zatouží po rozkošné noci teplého léta tam na dalekém severu. Ovšem, mocným kouzlem jsou ty velebné a zářivé noci severní zvláště nám, kteří poesii toho luzného zjevu nevykupujeme děsivou tmou času zimního. Tam na severu není půlnoci jako u nás za léta, tam nekmitají se světla po báni nebes rozsetá, tam lesklá měsíce záře neplane. Hvězd tam v létě neuvidíš: vybledly, vyhasly na delší čas. Od posledních dnů májových slunce rozlévá svou září přes skandinávské hory a fjordy, přes pláně jezer, přes dědiny a města, i posílá odlesk ze severu ještě vzdálenějšího.

Kdo se plaví do města Tromsø na severozápadním pobřeží norském, nebo do Haparandy, nejsevernějšího města švédského v Botnickém zálivu, ten ani o půlnoci nerozloučí se s tváří sluneční. Tam slunce svítí přejasně za dne i za noci: ve Tromsø od 18. května do 25. července, ve Vardø od 14. máje do 28. července, na Kapu severním od 11. máje do 1. srpna.

Však tomu brzo bývá konec. Rolníku sotva stačí chvíle, aby úrodu skrovňounkou sklídl. Léto je krátké, že listnatým hájům sotva dopřáno zazelenati se. Teplí dnové přerychle ubíhají, že sotva vzejde osení, hospodáři pak krušná chvíle nastává, schvátí-li mráz všecku úrodu na poli. Již počátkem srpna studený vítr vane po pláni skandinávské. Sotva že listek břízy vypučel, žlutne, červená se a opadává, zeleň travnatého koberce vůči hledě mizí, vadne všeho léta půvab. U nás srpnové slunce praží ještě nad hlavami, ale tam ve středním Švédsku a Norsku ratolest lesů skví se již jinovatkou. Vlaštovky rozloučily se již s tím nehostinným krajem táhnouce do krajů vlahnějších. Potom za krátko zajde za obzor i zářivé slunce, zmizí též měsíc a hvězdy hasnou před velebnou září severní. Přišla jako vykupitel potěšit ty kraje severní, prorážejí temnotu dlouhých nocí zimních.

Toto kouzlo skandinávského severu vylákalo mě do krajů těch vábných, do zelených plání švédské nížiny, do modravých

fjordů, do zasmušilého labyrintu v rozmetaném úskalí norského pobřeží.

Z rána vyjeli jsme z Malmö, švédského to přístavního města proti dánskému hlavnímu městu ležícího. Vlak šumí lesnatou krajinou, v níž rozseto je na tisíce skalních trosk, balvanův a oblázků. Mezi Elmhutem a Liatropem zachytíme zrakem obraz prostého obelisku, jenž tam postaven je velikému Švédovi Karlu Linnéovi, slavnému přírodopyci, jehož věčně zpomínáno bude ve vědách přírodních.

Na další cestě střídají se neúrodné lány s lesními močály. Jedeme od Božího rána. Podél trati červenají se chaloupky s bílými rámy v oknech. Vystavěny jsou celé ze dřeva, jen spodek bývá kamenný. Pěkně natřená střecha šindelová sluší chaloupce švédské, kolem níž daleko táhne se plot vroubíci pole a luka. Baráčník švédský nešetří dříví; máť svůj les a chce mítí své pozemky od sousedních ohrazeny. Před chaloupkou batolí se mladý svět s rusými vlásky. Okamžik potom vyzíráme opět v opuštěnou pláň, v těžký a trudný kraj. V pravo i v levo hromady rozmetaného kamení jako náspy vynikají z močalovité půdy lesní. Vlnobití mořské rozmetalo nánosy šterkové a balvany po všem švédském kraji, když pevnina pod hladinu mořskou se snižovala. Zeměpytci bezpečně vyslovují tu znamenitou pravdu, že půl-ostrov skandinávský na některých místech vystupuje, jinde klesá. A tak dělo se již před věky.

Švédsko je nejbohatší země — kamením, nejchudší — úrodnou prstí. Šírý, bídný les, chladné bařiny a šterkové nánosy činí překážky hospodářství polnímu. Do takové chudé prstí nebo mezi trosky zvětralých skalisk zasévá se žito nebo sázejí se brambory. Hospodář v potu tváře zrývá tam neúrodnou půdu, sekerou drva káci neb ohněm lesy spaluje a v úrodnější lány obrací. Vyryté bahnisko a močalovité drny na slunci se suší a potom spalují, že daleko široko doutnají útroby pole budoucího. Nicméně dovede Švéd obrátiti chudobu příčinností svou v pravé požehnání. Potomci starých Normanů podnes mluví: „Nevěříme v moc duchův, ale spoléháme s plnou důvěrou na sílu vlastního těla a na ducha svého. Zmužilým náleží svět.“ Všudy ve všech koutech i v chatě

rybářské vidíš s příčinností blahobyt a spokojenost. Žebráka tam nepotkáš.

Jedeme dále uvnitř švédského území. Chvillemi přestávají smrčiny nebo zakrnělý bor, a míváme jezero za jezerem. Více než osmý díl rozlohy švédské náleží smutným jezerům. Švédská jezera jsou plna zádumčivosti, bez života, bez potěchy. Zřídka kde rybářská plachta dme se nad hladinou, pobřežní vegetace jako by utuchla, pohroužena jsou v mlčení: nikde ptáčete hlas se neozývá, vlaštovky nedotýkají se pláně jezerní. Jen časem krouží párek racků nad vodami.

Vlak ubíhá vysoko na rozhraní vod, jež k jihu se ubírají nebo v kotlinu Wetternského jezera; brzo se objeví nepřehledná hladina tohoto jezera, jež vrubena jest lesnatými horami a utěšenými osadami. Dojedeme do Jönköpingu *), jež náleží mezi nejstarší osady švédské. Teď má asi 13.000 obyvatelů. Téměř osmina obyvatelstva vyrábí tu výborné sirky. Přes 100 millionů krabiček vysílá se odtud do obchodu. Vyjeď si kamkoli za město, všude suší se přede dveřmi a pod okny škatulky na švédské sirky. Jönköping jest jejich vlastí.

Než opustíme jižní břehy luzného jezera Wetternského, zajdeme ještě na Taberg. Sen mého mládí, kdy šedovlasý kmet nám vypravoval o magnetových horách, se vyplnil. Ovšem Taberg není báječnou horou magnetovou, jež lodi železem pobité k sobě přitahuje, ale naše magnetická jehla nápadně měnila svůj směr, čím více blížili jsme se k hoře složené ze samé rudy magnetové.

Rosnaté jitro otevřelo nám radosti dne, když vyjeli jsme k Tabergu. Na úpatí lesnatých strání, u potoků neb u lesní cesty střídají se osamělé chaloupky natřené obvyklou červení. U každé samoty čeká stařena nebo zestárlý kmet, otvírajíce povozu našemu „grind“, t. j. ohradu lesní, nebo švédské pachole prokazuje nám za malou odměnu ochotně tuto službu.

Pod Tabergem je smutno. Již od delší doby utuchly tam železářské hutě, ve svém způsobu prostě zbudované. Cesty i silnice štěrkuji se tam rudou magnetovou.

*) Vyslov: Jönčöpin.

Bohatství magnetické rudy jest pro Švédsko neocenitelným pokladem. Dobyté železo surové vyváží se z četných hutí švédských do Anglie jakožto nejlepší ocel anglická.

Rozhled z příkrého Tabergu jest utěšený. Na sta jezer leskne se za poledního slunce kol kolem jak očka Tatranská, pod námi bělají se háje březové, na půlnoc pak končí obzor na jezeře Wetternském, po němž se plavíme k Štokholmu.

Josef Kořenský.

71. Bouře mořská.

Rozmáhalo se vání větru tak násilně, že nejen námi na lodi, ale i těmi pod námi hlubinami zmitáno bylo, až hrůza k srdci šla. Nebo moře vlnami takovými odevšad se válelo, že jsme jako po vysokých horách a hlubokých údolích jednak zhůru, jednak dolů chodili. Někdy námi zhůru střelilo, že jsme sobě měsíce dosáhnouti moci zdáli; s toho zase sestupovali jsme jako do propasti. Tu se zdálo, že nás proti nám jdoucí nebo poboční vlna přikvačí a hned na místě potopí; ona pak podnesla vždycky, toliko že náš ten prkenný koráb sem tam odráží a od jedné vlny druhé podáván jsa, jednak na ten, jednak na druhý bok dopadal, jednak předkem kolmo vzhůru, jednak dolů strměl. Odkudž nejen vodou vždycky na nás a přes nás do povětří stříkáno, ale my ani státi ani ležeti nemohouce z boku na bok jsme přemítáni, jednak na nohy, jednak na hlavu staveni. Z čehož závrat a všeho všudy s námi se podvracení pocházelo. Což když dnem nocí trvalo, každému souditi snadno, jakých se tu hrůz a strachů pocítiti musilo. I myslil jsem sobě: „Ach! titof lidé mimo všecky, co jich svět má, pobožnými býti příčinu mají, po tu hodinu životem svým jisti nejsou“. A ohlédaje se po nich, jak nábožni jsou, vidím, že jednostejně přece jako v krémě jedí, pijí, hrají, chechtají se, zle mluví, zlořečí a všelikou prostopášnost provodí.

V tom se bouře ssílí a proti nám víchř strašlivý strhne. Tu se teprve moře vlnami až k nebi bouříti

začne, tu nás sobě vlny jako míče podávají, tu se hlubiny otvírají a nás jednak sehlití pohrožují, jednak zhůru zase vymítají; tu nás vítr v kolo bere a jednak sem, jednak tam námi hází, až praštělo všecko, jako by se na sta tisíce kusů roztrástiti mělo. Tu já zmrtněl všecek, nic již před sebou nevidá než zahynutí. Onino násilí již odolati nemohouce a na skály neb mělčiny vyhnání se bojíce, křídla strhovali a háky jakési veliké železné na přetlustých provazích vyhazovali, tak se na místě zdržeti, až by bouře pominula, troufajíce. Ale nadarmo. Někteří zajisté z oněch po provazích lezoucích prudkostí větru jako housenky sházíni a do moře vmetáni; těmto týmž násilím kotvy se zutrhovaly a v hlubinách ztonuly. A tu teprve loď naše s námi již beze vsí obrany jako na proudě řeky tříštka zmítati se počala. Obrům pak oněm železným svévolným teprv také srdce se tratilo: bledli, trnuli, co sobě počítí nevěděli, na Boha teprv zpomínali, k modlitbám napomínali, i sami ruce spínali. Tu loď s námi jednak na dně moře usedati, jednak o skryté pod vodou skály se bítí a skrze to padati a pukati začne. Tu se voda rozštípeninami těmi k nám leje, kterouž ač vylévati, čím a jak kdo pro starost pro mladost mohl, poručíno, platno však nic nebylo; tlačila se násilím k nám a nás v sebe. Tu pláč, křik, úpění nesmírné; žádný nic před očima neviděl než ukrutnou smrt. Avšak že život milý, chytal se čeho kdo mohl: tabulí, desek, holí, zda by se tím od potopení ubrániti a snad někam vždy vyplouti mohl.

Až i já, když se naposledy lodí rozsmekla a všecko potonulo, čehosi se chytě vyšel jsem s nemnohými na břeh jakýsi; jiné sehltila všecky strašlivá ta propast. Kdež od zděšení a hrůzy sotva se probrav, svým vůdcům domlouvati začnu, že mne v to uvedli. Oni, že to neškodí mi: když jsme jen vybědli, abych byl myslí dobré. Věru myslí dobré! Do své nejdlejší smrti na nic podobného navěsti se nedám.

72. Vichřice.

Vichřů lité vání v stráních se prohání,
v skalnatých se hvozdech rozléhá šumání;
tam se buk zvrací,
tu se dub kácí,
v rachotu hromovém kmenatý bor
valí se s hor.
V běhu plašném,
v třeskotu strašném
kameny pádným kulením hrne;
dolina trne.

V kornatých oborách kterak to řičí,
listem šustí, hvízdá a fičí.
Kňučení smutné
v uličích věje,
snešená smet se v náměstí seje.
Z cihelné hůry
hrkají kůry,
drukaží skla;
veta s tím, čeho se vichřice tkla.

Vichřice hlásají přírody slávu,
o její moci nám dávají zprávu.
Ať vydaná čela se řítí věží,
kudy ten hrčící větrovůz běží;
avšak zplašená větrná čilost
patrnou káže nám přírody milost;
tisícery užitek zas nese
za škody ztropené v horném lese.
Bytnosti žijící,
plesejte dosti,
všecky jste přírody vítání hosti.

Třeba i hromem moc v oblacích káže,
kroupy ať seje,
lívavec leje,
sněhem bělí
okres celý;
třeba ať hřímáním slávu svou káže,
všude nás k povinné vděčnosti váže!

Milota Zdirad Polák.

73. Noc a jitro na moři.

V Benátkách, dne 10. května 1865.

Kdo poprvé spatří moře, stane se z novu dítětem. Moře ho táhne neodolatelně k sobě, musí je opět a opět viděti, než ten veliký obraz nekonečnosti vměstná do běžných svých názorů. Tu těší všecko. V přístavu ty lesy stožárů, po nichž námořníci šplhají s ptačí lehkostí, maně zachytnou tvoje zraky. Voda živne před očima; na lodích a na pobřeží procházejí se lidé všech národů, všech konců světa, na pokraji zve tě vliďně gondolier (převozník) do gondoly, loďky rybářův naplňují se nalovenou kořistí, k tomu hejna zevlujících i pracujících na břehu — a přístav sám o sobě stává se městem, jehož pohyblivé domy tě naplní až i úžasem, jakmile se v plné plachty ustrojí a vítr plachty napne jako pružné lučistiště. A což teprve když takovýto obr odjíždí z přístavu a námořníci si zanotují veselou píseň, když pak dál a dále po hladině se ubírá až na pokraj obzoru, kdež jiní druhové jeho se vynořují a opět mizejí, a obr sám se stane tak nepatrným, že se ti zdá spíše poletující volavkou, koupající ve vlnách svá bílá křídla: tuť nelze, abys myslí nedoprovázel lodi, i když zrakům tvým docela zmizí.

Plavby mezi Terstem a Benátkami se dějí v noci a to tak, že loď o půl noci vyjede a ráno o sedmé dorazí na určené místo.

Několik dní před tím a ještě týž den až dopoledne vály dosti prudké větry; ale k večeru mého odplutí vše se tak utišilo, že bylo nebe i moře tiché jako dítě v kolébce. Měsíc se blížil právě úplňku a já si cestu rozměřil schválně tak, abych v Benátkách pobyl při plném měsíci. O dnešní plavbě předpovídali zkušeni námořníci, že bude jednou z nejkrásnějších, a předpovědění toto se na vlas vyplnilo.

Na dané znamení hnula se loď, a osvětlený Terst vzdaloval se od nás vždy u menší a menší kruh. Hladina mořská byla tenkrát vskutku jako by ji užehnil, a světla vzdalujícího se města našla tak věrný obraz v mořském zrcadle, že celé město se zdálo jako veliký čarovný palác. A palác ten se ustavičně menšil, i poblížký maják pomrkal v šeré

mrákotné dálce již jako nějaké bludné světélko. Náhle však zmizelo vše, a celé to kmitavé město nebylo ničím leč pouhým snem anebo pohádkou, kterou jsi slyšel a jejíž postavy tě náhle opustily.

Za to však se stávalo pohádkou celé nebe i se svým odleskem v moři. Vzduch byl jasný a čerstvý, nebe temnomodré — známá to barva jižní oblohy — hvězd na tisíce, měsíc jasný a měl ještě asi hodinu k západu. Kamkoliv oko zabloudilo, na nebi i na vodě báječné jasno a kolkol takové ticho, takový poklid, že i vlny zbuzené naší lodí rychle se opět ukládaly a s ostatní hladinou se vyrovnaly. Ostatní cestovatelé zatím se již odebrali dolů na lože. Já na spánek neměl ani pomyšlení a zůstal jsem kromě námořníků samojediný na palubě. Než co dím samojediný? Člověk jen uměj slyšeti, viděti a cítiti a užasne, co všechno s ním ještě rozmlouvá, co se mu do duše klade, co s ním má stejný tlukot srdce — ano, člověk užasne, jaká ohromná říše mluví s ním, jaká nekonečnost otázek se hrne na něho, kterak nemožno, aby byl samotén.

Jen popatřete na ten stříbrný déšť v hladině! O zlatém dešti vypravují nám české báje; vida odlesk luny takto prochvívati hladinou mořskou, jako by až do nedohledné dálky kapalo do ní stříbro, pochopil jsem, jak snadno dospěti k obrazu o stříbrném anebo zlatém dešti. Ještě více. Na východě jedna velká hvězda tak jasný stín, či chcete-li, odlesk pouštěla do hladiny mořské, že se od nedohledného břehu táhl až k naší lodí v ta místa, kde parní kolo vlny bouřilo, v nichžto pak se tato zrcadelná mléční dráha ztrácela, asi jako řeky ztrácejí své stopy v písečných prohlubinách.

Zatím se zacházející měsíc klonil dokonale ku konci své pouti. Stříbro naznačovalo asi místa, kam zapadne, ba zdola mu přicházelo cosi podobného vstříc, oba lesky se blížily sobě, již jeden druhého se dotýká, již srůstají, stávají se jedním tělem, avšak tělo to řidne, slábne, mizí — ještě okamžik, a po celém tom velikém, překrásném světle ani zdání, ani stopy, jako by ho nikdy nebylo.

Nevím, zdali chladným vzduchem nočním anebo dlouhým bděním jsem ucítil, že mi zima; tolik však jisto, že jsem to

ucítil teprve nyní, kdy neviděl jsem již měsíce. Šel jsem tedy také do kajuty, abych se poněkud zahřál, a možná-li, trochu si zdřimnul.

Ale spánek pro dnešní noc o mne nedbal. Co jsem viděl odrážeti se v hladině mořské, to vše se nyní odráželo v mé duši, a byl-li stav ten více bděním či sněním, dosud rozhodnouti jsem nemohl.

Večer jsem neznamenal, že s naší lodí cestují též ve velikých klecích slepice a kohouti. Tu již mimo nadání uslyším kohoutí kokrhání tak zhusta se opakovati, že jsem věru nevěděl, mám-li svému sluchu věřiti. Vyběhnu rychle na palubu a tu ku svému nejmilejšímu překvapení spatřil jsem toho příčinu. Z moře totiž vynořovala se jiná koule, o tolik jasnější, oč den převyšuje hvězdnatou noc, slunce totiž v tak velebné a přece tak něžné kráse prvních paprsků, že nebe i moře tím byly překonány. Ano, jaktěživ neviděl jsem nebe v tak běloskvoucí říze, v tak bělohedvábném lesku jako tenkrát! A moře jako vždy, opět nejvěrnějším jeho obrazem. Na obrazu obou tato bělost splývala v jedno, i nebylo možná rozeznati, jsou-li lodí, jež právě v těchto místech pluly, ještě na moři anebo již v obloze. Tak k nepoznání se sloučilo nebe s mořem, vše bylo jako jedna nesmírná, neskonalá, jasná koule, jejímžto středem naše loď si ryla brázdy.

Zatím nás potkávaly malé i velké lodí v přehojném počtu, všecky lehce okřídlené, jako by ptáci letěli na ranní procházku. Ohlížeje se po obzoru, pozoroval jsem, že lodí ty přicházejí od — Benátek, jež se zatřpytily právě v ranním slunci.

Vítězslav Hálek.

74. Jarní píseň rolníkova.

*Cos táhle šumí z chvojí,
cos temně spod hor zvučí:
to jarní větry dují,
to jarní vody hučí.*

*Cos v povětrí se směje,
cos v důl jak zvonky splývá:
to jarní slunko hřeje,
to skřivánek tam zpívá.*

*Cos polétá a šuká,
jak vzduch je zlatem škvělý:
to ponejprv dnes v luka
si vylétují včely.*

*Cos bílo v třešni našť,
cos pod krovem je v práci:
to první květy rašť,
to vlaštovka se vrací.*

*A dřív, než větry duly,
než v horách tály sněhy,
dřív, než oživily úly,
a vzduch pln plný něhy,*

*než květ zavoněl luhem,
než pod krov kdo se díval:
já na poli byl s pluhem —
jen skřivánek mi zpíval.*

Josef V. Sládek.

75. U v e č e r.

Umkllo stromů šumění,
a lístek sotva dýše,
a ptáček dřímá krásný sen
tak tichounce, tak tiše.

Na nebi vzešlo mnoho hvězd,
a kolem je tak volno,
jenom v těch nádrech teskno tak
a u srdce tak bolno.

*Ve kvítků pěkný kališek
se bílá rosa skládá —
můj Bože, a ta rosa též
se v moje oči vkrádá.*

„Večerní písně.“

Vítězslav Hálek.

76. O sv. Janu Křtiteli.

*Světluška kdy cesty noční vroubí,
v zenitu kdy slunko vrcholí,
obličko zraje na poli:
tenkrát nebe se zemí se snoubí.*

*Se světluškou u bezovém loubí
o přednost tu růže zápolí,
mannou dýše vonné údolí,
až tě srdce žásá v nitra hloubí.*

*Čarovné kdož odolá té moci,
tomu kouzlu svatojanské noci?
Nemát sever krasší ozdoby,*

*ani krásnější ráj podoby
nad tu přírodu o svatém Janě —
darmo předchůdcem On nebyl Páně.*

Alois Potěhnik.

77. Oblaky.

Oblaky Země jsou synové tkliví,
matičku Zemi si krví svou živí,
slzami smývají starobné vrásky,
mladí jí líce a svěží jí vlásky,
ve světův závratně vířivém honu
od věku přes věky do časův skonu
nesou si matku jak v bavlnece měkce.

Oblaky, oblaky, labutí křídla,
šedivé hádanky, mlhová vřídla,
jiter a večerů zlacené znaky,
růžové kolébky, rakevní mraky,
nesete praotců poslední vzdechy,
nesete potomkům první jich dechy —
zdravím Vás, zašlosti, příšlosti lidská!

Jan Neruda.

78. Mikuláš Koprnik.

Ve druhém století po Kristu upravil řecký učenec Ptolemaeus učení hvězdářské v soustavu, která po něm Ptolemeovou sluje. Dle ní svět čili vesmír skládá se ze sfér nebo kruhových vrstev, zemi jako jádro obklopujících, a k vrstvám těm jsou jednotlivé stálice a oběžnice připoutány, takže s nimi podle jistých pravidel se otáčejí kolem osy světové. Že země naše jest středem všeho stvoření, bylo obyčejnému rozumu věci tak jasnou, že o tom pochybovati nebo přemýšleti mu ani nepřipadlo.

Po více než třinácte století učili všude podle výkladů Ptolemeových, ač se zdokonalováním hvězdářského učení poznalo, že pozorování některá, zvláště o pohybu planet čili oběžnic, se soustavou Ptolemeovou se nesrovnávají.

Teprve když v polovici XV. století všechny vědy z nova ožily, dostalo se i astronomii čili hvězdářství několik horlivých pěstitelů, mezi nimiž vynikal zvláště Peurbach nebo Purbach, tak zvaný podle rodiště svého Purbacha v Horních Rakousích, a žák jeho Regiomontan. Ti novým, důkladnějším bádáním připravili půdu pro názor nový, s kterým Koprnik v 16. století vystoupil.

Původ jakož i život Koprníkův nelze tak zevrubně aniž jistotně vylíčiti, jak bychom si přáli u muže tak slavného. Tolik však jisto, že v Čechách v XIV. století žili vládykové jménem z Koprníka. Dle zápisů města Krakova byl r. 1396. Mikuláš Koprník za měšťana Krakovského přijat, při čemž měšťan Dambrova jako podepsaný svědek původ jeho z Čech ztvrzuje. Uvážíce mimo to tehdejší velmi přátelské poměry mezi Polskem a Čechami vůbec, mezi Krakovem a Prahou zvláště, nepochybujeme, že koncem XIV. století vládyka Koprník z Čech do Krakova se vystěhoval a tam r. 1396. za měšťana byv přijat, trvale se usadil. O dalších osudech rodiny Koprníků do Krakova přistěhovalé neví se skoro nic více, než že jeden její člen Mikuláš r. 1462. v Toruni se usadil, kdež požívaje všeobecné vážnosti i do rady městské byl volen. V tomto městě nadvislanském zasnoubil se Mikuláš, arci již v Polsku narozený, r. 1464. s Barborou Waiselrodovou; a z této do Toruně přestěhovalé větve rodu Koprnikova narodil se 19. února r. 1473. syn Mikuláš, jenž nepatrné tehdy jméno Koprník slavným učinil.

Již v 10. roce věku svého ztratil Koprník otce, načež se ho ujal bratr matčin Lukáš Waiselrode, biskup Varmínský.

Když bylo Koprníkovi 17 let, odebral se na universitu Krakovskou, kde se zanašel hlavně filosofií a medicinou, a teprve, když seznal, kam nadání ho pudí, oddal se co nejúsilovněji mathematice a astronomii. Když pak učitel jeho odešel do Litvy, odebral se Koprník do Itálie, aby tam studia svá dokončil. Chtěje v daleké cizině co možná nejvíce prospěchu získati, věnoval se v prázdných dobách umění malířskému, aby poklady umělecké s užitkem mohl studovati a zároveň si nakresliti, co by se mu vidělo býti pamětihodným. I prospěl v tom krásném umění tak, že nejen krajiny, nýbrž i podobizny dosti věrně vyobrazil uměl.

Studia svá počal Koprník v Padově, kde po třech letech povýšen na doktora filosofie a lékařství. Z Padovy vydal se do Bononie, aby se tam zdokonalil v zamilované své vědě, ve hvězdářství. Roku 1499. stal se professorem matematiky v Římě, kde velkého si dobyt uznání jasnými a zajímavými přednáškami.

Opustiv Řím vrátil se do Krakova a přijal posvěcení kněžské. Roku 1503. začal pilně pracovati o nové své soustavě a již r. 1507. v hlavních rysech ji dokončil, takže pro pozdější léta mu zbylo jen vypracování do podrobná, které vyhledávalo mnoho pozorování a výpočtů.

Roku 1510. stal se kanovníkem ve Frauenburce v Prusku, tenkrátě polském, kde až do smrti setrval. Tam sestavil si sám řádné hodiny sluneční a mnohé přístroje, aby mohl pozorování nebes přesně prováděti. A přesnosti této tím více se podíváme, uvážíme-li, že veškeré nástroje sám ze dřeva si zhotovil a že pozorování svá bez dalekohledu činil, kterýžto zrakový přístroj teprv 70 let po smrti jeho byl vynalezen a sestrojen. Při pracích vědeckých nezanedbával však Koprník povinností svého úřadu; nejen že byl velmi činný ve prospěch kapituly své, také lidumilnost osvědčoval podporováním chudých, hlavně pak bezplatným jich léčením.

Co poznal bedlivým svým oběžnic a stálic pozorováním, to vše shledáváme ve výtečném jeho spise „*O obratech těles nebeských*“. Toto dílo doplňoval a zdokonaloval stále až do r. 1540. a uložil v něm všechny výsledky svého bádání.

K pilným prosbám ctitelův a přátel svých svěřil Koprník rukopis svůj jednomu z nich, jenž postaral se o jeho vytištění v Norimberce. Rukopis sám chová se nyní v knihovně hraběte Nostice na Malé Straně v Praze a byl dříve majetkem věhlasného paedagoga Jana Amosa Komenského.

V 70. roce věku svého počal Koprník patrně chřadnouti, až chrlením krve ulehl a více již nepovstal. Na smrtelné posteli prý mu předložen hotový výtisk spisu, jímž stal se nesmrtelným; s klidnou zálibou prý se dotknul pomníku, ježž si sám postavil, a brzy na to zavřel navždy oči, kterými se ponejprv odhalilo tajemství přírodní, prosté sice, ale velebné. Den, kterého zemřel, není znám; dokázáno jen, že nezemřel po 21. květnu r. 1543.

Hlavní pravdy, které Koprník světu objevil a v nesmrtelném díle svém vylíčil, jsou tyto: Slunce jest hvězda stálice, okolo níž krouží obor oběžnic, jímž jest středem a pochodní osvětlující; — kolem planet hlavních krouží oběžnice druhého řádu čili lunny, obíhající s nimi okolo

slunce; — země naše jest z oběžnic velikých, a všechny výjevy běhu denního i ročního, počasí roční i jisté proměny světla a povětrnosti pocházejí z otáčení se země kolem slunce; — obíhání stálie okolo země jest pouhý přelud oka a vlastně jen výsledek otáčením se země způsobený. Tímto dílem Koprníkovým bylo hvězdářství postaveno na základ nový, nezvratný, jediné pravý, na němž teprve všechny další objevy hvězdářské mohly učiněny býti.

Pokud ve hvězdářství země stála, i hvězdářství stálo; a když země uvedena do pohybu, dostalo se i hvězdářství do proudu, až dospělo k nynější rozsáhlosti, přesnosti a nezvratné důkladnosti.

Dle Fr. J. Studničky.

79. Nekonečný vesmír.

*Po nebi hvězdic je rozseto
lesem jak zvonců vřesných,
dech času je měrně provádí
v jásových kruzích plesných.
Vidíme plesu jenom cíp —
zkoumej a čítej sebe líp,
mistře v početním cviku,
nespočteš tanečníků!*

*Vesele se zemí měsíc jde,
země zas v mocném kruhu
se okolo slunce otáčí
v zářivém planet pruhu.
A i to velké slunce zas
kolem většího vede nás,
a toto slunce jeho
kde jde? — a kolem čeho?*

*Mysli se nejvýš — a nad tebou
hvězd jako vřesných zvonců —
a kdybys byl jak slunce stár,
nedomyslíš se konců!
Klečím a hledím v nebe líc,
myšlénka letí světům vstříc —
vysoko — převysoko —
a slza vhrkla v oko.*

Jan Neruda.

80. Země jindy a nyní.

Báječně krásný to přec byl sen,
vše že se zemi kóří,
tisíce světů že kolem ní
se točí a láskou hoří.
Krásný to sen a přec jen sen,
ze světů zbyl nám jeden jen —
jen měsíček náš věrný.

Měsíček ze všech sám a sám
okolo nás se točí,
sprovází zemi životem
a nespouští jí s očí.

Jan Neruda.

81. Hvězdičky.

Ach, jaké to blaho: poležet
zde na drnu poblíž boru
a s zlatými dát se hvězdami
do šeptného rozhovoru!

Ty třepotné, smavé hvězdičky
tak čiperně na mne hledí —
ach prosím vás, je to pravda vše,
co lidé prý o vás vědí?

Že maličké vy prý hvězdičky
jste obrovská samá těla —
a od jedné ke druhé prý sto let
a k některé věčnost celá?

Což nevidím, jak jste drobounky
a v jakém jste k sobě skladu? —
já — nahoře být — bych kamenem
vás přehodil celou řadu!

A že prý jste věčném ve reji
a přes steré skokem míle?
ej, musilo by tu hluku být
a šumu za noční chvíle!

A zatím tak němě spřádáte
svou života tichou dunu —
když vesele prstem zaluskám,
je věru v tom více šumu!

Jan Neruda.

82. Karel Škreta.

Kdo cestuje po Čechách a po Moravě a všímá si staveb chrámových i jich ozdob, může seznati hojnost pěkných obrazův, o nichž se mu řekne, že je maloval slavný malíř český XVII. věku Karel Škreta.

Karel Škreta narodil se r. 1610. v Praze. Otec jeho Konrad Škreta, syn Jana Škrety, zámožného mlynáře a váženého měšťana Pražského, ježž císař Maximilian II. r. 1570. nadal šlechtickým přídomkem „Šotnovský ze Závortic“, byl listovním královské české komory a vlastníkem mlýna a několika domův a vinic v Praze.

V útlém věku tří let Karel Škreta osiřel, neboť otec jeho zemřel r. 1613., v poslední vůli tklivými slovy poručiv vychování svých dítek, tří dcer a čtyř synů, z nichž Karel byl nejmladší, manželce své Kateřině a bratrům svým Pavlovi a Danielovi. Matka nepochybně horlivě ujala se vychování dítek, a Karel, mimo obvyklé tehdejší vědomosti, ježto záhy dával na jevo nemalé zalíbení a nevšední způsobilost v kreslení, vycvičen také v počátcích tohoto umění.

Školní své vzdělání dokončil nejspíše teprve ve Freiberce v Sasku, kamž vystěhovala se matka jeho po bitvě Bělohorské. O životě a prodlení Škretově ve Freiberce není nijakých zpráv. Že zatím nadání jeho umělecké dospělo k jistému rozvoji a v nitru jeho mocně ozvala se touha po dalším uměleckém vzdělání, poznati nejlépe z toho, že již v jinošských svých letech podnikl cestu do Italie, staré to vlasti umění evropského.

V Italii Škreta prodlel hlavně v Benátkách, kde zvláště poutala ho díla, jež zůstavili Veronese a Tintoretto, proslulí malíři školy Benátské XVI. věku, pak v Bologni, kde nejspíše byl žákem souvěkého mistra Guidona Reni, ve Florencii a posléze v Římě, kamž zavítal r. 1634. Tam především studoval nesmrtelná díla Rafaelova, z nichž jednotlivosti připomíná ne jeden z pozdějších obrazů jeho.

Po celý čas svého přebývání ve Vlaších Škreta obíral se také tamní krásnou literaturou, čítal nejlepší její spisovatele a kupoval knihy latinské, vlašské i francouzské, zvláště k historii a umění se vztahující; také dělal i kupoval otisky a odlitky voskové i sádrové děl sochařských klassických i novějších, a zjednav takto hojnou a vybranou sbírku knih, výkresů, rytin, figur a otiskův, odvezl ji s sebou do vlasti.

Brzo po r. 1634. Škreta opustil Itálii a pobyt nějaký čas v Sasku, od r. 1638. trvale usadil se v Praze v době pro umění své velice příznivé, ježto tehdy mnohé kostely a kaple nově byly stavěny nebo se přestavovaly. R. 1644. přijat byl do bratrstva malířů Staroměstských a Malostranských; mistrovským kusem, kterým k tomu konci bylo se mu vykázati, jest prý veliký a krásný obraz Nanebevzetí Panny Marie v chrámě Týnském v Praze. V témže spolku r. 1653. zvolen byl vrchním starším, kteroužto hodnost, po osm let byv hlavou a duší spolku, složil roku 1661., zůstávaje však napořád s vynikajícími členy jednoty ve svazcích přátelských.

Když r. 1648. nepřátelský lid švédský pod Königs-markem se zmocnil Hradu a Malého Města Pražského a po té i Starého a Nového Města dobývati se jal, byl Škreta v radě umělců, kteří tehdá s kněžstvem, šlechtou a studující mládeží k ostatnímu ozbrojenému měšťanstvu se přidali a měst Pražských proti útokům nepřátelským statečně bránili. Později zdělal na památku toho příběhu dva výkresy, které též na veřejnost vydány byly.

Nacházeje všude zaslouženého uznání, náš umělec strávil takto druhou polovici svého života ve vlasti u veliké vážnosti a úctě, jakož i ve zdárné činnosti, a provedl veliké množství zdařilých maleb historických, církevních i světských, jakož i podobizen a výkresů ku všelikým dílům literárním. Tím nabyl nejen slavného jména doma i vně, ale i značného jmění.

Největší počet obrazů Škretových chová se v kostelích Pražských, zejména Týnském, u sv. Štěpána,

u sv. Haštala, u sv. Jindřicha, u sv. Petra na Poříčí, v kostele Jezuitském, Emauzském, u sv. Josefa u Kapucínů, u sv. Mikuláše na Malé Straně, u sv. Tomáše a u sv. Víta; kromě Prahy pak ve mnohých kostelích, jakož i v rozličných sídlech české šlechty.

Karel Škreta zemřel v posledních dnech měsíce července r. 1674. a slavně pochován jest dne 1. srpna téhož roku v kostele sv. Havla na Starém Městě Pražském ve sklípku před oltářem Panny Marie.

Dle Ant. Rybičky a Gust. Pazourka.

83. Václav Levý.

Znalci řezbářského umění pokládají Václava Levého za jednoho z prvních sochařů našeho věku; bohužel že umělecká činnost jeho příliš časnou smrtí byla přetržena.

Václav Levý narodil se v Nebřezinách v Plzeňsku r. 1826. jakožto syn prostého obuvníka. Již v útlém mládí zabýval se velmi pilně kreslením a řezbou ve dřevě. Nemaje chuti k řemeslu otcovu, odebral se do Augustiánského kláštera ve Lnářích u Blatné ku svému strýci, jenž tam byl fraterem. Mladý Levý byl tam přijat a ustanoven za kuchaře. Asi r. 1844. poslali jej do Liběchova nedaleko Mělníka, kdež v zámecké kuchyni pana Antonína Veitha, majetníka panství Liběchovského, v kuchařství se měl vyvíjeti. Jednou tamní farář Filip Čermák přistihl Levého, an dořezává nožíčkem dýmku, na níž byl již vyobrazil myslivce se psem a zastřeleným jelenem. Farář ukázal hned dýmku panu Veithovi, jenž byl štědrým příznivcem všeho umění.

Tehdáž byl u Veitha malíř Josef Navrátil z Prahy, řídě vnitřní vyzdobování zámku Liběchovského. Tento umělec uznal dýmku za práci výtečnou a za patrný důkaz vzácného nadání uměleckého. Veith uvolil se ihned schopného mladíka podporovati, ač chtěl-li by se věnovati umění řezbářskému. Levý radostně svolil, a Navrátil jal se ho cvičiti v pravidelném kreslení, dáváje mu při tom vyřezávati modely k štukatuře. Levý dělal vše tak důmyslně a obratně, že s ním byl Navrátil velmi spokojen; ano on zhotovil vedlé svého

pravidelného zaměstnání pěknou sochu, představující proslulého malíře českého Karla Škretu.

Brzo na to dal Veith Levého do Prahy na učení k sochaři Linnovi, jenž také brzo se přesvědčil o neobyčejných schopnostech svého učně. Když zajisté farář Čermák po čtyřech nedělích Linna v Praze navštívil a jeho se tázal, jak asi Levý v umění prospívá, odpověděl Linn: „On má nadání tak výtečné, že mu nemohu nic nového ukázati. A k tomu jeho výborné srdce a jeho vřelá láska k vlasti!“

Levý, doučiv se u Linna, pobyl některý čas v Libčehově, kdež přátelé Veithovi pečovali také o všeobecné vzdělání jeho. Pilně čítal dobré české knihy; ale nejzamílovanějším čtením mu byl Rukopis Královodvorský. Živě si představoval v jímavé mysli své i ty statečné hrdiny i ty něžné povahy, které tam tak pěkně jsou vylíčeny.

Roku 1845. poslal Veith Levého do Mnichova k slavnému sochaři Schwanthalerovi, kde asi tři léta ve svém umění se vzdělával. Když pak r. 1848. vrátil se z Mnichova, psal o něm Schwanthaler Veithovi, že Levý jest jeho nejlepší žák, ve svém tvoření zcela původní. Za krátko se rozšířila pověst o neobyčejné umělosti jeho po vlasti.

Konečně r. 1854. odebral se na jisté nadání do Říma, aby se tam na bohatých vzorech starověkého i novověkého umění ještě důkladněji vzdělal. Jestliť Řím pro veliké množství výtečných uměleckých památek opravdovou vysokou školou umělcům.

Levý pobyl v Římě přes 10 let, zřídív si tam dílnu sochařskou, kterou milovníci sochařského umění často navštěvovali. I Čechové, kteří na svých cestách po Itálii do Říma zavítali, navštěvovali svého proslulého krajana umělce.

Roku 1867. opustil Levý Řím a usadil se v Praze, a tu provedl mnohé práce sochařské. Než dlouho netěšil se z dobrého zdraví, již dne 30. dubna r. 1870. skončil k velikému zármutku přátel a příznivců svých.

Z uměleckých prací Levého budtež tu aspoň některé uvedeny. Hned z prvních let, když u Linna v Praze se učil, pochází velmi zdařilá soška Jana Žižky, kterou farář Čermák jako zvláštní památku po Levém choval. Než Levý do Říma

se vydal, zhotovil sochu Lumíra, krásné sochy Adama a Evy i jiné; dále dělal ozdobné štukatury v zámku Ploškovickém u Litoměřic a v kapli Zákupské pro nebožtíka císaře Ferdinanda I. V Římě tesal velebnou sochu Krista Pána pro Karlovy Vary, Madonnu pro knížete Taxisa, Cyrilla a Metoděje pro chrám sv. Klimenta v Římě, sv. Rafaela pro ústav slepců v Praze, sv. Alžbětu a sv. Františka pro Belvedére ve Vídni na zakázku Jejiho Velič. cis. Alžběty a mnohé jiné větší i drobnější práce. Posléze zhotovil náhrobek obchodníka Feyereisela v Žebráce.

Karel Tieftrunk.

84. O podstatě průmyslu uměleckého.

Je-li účelem umění, aby plody jeho dosti činily smyslu krásy, a je-li úkolem průmyslu, aby výrobky svými opatřoval potřeby praktické, žádá se, aby průmysl umělecký sloužil oběma těmto účelům zároveň. Co vytvoří průmysl umělecký, má býti účelno, ale rovněž má také dosti činiti zákonům krásy; průmysl umělecký, dodáváje věci užitečné přiměřeného tvaru a ozdobení, věc tuto zušlechťuje.

Tím omezeny jsou ve hrubých rysech obory umění i průmyslu uměleckého, zároveň pak stanoven základní zákon tohoto průmyslu. Nieméně mezi jich obory nikterak není hranic tak nepřestupných, že by jeden naprosto nemohl zabíhati v druhý. Malba na podstavci a na stěně, jsouc sama sobě účelem, jest dílem uměleckým; podřizuje-li se však nástěnná malba okrase pokoje, stává-li se částí této okrasy, pak zasahuje v obor průmyslného umění ozdobného. Stavitelství, jakkoli s malířstvím a sochařstvím nepopíratelně náleží ke trojici umění výtvarných, převahou slouží též účelům praktickým; v něm brzy užitek jest ve službě krásy, brzy krása ve službě užitku. Na druhé straně zase plátno, jež utkal tkadlec, džbán, jež ukrouhal hrnčíř, židle, již zrobil truhlář, všecko tré pro každodenní potřebu a jen se zřetelem k této potřebě, náleží v obor obyčejného průmyslu; ale vetká-li tkadlec do plátna vzorek aneb opatří-li je vkusnou barevnou obrubou, dá-li hrnčíř džbánu úhledný a ovšem také účelu jeho přiměřený tvar, aneb opatří-li jej malbou, zrobí-li posléze truhlář k židli pěkné

nohy neb opěradlo, ozdobí-li je dílem vyřezávaným neb vykládaným, pak tyto výrobky jejich právem přísluší průmyslu uměleckému.

Z příkladů těchto patrně, že nelze v této příčině vytknouti pravidel všeobecně platných, jimiž bylo by řídit se ve všech případech. Nerozhoduje u věci té, že vůbec užito ozdoby; teprve jakost ozdoby i samé o sobě i v poměru jejím ku předmětu ozdobenému jest rozhodující.

Prvním však pravidlem průmyslu uměleckého, jež vyplývá z úvah předcházejících, jest, aby okrasa výrobku nerušila jeho užívání, aniž vadila jemu, i aby základní myšlenka okrasy nepřičila se účelu předmětu. Pohár s okrajem zoubkovaným zle vadí pití aneb je zcela činí nemožným; židle, jejíž opěradlo jest ozdobeno vypouklou prací vyřezávanou, mine se s účelem; zde i onde okrasa ublížila potřebě výrobku.

Okrasa přičí se účelu předmětu, je-li na př. ozdobná nádoba okrášlena válečnými odznaky, je-li šátek kapesní potištěn obrazy, nebo jsou-li do koberců vetkány krajiny nebo výjevy lovecké se lvy, jeleny, psy, koni a pod. Pochybením podobným, ač méně křiklavým, jest též, ozdobí-li se umělecky netoliko okraj, ale i plocha talíře anebo vnitřek koflíku na kávu; vždyť obé k tomu jest, aby pokrylo se pokrmy nebo nápoji, a mimo to vzpouzí se zdravý cit, užiti zobrazení čehokoli za podklad třeba pro maso, po němž jezdití má nůž a vidlička.

Neméně důležitá jest pro okrasu předmětu látka, z níž jest zroben. Častou okrasou na př. je stužka; ale splývající stužka z kamene nebo porculánu jest sama v sobě odporem. Podobně pochybena jest móda, pomalovati sklo tak, aby mohlo býti pokládáno za porculán, anebo zase porculán tak, aby byl pokládán za dřevo; neboť sklo má se jeviti skleni i porculán porculánem. Pozbývajíce průhlednosti a schopnosti lámati paprsky světelné, pozbývá sklo právě těch vlastností, jež činí je cenným, a zcela daremným klamem jest, chtíti v někom vzbuditi představu, že křehké sklo jest hutnější hmotou.

Vyobrazení umísťovati jest tak, aby je obsáhl jediný pohled, a aby nebyla roztržena nebo lomena. Proto neměly

by okrouhlé neb dokonce hranaté nádoby, jako vásy, sklenice, stojany lamp zdobiti se malbami nebo plastickými zpodobami, jež běží souvisle kolem. V takovýchto případech viděti vždy jen jednu část obrazu, a zvláště křiklavým jeví se toto zlo při sklenicích, do nichž hluboko vyryty jsou na př. výjevy lovecké; tu stává se, že štvaneého jelena v půli přetíná hrana, a prohlubiny, jimiž zpodobují se zvířata, stromy a t. d., velice znešvařují tvar sklenice.

Ornamentika bere své látky čili motivy z veškerého světa živého i neživého. Nejbohatší a zároveň nejrůznější motivy k ornamentu poskytují umělcům i řemeslníkům přede vším rostliny: různé tvary větví, ratolestí, úponků, listů, květův i plodův; s nimi spojují nebo mezi ornament rostlinný vplétají i celé postavy lidské a zvířecí neb i jen části těla živočišného; z říše nerostův užívají krystalův; konečně i z jednotlivých výrobků průmyslových a měřických tvarův pásů, stužek, pletenců, jehlanců, kruhů a t. d.

Při tom nesmí snažiti se o způsobení klamu, jako by skutečně s obruby poháru visely plody, jako by ležely na talíři květiny, anebo jako by lezl po oděvu hmyz. Kdo bere z přírody motiv, aby jím okrášlil jakýkoli předmět, smí ho užiti jen v jeho ryzosti a pravidelnosti, to jest, smí užiti toliko základních tvarův a podstatných znaků nejen listův a květův ale i postav, veškery nahodilosti neb odchylky musí však vypustiti, slovem musí, jak v umění říkají, stylisovati. Pro různý pak způsob práce a různý materiál musí tvary ty zase jinak upravovati; jinak tvoří se ornament pro vyřezávání ve dřevě, jinak pro tepání v kovu, jinak pro tkaniva a pod.

Výrobek uměleckého průmyslu má styl čili sloh, čini-li dosti požadavkům svrchu vysloveným, je-li totiž účelný, je-li forma, barva i okrasa jeho hezká, a není-li toto tré v odporu ani s účelem ani s látkou výrobku, ani v zájemném odporu s sebou.

Tomuto poslednímu požadavku takto jest rozuměti: I ve stavitelství i v ostatních uměních ornamentálních umělecké tvoření v rozličných dobách anebo ve stejných dobách u různých národův zvláštního došlo výrazu. Tento zvláštní výraz

nazývá se slohem té které doby. Požadavek svrchu vyslovený zabraňuje tedy, aby neřadily se vedlé sebe anebo neshodněly spolu na téže věci tvary různých slohů, ježto takováto směsice na vytříbený vkus působí podobně, jako vplétání několika jazyků do rozmluvy.

Od tohoto libovolného směřování neshodných spolu forem stylových jest však rozeznávati nenáhlé přetvořování slohu přijímáním živelů nových neb cizích. Takovéto přetvořování a rozvíjení dělo se v dobách tvořivých vždycky, a děje se co chvíli stykem národů mezi sebou, studováním děl minulosti a pozorováním přírody.

Dle B. Buchera.

85. P o k l a d.

I.

Na pahorku mezi buky
kostelíček s věží nízkou;
s věže pak slyšeti zvuky
hájem a sousední viskou.
Není zvuk to zvonku jemný,
traticí se v blízké stráně;
dřevo je to rachot temný,
zvoucí lid do chrámu Páně.

A tu z visky k Boží slávě
zhůru běží zástup hojný:
veský lid to bohabojný,
a dnes velký pátek právě.

V chrámě truchlo: holé stěny,
oltář černá rouška kryje,
na roušce kříž upevněný,
v kůru zpívají pašije.

A hle! co se bělá v lese,
v černém lese za potokem?
Nějaká to veská žena,
ana v náručí cos nese.
I jde rychlým žena krokem,
svátečně jsouc oblečena,
tam tou strání za potokem —
pacholátko malé nese.
Běží žena, dolů běží,
pospíchá do chrámu Páně:

tuť na blízku lesní stráně
kostel na pahorku leží.

Tu, kde z divokého klestu,
od kostela tři sta kroků
veliký čněl kámen v cestu,
co se nyní jeví oku?
Jeví se tu ženě, jeví
vchodem vršek otevřený —
vysvětliti sobě neví —
kámen v cestu postavený.

Stojí zde též celá skála,
jak by od věků zde stála.
Jeví se tu, jeví ženě
chodba pod zemí co síně
výchlenutá ve křemeně;
a tam, klenba kde se tratí,
ve tmavém pahorku klíně
jakýs plamen znamenatí.
I hoří to jasnoběle,
jako v noci svit měsíčka;
i zaplává rudoskvěle,
jak by západ to sluníčka.

I vidouc to žena žasne,
a ke vchodu až pokročí,
a zastíníc dlaní oči,
hledí v ono místo jasně.

Dále jíti však se bojí
hledíc tam — a venku stojí.

A co váhá, a co stojí,
v klenbu patříc neustále,
mizí bázeň za pohledem,
zvědavost ji pudí předem,
a žena se běře dále.

A čím dál přichází žena,
stále divná roste záře.
Již již končí se sklepení:
avšak žena omráčena
rukou zakrývá si tváře,
přímo patřit možné není.
Vidí, vidí — co zde vidí,
kdy to viděl který z lidí?
Tolik krásy, tolik blesku
mní uzříti jen v nebesku!

Dvře tu jsou otevřeny
do nejskvělejšího sálu;
zlatem jen se svítí stěny,
strop rubíny vyložený,
pod ním sloupy ze křišťálu.
S obojí pak strany dveří
na podlaze mramorové —
kdo neviděl, neuvěří —
hoří, hoří dva ohňové:
nade stříbrem po levici
lunou oheň zřáru pláno,
nade zlatem po pravici
sluncem pláti neustane.

Na prahu tu žena stojí,
celá stojí oslepena;
oči pozdvihnout se bojí,
nemůž' zříti do plamena.

Když se trochu zpamatuje,
takto v duši své rokuje:
„Milý Bože! co já zkusím
na tom světě nouze, hladu!
Bídě žít trávit musím,
a zde tolik těch pokladů!
Tolik stříbra, tolik zlata
v podzemní tu leží skrejšiči!

Jenom hrstku z té hromady —
a já byla bych bohata,
a byla bych nejšťastnější,
já i moje dítě tady!“

A co myslí, a co stojí,
ohroženější se stane;
svatým křížem se ozbrojí
a jde, kde to běle pláno.
Jde a stříbra kousek zdvihne,
avšak zase tam položí:
zdvihne zas a je proklíží,
jeho blesk a jeho tíž. —
A zdali je zas položí?
Ne, již v klíně jí se mihne.
A zdařením tím smělejší,
praví: „Jistě prst to Boží,
poklad ukázal mi v skrejšiči,
chce, bych byla oblažena.
I zhřešiti bych musela,
bych jím pohrdnouti měla!“

Takto k sobě mluvíc žena,
chlapce na zem s ruky složí,
klekne a klín rozprostírá,
chutě s hromady nabírá.
Klín již plný; sotva vstává,
ještě v šátek sobě dává.

A hle, stříbro matka nese;
dítě se tu na ní třese:
„Mama!“ volá, „mama, mama!“
Chytajíc ji ručinkama.
„Mlé, synáčku! mlč, mlč, hochu!
Počkej tuto jenom trochu,
Imeč tu bude zase mama.“

A již běží, síni běží,
již i síně za ní leží;
přes potok, po stráni k lesu
spěchá žena ve svém plesu.
A než malá ušla chvíle,
prázdná zpátky zas pospěchá;
a ve potu sotva dýchá,
stane zase již u cíle.

A jak opět v jizbu spěje:
„Haha, mama! haha, mama!“

radostně se dítě směje,
potleskující ručinkama.

Ale matka nedbá na to,
běžíc ve stranu protější;
kovu lesk jest jí milejší,
z kovů nejmilejší zlato.
Klekne a klín rozprostírá,
chutě s hromady nabírá.

A když zlato matka nese,
dítě se tu na ni třese,
třese a žalostně pláče:

„Mama, mama! ach, ach, mama!“
chytajíc ji ručinkama.

Tu do klína matka sáhne,
plnou zlata hrst vytáhne,
vloží dítěti do klínku:

„Mlč, synáčku! mlč, mlč, hochu!
Cin, cin! poslyš, jak to cinká!

Počkej jenom ještě trochu,
hned se vrátí zas maminka.“

A již běží, síní běží,
na dítě se neohlíží;
a již síně za ní leží,
již se ku potoku blíží;
přes potok, po stráni v plesu
drahý poklad nese k lesu,
a již stojí s ním před chýží.

„Hoj, ty chýže, sprostá chýže,
brzo měj se dobře tady!

Což mě k tobě nyní víže?

Nenalézám v tobě vnady.

Půjdu pryč z těch tmavých lesů,
z té otcovské jizby chudě;

jinde štěstí své ponesu,

jinde moje bydlo bude!

Půjdu, půjdu z toho kraje,

radostná mi odtud cesta;

půjdu, když mi štěstí zraje,

do velkého půjdu města.

Nejsemť již ta chudá vdova,
bědující v noci, ve dne.

Ejhle, v klínu —“ Na ta slova

s potěšením v klín pohledne. —

Ó, kéž byla nepohledla! —

Spatřil v šátku a v svém klínu
místo zlata samou hlínu.

Leknutím tu celá zbledla,

div na místě neomdlela.

Sama tomu sotva věří! —

Do zpukřelých vrazí dveří,

vrazí, kde trublice byla,

v kterou stříbro uložila. —

Jaká opět nová rána!

Místo stříbra jen — kameni.

Čáka všhecka rozšlapána.

Ó, přehrozné to mámení!

A když takto zarmoucené
s bolestí tu zrátu nese;
probodne to srdce ženě,
zkríkne s hrázou vyděšeně,
zkríkne, až se chýže třese:
„Ach, dítě! mé dítě drahé!“
„Dítě drahé — drahé — drahé!“
zahučí jen ohlas v lese.

A ve hrozném předtušení
běží žena — ach neběží,
letí, letem ptáka letí,
lesem, stráni ji viděti,
tam, kde klamně našla jmění,
k višku, na němž kostel leží.

Od kostela větřík věje,
což pak neslyšeti pěni? —
Krista Pána umučení
v kůru tam se již nepěje.

A když přišla ke sklepení,
haha! jaké pohledění!
Hle, tam z divokého klestu
tři sta kroků od kostela
veliký ční kámen v cestu.
A kde síně? — ta zmizela.
Zmizela i v cestě skála,
jak by nikdy zde nestála.

Ha! jak se tu žena leká,
jak se děsí, volá, hledá;
jak po tom pahorku táká,
těmi klesty, na smrt bledá!

Darmo všecko klopocení!
Vehodu již naléztí není!

A z novu se, žena děsí,
úzkost hrozná ji uchvátí:
„Ach, kdo mně mé dítě vrátí!
Ach, mé dítě, kde jsi, kde jsi?!“

II.

Mine den, i druhý mine,
dnové v týden se obrátí,
z týdnů měsíc se vyvine,
až i léto počne plátí.
Nešťastná však z chýže žena
vždycky smutná, vždycky bladá,
vždycky těžce zamýšlená;
od rána až do soumraku
nikdy jasno v jejím zraku,
v noci pak žel spátí, nedá.

Uplynulo léto celé,
jeseň, zima uplynula: —
nezmírněno v srdci žele,
slza v oku nezhylnula.

A slyš! s hůry mezi buky,
z kostelíčka s věží nízkou
rachotící slyšet zvuky
hájem a sousední vísou.
A hle! vzhůru k Boží slávě
běží z visky zástup hojný,
veský lid to bohobojný; —
a zas velký pátek právě.
Jemně jarní větřík věje,
v kostele se zase pje
Krista Pána umučení.

A tou strání ku potoku
žena od lesa se blíží.
Co ji zdržuje dnes v kroku?
Ach, památka dne a roku
hořem kroky její tíží!
A hle! co se joví oku?
Tu, kde z divokého klestu,
od kostela tři sta kroků,
veliký čněl kámen v cestu:
zas vehod vršku otevřený,
kámen v cestu postavený,

kámen i ta celá skála,
jak by tak od věků stála.

Opět dvěře otevřeny
do nejskvělejšího sálu;
zlatem jen se svítí stěny,
strop rubíny vyložený,
pod ním sloupy ze křišťálu.

A žena se s hrůzou blíží,
a ve strachu a v naději
tu po jizbě se ohlíží.
Snad ji vábí stříbro, zlato?
Ach, ona již nedbá na to!
„Haha, mama! haha, mama!“
lěhle dítě, dítě její,
po celý rok oplakané,
potleskuje ručkama!

Ale v ženě není dechu,
a hrůzou se celá třese.
a ve zoufanlivém spěchu
chopíc dítě do náručí,
dlouhou síň odtud nese.

A třesk, třesk! huhu! to hučí
jí v patách ve vrchu klíně;
praskot hrozný, víchř skučí,
jí v patách se bojí síně!

A hle, jaká zase změna!
Tlicho všecko, a tu z klestu
veliký čněl kámen v cestu.
Vše jak jindy spořádáno,
po vehodu památky není;
právěť nyní dozpíváno
Krista Pána umučení.

Žena tam tou strání k lesu
běží, aniž se ohlíží,
a ve strachu a ve plesu
stane v chudé lesní chýži.
Ó, jaké tu vzdává vroucí
Bohu svému žena díky!
Vizte slzy ty kanoucí!
Jak to dítě k sobě vine,
líbá čelo, ručky, rtíky,
a zas k nádrám je přitiská,
jak celá v rozkoši plyne!

A hle! co se v klínku blýská?
Co to znělo? — Ryzí zlato!
To zlato, jež v loni byla,
aby dítě si pohrálo,
jemu v klínek položila.
Avšak ženu vábí málo,
co ji tolik hoře stálo.
Úžeť drahé tiskne děcko;
totoť jest jí nade všecko. —

Dávno kostelíček zbořen,
neslyšeti zvonka zvuků;
a kde někdy stálo buků,
sotva jaký jesti kořen.

A když večer pohromadě
mládež za mrazu sedává,
rád stařeček povídává
o vdově a o pokladě.

Karel Jaromír Erben.

86. O peněžích kovových a papírových.

Kusy drahého kovu zvláště k tomu upravené, aby za peníze sloužily, nazýváme mince. Právo raziti mince od dávných dob se počítá k výhradným právům vladařským; kdyby si je každý mohl vyráběti sám, nebylo by v ně důvěry. Nesmíme si však nikterak mysliti, jako by se kousku drahého kovu teprve ražením dostalo nějaké vyšší ceny a platnosti, jakéž on o sobě nemá. Razíc mince, vláda nečiní nic jiného, než že k většímu pohodlí lidí peněz potřebujících kusy drahého kovu k tomu účelu upravuje a na nich určitými slovy neb znameními dosvědčuje, že jsou to kusy takové a takové váhy. Slova: zlatý, frank, marka neb dolar jsou pouze jména daná kusům drahého kovu určité váhy, které pro službu peněžní v podobě okrouhlých desk jsou upraveny. V mincích ovšem nebývá obsažen jedině drahý kov, nýbrž bývá v nich i něco kovu nedrahého, nyní obyčejně mědi, kterážto přísada proto se ke drahému kovu dává, aby mince tak snadno se neotírala; cenu mince však vyměřuje toliko drahý kov v ní obsažený. Náš zlatý stříbrný obsahuje 11₁₁₁ g ryzího stříbra s přísadou 1₂₃₄ g mědi, takže na devět částí drahého kovu připadá jedna částka mědi, poměr to, jaký se v mincích nynějších státův evropských nejhustěji naskytuje.

Váha mince — u zlatého stříbrného tedy 12₃₄₅ g — zove se její váhou hrubou, váha drahokovu v ní činí její váhu čistou.

Ve čtvrtzlatníku shledali bychom tedy čtvrtinu hrubé i čisté váhy zlatého. Zatím dvacetník a desetník jsou jiné povahy nežli zlatý a čtvrtzlatník; neboť tyto jsou mince plné,

dvacetník a desetník jsou mince drobné. Zvláštností mincí, kterým říkáme drobné, jest, že obsahují drahého kovu méně, nežli zač vskutku se vydávají a přijímají. Příčina toho jest následující. Náklad na ražení mince veliké není menší, než náklad, jehož vymáhá ražení mincí malých; z toho jde, že by ražení mincí na malé obnosy znějících s plným obsahem drahého kovu bylo příliš nákladné. I volí se raději cesta jiná. Rází se jich jen obmezené množství zákonem ustanovené, ne více nežli dle zkušenosti potřebí je pro menší platy a doplatky; ale nedá se do nich tolik drahého kovu, kolik by dle platnosti své měly obsahovati. Tak stát vydáváje drobné mince ve vyšší ceně, než obsahu jejich je přiměřeno, tolik získá, aby náklad na jich ražení uhradil.

Mince na obnosy nejnižší rází se pak docela jen z kovu nedrahého, na př. z niklu nebo mědi; i obsahují ho též méně, nežli přiměřeno jest jejich platnosti zákonné.

Jakých neocenitelných výhod poskytuje užívání peněz ražených, nejlépe pocítíme, představíme-li si na okamžik, jak by to vypadalo v celém hospodářském životě našem, kdyby jich nebylo. I dáme pak bez rozpaku za pravdu těm, kdož považují vynález peněz za tak důležitý, že jej co do důležitosti přímo k vynálezu písma přirovnávají.

Seznavše dosud povahu peněz kovových, poohlédneme se ještě po oněch listinách tak zhusta užívaných, kterým se obyčejně říká peníze papírové. Peníze papírové! Tedy snad dokonce peníze z papíru? Nač tedy drahý kov, když stačí papír? Než jméno nesmí nás másti. Přečtěme si jen, co psáno na příklad na „penězích papírových“ u nás obvyklých. Jsou jich dva druhy. Na jedněch — jsou to desítky, stovky, tisícovky — psáno jest, že za ně banka Rakousko-Uherská jistý počet zlatých stříbra, na nich udaný, každému doručiteli bez průtahu vyplátí. Říkáme jim bankovky. Na druhých o padesáti, pěti a o jednom zlatém stojí, že je příjmovou pokladny státní při všech platech místo určitého obnosu mincí na nich udaného. To jsou státovky.

I bankovka i státovka nahrazují nám tedy užívání peněz kovových, nicméně nemůžeme si jich ani mysliti bez současného užívání peněz kovových. Vždyť tvoří peníze kovové již

proto nezbytně podklad pro ně, že vůbec nemožno jest jinak si jich představití, nežli že znějí na určité obnosy mincí.

Ostatně se celou povahou svou bankovka od státovky podstatně liší. Bankovky vydávají se od zvláštních bank, zvaných banky cedulové. Banky jmenované půjčují je totiž jednotlivcům místo peněz hotových na kratší lhůty (nyní nejdéle čtvrtletní) buď na zástavu cenných papírů nebo za směnku bance v jistotu danou. Banka chová stále dostatečnou zásobu drahého kovu, aby své bankovky vydané v každý čas vypláceti mohla, a obecnstvo vědouce to, užívá jich s plnou důvěrou a po výplatě již proto se neshání, že je mu pohodlnější papír nežli kov. Se státovkami má se věc jinak. Státní pokladny platí jimi totiž místo peněz hotových všem, kdož mají od státu čeho požadovati, ať to služné a mzda, nebo cena za dodávky a pod., ale za to přijímají je od nich a vůbec od každého majetníka na místě peněz hotových, jsou-li naopak oni státu něčím povinni, na př. daněmi.

Albín Bráf.

87. J m ě n í:

Soubor veškerých statků, kterými jednotlivec vládne, jest jeho jmění nebo-li majetek. Statky jsou buď movité nebo nemovité; movité jsou ty, které dají se z místa na místo přenéstí, netratíce nic ve své hodnotě; nemovité jsou jen pozemky a vše, co s nimi jest nerozlučně spojeno, tedy domy, stromy a pod. Statky movité mohou býti: peníze, cenné papíry, pohledávky, zboží, nářadí, stroje, nástroje a pod.

Peníze. O druzích peněz dočetli jste se v článku „O penězích kovových a papírových“; tam jste slyšeli, co jest mince. Jednicí běžných mincí rakouských jest stříbrný zlatník. V Rakousku razí se nyní tyto mince: 1. *Zlaté:* Osmizlatníky (20franky) v hodnotě 8 zl. ve zlatě; čtyřzlatníky (10franky) v hodnotě 4 zl. ve zlatě, a dukáty, jež platí 4 zl. 80 kr. ve stříbře. 2. *Stříbrné:* Dvouzlatníky, 2 zl. ve stříbře nebo rak. čísle; zlatníky, 1 zl. ve stříbře nebo rak. čísle; čtvrtzlatníky, 25 kr. ve stříbře nebo rak. čísle; tolary levantinské, obchodní to mince pro země východní, mající hodnotu 2 zl. 10¹/₂ kr. ve stříbře.

Ku placení menších částek razí se mince drobné. V Rakousku jsou tyto drobné mince stříbrné: dvacetníky, desítky a pětníky, pak měděné: čtyřkrejčary, krejčary a půlkrejčary. — Drobné mince přijímají se při jednom placení do veřejných pokladen jen do pěti zlatých.

Cenné papíry rozdělujeme na listiny úvěrné a na listiny podílné. Úvěrnými listinami se zavazujeme, že majetniku listiny zaplatíme jistou sumu peněz anebo platití budeme jistý důchod. Podílné listiny činí vlastníka podílníkem anebo spolumajetníkem závodu nějakého. Mimo to rozdělují se cenné papíry na dlužní úpisy soukromé a dlužní úpisy veřejné; veřejnými jsou dlužní úpisy státem, společností neb oprávněným k tomu jednotlivcem vydané.

Úročení dlužních úpisů veřejných děje se buď obvyklým způsobem dle jisté procentové míry celoročně, polouletně neb čtvrtletně, obyčejně polouletně. K tomu cíli přidány jsou k nim na zvláštních arších kupóny, t. j. kvitance z úroků, zároveň s poukázkou na nový kuponový arch (talón). Úpisy na dluh nesplatitelný, které držitelé zabezpečují jistý stálý důchod, jmenují se důchodkové listy nebo renty. Jiným způsobem úroky, jež dlužník (stát, anebo kdo s povolením státním úpisy vydá) platí, nevyplácejí se držitelům úpisů, nýbrž rozdělují se na výhry. Veškeré vydané listiny pak za určitou řadu let se vylosují. Tahy konají se buď jednou neb několikrát do roka, a při každém tahu obdrží několik z vytažených úpisů výhry (premie). Takovéto úvěrné papíry jmenují se losy.

Akcie jsou podílné listy obchodních nebo průmyslových podniků, svědčící o stejné hodnotě a oprávnující zároveň i k podílu ze zisku (dividendě). Pravá hodnota jak dlužních úpisů veřejných tak i akcií řídí se hmotnými poměry podniku, a jelikož tyto bývají kolísavé, jest i cena jejich nestálá. Hodnota na papíře naznačená (stálá) jmenuje se hodnotou nominalní; cena, zač se v obchodě skutečně prodávají, slove cenou tržní neb i kursovní, která bývá uveřejněna v kursovních listech burs t. j. tržišť na cenné papíry.

Pohledávka jest nárok něčí (věřitelův) na plnění nějaké, kterému druhý (dlužník) má dostáti. Plnění toto jest pro

druhého dluhem. Pohledávka povstává úvěrem. *Úvěr* jest převádění a nabývání statků za slib budoucího plnění. Kdo statky svoje takto převádí na jiného, slove věřitelem, kdo statkův úvěrem nabývá, slove dlužníkem.

Podlé vzniku úvěrného jednání nazývá se úvěr:

a) *Nájem*. Přenechá-li kdo za jistý poplatek na určitou dobu jinému statek, z něhož tento zisku nabývati může, praví se, že statek pronajal, a poplatek ze statku zove se nájemné. Nájemce jest oprávněn požadovati, aby věc pronajatá byla k potřebě způsobilou i aby ve stavu tom byla udržována. Nevyplní-li pronajimatel této podmínky, může nájemce zrušiti smlouvu dříve, než prošla. To učiniti může i pronajimatel, užívá-li nájemce věci tak, že by tím škodu vzítí mohla, nebo neplatí-li po celou lhůtu nájemného. Nájemná smlouva přestává býti platnou po uplynutí smluvené doby. Byla-li v čas umluvena výpověď aneb určitá lhůta, ve které smí se výpověď dáti, platí smlouva, pokud nebyla dána výpověď.

b) *Půjčka*. Přenechá-li někdo statek svůj jinému tím způsobem, že stává se úplně jeho majetníkem avšak se závazkem, že po jisté době statek téhož druhu a téže jakosti vrátí, praví se, že statek půjčil. Poněvadž však dává se tím dlužníkovi právo, užívati zisku ze statku po dobu umluvenou, jest povinen dlužník dáti náhradu, která nazývá se úrok. Při půjčce peněz platí se úrok zase penězi a řídí se výškou míry úrokové a trváním smlouvy.

c) *Koupě na úvěr* jest výměna zboží za peníze nedokonaná; jen jedna osoba (věřitel) poskytne statek (zboží), druhá (dlužník) neplní hned, odloživši podání vyměněného statku (peněz) na dobu pozdější.

Podlé zabezpečení budoucího plnění sluje úvěr: a) osobní, když věřitel úvěr dáváje spoléhá na pouhý slib a na budoucí zámožnost dlužníkovu, na poctivost a pracovitost jeho; b) úvěr věcný, když mimo to zřídí se věřiteli k věcem dlužníkovi náležejícím právo věcné, které záleží v tom, že věřitel smí prodejem věci těch opatřiti si zaplacení pohledávky. Právo to slove právo zástavní a věc zástava. Je-li zástava věc movitá, mluví se o úvěru na zástavu ruční, je-li nemovitá, o úvěru hypotečním.

Zboží jsou veškeré statky movité, které se prodávají a kupují, pročež také peníze, mince, směnky a j. za zboží se pokládají. Obyčejně však berou se za zboží jen plodiny a výrobky průmyslové. Rozeznáváme hlavně: zboží koloniální, t. j. suroviny ze zemí zámořských, zejména z Indie a z Ameriky; k němu počítá se však i cukr řepový; plodiny, to jest surové nebo polozpracované výrobky hospodářské, zejména obilí, víno, lín, olej, chmel, semena, tabák, vlna a pod.; zboží materiální neboli drogy; to jsou hlavně lučebniny, ale i ony suroviny tuzemské i cizozemské, jichž potřebují lékárníci, barvíři, lakýrníci a jiní; zboží rukodílné nebo-li manufakty, t. j. výrobky zhotovené rukou i strojem, zejména zboží střížné, ale i výrobky z kostí, rohů, kůže, papíru a pod.; zboží krátké nebo-li norimberské, zvané i zboží galanterní, výrobky to uměleckého průmyslu, zhotovené z nejrůznějších látek k nejrůznějším potřebám, zvláště však ku přepychu; vyrábí se hlavně v Norimberku, v Paříži, v Londýně, ve Vídni; posléze umělecké výrobky, ku kterýmž i knihy se počítají. — Jiné předměty veledůležitého obchodu jsou dříví, uhlí, dobytek a jiné.

Guido Teissler.

88. Dolina sedlák.

Sedlák Dolina z Lešan byl v okolí nejzámožnější, v celém kraji nejznámější.

Nebylo trhu, aby na něm Dolina se byl lidem nevštlípil v pamět; v městech ho znali dobře, a když někam přišel, věděli, že se zase bude povídati něco o Dolinovi. Jměním svým vyrovnal se třeba hraběti; ale také se přičinil, aby se o něm mluvilo hned po hraběti. Zachvácen byl nepravou pýchou, nemaje do sebe nic ušlechtilého.

Mnohý rolník o sobě myslí: „Můj stav je tak důležitý a tak ctihodný jako kterýkoli jiný ve společnosti lidské; přičiním se, abych sobě i stavu svému zjednal uznání a vážnosti; přičiním se o to jedním rozumným, počestným, šlechtným.“ Takovou pýchu bychom přáli každému rolníku, ano i každému člověku kteréhokoli

stavu vůbec. Ale sedlák Dolina tak nesmýšlel. Však slyšme, co se o něm povídalo.

Sezval si na posvícení dráteníky z celého kraje a častoval je. Ale když je vyčastoval až do opilosti, tropil si z nich posměch. To nebyla věc pěkná, ale povídala se o něm.

Jindy jel do města o trhu, dal v prvním hostinci prostrůti stůl pro padesát osob a pozval k hostině známé sousedy. Když byla tabule ustrojena, jídla nanesena, a hosté se dostavili: Dolina rozhoupal stůl a tím všecko, talíře i s jídly a sklenice s nápoji převrhl na zem, a z toho měl radost. Potom sehnal žebráky a všeliké děti, aby si to po zemi sebrali. Když při tom o sousto se rvali, měl z toho náramnou radost. To byla věc ohavná, ale o něm se to povídalo.

Jindy přišel do hlavního města a potkal hudební kapelu.

„Můžete-li mi zahrát?“ ptal se.

„Můžeme,“ řekl kapelník, „za sto zlatých.“ To řekl žertem, neboť myslil: „Který blázen by dal sto zlatých?“

A tím bláznem byl Dolina; vytáhl stovku, dal ji kapelníkovi, a kapela hrála. Když dohrála, vytáhl Dolina druhou stovku, aby zahráli ještě. Nu a tak kapela hrála Dolinovi v Praze na Staroměstském náměstí za dvě stovky dvě písničky. O tom se vypravuje podnes.

Nejošklivější bylo však to, jak Dolina v pýše své choval se k lidem chudým anebo těm, kteří jakýmkoli způsobem jemu byli podřízeni.

Jakmile potkal chalupníka nebo sedláka, který se mu jméním nevyrovnal, už mu něco vyvedl. Podruhovi pak udělal vždy něco ještě hrubšího nežli chalupníkovi. Jednomu podrazil nohu, druhého shodil do příkopu. Nesl-li podruh v pytli obilí neb mouku, rozřízl mu jej a potom se radoval z jeho nářku. Říkal arci: „Přijď si ke mně a naměř si žita, co chceš.“ To bylo jako za to, že mu ubohý podruh dovolil udělati ze

sebe terč. Ale když si přišel ubožák pro žito, byl Dolina ještě více Dolinou. Naměřil mu žita, že ho nemohl unést, a unesl-li, tedy se polámal aneb jinak si ublížil. Někdy až i lékaře potřeboval takový nuzák, a Dolina ho platil. Ocítla-li se rodina toho, jemuž ublížil, u veliké bídě, i výživu jim dával; ale to vše jen za to, že dal mu ze sebe udělati terč. Nebýti toho, přestal býti dobrodílcem.

To mohl si někde jinde při práci podruh polámati všecky hnáty a rodina jeho nemíti sousta chleba: ta mohla k Dolinovi přilézti na kolenou a o to sousto prosit, nic nedostala. „Kde si to udělal, tam ať mu dají,“ říkal Dolina, a tím slovem už bylo srdce jeho zamčeno na několik zámků.

Má-li kdo jmění nebo sílu, ať již tělesnou nebo duševní, uvažuj, bylo-li by moudré a dobré, státi se následovníkem Dolinovým. Čím mohl Dolina prospěti své obci a neprospěl! Kolik dobrého mohl vykonati ve prospěch svého národu a nevykonal! A co z toho všeho měl sám? Zjednal-li si úctu, po které bažil? Nikoli; spoluobčané jeho jím pohrdali, chudý lid ho nenáviděl, a páni jeho slabostem se posmívali.

Vítězslav Hálek.

89. Domáci lékař.

Aj, vy páni! co děláte,
že do roka silu peněz
marně za léky dáváte?
Já jináč vám poradím,
lékaře vystrnadím;
a že mi za pravdu dáte,
o to se vsadím.

Já jsem také postonával
a při každém zakašlání
lékaře na radu brával.

Tu mne hlava bolela,
tu zas noha brněla;
nemoc, ač jsem polehával,
z těla nechtěla.

Ale teď jsem — věz to, světe! —
zdráv a čerstev jako ryba;
mladost mi na tváři kvete.
Lékaře teď v domě mám,
jenž mě léčí sám a sám.
Já mu za to — poslechněte! —
krejcaru nedám.

Z pouhé ovšem náklonnosti
vždy jej u tabule mívám;
když však vzácní přijdou hosti,
tuť on trochu se zdráhá,
ač do mísy nesáhá,
přece jídla slušně dosti
strávit pomáhá.

Arciže je patron chladný,
a než jsem se s ním seznámil,
věru nebyl tuze vlnadný.
Zvláště nahoru — již ho znám —
nikdy nechce chodit sám.
Však tu vím prostředek snadný,
přinéstí jej dám.

Jeho lahodě a vlnadě
zvláště v létě se podávám;
scházímeť se na zahradě,
a co dobří přátelé
libáme se vesele,
až i k jeho moudré radě
jdu do koupele.

Co jsem za pivo a víno
jindy do roka vyházal,
teď to všecko ušetřeno.
On co vládne v domě mém,
nepořádku není v něm;
já pak — s chloubou buď praveno —
zdráv jako řípa jsem.

On chladí, on též zahřívá;
jeho rady kdo užívá,
vždycky jasné myslí bývá.
Nuže! kde je sklenička?
Zdráv buď doktor Vodička!
Jemu ke cti ať se zpívá
tato písnička!

90. Jak mluvit.

Dal Bůh lidem jazyk, aby nástrojem byl společnosti a tovaryšstva, k němuž příroda člověka s člověkem spřizňuje. Jazyk velikých i dobrých i zlých věcí příčinou bývá, jakž ho kdo užívá. Svätý Jakub apoštol pěkně jej připodobnil k veslu lodí. V uzdu jej pojítí sluší a zkrocovati, aby ani jiným neškodil ani samému sobě.

Žádného nehaněj, žádnému nezlořeč, žádnému neubližuj netoliko na věcech jeho, ale ani na pověsti a dobré cti jeho.

Haněním za hanění se odpláceti, jest bláto blátem čistiti. Nebuď tak měkký, aby se dal slovíčkem prohnati. Nestarej se o to, jak by měl jiné trestati: o to pečuj, aby jiní na tobě neměli co pohaněti.

Nepokládej žádnou věc za tak velikou, aby se pro ni od spravedlnosti a pravdy chtěl uchýliti; nedej se k tomu přivesti ani zbožím, ani jakým přátelstvím, ani prosbou, ani pohrůžkou, ani strachem smrti a jistého nebezpečenství. Tak sobě i vážnost u lidí získáš i víru, že tobě věřiti budou; jinak se dáš v potupu a v lehkost, a za nehodného souzen budeš.

Řeči uživej střídme, městské, přívětivé, vlídné, ne tvrdé, ne sedlské neb neumělé; ale ani příliš vymyšlené aneb zlíčené, aby, maje mluvití patrně a srozumitelně, k řeči své tlumočnicka potřebovati nemusil.

Pýchy a chlouby neb honosné a pohrdlivé chvály neradi snášejí lidé i při mužích nejznamenitějších a všeliké poctivosti hodných. Umíš-li co, nehonos se v tom slovy; ale skutkem toho dokaž, že umíš. Aníž líbí-li se tobě, což mluvíš, hned za to měj, že se líbí i poslouchajícím.

Což chceš, aby v mlčení bylo, o tom sám nejprve mlč; pakli chceš někomu něco vyjevití, viz plně, komu. Máš-li sám sobě něco tajného svěřeno, pilněji a věrněji toho ostříhej, nežli peněz k schování svěřených. Nebude nic bezpečného v životě lidském, zahyne-li tajných věcí víra.

91. Moudře žiti, umění nejtěžší.

*Velekrásné umění jest,
v mrtvý kámen ducha vlíti,
aneb kouzlem pestrých barev
krásnou duši zobraziti.*

*Velekrásné umění jest,
stobarevné ducha kvítí,
slíčné květy obraznosti
v rozmanité věnce svítí.*

*Velekrásné umění jest,
vtěliti, co srdce cítí,
a nebeské moře zvuků
jemným deštěm v duši liti.*

*Velekrásné umění jest,
svatyně a chrámy zdíti,
a tak z prachu rukou tvorčí
sídla Božství utvořiti.*

*Umění však nejkrásnější,
jež ne každý umí ctíti,
nejtěžší a nejvzácnější
umění jest — moudře žiti!*

Boleslav Jablonský.

92. Labuti píseň.

Jaro ve své celé kráse —
zraku, jen se rozhlédni!
Jaro vůkol usmívá se,
mé to jaro poslední!

Slunko lije s nebe milo
září krajem blaživou,
aby brzo vysušilo
poslední již cestu mou.

A paprsky jeho samy
probuzenou kypí zem,
aby měkké ustlala mi
lůžko v chladném lůně svém.

Zpěvných ptácat sbor veselý
přátelí se s domovem,
aby sladce pozapěli
nad mým časným nad rovem.

Vánek k letu spíná jemně,
listím šustě, křídel svých,
aby na rov nosil ke mně
upomínky přátel mých.

A hlavičky zvedá kvítí
k novému zas životu,
aby mohlo ozdobiti
stánku mého samotu.

Jaro vůkol usmívá se —
zraku, jen se rozhlédni!
Tam tě užřím v nové kráse,
nejši jaro poslední!

Jindřich Niedrla.

93. Josef Jungmann.

Josef Jungmann narodil se dne 16. července roku 1773. ve vsi Hudlicích, asi tři hodiny od Berouna vzdálené. Otec Tomáš byl pilný rolník a milovník včelařství. Prvního vzdě-

lání Jungmann nabyt v místní škole Hudlické; potom dán k Piaristům na normální školu do Berouna.

Záhy dávaje na jevo vzácné schopnosti, byl r. 1788. dán do Prahy na gymnasium Novoměstské; potom studoval na universitě Pražské filosofii a práva. Když pak tato studia dokonal, oddal se povolání učitelskému, jež si brzo velmi zamiloval. R. 1800. dostal se za suppleta na gymnasium Litoměřické, kde potom učiněn jest i skutečným professorem.

Mladický věk Jungmannův připadá do času, pro náš národní život velmi důležitého. Jazyk český, po třicetileté válce velice pokleslý, začal se z nova probouzeti; několik šlechtických vzdělanců jalo se literaturu českou, dlouho zanedbanou, opět vzdělávati. Vlastenecké toto snažení ujalo se záhy též v jemné mysli Jungmannově.

S vřelou láskou přilnul k jazyku mateřskému; řeč a literatura česká staly se odtud hlavním předmětem studií jeho. Vedlé Jaroslava Puchmajera, Hněvkovského, Jana i Vojtěcha Nejedlého a jiných mužův obral si i on od jinošských let za hlavní úkol života svého křísiti a ušlechťovati mluvu národní. Avšak nešlo mu jediné o to, aby vzdělával literaturu pouze prostonárodní, nýbrž snažil se, aby jazyk český povznesl k účelům vyšším, ku potřebám vědeckým. Při tom bedlivě si všímal správného slohu českého, jak se vyvinul za lepších časů století 15. a 16tého. Aby dokázal ohebnost a dokonalost češtiny, přeložil některé výtečné spisy z literatur cizích, z anglické, francouzské a německé. Překlady ty vzbudily nemalé podivení a potěšení vlasteneckých spisovatelův; Jungmann jimi přesvědčil vrstevníky své, že jazyk český tutéž hojnost a rozmanitost myšlének vyjádřiti a rovněž takové uhlazenosti slohové dosíci může jako nejvzdělanější jazykové evropští.

Roku 1815. povolán byl Jungmann do Prahy za profesora na Staroměstské gymnasium a r. 1835. jmenován prefektem či ředitelem ústavu řečeného. Za doby té stal se skutečným středem všech vlasteneckých snah, směřujících ke zvelebení české řeči a literatury. Sepsal a vydal dva důležité spisy: „Slovesnost čili nauka o slohu“ a „Historii literatury české“, kteréžto dílo bylo v jazyku českém prvním zevrubným

obrazem naší literatury. Shledáváme tam všeobecné vylíčení hlavních dob literatury české a popis téměř všech českých knih, které od nejstarších dob až do časů Jungmannových vydány byly.

Hlavní však pili vynakládal na sepsání velikého slovníku českoněmeckého, který po třicetileté vytrvalé práci dokončil r. 1834. Zatím snahy předních spisovatelův a vlastenců českých vedly k založení Matice České, jež připojena jsouc k museu, státi se měla hlavní podporou literatury vědecké. Ústav ten, k němuž přátelé literatury české s určitým příspěvkem přistupovali, začal r. 1831. svou činnost, a jedním z prvních děl, která vyšla pomocí Matice České, byl pětidílný „Slovník Jungmannův“, jenž jest slavným památkem vzácné učenosti a železné vytrvalosti. Má důležitost nesmírnou pro literaturu novočeskou! Jestliť to bohatý poklad jazyka českého, z něhož mohl pak každý spisovatel bráti hojnou známost nejpěknějších a nejsprávnějších výrazův a průpovědí ryzích, které ve zkažené tehdejší mluvě ovšem nammoze již v zapomenutí vešly, ale vytrvalou pilností Jungmannovou z výborných spisů starých i z dobré mluvy obecné v jeden celek složeny byly. A tak si získal Jungmann o zvelebení spisovné mluvy takových zásluh, jako jinde sbory učenců. Vedlé toho s rovnou horlivostí zastával svůj úřad na gymnasiu Staroměstském. A proto také tyto mnohonásobné zásluhy jeho jak o úřad učitelský, tak o vědu a literaturu českou docházely hned za živobytí jeho uznání všeobecného.

Universita Pražská vyznamenala jej dvakráte důstojenstvím děkana fakulty filosofické, a r. 1840. zvolen jest na nejvyšší úřad universitní, za rektora magnifika. Bratr jeho, professor Antonín Jungmann, odevzdal mu tehdáž znaky úřadu rektorského jakožto rektor odstupující, a druhý bratr Jan, kněz řádu křížovnického, sloužil mši svatou při slavnosti této.

Za své zásluhy o literaturu národní obdržel léta 1835. od ruské akademie zlatý peníz pro zásluhy o vědu. Jeho císař. Výsost arcikníže František Karel, otec Jeho Veličenstva císaře Františka Josefa I., poctil Jungmanna za slovník velmi

milostivým a pochvalným dopisem ze dne 4. dubna r. 1837., hned pak na to, dne 17. dubna, obdaroval jej J. V. císař Ferdinand skvostným zlatým prstenem. Ano léta 1839. vyznamenán jest Jungmann udělením rytířského řádu Leopoldova a konečně léta 1847. jmenován byl členem akademie nauk ve Vídni. Posledního vyznamenání dostalo se mu na výslužbě, již r. 1845. pro churavost se dožádal.

Dne 14. listopadu r. 1847. dokonal svůj užitečný život a byl za velikého účastenství obyvatelstva Pražského na hřbitově Olšanském pochován. Když pak roku 1873. slaven byl stý výroční den narození Jungmannova, postaven tomuto přednímu zakladateli novočeské literatury v Praze krásný pomník na důkaz vděčnosti národa českého.

Karel Tieftrunk.

94. Oldřich a Božena.

Víš ty, kde selskou děvici
vzal kníže za ženu?
Proč Peruc ves a studnici
tam zovou Boženu?
Své vlasti neznaje běh,
i jsi-li ty Čech?

K své vůli Oldra kníže byl
a ku své rozkoši
kdys v troubu lovčí udeřil,
tu šlechta s zbrojnoši
se hrnc z Drahouše ven,
toť veselý den!

A hurra! honba v lesině,
a z lesa hlučí v pláň,
a knížeti tu v dědině
se jeví dražší laň.
I jal se v pocitu stát,
se divit a ptát:

„He! peroucí tu děvici
tam při tom roubení;
ó div! v té malé vesnici
tak pěkné stvoření!
Kdž kvítka v pustině nám,
jak zvat tebe mám?“

Dí ona: „Slovu Božena.“

A její hled se rděl.

„Ta Božena jest má žena,
on zase pověděl.

A zeman volně se smál,
lid v podivení stál.

„Ó lovče, netrop, kdžskoli,
si smíchy z prostého,
jsem dívka veská jakkoli,
však ducha čestného.
Tvůj, Pane, v městě je svět,
tam kvete ti květ.“

„Hoho! ty děvo, knížeti
květ, kde chce, rozkvétá,
ty můj mé slovo v paměti,
Bůh zítra více dá.“
Stál zeman do země vryt,
má potěchu lid.

A hurra! honba klopoce
a zmizne v lesině.

Ó, jak se troudí hluboce,
ó, jak je dívčině!
A zeman jitra se bál,
však lid jeho přál.

„Ať na hrad choť mi vypraví
dvůr slušný ústrojně,
a knížecí mi oslavi
trůn žena důstojně.
Kde kvete krása i cnost,
tam urozenost.“

A z jitra slyš! tu ve vrata
cos náhle drnělo,
a stál tu vůz, i od zlata
se všecko třpytelo.
I vejde družina k ní
a v úkloně dí:

Svou velí kníže ústrojně
choť na hrad vypravit,
tvá cnost a krása důstojně
má trůn oslavit.
Ctí jako urozenost
on' krásu a cnost.

Změň, choti panská, prostý šat
v ten skvostný zlatohlav,
však na panovný vezmi hrad
ten tichý, prostý mrav.
Ten tichý prostoty mrav
jeť nad zlatohlav.

Vděj na ty zlaté kadeře
to drahé kamení.
Jest jeho leskot krásy tvé
jen slabé znamení.
Co s krásou rovnané tvou
démanty, co jsou?

„Těch perel mírná jasnota
tvá nádra ozdobi;
jim ctnota tvá i dobrota
se v ceně podobí.
Ó, pro tvou ctnotu a čest
co perla, co jest?“

Odína dívka v drahý šat
a v perly, kamení,
a vypravena strojně v hrad
pro trůnu zkrášení.
Tu, ačťě národu vděk,
vstal zeman i řek:

Ó kníže! chceš ty — právě-li?
nám kněžnu selku dát?
Vždyť páni z panstva brávali,
svůj k svému má se znát.
Aj, předky v paměti měj
a zemana dbej!

Ha! ty zemanstvo bláhové,
měj ve cti rolní rod!
Ze Stádic tvoji vládcové
svůj vyvodili plod.
I platí krása i cnost,
co urozenost.

A ulovené divčíně
dal kníže korunu,
a byla prostá Čechynč,
hle! sláva na trůnu.
I plesal vysoko lid,
byl s zemany klid.

Viš nyní, kde tu dívčici
jal kníže za ženu,
proč Peruc ves a studnici
tam zovou Boženu?
Své vlasti poznaje běh,
tak jedno jsi Čech.

Josef Jungmann.

95. František Palacký.

Otcem dějepisu českého jest František Palacký. Narodil se dne 14. června r. 1798. ve vsi Hodslavicích na Moravě, kde otec jeho byl učitelem. Vystudovav v Prešpurku a ve Vídni,

kde vychovával syny jistého šlechtice uherského, přišel r. 1823. do Prahy jakožto středu všeho ruchu literárního a národního života českého. Ač přijel do Prahy sám, opuštěným nezůstal, neboť s otevřenou náručí přijali jej přední vlastenci čeští Jungmann, Presl, Dobrovský, záhy přilnuli k němu přátelstvím upřímným a laskavě ho ve studiích a pracích literárních podporovali. A když hrabě František ze Sternberka požádal Dobrovského, aby mu někoho doporučil, jenž by sepsal dějiny jeho rodu, navrhl s přáteli svými Palackého. První ona historická práce Palackého byla příčinou, že se mu otevřely četné archivy panských rodů českých, zvláště přebohatý archiv Třeboňský, v němž Palacký r. 1824. pracoval po delší čas; tam si umínil sepsati dějiny české.

V předmluvě k potomnímu velikému dílu svému líčí klopotné přípravy, jež mu bylo podniknouti, takto: „Zabrav se před pětmezcítma lety do úkolu svého bez učitele, bez pomocníka, beze jmění, byl jsem nucen především obrátiti zřetel svůj k zanedbaným po tu dobu pramenům dějin našich. Chodil jsem po městech i po krajinách, živil se hojně prachem archivů a bibliothek taktéž ještě nedoteknutých, sbíral pečlivě všecky drobty staročeského písemnictva vzácné i chatrné, jsa písařem sobě sám — blažený, kdykoli našla se v popelu minulosti jiskra, slibující rozbřesk nad poli tmou zapomenutí zakrytými.“

Trudné byly přípravné práce Palackého, leč jasný cíl, jenž mu stále zářil před očima, povznést totiž národ český před světem ostatním, vždy znova a znova jej sílil. Z pilné jeho činnosti spisovatelské vzniklo mnoho spisů výtečných, z nichž i učenci z dob příštích čerpají budou. Vyznačíme z nich tuto nejdůležitější: „*Popis království českého*“, vytištěný r. 1848., kterým Palacký zjistil, jak jmenovati správně místa česká, neboť až do té doby v místopisných názvech českých velice se chybovalo. A poněvadž ve starších spisech k historickému vyličení často přidávány byly pouhé pověsti, na roveň pravdy jsouce kladeny, Palacký sepsal spis, jímž posoudil, pokud jednotlivé zprávy ve starých dějepisech jsou spolehlivé; spis vydán byl německy pod jménem „*O hodnověrnosti dějepisců českých*“ r. 1830. Šestidílný „*Archiv český*“,

bohatá sbírka vzácných listin, důležitá pro další bádání dějepisná, byl ovocem namáhavé práce Palackého v četných archivech.

Podobného rázu jest spis „*Starší letopisové čeští*“, podávající věrný obraz událostí českých v 15. století. A každý z těchto spisů jsa o sobě ceny trvalé, byl toliko přípravou pro vydání dějin českých a dějepisce příští. R. 1829. byl Palacký jmenován sněmem českým dějepiscem neboli historiografem království Českého, od kteréž doby posvětil všechen život svůj velikému dílu. Psal je německy a česky, aby tím širšího poznání došla naše minulost. České vydání vycházelo v letech 1848.—1876.; líčí se v nich osudy národa českého až po roku 1526., do zvolení Ferdinanda I. králem českým. Líčení osudů potomních zůstavil Palacký již rukám jiným, jako by předvídal, že sotva na tolik stačí život jeho. Avšak dílo jeho jest z těch, jež vynikají železnou pílí, vytrvalostí a bystrostí ducha, temné záhady pronikajícího, důmyslem hlubokým a láskou k vlasti vřelou, plamennou; o díle takovém jinde pracují celé řady mužů vynikajících. Neúmornou činností jest Palacký podoben upřímnému druhovi v práci národní, Josefu Jungmannovi. „Dílo Palackého jest národu našemu ke cti největší, a jako jest pomníkem slávy naší, tak zůstane věčným pomníkem Palackého jako dějepisce a buditele národa. Svědomitě snaží se býti spravedlivým ke všem, líčí vždy dobré i zlé stránky, vyhýbá se vlastnímu úsudku, pokud nemá jistých a bezpečných pramenů po ruce, a proto jsou dějiny jeho věrným obrazem slávy a neštěstí národního.“

A jinde čteme: „Palacký stal se vlastní prací a vlastními silami dějepiscem prvního řádu a z nejpřednějších a nejzasloužilejších spisovatelů českých, neúmornou prací a pronikavým důmyslem vykopal z rumu slávu národa našeho a představil ji očištěnu a proti nepřítelům obhájenou k posile a následování všemu národu ve slavném svém díle historickém.“

Nemalé zásluhy o literární život český získal si Palacký také tím, že r. 1827. pobídl založiti „*Časopis českého musea*“, ježž několik let sám řídil a který až dosud vychází,

jsa pokladnicí, do níž učencové čeští ukládají svá bádání zvláště z oboru jazykozpytného a dějepisného.

R. 1839. Palacký byl zvolen sekretářem královské společnosti naukové, r. 1848., když slavena byla pětistoletá památka založení university Pražské, jmenován byl čestným doktorem, r. 1850. zvolen byl do obecního zastupitelstva Pražského a předsedou společnosti pro zbudování divadla národního. Nesčetné obce české a moravské zvolily ho čestným občanem. Dne 26. května r. 1876. rozlétna se po vlastech českých smutná zpráva, že Palacký národu svému odňat jest smrtí neúprosnou.

Vřelé účastenství nesčetného obyvatelstva, když zvěčnělý odvážen byl do rodinné hrobky v Lobkovicích u Prahy, bylo neklamnou známkou lásky a vděčnosti, již k němu choval všecken lid český. K jeho počtě a památce jménem jeho nazván jest nejnovější kamenný most Pražský jakož i nábreží kolem něho. Jména Palackého dostalo se také ulici, v níž slovutný učenec bydlel a zemřel, jakož i některým ulicím předměstí Pražských.

Dle Bohumíra Patery.

96. Pavel Josef Šafařík.

P. J. Šafařík proslavil se výtečnými pracemi v dějepise a jazykozpytu, i náleží k nejpřednějším spisovatelům literatury české. Narodil se dne 13. května r. 1795. ve vsi Kobeljarově, v utěšené krajině severních Uher, kdež otec jeho byl evangelickým farářem. V domě otcovském dostalo se mladému Šafaříkovi výborného vychování; jevilť záhy čilou a bystrou mysl i velikou chuť ku prospěšným vědomostem. Bedlivé čtení dobrých knih bývalo milým zaměstnáním jeho již za let chlapeckých. Když mu bylo deset let, byl poslán na gymnasium do Rožnavy, později pak do Dobšina a Kežmarku. Na lyceu Kežmarském, kde pobyl od r. 1810.—1815., obíral se studii filosofickými a bohosloveckými. Tam rozvinul se duch jeho znamenitě; probuzena v něm neukojitelná touha po vzdělání vědeckém. Tam také vznikla v něm láska k řeči a literatuře slovanské, zejména k české, již potom všechny své síly věnoval.

Již tehdaž v Kežmarku Šafařík složil první práce literární; sepsal některé básně, které r. 1814. v Levoči tiskem vyšly a svým pěkným obsahem i slohem pozornost vlastenců českých na Šafaříka obrátily. Roku 1815. opustiv svou vlast, odebral se přes Vídeň, Brno a Prahu za dalším vzděláním na universitu do Jeny. Horlivě tam vzdělával mladistvého ducha svého, nezapomínaje však ani v daleké cizině dalších studií slovanských. Nalezl také na vysokých školách Jenských mnohé krajany, jmenovitě Jana Kollára, proslulého později básníka českého, s nímž hned tehdaž v upřímné vešel přátelství.

V Jeně Šafařík přebýval až do r. 1819.; obdržev tam diplom doktora filosofie, opět se vrátil do své vlasti. Nějaký čas pobyl v Prešpurce, kde s Palackým se osobně seznámil; tehdaž učinili oba tito později tak slavní mužové pevně mezi sebou přátelství, z něhož plynul prospěch veliký literaturě české.

Ještě téhož roku 1819. povolán byl Šafařík za profesora na nově zřízené gymnasium do Nového Sadu v jižních Uhrách. Tam mezi obyvatelstvem srbským hleděl důkladně poznati jazyk srbský a dějiny jihoslovanské; i vydal pak některé vzácné spisy o historii a literaturě jižních Slovanů. Práce tyto roznesly daleko široko mezi učenci chvalnou pověst o hluboké učenosti a o vědeckém dūmyslu jeho; byl povolán za profesora do Prešpurku a na lyceum Kežmarské, ano nabízeno mu i skvělé místo v Petrohradě v Rusích. Ale v myslí jeho probudila se dávná touha po Praze; tam si přál se dostatí a s Jungmannem, Palackým i s jinými vlastenci vzdělávati literaturu českou z novu zkvétající.

I vzdav se úřadu svého v Novém Sadě, přestěhoval se r. 1833. do Prahy. Podporován jsa od četných přátel a příznivců svých, se vším úsilím oddal se pracem vědeckým. Nejprve jal se spisovati nejdůležitější dílo své „Starožítности Slovanské“, které r. 1837. za pomoci Matice České vydáno bylo. Spisem tím Šafařík zevrubně vyložil nejstarší dějiny Slovanstva, které před tím buď naprosto neznámy nebo křivě posuzovány byly. Roku 1842. vydal „Národopis Slovanický“, v němž se líčí nynější stav národů slovanských, jejich sídla,

řeči a literatury. Později vydal též důkladné spisy mluvo-
zpytné a jiné práce vědecké.

Spisy tak vzácné vzbudily obdiv učenců domácích i za-
hraničných. „Starožitnosti Slovanské“ přeloženy do jazyka ru-
ského, polského a německého; slovního pak jich spisovatele
zvolily mnohé učené společnosti za svého člena, jmenovitě
královská učená společnost česká v Praze, císařská akademie
ruská v Petrohradě, královská akademie v Berlíně, učená spo-
lečnost Moskevská, královská akademie Mnichovská. A když
roku 1847. císařská akademie věd ve Vídni založena byla,
Šafařík učiněn jest jedním z prvních členů jejích. Nad to
udělen mu rytířský kříž řádu Františka Josefa, pak jeden
ruský a pruský řád.

Avšak při všech vyznamenáních, kterých se Šafaříkovi
kdy dostalo, nepozbyl nikdy ani dost málo své přímé a skromné
povahy, kterou po všechn život nad jiné vynikal. Skromnost
jeho byla tak veliká, že se ostýchal veřejně nositi díky
svých zásluh, řády od panovníkův udělené; za to však velmi
rád uznával cizí snahy, a kde mohl, obracel k nim pozor-
nost těch, kdož je oceniti mohli.

Hlavním zaměstnáním jeho úředním byla správa univer-
sitní knihovny v Praze, jejímž knihovníkem r. 1848. byl
jmenován. V říjnu léta 1860. byl dán na čestný odpočinek,
jehož však dlouho nepožíval, skonav již 26. června r. 1861.

Na památku tak proslulého učenice zdobí císařskou onu
knihovnu, kde Šafařík mnoho let úřadoval, překrásné po-
psí jeho, kteréž z rozkazu Jeho Veličenstva císaře Františka
Josefa z Karrarského mramoru vytesáno a tam postaveno bylo.

Karel Tieltrunk.

97. František Ladislav Čelakovský.

K osvíceným těm mužům, kteří již v první polo-
vici našeho století proslavili se v literatuře naší, náleží
výtečný básník a učenec Čelakovský. Narodil se ve
Strakonicih dne 7. března roku 1799. Byl jediným
synem chudobných rodičův. Otec truhlář chtěl z naděj-
ného hošíka míti hudebníka, ale na prosby matčiny
poslal jej pak přece roku 1812. na gymnasium Budě-

jovické, kde studoval Čelakovský po čtyři roky. Již tehdy s velikou zálibou čítal básně a rád se obíral v mysli své se vznešenou krásou poesie. Stálým druhem mu byl v tomto duševním směru spolužák jeho Josef Kamarýt, s nímž Čelakovský až do své smrti žil u věrném přátelství. Oba studenti byli jedna duše; společně knihy si zjednávali, společně básně čítali, opisovali, ano cvičili se i veršováním.

Doba rozloučení nastala oběma přátelům, když Čelakovský ku přání matky své do Písku se přestěhoval, aby tam pokračoval ve studiích. V Písku teprve Čelakovský poznal sám sebe a probudil se k životu vlasteneckému. Šťastnou tuto změnu způsobil tehdejší jeho professor Uhle*), jež Čelakovský často nazýval svým největším dobrodincem.

Na filosofická studia Čelakovský se odebral do Prahy; Praha svými památkami, svým životem a ruchem dovršila nadšení jinochovo pro vlast a básnictví. K tomu též nemálo přispělo i přátelství jeho s Chmelenským, jehož vlastenecký duch si rovněž v krásách poesie liboval. Druhý ročník filosofický studoval roku 1820. v Linci, načež opět do Prahy se vrátiv, studia dokončil.

Tou dobou sprátelil se také s Vinařickým, jež rovněž neobyčejný vzlet básnický s vroucím vlastenectvím ve své mysli pojil. Náklonnost k vědám, obzvláště pak smělý duch, který nižádných pout netrpěl, byly toho příčinou, že Čelakovský nechtěl věnovati se takovým studiím, která by mu byla poskytla za nedlouho nějakého zaopatření; umínilt si věnovati všecky síly své vlasti a pracovati v literatuře, zvláště básnické. Potomní pak činností svou dokázal, z jakého hlubokého přesvědčení vycházela slova, jež roku 1825. napsal příteli Kamarýtovi: „Práce je hradba, které se každý buď lahodný buď zpurný nepřítel štítí a v útoku ustává. I mně práce nađe všecko, a dokud dech ve mně, neustanu býti vroucím ctitelem této bohyně.“

*) Vyslov: Úle.

Nejdříve vydal Čelakovský r. 1822. „Smíšené básně a první svazek národních písní slovanských“, jichž druhý a třetí svazek v letech 1825. a 1827. následoval. Již tehdy dal mladý básník na jevo, že si zvláště oblíbil zpěvy národní. Další toho důkazy podal r. 1829., kdy tiskem vydal „*Ohlas písní ruských*“, a r. 1840., kdy vyšel jeho „*Ohlas písní českých*“.

Onou sbírkou napodobil velmi pěkně národní básnictví ruské, touto pak národní poesii českou. Z „*Ohlasu písní českých*“ staly se mnohé písně vůbec oblíbenými, na př. „*Cikánova píšťala*“, „*Pocestný*“, „*Český sedlák*“ a mnohé jiné. Mimo to vydal znamenitou sbírku básnickou „*Růži stolistou*“, jež se skládá ze sta malých nannoze poučných básní, které i při nynějším mohutném rozvoji básnictví českého naporád počítají se k jeho skvostům. Také máme od něho některé pěkné překlady z výtečných básníků cizích.

Spisy těmito rozšířilo se jméno Čelakovského po všem národě; stal se básníkem nad jiné oblíbeným. Než vynikal též vzácnou učeností, zejména v jazycích a literaturách slovanských. Odtud se také stalo, že byl povolán r. 1842. od vlády pruské na universitu Vratislavskou, kdež úřad profesora slovanské filologie zastával až do r. 1849. Toho roku pak jmenován byl profesorem téhož předmětu na vysokých školách Pražských, kde až do své smrti blahodárně působil. V této době Čelakovský obohatil literaturu českou ještě jinými vzácnými spisy. Tak vydal r. 1852. Maticí Českou „*Mudrosloví národa slovanského*“, jež obsahuje nejbohatší sbírku pěkných přísloví slovanských; r. 1853., již po smrti slavného učenice a básníka, vyšlo „*Čtení o srovnávací mluvnici slovanské*“, a r. 1877. „*Čtení o počátcích dějin vzdělanosti a literatury národů slovanských*“.

Než práce tyto a jiná literární zaměstnání, jež bylo Čelakovskému v Praze podnikati, schvátily sílu jeho tělesnou; chřádl vůčihledě, až dne 5. srpna r. 1852. dokončil svůj život, věnovaný vlasti a národu.

98. Z „Růže stolisté“.

I.

Zas vidím vás na doběrku,
luk a hájův okrasy!
Zbaven sad již jarých šperků
podzimmní nečasy.

Po dřevech jen plápolají
barvy žluté, růžové:
či někdejších květin hrají
ve větvích to duchové?

Dnové krásní slasti čisté,
dnové květní, tak i vy jste
zmizli, a jen v záletí
skvíte se mé paměti.

II.

Ať si jak chce moře zmltá
člunek mého života,
ať ho stihá bouře lítá,
živlů vztek a mrákota:

Směle Bohem uloženou
podnikaje výpravu,
spěchám duši nezhroženou
k blaženému přístavu.

Zjasňující černé noci
ve tříhvězdí tajné moci
nade mnou se vznášejí
víra, láska s nadějí.

III.

Potem, krvi svatá země!
Matko mužů velikých!
Div hle! žije ještě plémě
tvé po bouřích tolikých!

Měst tvých účel býval slávy
domknouti se výšiny;
a co ves — to bystré hlavy,
a co hrad — to hrdiny.

Nuž, té pozasuté sopky
svou pochodní tajné kobky
nám, Palacký! osvěcuji,
dávní lásku rozněcuji!

F. L. Čelakovský.

99. Wolfgang Amadeus Mozart.

V městě Salcburku narodil se dne 27. ledna 1756. slavný
hudební skladatel Wolfgang Amadeus Mozart.

Otec jeho Leopold byl druhým kapelníkem při knížecí
kapele. Mimo službu svou vzdal se každého jiného zaměst-

nání, jen aby dvě své děti, Marii a Wolfganga, řádně v hudbě mohl vzdělati.

Wolfgangovi byla právě tři léta, když jeho sedmiletá sestra začala se učití pianu; při té příležitosti objevilo se po-nejprv neobyčejné jeho v hudbě nadání. O své ujmě zasedával ke klavíru, vyhledáváje tóny, které dávaly souzvuk příjemný. Od té chvíle začal se otec i s ním obíratí a vpravoval mu hravě snadné kousky. Nové písní naučil se mladý Mozart nejdéle za hodinu. V šestém roce svého věku dospěl v hudbě již tak daleko, že skládal při klavíru malé kousky, které mu pak otec jeho napsati musil. Nadále ho již nic netěšilo, nežli hudba.

Neobyčejný prospěch nadaného synáčka přiměl otce, že s ním vystoupil do veřejnosti. R. 1762. odebral se otec s oběma dětma do Mnichova, kde hrály před kurfirtem a vzbudily největší obdiv. Na podzim téhož roku hráli oba mladí virtuosové u císařského dvora ve Vídni, a výsledek byl nade vše očekávání. Avšak i jiného učení byl mladý Mozart velmi bedliv, jmenovitě ho zajímalo počtářství. Když mu bylo 7 roků, nastoupil otec s ním a se sestrou jeho cestu po Německé říši; navštívili Mnichov, Augšpurk, Manheim, Mohuč, Frankfurt, Koblenc, Kolín nad Rýnem a Cáchy a pobýli též v Brusselu.

Odtud odebrala se umělecká rodina Mozartova v listopadu 1763 do Francie, kde pobyla 21 neděl. Ve Versailles hrál Sletý Mozart v královské kapli před králem a celým dvorem na varhany. V Paříži hrál ve dvou akademiích. Tam vydal Mozart tiskem první své skladby, sonaty pro klavír, kteréž připsal Viktorii, druhé dceři králově. Obě děti staly se miláčky Pařížanů; podobizny jejich spolu s otcovou byly v Paříži v jednom obraze do mědi ryty a vyšly tiskem.

R. 1764. dne 10. dubna odebrala se rodina Mozartova z Paříže do Angličan. Tam hrály děti u dvora, jakož i ve dvou koncertech, jichž jeden v jejich prospěch, druhý ku prospěchu nemocnice byl určen. V obou koncertech provozovány byly vlastní skladby Mozartovy. Mozart odtud již mnoho skládal, a jak těmito skladbami, tak i svou mistrnou hrou na klavír, housle a varhany všeobecný obdiv na sebe obracel,

kamkoli na této cestě zavítal. Zvláště pak získala mu srdce každého jemnost jeho mysli, jakož i otevřenost a přímost povahy jeho.

Po vykonané cestě strávila Mozartova rodina pokojně více nežli rok v Salcburku. Této doby užil Mozart ke hlubším studiím hudby. Brzo nastal čas, ve kterém ocitnul se na vrcholu dokonalosti v krásném tom umění.

Dvanáctiletý Mozart vyzván byl od císaře Josefa II., aby složil operu pro divadlo; i učinil to a získal si skladbou tou uznání znalců. Touž dobou složil i skladbu kostelní, již řídil sám u přítomnosti dvora při svěcení kostela v sirotčím domě.

Naučiv se jazyku italskému, Mozart cestoval do Itálie. Navštívil města Milán, Bononii čili Boloň, Florencii, Řím; seznámiv se s nejvýtečnějšími hudebními umělci, vzbudil opravdový jejich obdiv a u obecenstva i neobyčejný úžas. Odevšad byl vyzván ku skládání oper pro příští karneval.

Do Říma přibyl v svatém týdnu. Tam v Sixtinské kapli slyšel slavné ono *Miserere*, jež pěvci pod trestem exkomunikace nesmějí opisem rozšiřovati. Mozart poslouchal výtečnou tu skladbu a napsal ji z paměti, což brzo po Římě se rozhlásilo. I v Neapoli a v jiných italských městech našel Mozart mnoho obdivovatelů. Na návratu svém účasten byl přemnohých vyznamenání. Po více než lšměsíčním pobytu vrátil se z Itálie do svého rodiště, ověnčen jsa nejen novou slávou, nýbrž i obohacen novými vědomostmi a myšlenkami.

Ve svém 20. roce stál Mozart před světem již jako dokonalý mistr. Všecka díla, kteráž od této doby složil, vynikají vkusem a duchem nade všecka souvěká a dobyla mu jména nesmrtelného. I pro Prahu složil Mozart některá díla a pro nesl se velmi pochvalně o českých hudebních umělcích. Žel, že tento nepřekonaný skladatel hudebních děl nedočkal se vysokého věku. Zemřel ve Vídni dne 5. prosince r. 1791.

L. Zvonář.

100. Z Vídne na Semmering.

Od té doby, co dokonána stavba železné dráhy přes Semmering, sotva kdo, meškaje třeba jen několik dní ve Vídni, opomine vyjeti si po Jižní dráze aspoň až

do štýrské stanice Mürzzuschlagu, aby jednak popatřil na jednu z nejsmělejších a nejúchvatnějších staveb nového věku, jednak obdivoval se velebné přírodě horské, ku které dráha tato jest klíčem čarovným.

Z nádraží Jižní dráhy vyjíždí vlak do širé roviny, prostírající se na východ až k pohoří Litavskému a na západě ohraničené nepřehledným mořem domů Vídeňských. Z počátku míjí vlak samé vinice, jež pokrývají slunné stráně utěšeného okolí, plného malých vesnic dolnorakouských. V dálce spatřuje se důkladná a znamenitá stavba ohromného vodovodu, jímž pitná voda Vídně z hor se přivádí. Po té jede se mimo rozkošně položené město Baden, vynikající nádhernými letohrádky a sady, pak okolo osady Vöslau řečené a vzácným vínem proslulé, načež stavíte se chvíli v Novém Městě Vídeňském.

U Glognice dojíždí dráha pod úpatí Semmeringu. Tu jest delší zastávka. Vlak dělí se na několik částí, připínají se nízké, ale těžké horské lokomotivy o desítky kolech a ve vozících lampy se rozsvěcují. Potom vlak pomalu vyjíždí po vysokých klenutých mostech podél srázných strání, skrze tunely a po závratných viaduktech, jež skládají se z dvojnásobné řady smělych oblouků, vždy výše a výše.

Stavba železnice započata r. 1843. a dokončena za řízení Karla rytíře Ghegy podnikateli bratřími Kleiny r. 1853. Z Glognice až do Mürzzuschlagu jest na dráze této 15 tunelů v délce 4273 m a 16 velikolepých viaduktů, z nichž nejvyšší pne se do výšky 45·5 m. Největší tunel, jímž prolamuje se sedlo hory, 87 m pod vrchem, má délku 1444 m, šířku a výšku 7·5 m, a poněvadž vede horninou nepevnou, má dílem klenutí dvoj- až trojnásobné. Jediný tento tunel stál půl druhého milionu, celá pak dráha deset milionů zlatých.

Úchvatný jest pohled, jež poskytuje velkolepá příroda alpská, zároveň stále jej střídajíc. Vysocí alpští velikáni jako obři zaplývají před vámi v modro nebes; pod vámi v dolinách valí se hučící a šumící horské

bystřiny a říčky, tvoříce vodopády, tu zase zejí na vás prorvy hlubokých propastí — jste ve tmě. Projeli jste nový tunnel, a nové výjevy, nové krásy jímají zrak. Olesnělé stráně ve všech odstínech šťavnaté zeleně střídají se s mohutnými čely skalnatých stěn; jako na obrázku otvírá se širotáhlé údolí s chatrčemi horalů, po luzích a stráních a horských úbočích pase se klidně plavý skot se zvonci na šíjích.

Konečně dostoupili jste nejvyššího bodu velkolepé dráhy, stanice Semmeringu, ležící 881 *m* nad hladinou mořskou. V dálce vidíte velebné hlavy alpských olbrímů s věčným sněhem a ledy v rozoraném, vrásčitém čele a za chvíli již unáší vás vlak oním velikým tunelem do země horalů, do zeleného Štýrska.

Vystoupíte na stanici v Mürzzuschlagu, ladném to městečku štýrském na řece Murici, přítoku Mury. Horalky ve tmavých šatech a vysokých kloboucích podávají vám kytice ze snivé protěže a růží alpských, a statní horalové s vysokým širákem na hlavě, krátkým kabátcem, vyšívaným zeleným opaskem, o krátkých nohavicích, v zelených punčochách a škorních železem pobitých, nabízejí se vám za průvodce do hor. Neradi loučíte se pod večer s prostými horaly a nebetyčnými jich horami, byste se vrátili za účely svými do sídelního města nad Dunajem.

101. Hora sněžná.

*Ke chlumu se řadí chlum,
z temna jich se k nebesům
zdvihá bílá sněžka,
slávy rouchem oděná,
nad hor tlumy vznešená
svatá Páně kněžka.*

*Závoj řásný ze všech stran
ze sněhu a ledu tkán
halí štíhlé tělo;
jsem sněžným plápolá
nad horami dokola
cudné její čelo.*

*Za zory a za šera
v růžích planouc veškerá
obět čistou pálí;
její tichý, svatý zjev
nade všechen lidský zpěv
Hospodina chválí.*

*A tak stojí od věku
nedostupna člověku,
zasvěcená Pánu;
jak by čistý její zrak
nade zemský prach i mrak
zíral v nebes bránu.*

*Jak by na panenskou tvář
zábleskem se nesla zář
s říše nad blankytem:
by ten věčný sníh a led
pro náš plachý, matný hled
věčnosti byl svitem.*

„Obzor“ 1888.

Vladimír Štastný.

102. Pozdrav horám.

Buď vítána, ty hráze přeliblezná,
vy modré hory, stráně miloteskné,
jichž hlava vznešeným se zlatem leskne,
jichž řeči lahodnější ucho nezná!

Vy staré lbi, vy šedí velikáni,
jichž hruď omládá každým jara tknutím,
z nichž vůně line každým oddechnutím,
jichž hrdá šij se lidem neusklání!

Vy němí mluvčí, vítání mi vezdy!
Vám ranní slunce první růže stele,
měsíce lesk po vašem chodí čele,
kam ruka sálme, nebeské jsou hvězdy.

Vy zdroji půvabu a krásy žasné!
Potůčků chlاد a šepot hájí tenký,
a v stínu vůně zlaté prvosenky,
kdy loubím mrkne den a zase hasne. —

Vy přátelé, jimž srdce patří celé!
Jak vliďnou vítají tu háje rukou,
tu slavíci nejsladší žaly tlukou,
než lítou v kraj ti jara hlasatelé.

Tu prýští vzduch jak vesny dech tak svěže,
kam dýchne, okřeje i hruď i líce,
pod patou kvítků jemu na tisíce,
jichž jasný hled, jak pískle matka střeže.

Tu večer k hravým pastvám smcky loudí,
a na nich vily s sukni podkasanou,
jim oči olivovým ohněm planou,
a v žilách krev jak rosy křišťál proudí.

K vám srdce mluví v nejvroucenějším slově:
již vítajte, vy prsa země matky,
kdo přílne k vám, ať vsaje úkoj sladký,
jak dítko z doušky na matčině rově.

Z „Goara“.

Vítězslav Hálek.

103. Strážci lesa.

Pláň v skálu přechází a stále stoupá.
Na obzoru se černá velký les,
sta buků větve rozložitě houpá
a šumí písni svou až do nebes.
Tlum starých stromů schýliv k předu páže
na kraji svahu skalnatého ční,
to první bdělé pralesa jsou strážce.
Ryk bouře nejdřív jim v korunách zní
a nejdřív do jich bujně nádhery
se zatne lesklé ostří sekery;
je nejdřív tady každý vítr sehne,
je nejvíc letní slunce vedrem sžehne
a dokola jen pustá zírá pláň,
kam sotva pastýř zbloudí se svým stádem,
by složiv čelo zamyšlené v dlaň
moh' trochu okrát jejich stínů chladem.
Jen koza okusuje spory mech,
jenž roste šed po šedých balvanech,
jen krahuj dalný opisuje kruh
nad kořistí svou čeří kalný vzduch.
Vše mrtvé — dálka kolem nedoměrná,
jen za nimi tam velký hvozd se černá.

Leč jaké divy tam se skrývají!
Tam zdroje šumí, ptáci zpívají,
mech na kamení plá tam zelenější
a tisíc očí svítí v skalní skrejši,
tož z ručeje, v sluj podzemní jenž letí.
Tam vesele se uklání snět k sněti,
u paty obrů roste drobný květ,
a v kšticích korun ve haluzí změti
se chví a žije opeřenců svět.
Tam zbloudilý svit kreslí tisíc krajek
po velikém a vlhkém kapradí,
a jestli zemi vymizel svět bajek,
les docela jí říš tu nahradí.
Tam tisíc zvuků proplítá se v směsi,
slyš zvonků smích a tóny píšťaly,
šum slavný varhan zbloudil v příkré tesy,
na kvetoucí se věší dřívěšťaly,
na schovávanou skála krytá mechem
si hraje ob čas s prostořekým echem.
Tam plachá srna, jež po zdroji prahne,
ve sněti ránci sličnou hlavu nahne,

a vzepnouc šiji mizí do klestí,
jak přelud lesa, jak sen o štěstí!

To vše jen tuší tlum těch starých stromů,
jež na pokraji skalnatého lomu
jsou strážci lesa; všechny divy tyto
jsou snem, jenž starou lebkou jejich lítne
a svitem slunce v sněti se jim chytne
a větrem zalká, jak jim toho líto!
Den po dni o samotě v dumě stojí,
vzpomínka dávných časů hruď jim chýlí,
a naslouchají v žití ruchu, boji,
rusalka poslední jak v roklích kvílí.

Jaroslav Vrchlický.

104. O rozšíření rostlin pěstovaných.

Rozhledneme-li se po povrchu zemském, shledáme, že v různých zemích rozličné rostliny se pěstují, i bude nám možno dle těchto rostlin rozeznávatí hlavně čtyři pásma rostlin pěstovaných. Mnohé z rostlin u nás pěstovaných daří se ještě dále na sever, a některé z nich pěstují se ještě v nejzazších obydlených krajinách polárních. Různé druhy obilné, hlavně žito, ječmen, pšenice, mnohé trávy a jiné pícní rostliny, brambory a naše ovocné stromy, k nimž druží se v krajinách mírněji položených sem tam i vinná réva, jsou významnými a nejdůležitějšími rostlinami pěstovanými v zemích rozložených mezi 80. a 40. až 45.º severní šířky. V krajinách jižněji položených, mezi 45. až 50.º severní šířky až po hranici bavlníku ležící asi na 35.º, daří se z obilných rostlin nejvíce pšenice a kukuřice, z ovocných stromů pak nad jiné olivy, kaštiny, smokvoně, citroníky, pomorančové stromy a vinná réva, jejíž chov nejvíce zde kvete. V pásmu, jež rozkládá se mezi 35. a 20.º severní šířky, ustupují tyto rostliny, v teplejší části mírného pásma pěstované, znenáhla rostlinám mezi obratníky hojně rozšířeným; vedle kukuřice pěstuje se tu velmi hojně i rýže, jež jen na některých místech spolu s bavlníkem zabíhá do předešlého pásma rostlin pěstovaných. Zde daří se též výborně čajovník, kávovník, tabák, datlovník, indych, bavlníky a mnohé jiné rostliny, důležité člověku plody, listy i jinými částmi svými. V horkém pásmu,

jež rozkládá se od 20.º severní šířky až k rovníku, setkáváme se pak již všude s bujným rostlinstvem tropickým. K rostlinám toto pásmo vyznačujícím patří zvláště banány, chlebovník, kokosník spolu s mnohými jinými palmami, dále též jam, bataty, maniok a podobné.

Jakkoli vyskytují se v každém pásmu na povrchu zemském zvláštní rostliny pěstované, jež na své pásmo více méně jsou poutány, zobečnely některé z nich přece již skoro po celém světě; přinutil totiž člověk jednotlivé z nich dlouholetým pěstováním i v cizích zemích daleko od původní vlasti své obývatí a rozmanitým klimatickým poměrům přivykatí. Tak byla většina rostlin nyní u nás pěstovaných ze zemí jižnějších k nám přesazena. Za časův Aristotelových (ve IV. stol. před Kr.) nedařily se na př. broskve ještě ani v Řecku, ba na ostrově Rhodu příznivěji položeném nesly broskvoně jen zřídka kdy velké a zralé plody, jaké nyní ani v našich krajinách nejsou vzácností. Jako broskvoně tak rozšířily se i mnohé jiné ovocné stromy v přechetných odrůdách, o nichž ve starověku nebylo ještě ani památky, nyní již po celé skorem Evropě; tak na př. byla i vinná réva z původní vlasti své, z lesů kdesi na úpatí Araratu ležících, nejen do Čech přenesena, nýbrž i do některých krajín ještě severněji položených.

Však účinkoval člověk nejen na rostliny, jež lidem hlavně jedlými plody svými prospívají, ale i na ony četné rostliny, jež krásou svou, to jest svými pestrými barvami, lepým tvarem, libeznou vůní u lidí oblíby došly. Pohlédneme-li se po rostlinách v našich květinových zahradách a nádherných parcích, setkáme se netoliko se zástupci nejrozmanitějších zemí a pásem, nýbrž i přesvědčíme se, jakou měrou podařilo se člověku mnohé z nich zušlechtiti. Většina těchto ozdobných rostlin jest domovem v krajinách jižnějších, zvláště v krajinách kolem Středozevního moře, jiné dostaly se k nám opět z daleké Asie, mnohé též ze severní a z jižní Ameriky, Afriky i Austrálie.

Ozdobné narcissy, hyacinty, tulipány, šafrány, jež nyní v přechetných odrůdách po celé Evropě jsou rozšířeny, pocházejí z krajín kolem moře Středozevního, odkud k nám i vět-

šina našich zahradních keřův a stromů s tuhými, vždy zelenými listy, jako myrty, vavříny, oleandry, stromy citronové a pomorančové byly přivezeny. Persie a Armenie poskytla nám šeriky, broskvoně a meruňky, Čína a Japan skvostné kamelie, astry, hortensie, kdouloně. Ze zámořských krajín severoamerických a mexických přesazeny do našich zahrad vonné trnovníky (robinie), liliovníky, pestré jiřinky, různotvárné begonie, amarylky, podivuhodné agavy a kaktusy. I z jižní Ameriky, zvláště z Chili zaslány nám mnohé ozdobné rostliny, nyní zde velice oblíbené, jako řeřichy, fuchsie, kalceolarie, slunečnice. Přemnohé rostliny u nás nyní ve sklenících, řidčeji též v zahradách chované, pochodí z jižní Afriky a Nového Hollandu. Z těchto dalných zemí pocházejí zvláště různokvěté druhy bun (*erica*), muškátů, četné tučnicovité (*crassula*), kosmatcovité, liliovité (*gladiolus*, *aloe*). Však i ze vzdálených krajín severských, zvláště ze Sibiře, dostala se k nám a zdomácněla v našich zahradách nejedna ozdobná rostlina, na př. pivoňka bílá, lomikámen (*saxifraga*) tlustolistý a j.

Procházejíce se tedy domácími zahradami a parky, setkáváme se, mnohdy ani netušíce, s vyslanci různých dílů země a můžeme se obdivovati současně rostlinám ze vzdálených krajín poledních i půlnočních, kteréžto rostliny rukou lidskou, to jest dlouholetým pěstováním v zahradách, donuceny byly nejen pod cizím nebem růsti a kvěsti, nýbrž mnohdy takového zušlechtění došly, že se prarodným svým divoce rostoucím již velmi málo podobají.

Antonín Hansgirk.

105. Nová vlast praotce Čecha.

*Ille, brunát a zlato se z východu lijou
a nad dávnou vlastí hrdinských Bojů
plá jurního jitra zpanilý čar.*

*Par bělavých kotouče hvozdem se nesou,
mha z močálů stoupá dým jako hustý,
a hlouď bahny, v nichž brodí se los.
Spleť kořenů úmoucích se ze země vlahé
bran ohromných směle oblouky tvoří,
jež pokryty mechem pojí se v krov.*

Ten do košů listnatých sáhá až stromů,
tak hustě propleten úponek směsí,
že s tíží proniká slunečný jas.
Šer tajemný pln jest ptačího zpěvu,
pln vůně a klidu, pln květových snů.

Laně bílá se tiše u vody pásala,
u vody zdrámné pod ochranou dubů,
když tlumeným hromem se zatřásla zem.
Byl dusot to zubra, jenž slepě se plašil,
a v divokém útěku křoviny lámal,
a traviny krušil a potoky kalil,
a řevem svým zpěváky na větvích lekal.

Laně útlá se třásla a dala se v útěk,
jak vítr letěla opačným směrem
od strany, zkaď kopyt hřímaly vzmachy.
Do šera hvozdu se nořila hlouběj,
juž myslila, spása že jistá jí kyne,
tu nové se ozvaly po mechu kroky,
a jiný se v lese jí nepřítel zjevil.

Byl člověk to, jun, pln síly, pln krásy,
mlát třímal v ruce a kopí, po boku
meč blyskavý měl, a na hřbetě štít.

Jak nebe měl jasné a zářící zraky,
a vlasy jak zlato mu splývaly k pasu.
To rek byl, jenž přitáhl s valnými pluky
přes hory a chladné tři hluboké řeky
do země, již v úděl mu určili bozi.
Čech byl to, však netušil ještě, že půdu
tu slíbenou, svatou, svým krokem juž krušil.

Stál překvapen bílým tečl laním tím zjevem
u prostřed lesiny záduvně temné,
a pozdvihl kopí, však rychle je sklonil:
zor zvěře té plaché tak hluboký, vlahý,
pln němého žalu jej tesklivě dojal.
Laně dýchala těžce, a záchvěv hrůzy
srst jemnou jí zježil, jak vodu se čerí,
strach přikul ji k zemi, však sebrala síly
a v nový se pustila šílený běh.

106. Francouzové v Praze r. 1742.

Po smrti otce svého Karla VI. následovala roku 1740. Marie Terezie v panování. Ale sotva že se uvázala v dědictví své, bylo jí bojovati proti četným nepřátelům, kteří se chtěli rozdělití o země její. Tak Francie, Bavorsy, Sasko a Prusko učinily spolek mezi sebou proti Marii Terezii, i povstala z toho válka, v níž také Praha od nepřátel byla osazena.

Bavoři vtrhli v listopadu r. 1741. se spojenci svými Francouzi v počtu 36.000 mužů přes Plzeň a Budějovice do Čech, jsouce toho úmyslu, zmocniti se hlavního města království Českého. S nimi spojilo se 18.000 Sasů, kteří přes Litoměřice na Prahu táhli.

Vojsko nepřátelské přiblížilo se až k samým hradbám Pražským, na něž Francouzové s návrší Strahovského dne 26. listopadu r. 1741. mocně střeliti počali. Tu posádka Pražská, jen několik set mužů silná, přichvátala k tomu místu, jak se zdálo, nebezpečenství nejvíce vydanému; ale nepřátelé učinili útok jinde, totiž na Nové Město, jehož beze všeho odporu se zmocnili. Odtud hnali se pak i na Staré Město až k mostu. Sasové se dostali zatím u Bruškové brány útokem na hradby, a posádka musila složiti zbraň. Než se rozběsklo, byla Praha v rukou nepřátelských.

Po dobytí Prahy vjel kurfirst bavorský Karel Albert vítězoslavně do města i kázal tu při zvuku trub a bubnův oznámiti, že se za krále Českého korunovati dá. Měšťané Pražští vyslechli to mlčky a podrobili se, ač neradi, osudu nevyhnutelnému. Také šlechta i duchovenstvo, jejichž statky ležely v krajích nepřitelem obsazených, dostavili se do Prahy; asi čtyři sta bylo jich v prostranné rytířské síni na hradě Pražském a skládali z bázně, aby statků svých zbaveni nebyli, přísahu věrnosti.

První žádost, kterou nový panovník na stavy vznesl, záležela v tom, že chtěl hned na prvního půl léta od nich míti 6 millionů zlatých. Z Prahy vydal se Karel do Frankfurtu, by tam koruny císařské dosáhl; čehož mu bez velikých útrat dojíti lze nebylo.

Saské vojsko zatím opustilo Prahu, a Francouzové sbírali všecky své síly, aby rakouskému vojsku odolali. Toto

zajisté vzrostlo již asi na 70.000 mužů, kteří pod velením prince Karla Lotarinského v měsíci červnu r. 1742. nedaleko Prahy se položili, překážejíce odtud Francouzům všemožně v dovážení potravy a špiže.

V Praze Francouzi ohradili se co nejlépe, vypisovali měsíčně veliké platy, činili čas po čase výpady, aby potravu si zjednali; ale obyčejně musili s práznou do města se vrátiti.

Vojsko císařské obklíčilo konečně město se všech stran tak těsně, že odnikud se nemohlo tam nic dovážeti. Ceny potravin vystoupily nad míru; žejdlík mléka stál 12 kr., žejdlík soli 24 kr., libra másla 1 zl. 30 kr., libra hovězího masa 2 až 3 zlaté, zajíc 4 až 5 zl., husa 9 až 10 zl., kopa vajec 15 zl., kráva 200 zl., vůl 500 zl., tele 70 zlatých.

Francouzský maršálek Broglio¹⁾ dal každý týden 150 koní zporážeti, dílem proto, že neměl pro ně obroku, dílem aby nabyl pokrmu pro vojsko. Měšťané dostávali libru koňského masa po 15 kr., i bylo za toho obležení přes 7600 koní zporáženo. Když posléze obroku bylo docela namále, potáceli se po ulicích hladoví a hubení koně, až zhynuli. I nastala v městě nouze veliká. Chudý lid nemoha si řádné potravy koupiti, upadal požíváním špatných pokrmů buď v těžké nemoci neb umíral i hladem. A čím více zmáhala se bída, tím větší byl odpor obyvatelstva Pražského proti Francouzům. Spojenci jejich, Prusové a Sasi, dávno je již opustili, a z daleké vlasti bylo jim těžko nadíti se brzké pomoci. I byl tedy stav vojska francouzského v Praze velmi neutěšený. Zatím vojsko císařské pod princem Karlem Lotarinským Prahu docela sevřelo, jsouc všemi potřebami náležitě opatřeno a i na delší obléhání připraveno.

Císařští, kteří se byli před Strahovskou branou položili, vystřileli denně množství kulí na Hradčany a Malou Stranu, zbořili hned tu hned onde díl městských zdí. Francouzové sice je opět vyspravili, ano bránili se tím odváživěji, když uslyšeli, že francouzský maršálek Maillebois²⁾ přes Cheb ku Praze táhne obleženým krajanům na pomoc. Zpráva tato byla ovšem pravdiva; ale pomocné vojsko francouzské daleko nedošlo. Neboť princ Karel Lotarinský vypravil se

---

Vyslov: ¹⁾ Broglio. ²⁾ Majboa.

s větším dílem svého vojska od Prahy proti Francouzům od Chebu postupujícím. Maillebois dověděl se o tom, zastavil další výpravu proti Praze; máje rozkaz, vojsko své nejistému osudu nevydávati, vrátil se do Chebu a odtud do Bavor. Na celé této cestě byli Francouzové stíháni Karlem Lotarinským.

Ježto nepřicházela pomoc, kterou Francouzové v Praze očekávali, radovali se měšťané Pražští velice a slavili den jmenovin císařovny a královny své, ač se to jen potajmu díti mohlo, srdečně. Vidouce, že francouzská posádka dlouho se v Praze již neudrží, byli té naděje, že nehody válečné brzo pominou. Zatím bylo kolem Prahy za nepřítomnosti prince Karla mnohem méně vojska rozloženo; pročež vytrhl francouzský maršálek Broglio s částkou posádky své z města do severních Čech a odtud se vydal za hlavní armádou do Bavor. Aby pak ostatní díl francouzského vojska z Prahy uniknouti nemohl, vyslán tam jeden kníže Löbkevic s posilou novou; i sevřel město tak silně, že opět veliký nedostatek potravy a špíže tam nastal. K tomu přistoupila v měsíci listopadu velmi tuhá zima; pro nedostatek paliva byla tím citelnější. Francouzové hynuli hladem, namáháním a zimou u velikém počtu. Konečně dostal francouzský velitel z Paříže rozkaz, aby vojsko v Praze uzavřené buď jak buď z města vybavil.

Francouzové činili podtají potřebné přípravy k odjezdu, jenž v noci ze 16. na 17. den měsíce prosince r. 1742. vykonán býti měl. Záměr ten byl obyvatelstvu Pražskému přísně tajen, aby císařské vojsko za branami o něm se nedovědělo. Francouzský vojevůdce, chtěje veřejnou pozornost odvrátiti od předsevzetí svého, dal po Praze rozhlásiti, že dotčené noci vypadne z Prahy na Zbraslav, aby sobě potravy dobyt. Zatím vytrhl se 1400 muži Bruskou a Strahovskou branou z města, načež bez ustání spěchal k Chebu, kam také po velikých útrapách a ztrátách za tuhé zimy dne 26. prosince dorazil.

V Praze zůstalo z celé posádky francouzské jen asi 1000 mužů nejslabšího vojska na ochranu nemocných. I aby jim žádné násilí v Praze činěno nebylo, vzal francouzský velitel Belle-Isle*) asi 40 osob z vyšších stavův i z mě-

*) Vyslov: Bellil.

šťanstva jako rukojmě s sebou, kteří později za francouzské zajaté vyměnění byli.

Onomu zbytku francouzské posádky bylo potom též dovoleno svobodně z Prahy odejít, ano císařovna sama dala tyto poslední nepřátele na své útraty do Chebu dopravit.

Konečné osvobození od nepřátelských vojsk oslaveno dne 3. ledna r. 1743. v chrámu Páně na hradě Pražském, a radost všeobecná z toho byla po celém městě. Ještě však větší bylo nadšení, když císařovna a královna dne 20. dubna do Prahy slavně přijela a u veliké slávy za královnu českou korunovati se dala.

Dle Františka Martina Pelela.

107. O životě a povaze Marie Terezie.

Prostý a pravidelný a zároveň neunavně činný byl život, šlechetná a vznešená byla povaha císařovny Marie Terezie.

Vstávajíc v zimě o šesté a v létě o čtvrté nebo nejpozději o páté hodině ranní, vynakládala kromě služeb Božích celé dopoledne na řízení záležitostí státních. Každý z ministrů měl svůj den, kdy bylo mu podávati císařovně zevrubnou zprávu o věcech jeho oboru. Se stejnou trpělivostí a horlivým vždy účastenstvím vyslýchala zprávy a čítala podání úřadův a vyslancův sebe obšírnější; ba nejednou pozorovali, že jí nemilo, byl-li tento denní úkol její někdy o něco skrovnější. Vlastní rukou činila poznámky ke spisům úředním a návrhy k jich vyřízení. V poznámkách těchto jeví se v nejkrásnějším světle skvělé její nadání, mysl zbožná i ušlechtilá, vzácná rozšafnost i věrnost v konání povinností a neúmorná péče o blaho poddaných. Jakou šlechetnou svědomitostí veškeré její snažení bylo prodchnuto, o tom nejlépe svědčí výrok její nejednou pronesený, že o nic nemodlivá se k Bohu tak vroucně, jako o to, by ji osvětil, aby v posuzování věcí veřejných dovedla vždy uhoditi na pravou cestu.

Okolo jedné hodiny obědvala císařovna a potom popřála si hodinu nebo dvě hodiny oddechu. Po té

vyřizovány opět záležitosti státní; okolo hodiny sedmé nastala hra, která však netrvala déle půldruhé hodiny. Při večeři pak císařovna jen málo pojedla, a ještě před desátou ubírala se na lože.

Do pozdních let svých slyouc krásou, císařovna nijak si jí nehleděla; nehrubě starala se o nádherný oděv a mimo dni slavnostní stále nosila šat zcela jednoduchý, po smrti chotě svého stále jen roucho smuteční. Ba ani zdraví svého nešetřila, spoléhajíc na pevnou svoji tělesnou povahu. Za největšího vedra i nejkrutší zimy vydávala se na daleké procházky; nejednou, rozehřáta jsouc, v tuhé zimě hleděla z otevřeného okna; v komnatě její okna vůbec i za nejdrsnější povětrnosti bývala otevřena, a jen zasloužilý státník její, choulostivý kancléř kníže Kaunic, směl je vstoupiv zpozavíratí.

Církevním slavnostem Marie Terezie drahně času věnovala a velikou na ně váhu kladla. Skoro každodenně navštívila ten neb onen kostel nebo klášter. Se zvláštní zálibou bývala při slavnostním oblékání jeptišek, a zejména nikdy ho nepromeškala, když některá dáma ode dvora vstoupila do řádu. Ráda účastnila se i poutí náboženských, zejména neopominula v den sv. Leopolda, dne 15. listopadu, zavítati do Klosterneuburka, kdež odpočívalo tělo tohoto svatého; teprve v pozdějších letech od tohoto obyčeje upustila. S poutí takovouto sdružen byl často výlet zábavný, jakož vůbec císařovna nebyla nepřítelkyní zábavy.

Zvláště za mladších let císařovny bývalo u dvora nejednou velice veselo. Hlavně dělo se tak o masopustě; maškarní plesy byly jí zvláštní oblibou, a čím podivnější a pestřejší byly masky, tím více se bavila.

Horlivě byly u dvora pěstovány zpěv a hudba. Jakkoli sama upustila od provozování hudby, s níž v mládí svém ráda a s úspěchem byla se zabývala, bděla přece nad tím, aby dostalo se jejím dítkám pečlivého vzdělání hudebního. O malé slavnosti dvorní v říjnu r. 1759. hrál Josef na violončel a Karel na housle, sestry jejich Marianna a Marie na klavír. Ve

zpěvu všichni byli vycvičeni, a Josef i v pozdějších letech jako císař rád se sestrami svými hudební kusy hrával.

Jízda na koni byla císařovně zábavou nad jiné oblíbenou. Byla odvážlivou jezdkyňí, a ze Schönbrunnu neb Laxemburka ráda vyjížděla si do letohrádkův osobám ode dvora náležejících, s nimiž posnídavši neb odpoledne kávu vypivši zase se vracela. Na lov však chodívala zřídka, a to ještě jen z ochoty k manželu svému.

Pobyt na venkově býval jí vůbec nejmilejší, a ze zámků císařských nejraději volívala Schönbrunn; v rozsáhlém parku tamním proto podnikány neustálé opravy a okrasy. Od té doby, co dovolila obyvatelstvu vstup, zvláště v neděli hrnuli se tam Vídeňané, aby pokochali se ve stinném loubí a možno-li spatřili císařovnu nebo některého člena císařské rodiny.

Do Schönbrunnu často zvala netoliko šlechtu, ale i vynikající a zasloužilé služebníky státu, jakož vůbec ráda vyhledávala obcování s lidmi. A to bylo s výhodou, neboť takovýmto způsobem, vlídně s různými lidmi rozmlouvajíc, lépe seznamovala se s názory a potřebami obyvatelstva, než seznati je mohla ze zpráv a audiencí úředních.

Povaze Marie Terezie nejskvělejší vydal svědectví vyslanec Bedřicha II. hrabě Podevils, a svědectví to, od nepřítelů pocházejíc, tím jest vážnější. Práví: „Marie Terezie stále jeví se vlídnou, zbožnou, milosrdnou, odhodlanou, velikodušnou; takto dobyla sobě srdce poddaných. Každého vyslechne, sama čte žádosti, pečuje o průchod spravedlnosti, sama ujímá se práce; jednomu odplácí vlídnými slovy, druhému úsměvem a milostným kynutím, a kde jest jí co odepřítí, činí to způsobem nejlahodnějším. V neštěstí osvědčuje velikou sílu duševní, a vlastní statečností snaží se roznítiti statečnost v srdcích svých poddaných. Za to každý ji vynáší do nebes, a všichni blahořečí sobě, že žijí pod žezlem jejím.

Nikdy neukáže se u veřejnosti, aby ji lid nevítal jáсотem.“

I rodinný život Marie Terezie byl vzorný. Vroucně milujíc chotě svého Františka Lotarinského, byla i dítkám svým láskyplnou a ovšem, kdy třeba bylo, i přísnou matkou. Sama vydala si v té příčině svědectví nejdokladnější a nejpravdivější, když na smrtelném loži loučíc se s dítkami svými, pravila k nim: „Milé dítky, nezapomínejte nikdy, jakou starost a péči Váš otec, zvěčnělý císař, i já měli jsme o Vaše vychování, jak velice jsme Vás vždy milovali a snažili se, opatřiti Vám všecko, co by Vás oblažiti mohlo!“

Veliké této panovnici, pramatceř panujícího rodu Habsbursko-Lotarinského, péčí Jeho Veličenstva císaře Františka Josefa zřízen ve Vídni a dne 13. května roku 1888. za veliké slávy odhalen nádherný pomník; stojí proti hradu císařskému na volném prostranství, jež po obou stranách obstoupeno jest budovami musejí dvorských.

Dle Alfreda Arnetha.

108. Císař Josef II. a orba.

Josef II. spatřoval v orbě hlavní pramen bohatství státního a řídil se známým národohospodářským pravidlem: „Chudí sedláci, chudá země — chudá země, chudý kníže!“ Jak velice si proto vážil stavu rolnického, o tom nejlépe svědčí památný příběh z r. 1769. u Slavíkovíc na Moravě, jakož i příjmi „přítele sedlákův“, jinnž nazýval ho lid; a jak úsilovně se snažil povznést rolnictví, mimo zrušení dávného poddanství či nevolnictví rolníků, nejlépe dokazují mnohonásobné v té příčině reformy, které braly se po zcela nových cestách a různě zasahovaly do veškerých odvětví hospodářských.

K opravám těmto především náleží obmezení úhoru a zvelebení pícnictví. Pozemky, které místo úhoru byly osety na píci aneb i jinak zdlávány, osvobozeny byly pastvy; z píce vypěstované na úhoře neodváděl se desátek; pastviny v ornou půdu proměněné byly po třicet

let prosty desátku; pustiny na pole zdělané dvacet let zproštěny všech břemen. Velice snažil se císař, zavést neznámé tehdy ještě ve střední Evropě pěstování jetele, a zasloužilému o ně Sasovi Šubartovi udělil rakouské šlechtictví s přídomkem „von Kleefeld“ (jako by řekl „z Jetelova“). Neméně vybízely dvorní dekreta ku pěstování hlávkového zelí, tykví a jiných užitečných rostlin, které nyní zobecněly, tenkrátě však, kdy se výhradně selo obilí, byly nevidanými téměř novinkami. Zvláštní péče věnována umělému lukařství, které dostalo se k nám z horní Italie. Pěstování řepky přineseno do Rakous z Nizozemska; vedlé toho podporováno velmi příhodnými prostředky pěstování mořeny na Moravě, chmele v Čechách a tabáku v Tyrolsku a v Uhrách. Hospodářské povozy, dovozy mrvy a sádry osvobozeny byly ve všech korunních zemích mýta cestného a mostného. Několikrátě přikázáno vysazovati ovocné a jiné stromoví podél silnic, a krajským úřadům uloženo, aby o prospěchu těchto prací podávaly zprávy a co nejvíce se jich ujímaly. Poddaným, kteří by rozumným hospodařením zvýšili výnos hospodářství, znamenité prémie udělovány.

Také na chov dobytka vypisovány jsou ceny, a užitečné návrhy na opravu krmení, na rozmnožení chovu ovcí a jiné, na penězích odměňovány. Pro Rakousko vydán řád chovu koní, a ku zvelebení a zušlechťení koní zaveden ústav erárních hřebčinců. Někteří statkáři a sborové doléhali na vládu, aby zastavila náramně zmáhající se chov ovcí, poněvadž prý jím v nic přijde chov hovězího dobytka. Ale císař dal veřejně vybízeti k rozmnožení a zlepšení výroby vlny, aby se země jeho vlněnými výrobky vyrovnaly Španělsku a Anglicku. K tomu konci dovoloval císařský výnos všem statkářům a hospodářům dovážeti beze cla a bez mýta italské a španělské ovce. Naproti tomu již tehdy dostatečně uznána škodlivost koz pro lesy, pole a zahrady, i vydána různá nařízení, jimiž se chov jich omezoval neb dokonce zakazoval.

O vyučování lesnické a hospodářské až do té doby málo se dbalo. Císař Josef, poznávaje tyto nedostatky, přikázal císařským hospodářským úředníkům, aby vstupovali do hospodářských společností a v povolání svém se zdokonalovali.

Ačkoli císař Josef II. v ohledu hospodářském neřídil se žádnou určitou soustavou, učinil přece jako praktický státník všecko, co v silách jeho bylo, aby výrobu hospodářskou i průmyslovou usnadnil. Rozmnožením silnic, zjednodušením správy, zlepšením soudnictví, zvelebením škol vzpružil síly národní tak znamenitě, že orba a průmysl dostoupily za jeho vlády neznámého před tím rozkvětu, bez kterého by Rakousko sotva bylo dokázalo onu neúmornou vytrvalost ve velikých válkách s Napoleonem I.

Z „Obrazů“ Vymazalových.

109. Babička vypravuje o císaři Josefovi.

„Když stavěli Nový Ples (Josefov), byla jsem výrostek,“ začala babička vypravovati. „Já jsem z Olešnice. Víte, kde je Olešnice?“

„I víme, to je za Dobruškou v horách, na kladských hranicích, že ne?“ ozval se stárek.

„Tam odtud, tam. Vedlé našeho statku bydlela vdova Novotná v malé chaloupce. Živila se děláním vlněných huní. Když měla trochu díla hotového, nosila je do Jaroměře nebo do Plesu na prodej. Bývala u nebožky mámy pečená vařená, a my děti bývaly u ní kolikráte za den. Náš tatík stál jejimu synu kmotrovstvím. Když jsem už s kousek práce byla, říkávala mi Novotná, když jsem k ní přišla: „Pojď sednout za stav a uč se, bude ti to někdy k dobrému. Čemu se člověk z mladu naučí, k staru jako by našel.“ Já jsem byla jakživá do práce jak oheň a nedala jsem se k ničádné pobízeti; poslechla jsem a brzy jsem se tomu řemeslu tak naučila, že jsem je dobře zastati mohla. Tu dobu býval císař Josef velni často na Novém Plesu. Povídalo se všude o něm, a kdo ho viděl, vážil si toho, jako nevím čeho.

„Když jedenkrátě Novotná šla s dílem, prosila jsem našich, aby mi dovolili s ní jíti, že bych se ráda podívala do Plesu. Máma viděla, že má kmotra těžké břímě, pročěž řekla: „Jdi si, můžeš aspoň pomoci kmotře nésti.“ — Druhý den za chladu jsme šly a před polednem přišly jsme na luka před Plesem. Leželo tam srovnaných dřev; sedly jsme na ně a obouvaly se. Kmotra právě povídá: „Kam pak já asi smutná děvka ty houně mám nejdříve zanéstí?“ Tu přichází od Plesu jakýs pán a přímo k nám. V ruce nesl cosi podobného flétně; chvílku po chvílce kladl si to ke tváři a začal se pomalu kolem dokola točiti. „I podívejte se, kmotro,“ povídám, „to je nějaký muzikant, píská na flétnu a sám se k tomu točí.“

„Hloupá holka, to není flétna ani muzikant, to bude nějaký pán, co dohlíží ke stavbě; však je tu vidávám choditi. To má takovou rourku, v té je sklíčko a skrze to se dívá; a to prý je daleko viděti. To vidí všude, kde a kdo co dělá.“

„Ale, kmotro, jestliže nás viděl, když jsme se obouvaly?“ povídám.

„Nu, a co z toho? Vždyť to není nic zlého,“ smála se mi kmotra.

„Za té řeči přišel pán až k nám. Měl na sobě šedivý kabát, klobouček na tři šacky, jak se říká, a vzadu visel mu cop s mašlí. Byl ještě mladý pán a krásný, jak by ho namaloval. „Kam jdete, co to nesete?“ ptal se a zastavil se u nás. Kmotra řekla, že nese do Plesu na prodej dílo.

„Jaké je to dílo?“ ptal se dále.

„Vlněné houně, panáčku, vojáčkům na přikrývání se; snad by se vám některá líbila?“ řekla Novotná, rozvázala rychle uzel a rozložila jednu po dřevěch. Byla to na místě hodná žena, ta kmotra, ale když se dala do prodeje, to byla až hrůza řečná.

„To dělá tvůj muž, že ne?“ zeptal se jí zase pán.

„Dělával, dělával, zlatý panáčku, ale už je o žních dvě léta, co dodělal. Dostal úbytě. Já někdy ke stavu přihlédala, naučila se tkáti, a teď je mi to k dobrému. Já také říkám Madle: „Jen se uč, Madlo; čemu se naučíš, o to tě ani dráb neoloupí.“

„Je to tvoje dcera?“ ptal se zase pán.

„Není moje, je to kmotřina; ale pomáhá mi někdy. Nehleďte na ni, že je malá; za to je sporá a do práce jak oheň. Tuto houni ona udělala sama a sama.“

Pán mi poklepal na ramena a pěkně se na mne podíval. Jaktěživa jsem neviděla tak pěkných modrých očí; nic jinak než jako charpa.

„A ty nemáš děti?“ obrátil se pán na kmotru.

„Mám jednoho hocha,“ pravila kmotra; „dala jsem ho do Rychnova na učení. Pán Bůh mu dává dar Duchu svatého, a učení mu jde, jak by hrál; zpívá hezky na kruchtě, ráda bych tedy nějaký ten groš na něho obětovala, aby z něho byl pan páter.“

„A což nebude-li chtítí jím být?“ ptal se zase pán.

„I bude, panáčku; Jiřík je dobrý hoch!“ povídala kmotra.

Já zatím dívala se ustavičně na tu trubičku a myslila jsem si, jak to asi ten pán skrze ni kouká. Ale on mi to snad zrovna na očích viděl; najednou se obrátí ke mně a povídá: „Ty bys asi ráda věděla, jak je skrze ten dalekohled vidětí, ne?“ — Já se začervenala a nemohla jsem ani oči pozdvihnouti. Ale kmotra vyjela: „Ona myslila Madla, že je to flétna, a vy že jste muzikant. Já jí to však pověděla, kdo jste.“

„A ty víš?“ smál se pán.

„Inu, já nevím, jak vám říkají; ale vy jste přece z těch, co tu chodívají dohlížet na ty lidi, a skrze tu trubičku se na ně díváte, ne-li?“

Pán se smál, až se za boky bral. „Nu,“ povídal, „to poslední jsi, matko, uhodla. Chceš-li se skrze tu trubičku podívatí, tedy se podívej,“ obrátil se ke mně, když se byl hodně nasmál, a pěkně mi položil trubičku k oku. To jsem vám, lidičky, své divy spatřila. V Jaroměři zrovna lidem do oken jsem viděla a každého pěkně pozorovala, co dělá, jako bych stála u něho; a daleko až na polích lidé co pracovali, viděla jsem, jako před sebou. Chtěla jsem to dáti také kmotře, aby se podívala, ale ona mi povídala: „Co pak si myslíš, to by se pěkně slušelo na mne starou ženu, abych si hrála.“

„Ale to není na hraní, to je k potřebě, matko,“ řekl jí pán.

„Inu necht' si je, ale pro mne se to nehodí,“ řekla kmotra, a živou mocí se podívatí nechtěla. Mně pak připadlo, kdybych viděla skrze to sklíčko Josefa císaře, a dívala jsem se na všechny strany; že pak byl ten pán tak velice hodný, řekla jsem mu, koho bych ráda viděla.

„Což ti tolik na císaři záleží? máš ho ráda?“ zeptal se mne pán.

„Bodejt bych neměla,“ povídám, „když ho každý člověk pro jeho dobrotu a hodnost chválí. Však se za něj také každý den modlíme, aby mu dal Pán Bůh dlouhé panování i té jeho panímámě.“

Pán se jako usmál a povídá: „Chtěla bys s ním také mluvití?“

„I zachraň Pán Bůh, kam pak bych dala oči?“ povídám.

„Vždyť se mne také nestydiš, a císař je přece člověk jako já.“

„Ono to přece není takové, panáčku,“ ozvala se kmotra. „Císař pán je císař pán, a to je přec jen něco říci. Já slychala, že když se člověk podívá císaři do očí, zima prochází a horko rozpaluje. Náš konšel s ním už dvakráte mluvil a říkává to.“

„Váš konšel nejspíše že nemá dobrého svědomí, a proto nemůže směle se podívatí nikomu do očí,“ řekl pán a psal při tom něco na malý lístek. Ten lístek pak dal kmotře a povídal jí, aby šla v Plesu do zásobárny, a na ten lístek že se jí houně zaplatí. Mně dal tento stříbrný tolar, řka: „Nech si ten peníz na památku, abys nezapomněla na Josefa císaře a jeho panímámu. Modli se za něho, modlitba vroucího srdce je Bohu mila. Až přijdete domů, můžete říci, že jste mluvily s Josefem císařem!“ Dořekl a rychle odešel.

My klekly a žádná nevěděly jsme, co děláme leknutím a radostí. Kmotra začala mi láti, že jsem se tolik opovážila, ale sama opovážila se také dost. Ale kdo pak by si to byl pomyslíl, že je to císař pán. Těšily jsme se z toho, že se snad přece nemrzal, když nás obdaroval. V zásobárně vyplatili Novotné třikráte tolik za houně, než co žádala. My domů zrovna letěly, a když jsme tam přišly, nebylo vypravování konce, a všickni nám toho záviděli.

Máma mi dala tolar provrtati, a od té doby nosím jej na krku. Už mi bylo kolikráte dosti zle, a přece jsem se ho nevzdala. Škoda, věčná škoda, že toho pána země kryje!“ dokončila babička svoje vypravování povzdechuvši si.

„Ba škoda!“ dotvrdili ostatní. Děti poznavše historii tolaru, teprve si ho ze všech stran obracely a stal se jim teprve znamenitým. Babička pak stála všem ve světle ještě vyšším od té doby, co věděli, že mluvila s císařem Josefem.

Božena Němcová.

110. Strýc Hutula.

Zamodralé pásmo vlnitých hor, jež dělí naši milou Moravěnku od Slovenska uherského, chová ve středu svém množství utěšených údolíček, tmavými lesy, skalními úvaly i příkrými stráněmi obstoupených; stráněmi, na nichž se daří jen nizoučký drn, mateřídouškou a hořcem, místy zase ambrožkou, myším ouškem, žebříčkem a slzičkami proplétaný. A po těchto stráních splývá tekutý horský křišťál jako stříbrná přádénka k potůčku, který šplouná v údolí mezi bujnými lučinami, posetými statisíci květů. Na těchto stráních vyrůstá i kříček modře zelenavý, kterýž vedlé kousku špatného pole zemáky posázeného a nějaké ovce nebo kozičky bidně krmené, chudému obyvatelstvu nuzné, ba pranuzné výživy poskytuje. Kříček tento jest jalovec, skoro vždy jahůdkami hustě obsypaný, ovocem natrpklým, vonným, pryskyřitým, v němž lid náš spatřuje lék i koření — a předmět obchodu. Vzpomeneme-li si, že u každého kupce po vlasti naší žejdlik jalovcového semene dostaneme za 2 až 4 krejcary, snadno se dovtipíme, co vyzíská horal takovým obchodem přes třetí, čtvrtou ruku. Kromě semene skýtá jalovec horalovi podivně spletitý pahýl a sukovitě, potočené kořeny na palice (hůlky), dýmky a trýsky (troubele), kteréž roznáší do vzdálených osad a městeček. V podzim vydobývá je ze země, v zimě je zdělává, a z jara, kdy nouze v horách největší, je prodává.

Bylo ten den před sv. Ondřejem, když se strýci Hutulovi rozleželo, že by přece ještě jednou mohli zajít do hor na jalovčí, než se země uzavře. Tetku to mrzelo, i spustila

naň hrubou: „Tož tak, blázne starý, do hory ložit, když sa i ta lesní zvěř pozalézá, v takový plušť (plískanici)? Což neteče potůčkem s nebe juž na osmý den?“

„Zítřa juž nebude pršet,“ předpovídal strýc, jenž přihnut u malinkého okénka, zíral do oblak.

„Ty to víš!“

„Co by ne? Vítr sa obrátil po lesní straně, oblaka sa zdvihajú.“

„Ale to bahnisko v hoře!“

„A co já dbám bahniska, však sa v něm neutopím.“

„Topit, netopit — ale kosti přemrznu.“

„Napiju sa borovičky.“

„Nepůjdeš tam!“ horlila tetka.

„A půjdu — a dost!“

A šel. Šel z rána za tmy ani neposnídav. Sukovici maje v ruce, starou kabanici zalátanou na plecích, motouzky na svázání jalovčího kořeniska v kapse, v malé kubaňce trochu borovičky, skývu chleba, poříz, nůž, malou pilku v torbě při boku a širák promaštěný na hlavě, dal se strýc Hutula vzhůru dědinou. Šel cestou, brodil se látoviskem (louží), a kde voda po dešti byla odtekla, klouhaly mu nohy jako po mýdle. Kdyby ho tak tetka viděla! Ale nedá se! Vyjde úvozem až ku stěžníku, tam se pustí drnem a nebudou bosé nohy ukluzovati. Byl by mohl sice také škorně obouti, tetka mu je nachystala, ale co dbá té kapky vody okolo kotníků? Již se rozednívá, strýc se rozhlíží po poličkách ku dědině náležejících, hledí na rež a pokyvuje hlavou — nikde ještě o sněhu památky. „Sněh svatého Ondřeje rži vzešlé nepřeje.“

Dá Bůh, rež se zdaří. Té vláhý všude dost, pomalu až moc, zdá se strýcovi, jehož nohy zapadají do bařeniště. Ale což, jde do hor z vlastní vůle. A aby dokázal, že provede, co si umíní, půjde dnes až na uherskou stranu. Může býti pod večer doma.

Vzhlédl k nebi. Nekonečné šedé mraky táhnou se jako plachtoviny po lesích, někdy mu i cestu zastrou; se strání se odevšad potoky kalné řinou; potůček letního času tak plitký, že každou rybku na dně poznáš, proměněn v hučící řeku. Přece je v hoře pěkněji za suchého počasí, zvláště pak v létě,

když slunéčko vonné byliny kolkolem vyhřívá, když ze rži skřívánek z rána vylétne a zapěje píseň hlasnou, když křepe-lička volá a holub doupnák ve křoví vrká, když straka na vrbě u potoka zařehoce a pěnička samým šveholením div hrdélko si nepotrhá; tenkrát zde na té stráni, po které strýc Hutula kolem lesa vzhůru kráčí, zvonky stáda zaznívají, psík zaštekne, jehňátko zabečí — eh! věru v létě je jiný svět! Než dal jsi se na cestu, tedy chutě dál! Vítr v noci ustal, to se strýci nějak nelíbí! Pozastavil se, poohlédl se, všude mlha a teď již i padá. — „No no, jen když sa opět nerozpluští. — Vrátit sa? Ani za barana!“ Co pak by řekla tetka? Znenáhla již déšť jen se lije, mlha se vztáhla na lesy, věje vítr, ale od — Dunaje. Již dnes nepřestane. — Co škodí? Však strýc „nejsú ze sněhu, neroztajú“.

Strýc se zabral do myšlének o pokrouceném pahýlku se silným kořenem; to bude palička jak malovaná. Neodřízne ani toho podnoží, ale přitočí je k sukům — bude vzácná šňořenica — nevidaná. Strýc, zabrán v umělecké představy, již některý křík způsobilý minul, aniž ho spozoroval.

Nyní přes jeden klopytl. „No hle, tak mne připomínáš, však půjdeš se mnú, neboj sa!“

Strýc Hutula páčí sochůrkem, pořizem přitesuje, nožem okrajuje, rukama vyhrabuje, v plničké je práci, zapomíná deště, zapomíná hladu. Vytahuje motouzky z torby, rozkládá je, jalovčí do nich rovná, přitahuje, odnáší ku křovinám vzdálenějším, a radostí zrak mu září, když sebrany dnes poklad ohlédá! Na uherské straně jsou nejpěknější jaloviny — toť pravda. Kéž by jich ještě více dobytí mohl! Ale již nestačí! Nepoznává sice v takovém lijáku času s jistotou, ale tolik ví, dle práce nakupené, že odpoledne se schýlí k večeru, než s noškou domů dorazí. Usedá tedy pod oblakem „otevřeným“ na nošku, a vytahuje borovičku z torby; chléb trochu zvlhnu, ale to neškodí. — Občerstvil se a kráčí s hor. Nyní je mu sukovice dobrá; opírá se o ni, co síla. Déšť a pliskavice jako by mu každou šlepej půdy pod nohou uplachovaly. Slézá níž a níže. Juž přichází k rolím domácím, příval odevšad se s hory řine, rozvodněný potok s hukotem bouří k dolním lesům, kalné vlny se čeří a jedním vírem se ženou

proti mústku pod zatačkou u vysoké Hory, přes niž silnice vede do kraje. Teď zasténaly trámy, mústek jako by se zakolébál, náhlý praskot následuje, a již mústek, stržen v divý vír, vlnami se klátí k dolním lesům.

Strýce Hutula, stoje na výšince nad dědinou, ustrnulý hledí, jak přival mústek rychlostí blesku unáší.

„Chraň Bože,“ praví strýc, „aby někdo dnešní noci přes Horu k nám do dědiny sjížděl! U zatačky by koní nezadržel.“

Strýce mráz přebíhá. Přežehnal se a chvátal domů. Již se stmívalo, když chalupy docházel. Tetka zahlédla jej z okna a chystala kázáníčko. Strýc však do jizby nevstročil; praštil jalovčím pod kůlničku a běžel úprkem na dolní konec dědiny, přímo k rychtáři.

„Pochválen —“ vrazil do světnice. „Kmotře Ondrůšu, nevíte, prosím vás, zdali někdo nejel od nás do kraje a dnešního dne sa vrací?“

„Kdo je ví? U mne sa nikdo neohlásil. A což by vám na tom sešlo?“

„A toli, že by se mohlo neštěstí přitrefit; voda sebrala mústek pod Horu.“

„Zase ošťárání!“ mrzel se rychtář.

„Což o to, ale jestliže by této noci někdo s Hory sjížděl —“

„V tak slotný čas každý dřepí doma,“ rozhodl rychtář.

„A kdyby přeca —“

„Nuž pomozte! — Položím já sa přes potok?“

„Já řku, světlo že bychom tam mohli vyvěšat.“

„Světlo? Nečujete víchor? Vždyť duje z lesů, div že střechy neodnáší. Zahašeno bude hned.“

„Šlo by o zkušení.“

„Tož zkuste, toť máte laterňu.“

„Nešli byste někdo se mnú?“

„Ani heverem byste mňa do té psoty nevypáčil.“

„Tak půjdu sám a stavím sa u Kabaňů, zdali juž je doma; jel ve středu do Brodu, vezl ořechy a trnky. Prál, že bude v sobotu juž doma, aby si koně na nedělu odpočinuli.“

„Nuž běžte, běžte!“ schvaloval rychtář a přisedal na lávku k teplým kammům. Víchor se o chalupy opíral vší mocí.

V Kabaňově chalupě uspávala hospodyně mladší dítko, starší pojídalo klečíc u stolku na lavici z hliněného talířku večeři.

„Pozdrav Pánbůh, susedo!“ zdravil Hutula na prahu.

„Pozdrav i Vás, strýče Hutulo!“

„Jsú juž hospodář z Brodu doma?“

„Ale kde! Strachy sa třasu, ani nevzpomínajte. — Kdyby takhle v tento mrchavý čas sa vracel —“

„Já Vám sem pošlu ženu, nepřijde-li hospodář,“ těšil ji Hutula, „necht' ona tu s Vámi přespi. S Pánembohem!“

„Zaplat' Pánbůh, susede!“

Hutula letí domů. Jak dvěře otvirá, chystá se již tetka na domluvu. Ale strýc ji předešel.

„Rozáro,“ pravil, „zavři chalupu a skoč ke Kabaňům, on není doma; já zaběhnu pod Horu. Voda sebrala můstek; postojím tam skrze neštěstí, kdyby Kabaňa dojel snad této noci.“

Tetce náhle odpadla chuť na hartusení. „No tak běž, já len uchmatnu vlnák. A slyšíš ty! Abys to sám neodpykal. Je dnes mrcha noc.“

„Však by děti o mne neplakaly.“

„Ba no, ba, vždyť nás předumřely — ale já — což já ti nejsem ničím?“

„A Pánbůh nikoho neopustí! Ale u Kabaňů jsú drobné děti —“

Již zachází tetka do chalupy Kabaňovy a strýc spěchá pod Horu. Nezaměřil údolím po silnici až ku potoku na místo, kde stával odtržený můstek, než zabočil vzhůru ke stráním, pod nimiž se došplhati hodlá až pod Horu samu. Neboť co naplat, kdyby za potokem světlo vztýčil a nějaký povoz se srázného vrchu zaletěl až do vody? Před potokem svítilnu kdes pověsí. A má-li snad pohoditi přes silnici některý hrubý kámen, aby se vůz zastavil? Avšak co, kdyby koně o něj klopýtli a hnáty si zpřeráželi? Nebo kdyby se vůz přepáčil a koně strhl bokem?

Strýc se klátí v dešti, ve tmě po stráni, brodí se bahnem, otlouká si bosé nohy o kameny, a při tom ukrývá světlo pečlivě za promoklou kabanici, aby ho vítr neuhasil. Někdy si trmácně klestí cestu smrčím podrostem; tu zase šípkoví

trnité výhonky větrem smýkané oň oplétá, ale Hutula kráčí statně ku předu a naslouchá upjatě k Hoře, neozve-li se rachot vozu s temene. Konečně stojí pod samou Horou, od silnice dělí ho jen příkop naplněný vodou dolů stékající.

Strýc se přebrodivil a bystrým zrakem tmu pronikal, pátraje po známé, mohutné borovici, která na jednom místě rozepíná silné větve z lesa až nad silnici. Tam by svítilnu rychtářovu rád pověsil. Je to sice hnedle pod zatačkou, tam koní rozklusanych nikdo nezadrží; ale vozka světlem varován a strýcem okřiknut zastaví je jistě v menší oklice, ponenáhle k potoku se snižující, pod lesem mezi lučinami. Tu borovice! Podařilo se strýci zachytiti větev, zaklesnutí svítilnu. Přivázal ji motouzkem — právě v čas, neboť nad Horou zadunělo slabounko vzduchem, jako když v létě z dáli pozahřmívá.

„Juž jede! Bohu chvála, že jsem v čas dospěl.“ Hutula vztyčuje hlavu a obrací zraky vzhůru, kde se silnice v zátočkách a oklikách jak obrovský had vine skalnatým úbočím a hustým lesem ku příkrému vrcholu.

Hledí, hledí, ale ničeho nespatřuje; neboť svítilna rychtářova ozařuje nepatrný jen proužek země.

Tu pojednou vichor zaburácel, že se i sám strýc bokem nahnul; zároveň — cink — cosi zazvonilo, a kroužek kolem svítilny potud ozářený se zatměl. Zašlehla větev vichorem sehnutá o druhou poboční, svítilna rozdracena, světlo uhašeno. Stojí strýc jako zastižen poslem Božím. — Hrčení povozu již nad hukot větru se ohlašuje; ještě několik minut, soudí strýc, a hrkotem vyrazí z hlavní zatačky koně rozklusané, jim v patách rozjetý vůz jak lítá saň je požene po zatačkách níže, níže, až na rovinu přes potok. Ba ne, přes potok — než — „Uchovejž Bože! to ne, to ne!“ křičí Hutula a divoce běží vozu vstříc. — A zase se náhle zastavil, jako by mu kdos kolena podsekl. Co tam na výšině? Leda že koně na strmém svahu i jeho strhnou, ale zachrániti někoho nemožno.

V tom prosvítla hlavou jeho spasná myšlénka. —

Ne každý zná snad obyčej našeho horala při sjíždění po neschůdných cestách s hor. Jemu neplatí výstražná tabule

na sloupci přibitá s vyobrazením zavěráku a s ohlášením pokuty dvou zlatých, nesváže-li kola sjížděje s hory.

On se novot nechytá. Za jedno nebude tak zbytečnou věc kupovati, i kdyby měl; za druhé, ký ďas by ho tu v horách stopoval, „jako“ sjíždí, a za třetí, „z kád“ by tu pokutu bral? On jest setrvalý; jak stařeček činívali a před tím onoho stařeček, tak činí též on.

Dojde-li ke svahu nejstrmějšímu, nepřitáhne koňům otěže, Bože chraň; než povolí jim uzdu, nazdvihne bokem širák o poznání, a zvolá: „Ve jménu Božím, vjo!“

A tam ten letí vůz, nechť s nákladem, nechť prázen, až jiskry zpod podkov srší nebo bláto vysoko nad vůz vystřikuje.

I Kabaňa jel téhož večera „ve jménu Božím“ a běžel, seč mu stačil dech, otěže volné maje v ruku, podlé koní s Hory dolů, až cosi zavěsilo se v rázném skoku s takovou silou na náručního koně, že i podsední kůň zaklopýtá, vůz se zakolébal a stranou zarazil mocí do hromady štěrku.

Kabaňovi vlasy „hore dubkem“ stojí, želná se i pravi: „Chval každý duch Hospodina! Jsi-li zlý, odstup!“

„Ondřej, já jsem to, strýc Hutula!“

A zatím co koně odfrkují a leknutí i trýzeň strýcem jim způsobenou se sebe střásají, vykládá Hutula o přivalu, o můstku, o roztrěpené svítilně a o šťastném nápadu, aby povoz tímto způsobem zastavil.

Kabaňa děkoval mu upřímně, ale strýc Hutula prohlásil, že nemá soused děkovati jemu, nýbrž svému patronovi, sv. Ondřejovi (byl právě den toho svatého); ten prý jemu (Hutulovi) jistě myšlenku onu vnukl a pomocí svou přispěl.

Potom pomohl strýc Hutula Kabaňovi ještě opatřiti bedny se zbožím ve voze proti dešti a vypřáhnouti koně, na kterých pak, nechavše vůz na místě, domů dojeli.

Strýc Hutula, kterýž za celý den pořádně prosákl, těšil se na teplou večeri, ale — potlouklo. Bylo mu zase zůstatí o chlebu a borovičce, tetka se od Kabaňů nevracela. Naložil hrubou hranici do pece, převlekl se a vlezl hned pod peřinu, by „sa opotil“.

Tak tvrdě spal, že ho tetka ráno sotva probudila, když mu snídání nesla až k lůžku.

Potom se strýcem Kabaňou můstek srazili, náklad na místo dopravili, a večer vespolek si pobesedovali.

Františka Stránecká.

111. Písně české.

Písně české, ach, ty svaté tóny,
jimi plyne Čechu celý svět;
ty jsou hrobů našich rajský květ,
naší slávy, našich hran to zvony.

Písně české, ach, ty zvuky jemné,
z věků zlatých svaté památky,
rájů našich truchlé ostatky!

V nich Čech plesá, pláče, sebe cítí,
v nich jest vidět Čecha mřít — a žítí.

František J. Ruběš.

112. Alhambra.

V Granadě ubytovali jsme se ve vnitřním městě, bychom jeho obyvatele mohli lépe pozorovati. Naše fonda (hostinec) jest pravá španělská fonda, totiž jednoduchá, ale za malý plat jídla hojnost, a to jídla dobrého. Jako v Toledě, opatřili jsme si i zde průvodčího, neb v úzkých a klikatých ulicích Granadských bez něho, aspoň v první čas, nelze se obejíti.

Především navštívili jsme Alhambru. Maurský tento palác stojí na návrší jednou stranou až do města posunutém. Prošli jsme několik špatně dlážděných ulic, než jsme se dostali ke hlavnímu vchodu do zahrad Alhambry. Alhambru obkličuje dvoji kruh pevných hradeb; hradba zevnější táhne se kolem úpatí vrchu, na němž Alhambra stojí, výše pak hradba paláce samého. Návrší pak kolkolem porostlé jest hustým křovím a vysokými stromy, topoly, akáty, oleandry, vavříny, cypřišemi, platany, olivami a jiným stromovím.

Přišli jsme ku bráně „de las Granadas“, nazvané po třech jablkách granátových čili marhaníkových nad obloukem vyznačených, znaku to města Granady. Branou granátovou vejdemo do velikého přirozeného parku, před námi široká

cesta se táhne, od ní stezky rozbíhají se na všechny strany, příjemný ovívá nás chlad, všude vlhko, všude zeleno. Cesta jde hlubokým úvozem, se skalisk kape voda jako bohatými slzami na mech a břechtan, skalnatou půdu pokrývající, tu a tam mezi kamením bublající potůček si razi cestu, s jiným se spojuje a spěchá ke městu.

Rozkošnou tou cestou kráčejiíce potkáváme vodáky, rozvážejiící do města k pití vodu, již v plechových nádobách byli na mezky naložili. Místo, na kterém po dobytí Granady Boabdyl, poslední maurský král Granadský, klíče od paláce Alhambry odevzdal vítězi Ferdinandu Katolickému, označeno jest vysokým křížem kamenným.

Průvodčí radil nám, abychom dříve navštívili Generalife, an by prý po Alhambře neměl pro nás zajímavosti. Generalife jest též starý palác maurský, menší, uvnitř hradeb, Alhambru obkličujících, ale stojí na návrší mnohem vyšším. Nejzajímavější části Generalife jsou zahrady, jež původní své založení a zařízení zachovaly podnes. Zahradami těmi se táhnou aleje a loubí z cypřišů, oleandrů, vavřínů, stromů pomorančových a citronových, cesty lemují keře myrtové a růžové, jež z krásných svých květů vydychují vůni až omamující; cesty jsou místy překlenuty vysokými cypřišemi, jež splétají se v brány slavnostní a rozličně jsouce přistřiženy rozmanité představují obrazy; zdi pokryty jsou révou, pod jejímiž širokými listy obrovské hrozny se zelenají a modrají. Kam pohlédneme, všude spatříme bohatý květ a stromoví, vše vypadá svěžeji a roste bujněji než jinde, jako by příroda krásami svými nahraditi chtěla ztrátu krás uměleckých, jež zdobily druhdy palác Generalife, ale většinou odneseny byly. Bujný ten vzrůst keřův a stromů, zdar a bohatost květů způsobují vody, uprostřed zahrad ze země se řinoucí a rozváděné dlážděnými korýtky po všem parku. Slušno uznati, že dávní Maurové uměli z poušti učiniti ráje.

S Generalife rozkošná otvírá se vyhlídka na Alhambru, na město Granadu kolem Alhambry se rozkládající, a celé pásmo šedých velehor Sierry Nevady.

Sestupujeme k Alhambře. Cesta vede úžlabinou Alhambru od Generalife oddělující, jdeme podél jejich zdi a věží; v jejich

trhlinách zakořenil se fík nebo kakt, jako by ty jejich rány chránil. Dále jde cesta neustále mezi vysokými hradbami vyhlídce překážejícími až na prostranné náměstí, z něhož nyní vchod vede do samé Alhambry.

Procházíme dlouhou úzkou chodbou, kde se odkládají hole a deštníky, kde vyloženy jsou plány Alhambry a některé knihy o ní; tam dostane se nám průvodce, pod jehož dozorem do vnitř se ubíráme.

Nejdříve vcházíme do krásného dvora myrtového. Dvůr ten jest 40 *m* dlouhý a 22 *m* široký a vydlážděn velikými čtyřhrannými deskami z bílého mramoru; obsahuje veliký čtyřhranný vodojem naplněný a plotem myrtovým a stromy pomorančovými obroubený. V křišťalové vodě jeho jako v kouzelném zrcadle zhlíží se krásná galerie a věž řečená „de Comares“, v níž nalézáme největší sál Alhambry. Každá strana čtverečného sálu toho jest 43 *m* dlouhá, výška pak obnáší 18 *m*, tři hluboká okna jako balkony železným zábradlím opatřená poskytují rozkošnou vyhlídku na město, předměstí Abaycin a Generalife. Sál dotčený byl nejen největším, ale i nejnádhernějším sálem nádherné Alhambry. Okrasy na zdech sestaveny jsou v krásné obrazce, barva jejich tak jest svěží, že se nám zdá, jako by před několika dny teprv byly sem zasazeny; dále jsou stěny ozdobeny listovím, arabeskami a květy, mezi nimiž proplétají se průpovědi tak rozmanitě, že nelze všech podrobností sledovati. Okrasami těmi připadají nám stěny jako nejjemnějšími krajkami potažené. Strop sálu toho zdělán jest ze dřeva cedrového a olivového, rysy tvoří mnoho polí, jež jindy bohatě byla vykládána zlatými deskami, perletí, slonovinou, jaspisem a porfyrem. Okrasy ty většinou již opadaly, ale i zbytky dokazují, že sál ten byl veleskvostný.

Vcházíme do předsíně dvoru lvího, jenž jest o něco menší dvoru myrtového, i žasneme nad bohatostí a velebou čarokrásné stavby té. Z velikých mramorových desk, jež pokrývají otevřené chodby kolkolem dvoru obíhající, vyrůstají štíhlé bílé sloupy mramorové, na jich překrásně zpracovaných hlavicích jako na korunách spočívají vkusné oblouky klenbové, nad oblouky těmi pás pokrytý jemnou okrasou

stukovou, podobající se pracnému vyšívání neb útlé krajce. Nad pasem tím se nese polovisuté podkroví, ze dřeva cedrového uměle vyřezávané, a to jako zdi a okrasy bohatě pozláceno bylo a polychromováno (různými barvami ozdobeno). Nad hlavicemi sloupů, pod stropy a jednotlivými poli široké pasy se proplétají s průpovědmi, hlásajícími věčnou slávu a moc Boží. Udiveni nad krásou tou mníme, že zdi pokryty jsou záslonami jemnými, jako z pavučin tkanými, a že lehounký větérek je může odnésti; ano zdá se nám, jako by některá ta záslona ve vzduchu visela neb na modru jeho byla utkána, a když blíže přihlédneme, poznáváme, že jest uměle prolámána a že průlomky těmi modro jasné oblohy proráží.

Uprostřed dvora toho stojí lví kašna. Na hřbetech dvanácti hrubě tesaných lvů leží veliká mísa mramorová, polovypouklými ozdobami a nápisy pokrytá, v ní na sloupku mísa menší. Voda z mísy menší přetékájíc do mísy spodní padá, z této pak skrze chřtány zvířat do mramorových korytek odtéká.

Na jižní straně lvího dvora vstupujeme po několika mramorových schodech do nádherné předsíně a dále do sálu „de los Abencerages“ řečeného. Na stěnách níže jsou opět okrasy svěžích barev, výše jemná stukatura s nápisy až ku stropu. Krásu tohoto stropu nepadno popsat. Strop vystupuje vysokou klenbou a tvoří osmihrannou hvězdu, šestnácti okénky prolomenou, skrze něž světlo padá do vnitř; dolejší část stropu poseta jest nejrozmanitějšími arabeskami a arabskými průpovědmi, část klenby nad okénky sestavena z tisíců větších menších komůrek pestře malovaných a bohatě pozlacených. Diváme-li se na ten strop déle, zdá se nám, že stále do výše se zdvíhá a že oko naše sotva dostihne nejvyššího bodu.

Procházíme ještě jinými síněmi, chodbami, galeriemi a dvory Alhambry, také museum navštívíme, kde uschovány některé zbytky stukových okras, sloupů, desk mramorových s nápisy a jiné památnosti. Neradi odcházíme ze dvorů těch a síní, jež tak slavnou mají pověst, a to pověst pravdivou, neb co jsme spatřili, jest jen nepatrnou částí někdejší Alhambry, nyní většinou pobořené a zpustlé.

Za několikadenního pobytu v Granadě jsme ještě několikrát do velebných těch síní vešli, bychom jich krásou znovu pookřáli, a pokaždé jsme něco nového našli, co naši pozornost poutalo, co upomínku nám činilo dražší a loučení nesnadnější.

„Cesta po Španělech.“

Ota Pinkas.

113. Mrtvé město.

Roku 79. po Kr. vrch Vesuv, jež Římané dlouho měli za sopku vyhaslou, vybuchl zuřivostí netušenou, a za několik dní pochovány byly lávou a popelem kvetoucí osady Pompeji, Herculanium, Stabiae, Oplontiae a Teglunum. Dvacátý čtvrtý den měsíce srpna téhož roku byl den hrůzy a děsné záhuby. Pozemský ráj proměnil se v poušť, v níž pohřbena jest dávná minulost.

Latinský spisovatel Plinius mladší očitým byl svědkem zkázyplného divadla, jehož jevištěm byly Pompeji. Byl právě s matkou u strýce svého Plinia staršího, přírodozpytce, který toho času stál s loďstvem římským u Misena. Plinius starší upozorněn byl o hodině s poledne, že nějaký mrak neobyčejné velikosti a podoby vystupuje; i šel na blízké návrší, aby o výjevu tom lépe se přesvědčil. Tu spatřil mrak spodem úzký jako kmen pinie a k vrchu teprv se rozšiřující. I dal rozkaz, aby jedna loď byla pohotově. Zatím horký popel a horké kamení padalo do lodí; moře se bouřilo, dno jeho se zvedalo, vznikaly mělčiny, a loďstvo přistáti ani nemohlo. V noci vyrážely z Vesuvu děsné sloupy ohnivé, země se třásla, domy se bořily a osadníci uvazující si polštáře na hlavy, aby zachránili se před kamením padajícím, opouštěli obydlí. Po dvě jitra ani se nerozednilo. Proudý lávové daleko se roztékaly, síratý zápach dýmu omamoval lidi i zvířata, a sám Plinius starší klesnuv na břehu, zahynul.

Z toho patrně, jakou hrůzou a záhubou Vesuv naplnil krajinu na kolik mil vůkol. Hustá mračna popelavá zatemnila slunce i v dálném Římě, a popel zaléтал až do Syrie a do Egypta. V nejbližším okolí nikde nebylo spásy, nikde bezpečí; všudy výkřiky zoufalství, všudy hrozná smrt.

Skoro sedmnácte století byly Pompeji jako zaklety, 8 m pod povrchem zemským jsouce zasypaný. Konečně vypršela jim hodina vykoupení a zmizelé město povstalo z hrobu. Roku 1719. kopali v těch místech studnici a přišli pod zemí na starobyrou stavbu.

Tak vzbuzena a obrácena jest pozornost k pohřbeným osadám. Že by to byly starodávné Pompeji, o tom nikdo ani zdání neměl. Začalo se pracovati a napořád odklízí se opatrně štěrky, popel a láva, aby podzemní památky byly odhaleny bez pohromy. A co prve dřímalo staletým snem, spatřuje teď opět jasného slunce záři.

Posud odkryta jest asi polovice města. Jest to hlavně částka jihozápadní. Severovýchodní díl kromě amfiteatru, který jest již také odkryt, odpočívá posud pod těžkým příkrovem. Tu vidíme jen úrodná pole, vinice a husté lesíky. Poutník ani skoro netuší, že tu hluboko pod zdělanou půdou kráčela kdys noha člověka, že tu bilo lidské srdce.

Z toho, co již odhaleno, jde na jevo, že několik dlouhých a širokých ulic rovnoběžných rozdělovalo město na oddíly, jimiž táhly se těsné a křivé uličky. Na sta poutníků přijíždí do toho mrtvého města z dalekých krajův, aby viděli minulost v přítomnosti.

Za půl hodiny jsme po železné dráze z Neapole v Pompejích. Vyjdeme z malého nádraží, jdeme živým sadem několik set kroků, ale po mrtvém městě, po hřbitově a smrti posud ani památky. V tom nás zastaví strážný voják; zaplatíme dva franky vstupného, točivá dvířka se otevrou, a jsme v městě. Kráčíme po dláždění, zatačíme z ulice do ulice, vcházíme do zahrad, v nichž není ani křovin, ani květin, ani ptáčat, navštěvujeme domy, v nichž není obyvatelů, vidíme jídelny, kde není hostů, ložnice, kde není spáčů, rozhlížíme se po náměstích pustých a němých, není tu nikoho kromě nás zadumaných poutníků. Smutným místem tím duní jen kroky naše, anebo šedá ještěrka zašustí kolem nás v tom tichu hrobovém. A vysoko nad námi klene se modré nebe, jasné a usmívavé, ale nám není do smíchu — jsme na hřbitově.

Kolik lidských životů padlo v Pompejích, nelze jistě určit, ale na sta koster již vykopáno. Když časem šat a těla Pompejských nebožtíků ztrouchnivěly, vznikly ve spečeném popelu a lávě dutiny s kostrami. Dutiny takové zbavují se teprve obezřele kosti a vylévají se sádrou, jež zjevuje věrnou podobu a polohu nebožtíkovu. Zde vizme odlitek muže umírajícího. Leží na znak máje ruce nataženy. Pevně drží rukama svůj oděv. Celé tělo křečovitě jest napjato. Patrně, že dlouho zápasil se smrtí. Tam zase dívka asi třináctiletá, jako by lehce byla ducha vypustila. Obličej má skloněný k zemi a ručky pod hlavou sepnuté. Takové odlitky uloženy jsou hlavně v museu Pompejském, blízko u brány.

Nesmírné poklady starobylých maleb a nářadí antického byly v Pompejích objeveny; život tehdejších Římanů jimi jasně vylíčen. Pompeji byly město bohaté. Stály nad splavným Sarnem, měly pěkný přístav mořský a výnosný obchod až do Afriky. Sem chodili boháči římsí na odpočinek, zámožné rodiny se tu usazovaly, vyhlášení umělci řečtí stálými byli zde hostmi. Vnějších okras na domech nespátříš, za to pak krásný vnitřek domu byl Pompejanům nade všecko. Zdi domů posud jeví červenou barvu, kterou byly natřeny. Vchody do domů ozdobeny jsou pěknými římsami mramorovými. Před některými stojí podnes mramorová lavice, na níž sedávali Pompejané, chtějíce pozorovati, co se děje na ulici.

Lázně či thermy byly v Pompejích též nádherně zařízeny. Do lázni chodíval Pompejan alespoň jednou za den. Tu vypravovaly se všechny noviny, zde čítali básníci své nejnovější plody. Nejvíce lidí shromažďovalo se o zábavách v divadle nebo v amfiteatru. Divadlo bylo stavení kryté, amfiteatr prostor ohrazený ale nekrytý. Cokoli uvnitř domu Pompejského spatřujeme, vše dýše duchem řeckým. Každé nářadíčko svědčí o pěkné myšlence; průmysl tehdejší byl umělecky prochnut. Vkusně a zdařile proveden jest nejen vzácný a veliký kandelabr, ale i každá nepatrná lampička, netoliko mramorový sloup ale i slonová jehlice do vlasů. Skoro každá stěna jest pomalována, a omítkové malby Pompejské jsou jediné, jež ukazují, jak mistrně vládli štětcem řečtí malíři. Barvy fresek jsou živé, nikdy až křiklavé.

Vše, co by v mrtvém městě pod širým nebem mohlo býti porušeno, šetrně odváží se do musea Neapolského. Ale velmi mnoho bylo zahubeno surovostí a neznalostí.

Znenáhla uvidí celé Pompeji denní světlo, ovšem jako zřícenina. Jako mrtvola z hrobu vyňatá bude tu ležeti město na slunci a na dešti. Avšak nastávají doby sychravé, vlhkost vniká do kamení, mráz trhá i mramor; odpryskne obmítka, a mrtvé město zetlí. Za krátko bude rozvalina vedlé rozvaliny, slunce a déšť bude dále práti do těch ssutin, a vítr z Apenin roznese jejich prach na všechny strany.

Pompeji a sousední místo Herculanium na úpatí v lávě zalité navštěvují lidé vzdělání nejrozmanitějšího. Jsou lidé, kteří ve své zpozdilosti stěžují si, že v Pompejích se zklamali, že více očekávali než viděli. Člověk nevzdělaný do Pompej nechodí. Nalézá tam věci, pro něž nemá ani rozumu ani srdce. Za to vzdělanec čte ve zdech Pompejských ve zjevích tisícerych veškeren život lidí, kteří tu radovali a trudili se před osmnácti věky. Každým krokem vidíme jejich mravy a způsoby, jejich kroj a jejich práci, tužby a snahy. Pompeji jsou veliká kniha poučení, vypravující dějiny života starověkého a smrti přežalostné.

Josef Kořenský.

114. Lev, liška a jelen.

Lev onemocněv ležel v roklině. Tu milené lišce, s níž zacházel, pravil: „Chceš-li, abych nabyl zdraví a žil, tedy jelena největšího tam po doubravě obývajícího sladkými slovy obloudíc přiveď mi do rukou! Nebo toužím po jeho útrokách, obzvláště po srdci.“ Tu liška odšedši našla jelena, an poskakoval si v lesích. I zažertovavši s ním a pozdravivši ho pravila: „Dobrého přišla jsem ti oznámit. Viš, že král náš lev jest mi sousedem. Teď nemocí chřadne a blízko smrti jest; proto radil se, jaké ze zvířat po něm má kralovati. Pravil pak, že kanec jest neuznalý, medvěd nejapný, pardal prehlivý, tygr chlubný; jelen že nejhodnější jest ku kralování, poněvadž vysoký jest postavou a dlouhá léta žije, i roh jeho hadům jest hrozný. A co bych ti dlouho vypravovala? Ustanoven jsi byl ku kralování! — Čeho se mi

dostane, jež první jsem ti to řekla? Než dopřej mi spěchu, aby mě dlouho nehledal; nebo žádá mě za rádce ve všem. A chceš-li mne stařenky vyslyšeti, radím, abys i ty šel a meškal při něm skonávajícím!“ Tak promluvila liška; jelenova pak mysl omámena byla těmi slovy, i odešel do jeskyně, nepoznávaje budoucnosti. Tu lev vyskočiv na něho v rychlosti, uši jen mu pazoury svými natrhl, a jelen rychle spěchal do lesů. Liška ruce spráskla, že nadarmo se nalopotila, lev pak hrozně řva zasténal, hlad zajisté ho svíral i zármutek; i prosil snažně lišky, aby po druhé něco vykonala a úskokem opět jelena přivedla. Ta pak řekla: „Obtížnou a mrzutou ukládáš mi práci; ale přece ti posloužím.“ Už pak jako slidič pes kráčela cestou, osnujíc nástrahy. Pastýřů se tu dotazovala, zdaž viděli jelena zakrváceného; oni pak ukázali v lese. I našla ho, an se zotavoval, a předstoupila neostýchavě. Tu jelen roznítiv se a zježiv hřívou řekl: „Ó, ty ohavo, však ty mne už nedostaneš! A přijdeš-li mi jen blízko, na živě už nebudeš. Jiné lišácky podváděj nezkušené, jiné dělej králi a škádlí!“ Ona pak řekla: „Tak nemužný jsi a bázlivý? Tak nás přátele podezíráš? Vždyť lev, ucha tvého se chopiv, umíraje hodlal raditi a příkazy ti dáti o království tak velkém; ty pak ani slabounkého škrábnutí ruky jeho jsi nevydržel. A nyní na tebe více on se hněvá a králem vlka chce učiniti. Žel mi zlého panovníka! Než, pojď a nic se neplaš a buď jako ovčička! Vždyť přísahám ti na listí všecko a na prameny, že nic zlého nezakusíš od lva; já pak tobě jedinému sloužiti budu!“ Tak obloudivši ubožáka přemluvila, aby cestu nastoupil po druhé. Když pak vkročil do jeskyně, lev jídla měl, všecky kosti i mozek i vnitřnosti hltaje. Liška stála zírajíc, srdce pak vypadší uchvacuje tajně, odplatou za namáhání k požití si je berouc. Tu lev všechno všudy přeslidiv, jediného srdce pohřešoval; liška pak zdáli stanuvši pravila: „Ten v pravdě srdce žádného neměl; už nehledej! Nebo jaké srdce by ten měl, jenž dvakráte do příbytku a rukou lvových přišel?“

Přílišná ctižádostivost mysl lidskou zakaluje a příhod nebezpečných nepozoruje.

115. O kávě.

Káva stala se netoliko na Východě přímo potřebou životní, ale i v Evropě a v Americe jest předáležitým předmětem v obchodě. Úhrnná spotřeba kávy obnáší dnes v průměru asi dvanáct millionů centů do roka, z čehož na Německo připadá asi šestý díl, na Francii 1,300.000 *g*, na Belgii a Nizozemsko 1,000.000, na Rakousko 800.000 *g*, na Švédsko, Norsko a Dánsko dohromady 650.000 *g*, na Turecko 300.000 *g*, na všechny ostatní říše a země méně. Anglie na př. spotřebuje jen 295.000 *g* a veliké Rusko dokonce jen 175.000 *g* ročně, což tím se vysvětluje, že v těchto zemích oblíbeny jsou také jiné podobné nápoje, jmenovitě čaj a čokoláda. Průměrně nejvíce kávy pijí v Belgii, kde na každou hlavu připadá ročně skoro 5 *kg*, a v Nizozemsku, kde množství to činí skoro 4 *kg*; v Němcích obnáší 2·5 *kg*, v Rakousku 0·85 *kg*, v Rusku jen 1 *dkg*. Tato spotřeba dostoupila nynější výše teprve v posledních desetiletích, a to poměrně velmi rychle. V Rakousku na př. připadalo v letech 1831—40 na jednu hlavu jen něco přes 1 *dkg* kávy, dvě desetiletí po té už půl *kg*, a dnes, jak zmíněno, již 0·85 *kg*. Podobně všude jinde.

Ve shodě s potřebou kávy stále vzrůstající rozmohlo se také pěstování kávovníku, stromu vždy zeleného, který nám vzácné to ovoce poskytuje. Celkovým vzhledem podobá se stromku třešňovému, jen že má listy kožité a květy bílé, vonné, v úžlabích listů téměř ve přesleny srovnané. Nejbližší příbuzní jeho z naší květeny jsou mořena barviřská a marinka vonná. Ale výtěžek zrn kávových jest tak měnivý, že nelze ho úhrnem ani v průměru správně udati. Obyčejně počítá se, že dvanáct millionů centů jest dobrou žní, která má přibližnou cenu 500,000.000 *zl*. Nejvíce vyváží se nyní kávy z Brazílie, totiž bezmála 8 millionů centů; ostrovy Java, Sumatra a Celebes, pak Ceylon, Přední Indie a Afrika s Mokkou dávají ostatek.

Ve všech těchto krajinách jest pěstování kávovníku a nakládání s plody dosti rozdílné. Plody jsou pecky, v dozralém stavu temně purpurově červené, které v dužině své kryjí dvě zrna ploskou stranou k sobě přiléhající. Aby pohodlněji mohlo se česati, na některých plantážích pěstují pouhé

krsky kávovníkové, kdežto jinde nechávají stromy růsti volně a setřásají s nich vždy jen zralé plody. To jest výhodné nejen proto, že ovoce jest skutečně dozralé, nýbrž také proto, že dužina snadněji od pecek se odloupne. Každý jednotlivý plod rozlupovati a tak pecky dobývati, vyžadovalo by nesmírně mnoho času a práce, ano není vůbec možno. Ovoce nasype se na hromadu a pokryje se listím, načež dužina změkne, kvasí a rozplývá se, čímž jádra se uvolní. Jsou však ještě obklopena tuhým, lýkovitým obalem, kterého také musí býti zproštěna. K tomu konci suší se důkladně na vzduchu a tlukou se pak ve dřevěných hmoždířích. Po té se poznovu čistí a pořádně usuší, a potom teprve mohou se rozesílati.

V obchodě označují a cení se druhy kávy po tom, odkud pocházejí. Za nejlepší pokládá se mokka z krajiště Džemenu a jiné odrůdy arabské, k nimž druží se káva z ostrovů Javy a Celebesu (menado). Vybraná malá zrna tohoto druhého druhu prodávají se nezřídka jako mokka. Nejhorší jsou druhy brasílské, ale jen jsou-li mladé. Neboť káva vyznačuje se tou zvláštní vlastností, že stává se tím lepší, říznější a vonnější, čím déle na suchém místě leží na vzduchu. I arabské skvostné plody musí dvě až tři léta ležeti, nežli pravé hodnoty nabývají, a všechny ostatní druhy kávy dají se v mokku přizpůsobiti tím, že déle jsou na vzduchu. Ani nejhorší brasílskou kávu, když byla dvanáct až patnáct let ležela, nelze od výborného arabského plodu rozeznati.

Pozoruhodno jest, že podlé souhlasných zpráv novějších cestovatelů v Abessinii čili Habeši daří se káva, z níž uchystaný nápoj chutí a vůní nad proslulou mokku daleko předčí. Kávovníky, které přeuschletilá zrna ta poskytují, daří se ponejvíce plané v jižní části vysočiny Narea, pak v pohoří Kaffa, kde keře prý rostou jako u nás vrby. Ostatně jest kávovník planý roztroušen po vši střední Africe, takže zdá se býti pravdě velice podobno, co novější výzkumy na světlo vynesly, že totiž původním sídlem pití kávy není Arabie, nýbrž pevnina africká, jmenovitě Habeš. Tuto prý káva byla známa a všeobecně oblíbena mnoho set let dříve, nežli Arabové měli o ní jen tušení.

Odtud rozšířila se káva na prvním místě do Arabie a sice do krajiště Džemenu, odkud teprve pouť svoji po světě nastoupila. I podobá se, že v Arabii sice kávovníky rostly, ale plodů nemnoho se dbalo, protože z Persie máme zprávy o kávě už z roku 875. po Kr., kdežto v Arabii pití kávy zavedeno bezpečně teprve počátkem patnáctého století.

Jak se to stalo, vypisuje obsírně arabský rukopis, jež v knihovně Pařížské chovají. Dle něho zavedena káva počátkem 15. stol. zcela náhodou do šťastného města arabského Adenu. Tamní šejk byl svého času upotřeben kávy v Persii viděl a užil jí sám v jisté nemoci s neočekávaným výsledkem jako léku. Při tom pozoroval dráždivý, rozčilující vliv její a shledal v ní vydatný prostředek proti ospalosti, jež dervišům v noci na modlitbách dlicím doporučil. To byl první podnět ke všeobecnému užívání kávy; neboť mohamedáni, kterým náboženství zapovídá požívati nápojů opojných, shledali v ní vítanou za ně náhradu. Jmenovitě rychle stala se káva národním nápojem Arabův a sice tou měrou, že dokonce i v mešitách věřícím zadarmo bývala nalévána.

Když však dostal se roku 1511. do Mekky nový místodržitel, chtěl pití kávy rázem zameziti, protože prý jest nápojem dráždivým a omlivým, kteréžto pití koran zapovídá. Zakládaje se výrokem zvláštního soudu k tomu cíli svolaného, že prý ti, kdož kávy požívají, o soudném dni vstanou z mrtvých s tvářemi černějšími nežli jest hrnec, v němž káva se vaří, kázal veškery kavárny zavřítí, tajné pijáky kávy zle trestati a kupcům všechny zásoby její spáliti. Dal sepsati i návrh zákona v té příčině a poslal jej do Kaira sultánovi ku potvrzení. Ten však, jsa náruživý milovník vonného moku černého, zákon zavrhl, a tak kávě ku vládě pomozeno znova.

V Egyptě samém putováním ke hrobu Mohamedovu káva tak rychle se rozšířila, že roku 1630. v jediném Kairu bylo na tisíc veřejných kaváren. Z Egypta dostala se káva do Evropy už v první polovici 16. století, a to především do Evropy mohamedánské. První kavárna v Cařihradě otevřena roku 1554. za sultána Solimana II.; po ní vzniklo záhy mnoho jiných, jež staly se střediskem společnosti Cařihradské.

V mimomohamedánské Evropě dověděli se o kávě teprve ke konci 16. století, když totiž Augšpurský lékař Rauwolf vydal roku 1573. popsání své cesty po Východě, v němž zmiňuje se o kávě jakožto nápoji dobrém a proti chorobám, hlavně žaludečním, osvědčeném. Jak se podobá, nejdříve v západní Evropě otevřena byla veřejná kavárna roku 1652. v Londýně, po té r. 1672. Arménem Pascalem v Paříži.

V našich severnějších končinách zdomácněla káva jen o málo později nežli ve Francii. Ve Vídni založena první kavárna r. 1683., po známém obležení skrze Turky, tři léta potom v Norimberce a Řezně, rok na to v Hamburce. V Praze prodával kolem roku 1710. přistěhovalý Jiří Deodat, rodem z Damašku, kávu na ulici, chodě v arabském oděvu a nose na hlavě prkénko se džbánkem vařené kávy, v jedné ruce pánev s řehavým uhlím a ve druhé truhličku s kořálky a cukrem. Později zařídil si kavárnu v Karlově ulici.

Největší zásluhu o rozšíření kávovníku po světě mají nepopíratelně Hollandané. Neboť oni zavedli pěstování rostliny této ve svých východoindických držebnostech, na Javě, na Sumatře i na Ceyloně; purkmistr Amsterodamský pěstoval kávovník ve svých sklennících kolem roku 1650. a poslal semena i sazenice do Surinamu a Afriky; magistrát téhož města poslal roku 1714. kořen kávovníku Ludvíku XIV. do Francie, jenž jej vsaditi dal do zahrady královské. Z tohoto jediného keře prý všechny osady francouzské byly kávou opatřeny.

Ve Francii vzalo také vznik pítí kávy bílé, t. j. kávy s mlékem a cukrem, a prý původem spisovatelky francouzské, paní de Sévigné.

Bedřich Katzer.

116. Jezero Gennezaretské.

Není na světě krajiny, jež by poutníka hlouběji a živěji dojíkala, než krásné jezero Gennezaretské a jeho okolí. Břehy jeho byly jevištěm přechetných událostí z dějin svatých i světských. Vodu jeho pila vojska assyrská, egyptská, římská, později křižácká a v minulém století i francouzská. Jezero Gennezaretské bylo svědkem zoufalé udatnosti Židů za války

židovské I. P. 67. Jeho vody barvily se krví jak Římanů, tak Židů. Tito podlehlí proti Titovi. Mezi zajatci byl též učený a horlivý kněz Josefus Flavius. V knize, v níž popisuje „válku židovskou“, praví též o jezeře Gennezaretském. Uvádí, jak čisté a chladné jsou jeho vody, jak mnohé lodi a čluny brázdily jeho hladinu, jak četná a lidnatá města vroubila jeho břehy. Dále mluví o rovině, kolem města Kafarnaa rozložené a též Gennezaretské řečené: „Rovina ta jest stejně podivnou, jakož i krásnou. Její půda jest tak úrodná, že veškeré druhy stromoví na ní dařiti se mohou. Roste tam mnoho ořechů vlašských, kterým prospívá vzduch chladnější; jsou tam však i palmy, jež na opak horký vzduch milují; a vedlé palem zrají tam fíky a olivy, kterým opět mírnější podnebí svědčí. Zde jest šťastné závodění ročních počasí, jako by jedno každé chtělo panovati nad tím krajem. Vedlé vhodného podnebí zúrodňuje a zavlažuje krajinu hojný pramen.“ Protož nedivme se, jestliže učení rabíni pravili: „U jezera Gennezaretského býval ráj, a krajina jižně od něho byla brána k němu.“

Ale již dávno krajina ona přestala býti lidnatou. Na místo hluku čilého života nastoupilo smutné ticho. Pouze pobožené a špinavé město — Tiberias — asi půl tuctu bidných chatrčí a černé stany Beduinů jsou ještě lidským sídlem na jeho březích. Na jezeře, kde za časů Kristových byly mnohé lodi, najdeš teď jenom tři malé a chatrné člunky rybářské. Půda jest úrodná jako kdy jindy, ale rukou pilných není, jež by zdělaly úhor, aby vzrostlo osení a zrála hojná úroda.

Smutný sice, nicméně milý jest nám klid ten okolní, jak dojemně k nám mluví samota! Ničeho není, co by vábilo pozornost a odvádělo ducha od oné Božské osoby, jež zde žila v podobě lidské. Jeho slavná památka dlí klidně na těchto vlnách, vrších a údolích. Obraz jeho vznešený, láskyplný vznáší se před námi.

V Starém zákoně se jmenuje jezero to „Minnerotské“, v Novém též jezero „Galilejské“ neb „Tiberiadské“ od města Tiberiady, jež rozkládalo se při jeho jihozápadním břehu. Jdeme-li od Nazareta, vede nás cesta nedaleko Hittinu; tam

byl dobojován velký boj křížáků proti Saladinovi, tam zlo-
mena na vždy moc jejich; znova a pevněji zavládl půlměsíc
nad křížem po dalekém Východě (1187). Pahorky obklopující
jezero zakrývají je, a teprve když dojdeme jejich vrcholů
nad Tiberiadou, uźříme jeho vody, jež se lesknou v záři
slunce asi 300 *m* pod námi. Před očima prostírají se čisté
modré a tiché vody, jež odpočívají po rychlém toku s hor
Libanonských v hluboce stlačené kotlině. Hladina jezerní
jest 191 *m* níže hladiny mořské. Délka jezera od severu
k jihu čili od vtoku až k výtoku Jordánu činí asi pět hodin,
šířka od východu k západu jednu až tři hodiny. Od pradávna
bylo jezero proslaveno svou rybnatostí. Pohoří, jež po vý-
chodním břehu se táhne, dostupuje výše asi 600 *m*, ale jest
ploché, jednotvárné, prázdné stromoví a barvitosti.

Město Tiberias bylo úplně pohanské, ač stálo na půdě
židovské. Herodes Antipas je založil a ke cti císaře Tiberia
pojmenoval; přenesl tam řecké umění, římské modly a hrubou
rozmařilost asijskou. Nečteme, že by Spasitel byl kdy přišel
do Tiberiady i domníváme se, že asi z té příčiny se varoval
města toho, že bylo mravů pohanských. Tiberias za našich
časů má asi 2000 obyvatel z větší části židovských, pak mo-
hamedánských. Po vyvrácení Jerusalema považovali ji Židé
za svůj nový střed a za místo posvátné; tam vzaly též po-
čátek svůj spisy židovské, jimž se říká talmud. Za válek
křížáckých byla hlavním sídlem vévody galilejského Tan-
kreda, tam byl poslední král Jerusalemský od Saladina zajat.
R. 1837. utrpěla mnoho zemětřesením, jen synagoga židovská
zůstala bez pohromy.

Na jih od Tiberiady jsou velmi teplé sirmé prameny,
jichž od pradávných dob užívalo se k léčení nemocí rheu-
matických. Místo to zove se teď Hamum a obsahuje několik
nepatrných stavení k pohodlí „lázeňských hostí“.

Od Tiberiady k severu sestupují pahorky zvolna až
k samému jezeru. Jdeme stále po břehu jezerním. Za hodinu
cesty obejdeme pahorek a před námi leží již jmenovaná
„rovina Gennezaretská“. Jediné znamení, že zde lidé přebý-
vají, jest hrstka hliněných chat nedaleko zátoky jezerní.
Jsou tam ovšem zbytky starých budov, z nichž jedna asi

byla věží strážnou. Křoviny trnité obstupují nepatrnou vesničku a uprostřed stojí palma samojediná. Jméno Medždel praví nám, že zde bývala ves Magdala, statek Máří Magdaleny, oné ženy, jež tak milovala svého Božského učitele, že až na horu Kalvarii jej doprovázela, že vytrvala věrně u kříže až do smrti jeho, ano doprovodila jej až ke hrobu. Za to byla první, již pozdravil Pán, když zničil „pouta smrti“. Každý krok, jímž kráčíme po této půdě, podává nám nové a nové upomínky slov a činů Páně!

Břeh jezerní jest obrouben houštinami oleandrovými v plném květu. Pažit podobá se koberci; na něm se skví neobyčejná hojnost květin, rozmanitost a lesk jejich pokrývá zemi pláštěm takové krásy, že „ani Šalomoun ve vší své slávě nemohl se jim vyrovnati“. Zde a onde ve vodě stojí rybář, jenž vrhl své sítě, nebo je táhne ku břehu, nebo prohlíží svou kořist, dobré pak ryby sobě ponechává a špatné odhazuje. Kolkolem slyšeti rozpustilý pokřik vrabcův a zpěv jiného ptactva; na vodách plují rackové, divoké kachny a u břehu stojí pelikáni. Mnohdy jest jezero Gennezaretské úplně tiché, vlnky se třpytí a čeří, než pojednou z nenadání přijde víchř, vlny se pění a vysoko zdvíhají. Tehdy bývá zle lodi, jež byla na vodách překvapena, a již mnohý rybář musil k Bohu volati: „Pane, zachraň nás, neboť hyneme!“

Místa v Písmě Svatém jmenovaná a při jezeře položená, jako jsou Kafarnaum, Chorazain a Betsaida, rodiště to apoštolův Petra, Ondřeje, Jana a Jakuba, zůstavila po sobě nepatrných památek; nyní jest těžko ustanoviti přesně, kde asi ležela, a proto jsou o tom rozličné domněnky. Mnohé potoky, jež rozrývají rovínu Gennezaretskou, musíme překročiti, jdeme-li dále k severu kolem rozmanitých zřícenin a čedičových balvanů. Na severu jezera, na západ od Jordánu a ne daleko něho jsou četné zříceniny, jež Arabové zovou Tellhum. Učenci se domnívají, že jsou to zbytky Kafarna, kde Kristus Pán nejvíce žil, učil a mnohé divy činil.

Pozornost naši poutají zbytky jakési budovy z mramoru bílého nádherně a římským slohem uměle stavěné. Nevíme, byla-li to modlitebna židovská či chrám pohanský či kostel křesťanský. O městě tom pravil Kristus: „Kafarnaum, jež

jsi bylo povýšeno do nebe, do pekla sníženo budeš!“ Bodláci a bejlí skrývá zbořeniny jeho!

Od jezera k severu podél břehů Jordánu až k jezeru Meromskému není usedlých obyvatelů. Podobně kraje na východ od jezera Gennezaretského, kde bývala bohatá a lidnatá města, jsou skorem neobydleny; jsou tam pouze tři vesničky chudinké. Arabští Beduini kočují po krajině se svými stády. Na vlastní oči vidíme obraz slov, jež čteme III. Mojž. 26., 31—34.: „Města vaše přivedu v zpuštění, a učiním, aby zpustly svatyně vaše. A zkazím zemi vaši, a ztrnou nad ní nepřátelé vaši. Vás pak rozptýlím mezi národy a bude země vaše pusta a města zbořena.“

Jsou na světě mnohá místa, jež nás poutají svou minulostí, ale kdo může slovy vyjádřiti onen cit a onen dojem, jež v nás působí toto krásné modré, nyní tak opuštěné osamocené jezero! Tam žilo „světlo světa“, tam jest kolébka křesťanství, odtamtud vyšel převrat, jenž na ssutinách věku starého vzbudoval věk nový. Jméno jezera toho nikdy nevyhyne z paměti lidstva, neboť po vlnách jeho chodil Ježíš. Z lodičky houpající se na vodách jeho rozléhala se slova, jež pronášela láska k lidstvu nejčistší, nejvroucnější a nejvznešenější. V zrcadle jeho oobrázel se obraz Onoho, jemuž není podobného na světě, Boha a člověka. Ó, vody Gennezaretské, kdož by hledě na vás nebyl pohnut láskou a vděkem ku Kristu, jenž dlel, plul a učil na vlnách vašich!

Josef Kyselka.

117. Ukřižovaný.

„Řekněte mi, babičko má, co že rány svírá,
po čem člověk, těžce raněn, přece neumírá?“ —

„„Rány hojí otevřené na tom lidském těle
jenom čarodějná, jarní štáva z jitrocele.““ —

„Řekněte mi, babičko má, co se dobře dává,
je-li ochorelá hlava bolesti až žhavá?“ —

„„Na tak těžký úpal hlavy pomoc jiná není,
nežli mladé jarní listí z lesní jahodeni.““

*Dítě z chaty vyskočilo do sousedních polí:
„Daruj šlávy, jitroceli, na vše, co kde bolí!“
S pole spěchá ku lesině přes trní a hloží:
„Dej mi to své mladé listí, jahodino Boží!“ —
Co kde chtělo, rychle mělo, ke kostelu běží:
na kříži zde před oltářem Kristus rozpjat leží.*

*„Potírám Tvá svatá prsa, myju bok Tvůj svatý,
tělíčko zas uzdraví se, Ježíšku můj zlatý —
kladu čerstvé listí lesní na hlavu a líce,
nebude Ti hlavičku Tvou bodat úpal více!“*

*Nad kostelem velké zvony do okolí zvoní,
lid se sbíhá, v prsa bije, zázraku se kloní:
jak to dětská duše snila,
vůle Boží vyplnila.*

*Podnes mají v horské vísce obraz Trpitele,
nemá rány ve svém boku, nemá trnu v čele —
bílá lilje v ranní záři po celíčském těle.*

Jan Neruda.

118. Perly.

Vedle nejvzácnějších drahokamů, z nichž hotoví se přerozmanité ozdoby a klenoty, jsou perly již od nejstarších dob skvostem velice váženým. Ač nemohou honositi se ohnivými barvami a skvoucím leskem, jímž mnohé drahokamy broušené oslepují oko lidské, přece ode dávna byly ve veliké ceně a vážnosti pro pěkný tvar, jasnou barvu a zvláštní, neobyčejně jemný lesk svůj. Zejména u národů východních ceněny byly za roveň s drahokamy nejvzácnějšími, a ještě v době nedávné prodávaly se perly, zvláště veliké a pěkně vytvořené, za cenu nesmírnou.

A tážeme-li se po původu něžných skvostů těchto, odpoví nám přírodozpytec, že jsou to zrnka hmoty vápenné, vyloučená z pláště rozmanitých měkkyšů ze třídy mlžů čili

lasturovců, jejichž tělo měkké a sliznaté obaleno je dvojchlopňovým pláštěm a uzavřeno dvěma pevnými skořápkami čili lasturami. Mlžů takových, kteří z těla svého vylučují zrnka perlová, známe několikero, jižto skoro vesměs žijí v hlubinách mořských; perly nejkrásnější a největší však dává perlorodka pravá, která toliko v mořích teplejších jest domovem.

Lastury perlorodky pravé jsou mělké, málo vyklenuté, ale silné a těžké. Podoba jejich v celku jest okrouhlá; jenom zámek, to jest místo, ve kterém lastura levá s pravou na hřbetě se spojuje, jest rovný, i nemá nijakých zubův ani jamek, jimiž lastury mlžů jiných pevněji se zavírají. Dorostlé perlorodky mívají obyčejně 15—25 *cm* v průměru. Vedlé rovného zámku viděti na jedné straně hluboký zářez, z něhož vyniká svazek vláken jemných, ale pevných, jimiž perlorodka připevňuje se ku kamenům a jiným předmětům na dně mořském.

Na povrchu jsou lastury perlorodky neúhledné a drsné, neboť jednotlivé vrstvy, jež přirůstají každým rokem, vynikají z lastury jako listnatá žebra. Za to však strana vnitřní pokryta je vrstvou velmi hladkou a lesklou, na nížto všeliké barvy duhové se střídají a mění. Tato vrstva vnitřní, již zoveme perleťovou, je dosti silná, takže hotoví se z ní knoflíky, přesky, střenky a j. zboží ozdobné. Uprostřed hladké plochy vnitřní vidíme okrouhlou, plochou jamku, ve dvě neúplně rozdělenou; jest to otisk silného svalu, jímž perlorodka svírá lastury své.

Lastura složena jest ze hmoty vápenné, která vylučuje se z měkkého, sliznatého pláště perlorodky. Vnikne-li nějaký předmět cizí, na př. zrnko pískové, do skořáčky právě otevřené, usazuje se brzo kolem něho táž jemná látka vápenná, kterou pokryty jsou lastury na vnitřní stěně; i vznikne tak zrnko stále se zvětšující, buď úplně volné neb i s perleťovou vrstvou lastury srostlé, jemuž pak říkáme perla.

Takovýchto zrnok perlových bývá v plášti některého zvířátka třebaš i 20, jindy opět méně, ano začasť vyloví se perlorodka i docela bez perel. Nejdražší jsou perly kulaté a jako voda čisté, v Indii také oblíbeny jsou perly na-

růžovatělé, jinde zase namodralé nebo nažloutlé. Perličky drobné nemají ceny veliké, ale provrtávají se obyčejně a navlékají se na šňůrky jako korálky. Větší perly zasazují se jako drahokamy do rozličných skvostů zlatých a bývají pak dle váhy a čistoty velmi draho placeny. Tak ceněna byla na př. pověstná perla egyptské královny Kleopatry na 800.000 zl. našich peněz; ve zlaté koruně císaře Rudolfa II. byla perla 30 karátů těžká, koupená za 1000 kusů dukátů; veliká perla, kterou kdysi obec Benátská poslala darem sultanu Solimanu II., stála prý 100.000 tolarů. Španělský král Filip II. měl perlu podoby hruškovité, zvící holubiho vejce, jejíž cena udává se na 14.000 dukátů. Cena perel záleží vůbec na velikosti, tvaru a barvě.

Perlorodka pravá rozšířena je v mořích teplejších po všech dílech zemských mimo Evropu; nejhojnější naleziště její jsou moře Červené, záliv Perský a vůbec okean Indický, v dřívějších dobách také pobřeží střední Ameriky. Na všech místech těch vězí perlovky na dně mořském, obyčejně ve velikém množství pohromadě, takže dno jimi takořka jest vydlážděno. Lovem lastur perlových zabývají se potápěči zvláště k tomu vycvičení, kteří vydrží velmi dlouho pod vodou; ti trhají perlorodky na dno přirostlé a ukládají do zvláštního koše. Jakmile potápěč spustí se dna mořského, vynese jej voda mžikem na povrch, kdež jej pomocník čekající uchopí a do loďky vyzdvihne; druhý pak vytahuje zatím koš naplněný lasturami. Hned potom spustí se potápěč druhý do hlubiny, a tak střídají se po celý den v namáhavé a nebezpečné práci. Lastury vylovené neotevírají se hned, nýbrž nechávají se ve zvláštních ohradách ležeti dotud, až suchem a horkem zvířátka v nich zahynou, a skořápky jejich samy sebou se otevírají; pak teprve vybírají se perly ze zvířátek již zahnívajících. Také skořápky perlorodek zpeněží se obyčejně dosti dobře a přicházejí do obchodu pode jménem „matice perlové“.

Avšak perlorodky mořské nejsou jedinými mlži, z kterých pocházejí krásné a vzácné skvosty perlové; také v našich řekách a potocích žije zvláštní druh mlžů perlonosných, jenž liší se mnohými znaky velmi nápadně od pravé perlorodky mořské.

Perlovka říční má lastury tlusté, podlouhle vejčité, na povrchu černozelelé, uvnitř bílé a slabě lesklé. V zámku, který zakryt jest z venčí pružným svazem rohovitým, viděti silné zuby, jež zapadají do hlubokých jamek skořápky protější. Vedle zámku pak z obou stran leží okrouhlé, hluboce vytlačené jamky, v nichž upevněny jsou dva svaly svěrací. Patří tedy perlovka říční k mlžům dvousvalným, a to do rodu velevrubů. Na straně spodní vyniká ze skořápek otevřených silná, masitá noha, kterou perlovka v písku říčním se plazí a již ihned zatahuje, jakmile byla znepokojena nebo z vody vyňata.

Perlovka říční žije toliko v horských potocích a řekách, kde dno i voda prosty jsou všeho kalu. U nás prosluly zvláště řeky šumavské, Otava i Vltava, bohatstvím krásných perel, které tam za starších časů se lovivaly. V době novější chov i lov perlovek takořka úplně klesl, jen jako na památku někdejšího bohatství chovají se až dosud perlovky na panství knížat Kinských v Horažďovicích, kdež pro ně upraveno zvláštní rameno řeky Otavy.

Laš. Duda.

119. Houba mycí.

Dlouho nevědělo se, že houba mycí jest živočich. Ještě do nedávna pokládána byla za rostlinu. V houbě, jak se jí užívá ve škole, života ovšem nepoznáme. Bylo by nám konati cestu k moři, nejbliže snad ke břehům dalmatským, abychom se přesvědčili o živočišné její povaze; neboť tam ji živou vynášejí na světlo ze hlubin mořských.

Houba takto z moře vydobytá je hmota zažloutlá nebo tmavá, po ní roztéká se šedý slizký rosol. Bez tvarý ten rosol je živočich, ale bez nervů, cev a svalův, ač cítí, dýchá, zažívá, rozmnožuje se. Však není to živočich jeden, než na tisíce jednotníků sceluje se ve tvar houbový, složený z buněk živočišných. Houba mycí náleží ku prvokům.

Houba mycí, jak ve školách ji vidáme, je pouze pružná kostra rohovitá po prvocích. Prvoci hub moř-

ských rozmnožují se hlavně vajíčky. Také uříznuté neb utržené kusy živé houby rostou dále ve vodě nebo srůstají vespolek s jinými houbami; rozmnožují se tedy též dělením.

Domovem hub je mořské dno, z něhož se loví rozličně. Lovce zahlídna z loďky kořist na dně, spustí hrotnatou vidlici, upevněnou na dřevěné tyči, a přirostlou houbu odtrhává. Tak loví se jen v nevelikých hloubkách. Je-li moře rozvlněno, nedohlédne lovec dna. Proto užívá dutého válce plechového se skleněným dnem, skrze něž ve vodě dobře vidí i při hladině mírně rozčeřeně. Také zarážejí se vidlice vedlé houby, načež hoch spustí se po tyči do vody a rukama houbu odtrhává.

Prostším způsobem vynáší houbu potápěč, užívaje kamene uvázaného na provaze, aby pod vodou se udržel. Vrhna se střemhlav do hlubin mořských a dopadna ke dnu, rychle sebere, co může. Za dvě nebo tři minuty trhne provazem, aby rychle byl vytažen nahoru. Pohodlnější jest loviti houby v kaučukovém obleku, který má přílbici se sklem. Potápěče obléknou, dají mu přítěž k tělu a síť kolem krku, uváží provaz kolem pasu a spustí jej do vody. Vzduch přivádí se kaučukovou trubicí. Tak jsa vypraven potápěč vydrží pod vodou asi hodinu.

Vylovené houby zbavují pracovníci kornatého i rosolovitého povlaku, jenž zahrňuje za několik hodin. V tom čase navlékají je na provazec, vyklepávají je krátkými dřevy a střídavě vypírají je tak dlouho, až pokožka i rosol zmizí. Potom se houby suší a lisují. U voňavkářů vídáme houby pěkně zažloutlé nebo bělavé.

V písku, který se z hub sype, nacházejí se někdy překrásné skořápky kořenonožců.

Také v našich vodách vyskytují se na kamenech nebo na lodyhách rákosových rozličné druhy *hub sladkovodních*, které obsahují místo rohovitých vláken jehličky tvrdé, křemenité.

120. Josef Ressel.

Roku 1877. slavila paroplavba své sedmdesátilelé narozeniny; neboť r. 1807. konal vynálezce parních lodí Fulton *) své první plavby po řece Hudsonu. Rychlost paroplavby však znamenitě se povznesla zavedením lodního šroubu, a tento důležitý vynález učinil náš krajan *Josef Ressel*.

Josef Ressel narodil se dne 29. června r. 1793. v Chrudimi. Roku 1806. vstoupil na gymnasium v Linci; ale již r. 1809. dostal se na dělostřeleckou školu v Budějovicích, kde položil základ k svému mathematickému vzdělání. R. 1812. vstoupil na universitu ve Vídni, kde věnoval zvláštní péči mathematice a fysice. Již tehdy učinil některé návrhy a výkresy lodního šroubu.

V této činnosti postihla Ressla první z oněch nehod, jimiž život jeho tak často byl zkalen. Rodiče jeho přišli totiž u velikou bídu a nebyli dále s to, aby na svého syna potřebný náklad vedli. Ressel si umínil ucházeti se o bezplatné místo na Mariabrunnské lesnické škole u Nového Města za Vídni. Ale byl odmrštěn pro velikou prý slabost prsou. Chtěje se tam přece dostat, obrátil se k císaři Františkovi, k němuž byl připuštěn přičiněním svého krajana císařského komorníka Jelínka. Ressel jsa výborný kreslič, vykreslil pod drobnohledem miniaturní obraz bitvy u Lipska; Jelínek zmínil se císaři o tom obraze a tak dostalo se Resslovi přístupu k panovníkovi. Tomu zalíbil se nejen obraz, ale i sám Ressel tak, že byl do lesnické školy přijat, ano i peněžitou podporou ze soukromé pokladny císařovy obdařen.

Ressel vstoupil r. 1814. do lesnické školy, kde schopnostmi a pilností tak vynikal, že i učitelům svým býval nápomocen při vyučování mladších chovancův ústavu Maria-brunnského. Zároveň podporoval své chudé rodiče.

V Mariabrunnu zůstal Ressel do r. 1818., načež stal se lesním v Platerjach ve Krajině. Ze života Resslova v Krajině vypravují tuto příhodu. Ressel jedá kdysi rozsáhlým lesem, byl napaden od tří loupežníkův a docela obrán. Po

*) Vyslov: Föln.

několika dnech dostavili prý se tito tři loupežníci k samému bytu Ressleru, chtějíce okradenému lesníku věci jeho zase vrátiti; neboť prý se dověděli, že oloupili muže v celém okolí velice oblíbeného. Ressel vyšel z domu, aby své věci od loupežníků přijal, a hle, tím si zachoval život, neboť v témž okamžiku spadl v jeho ložnici strop.

Roku 1821. dostal se Ressel za lesního správce do Terstu, tedy k samému moři, kdež měl nejlepší příležitost, své výzkumy o lodním šroubu obrátiti na paroplavbu. Činil tu v té příčině některé zkoušky a r. 1827. obdržel patent na vynález šroubu, jenž měl sloužiti k rychlejšímu pohybování lodí i mlýnů. Nemaje však sám peněz, musil Ressel hledati pomoci cizí. Z počátku jej podporovali dva obchodníci v Terstu: dali dle jeho návodu udělati lodní šroub, který k malé lodi byl přidělán. Šroub řídili jen dva muži; a hle, plavba podařila se výborně.

Po šťastných zkouškách chtěl Ressel utvořiti společnost peněžníků, která by parníky šroubovými, dle jeho vynálezu stavěnými, pravidelnou plavbu mezi Terstem a Benátkami prováděla. Než všecko snažení jeho zmařeno jest podnikateli, kteří až potud onu cestu jen parníky kolesovými konali a z ní velké peníze těžili.

Avšak ani uprostřed těchto svízelnů neustával Ressel vymýšletí nové nálezy v mechanice. I jest zajímavo, že i ve stavbě mlýnů navrhl zařízení, které dnes velice se šíří. Jsou to tak zvané mlýny válcové, kde zrní nedrtí se mezi rovnými plochami dvou kamenů, nýbrž rozmílá se oblými povrchy kovových neb jiných válců.

Strany lodního šroubu pomýšlel Ressel, vida nezdary své v Terstu, aby svůj nález uvedl do ciziny. Setkal se s jakýmsi Bauerem, jenž ho seznámil s několika francouzskými obchodníky; s těmi Ressel o zavedení lodního šroubu ve Francii vyjednával. Ressel byl tak prostosrdečný, že Bauerovi všechny podrobnosti svého vynálezu pověděl. V březnu roku 1729. jel sám do Paříže a již v dubnu vykonal zdařilou zkoušku se svým vynálezem. Ale když pokusy šťastně byly skončeny, tu francouzští obchodníci, s nimiž Ressel napřed se nedohodl, nechtěli ke smlouvě přistoupiti. Zda

tito Francouzové potom vynálezu Resslerova užili, těžko rozhodnouti. I ocitnul se Ressel u veliké nesnázi; jsa v Paříži bez peněz nevěděl ani, jak se vrátí k rodině do Terstu.

V tom smutném stavu pomohl Resslerovi praktický vynález, jež také as roku 1828. učinil; totiž způsob, jímž možno barev z rostlin ve tvaru pevném dobývatí, takže pak snadno uschovány a přenášeny býti mohou. I seznámil se Ressel v Paříži s jistým Messonierem, obchodníkem v barvivech. Tomu se zalíbil tento vynález, i vyzval Resslera, aby mu dílnu dle svého návodu zařídil. Ale když se tak stalo, vzal Messonier patent na vlastní jméno a odbyl Resslera nepatrnou sumou 1000 frankův. Ač Ressel takto zbaven byl zasloužené odměny, mohl se aspoň navrátiti do Terstu, kam také v květnu téhož roku dorazil.

Hlavní podporovatel vynálezu Resslerova v paroplavbě byl již dříve Terstský obchodník Karel Fontana. Přispěním jeho konečně vystavěn první šroubový parník jménem „Civetta“¹⁾, s kterým také zkušební plavby v srpnu r. 1829. činěny byly. Tu při hlavní zkoušce povstala v jedné z parních trub průtrž. Poněvadž vlastní šroub porouchán nebyl, bylo lze troubu za krátko zase opravit; přes to však Fontana, jenž tu chvíli chtěl mítí hojný zisk z vynálezu Resslerova, odepřel podniku podporu a zřekl se všeho dalšího spojení s Resslerm. Nad to sám brzo potom zemřel, Ressel měl pak ještě dlouhou při s jeho dědici, s nimiž konečně vyrovnati se musil.

Tak zničil r. 1829. všecku naději, již Ressel ve šťastný zdar svého vynálezu byl kladl. Toto veliké zklamání tak bolestně dotknulo se ho, že technická jeho činnost napotom velmi ochabla.

Zatím nabýval vynález lodního šroubu v cizině větší a větší platnosti, zejména v Anglii, kdež Smith²⁾ roku 1835. začal konati pokusy s lodním šroubem, zcela dle návrhu Resslerova zhotoveným. Angličan Smith byl hojně podporován anglickými peněžníky, i podářilo se mu uvésti lodní šroub v paroplavbu skutečně. Roku 1840. objevil se již anglický parník šroubový také ve přístavu Terstském. S jakým pocitem

Vyslov: ¹⁾ Civetta. ²⁾ Smis.

vítal jej asi ubohý sklamaný Ressel, snadno lze pomyslití; mělť zajisté to pevné vědomí, že onen anglický parník povstal z vynálezu jeho.

Roku 1852. zasvitla Resslerovi ještě jednou naděje, že vynález jeho nezůstane docela bez odměny. Tehdáž vypsalá totiž anglická vláda cenu 20.000 liber šterlingů (200.000 zl.) tomu, kdo by dokázal, že jest prvním vynálezcem lodního šroubu, i dala tím na jevo, že Smithovi té zásluhy nepřikládá. Ressel poslal ještě roku 1850. své průkazy do Londýna; i sám arcivévoda Ferdinand Max, když roku 1850. v Londýně meškal, přimlouval se za něho.

Dlouho čekal Ressel na vyřízení své žádosti, až v noci z 9. na 10. října r. 1857. v Lublani zemřel; roznemohl se tam, jsa právě na cestě úřední.

Nedlouho po smrti Resslerově oznámeno dědicům jeho z Londýna, že cena výše jmenovaná rozdělena jest mezi několik anglických žadatelů a že listiny Resslerovy se nepochybně ztratily. Nechtělť Angličané tomu, aby cizinec významán byl poctou tak velikou.

Možno tedy říci, že smrt zbavila Resslera nového trpkého zklamání. Tím více uznáván jest nyní, kdy šroubové parníky již po všech mořích se plaví, Ressel za vynálezce lodního šroubu, i postaven mu z té příčiny ve Vídni před technikou zvláštní památník.

Dle Ladislava Hajniše.

121. Nesnáze důležitých vynálezů novověkých.

Roku 1752. podnikl Franklin první veřejné zkoušky se sváděním blesku, ale zkoušky jeho zdály se obecnstvu jako hračka; a když později vykládal o svém hromosvodu v Londýnské akademii věd, nebyla rozprava jeho ani hodnou uznána, aby otištěna byla v časopise této společnosti. Rovněž tak odmítavě zachovala se akademie Berlínská i učenci Vídeňští k českému vynálezu Divišovu.

Nejinak dařilo se Galvanimu, když roku 1790. prohlásil svá pozorování o zvláštním účinku elektřiny

na žabí stehénka; o posměchu, který ho stihl, Galvani sám takto se vyslovil: „Dvě stran učinilo na mne útok: učenci a nevědomci; tito i oni nazývají mne tanečním mistrem žab, přes to však vím, že objevil jsem jednu z nejmocnějších sil přírodních.“

Kommissione ustanovená r. 1802. Napoleonem I., aby vyslovila se o úmyslu Fultonově, s použitím páry projeti užinou La Mancheskou ¹⁾, prohlásila myšlénku tuto za přemrštěnou a k provedení nemožnou; a Napoleon sám vyslovil prý se o Fultonovi, šťastném sestrojiteli první skutečně upotřebitelné parolodi: „Vždyť je to blázen! Chce loďstvo hnáti do Anglie vařící vodou!“ A podobně vyslovil se o Stephensonovi ²⁾ Edinburský jeden časopis, když roku 1829. spojení chtěl Liverpool a Manchester ³⁾ drahou železnou, a dokázáno mu přesně, že to čirou nemožností, aby lokomotiva urazila za hodinu 12 anglických mil.

Když byl podán návrh osvětlování Londýna plynem, sám slavný Davy ⁴⁾, potomní vynálezce pojmenovaného po něm kahanu, myšlénku tuto j. énem zdravého lidského rozumu uvedl v posměch, a ještě roku 1811. napsal jistý Webster: „Většina vědecky vzdělaných mužů v tom se shoduje, že osvětlování plynem jest pouhou daremnou hračkou.“

A jak se kdysi vedlo Franklinovi s rozpravou o hromosvodu, podobně ještě roku 1862. pochodil Reis s rozpravou svou o telefonůu jím vynalezeném, a myšlénka jeho, přenášeti mluvu lidskou telefonem, odkázána do říše bájí!

Co by řekli asi někdejší pochybovači, kdyby spatřili dnes rozvětvené síť hromosvodní, telegrafické a telefonické, kdyby zvěděli, že i plynové světlo jest již překonáno světlem elektrickým, že dráhy železné rozbíhají se u větším vždy rozvětvení po všech dílech světa, že paroloď s tisíci lidmi na palubě vykonává cestu z Nového Yorku do Brém hravě za deset, ba i za sedm dní?

Vyslov: ¹⁾ Lamanšskou. ²⁾ Stivönsnovi. ³⁾ Liverpool, Menčistr. ⁴⁾ Dévy.

Čím větší byly nesnáze a překážky, s nimiž zápasiti bylo velikým vynálezčům novověkým, tím větší budiž vděčnost souvěkovců, kterým blahodárné vynálezy jejich neocenitelné prokazují služby!

Dle Oldřicha Frant. Vaňka.

122. O užitečnosti strojův.

V Petrovicích, které přičiněním universitního profesora Jelínka na odpočinku tam žijícího z osady velice zanedbané byly se staly osadou nad jiné pokročilou, scházivali se sousedé v neděli odpoledne dle počasí buď pod lipami před kostelem anebo ve škole, aby, rozmlouvajíce o věcech časových a zvláště hospodářských, vzájemně se poučovali. Jelínek ochotně se jim propůjčoval velikými svými vědomostmi, a v jednotlivých schůzích různé otázky hospodářské probrav, jal se jedné neděle vykládati sousedům také o užitečnosti strojů. Slyšme jeho výklad a rozhovor, k němuž dal podnět.

„Práce jest obtíží, to jest jisto,“ počal Jelínek. „Proto tedy snaží se člověk práci rukou svých co možná nahraditi silami přírody a vynalézá nářadí, náčiní, stroje, aby si tyto síly podmanil. Strojem slove všeliký nástroj více méně složený, jímž lze věc jistou snáze a rychleji zhotoviti a tím tedy i práce i času ušetřiti. Již ve stavu surovosti potřebuje člověk jakožto lovec kočující nástrojů: prak, luk, šíp, oštěp, jímž kořist svou zabíjí, jsou nástroje; dostoupiv jakožto rolník vyššího stupně pokročilosti, opět jiných chopil se nástrojů k rozrývání půdy, ku sklizení obilí, k oddělování zrna od slámy a k rozmílání jeho. Nástroje tyto byly z počátku ovšem jednoduché a hrubé, čím dále, tím více však se zdokonalovaly, až se počalo užívati strojův. A zdokonalování nástrojů ve stroje i v řemesle se dělo tak, že za našich dob stroje zvsobecněly. Stroje pak zlepšily stav člověka, přispěly jeho slabosti ku pomoci a ušetřily ho obtíže a ztráty času, jež opět jiným prospěšným účelům věnovati mohl.“

„Pane Jelínku,“ namítl tu Krška, „mně nezdá se, že by byly stroje lidstvu tolik prospěly. Když se vynalezne

stroj, kterým ušetří se sto dělníků, přijde sto lidí o práci a výdělek, a ti všichni přijdou v nouzi a bídu.“

„Ukáži vám, že netřeba takových obav. Množství práce, jež může se zadati dělníkům, řídí se velikostí kapitálu, jakého se k podniku užije. Dělníkům může se platiti jen z kapitálu ušetřeného, a čím značnější kapitál ten jest, tím více je zaměstnání pro dělníky. Stroj však přispívá též k úspoře, tedy ku zvýšení kapitálu, čímž zvýší se též poptávka po práci. Užívání strojů skutečně také náramně rozmnožilo kapitál v podnicích průmyslových uložený, takže lze sumu kapitálů těch na šestkráté tolik páčiti jako před sto lety; v témže však poměru rozmohl se také počet dělnictva.“

„Ale,“ pravil Krška, „vždyť kapitál v oněch podnicích uložený spotřebuje se na stroje samy, a neužívá se ho k zaplacení dělnictva?“

„Arciť musí se části onoho kapitálu užiti k pořízení a zachování strojův: ale kdo zhotovuje tyto stroje? Není-li převeliký počet dělníků zaměstnán jich zhotovováním a opravováním, a neživí-liž se dělníci tito mzdou za svou práci? Při pracích ručních dělají arciť všecko lidé, ale práce ty jsou obtížné a výrobnost přece malá. Při pracích strojem vykonávaných jest sice méně dělníků třeba při výrobě věci, než za to jest množství dělníků, kteří stroje ty zhotovují a sestavují a můžeme tvrditi, že stroje množství práce ruční ještě zvýšily. Zavedení strojů rozšířilo též užívání výrobků strojních, poněvadž jsou výrobky ty lacinější, ana při stejném jich množství výroba jest mnohem levnější.“

„Než kdo má z toho užitek? Jen továrník!“ opětně zvolal Krška.

„To je znamenitý omyl,“ odpověděl Jelínek. „Zhotoví-li se výrobků více, zvýší se nabídka, kdežto poptávka zůstává z počátku stejnou; následkem toho sníží se ceny, a i chudší může si pak výrobek opatřiti. Tak má nyní lepší, čistší a teplejší oděv dělník, nežli před dvěma sty lety míval jej mistr. I z této příčiny má tedy dělník ze strojův užitek. Kdyby byly stroje zlem, musili bychom i všechny nástroje zničiti, jež nám práci usnadňují; kladivo, pila, kleště,

pilník, jehla, sekera, a rovněž rýč, motyka, pluh, cep, kosa, srp — to vše musilo by se zmařiti!“

„To tak, kam bychom se potom děli!“ ozvali se přítomní dělníci i rolníci.

„Vy tedy patrně nechcete se vrátiti k prvotnímu stavu našich předků, kteří dříví lámali a půdu rukama rozrývali! Než jaký v tom rozum, chtítí nástroje a nechťtí stroje, když přece i nástroje i stroje konají práci, kterouž by se jinak trudilo naše tělo, a když stroje konají práci tu ještě mnohem vydatněji a dokonaleji nežli nástroje? Nástrojům jsme zvyklí, strojům dosud nejsme; toť příčinou nespravedlnosti k těmto.“

„Však nikoli jedinou!“ znova zvolal Krška. „Vždyť jste sám pravil, pane Jelínku, že stroje odnímají dělníkům práci.“

„Arcit, Krško, nutí stroj nový dělníky, kteří konali práci nyní strojem vykonávanou, aby si hledali nové zaměstnání. Ale mylný jest přece náhled, že stroje práci potlačují. Rozmnožující kapitál, jak již řečeno, jím i práci rozmnožují; a závod stroji obohacený mnohem většímu počtu dělníků výživu poskytuje, nežli by to při ruční práci byl mohl učiniti.“

„Toho však nepopřete, pane Jelínku, že aspoň v době, kdy se stroj zavádí, přichází mnoho dělníkův o práci,“ namítl soused Vondřich.

„Toho také nepopírám. Každé dobré zařízení má také své vady. Uvedu vám příklad. Staví se silnice nová, obchodu prospěšnější; tím utrpí škodu hospodářství a statky bližší staré silnice ležící. Později staví se železnice, a tím opět nová silnice pozbude ceny. Nuže, měli bychom se snad vzpouzeti těmto stavbám, jakkoli uznáváme jich prospěšnost? Podobně jest i se stroji; uškodí-li jednotlivcům, přece prospějí celku, a blaha tohoto nelze obětovati blahu osob jednotlivých. Stroj arci vyburcuje je ze starých zvyků, nutí je, aby si novou práci vyhledali, a na nějaký čas zbaví je snad i práce vůbec. Toho lze sice politovati, ale není to příčinou, aby se proto škodilo jiným. Neboť kdo na stroje hartusí, chce nutiti obecenstvo, aby platilo výrobek dle ceny starého vyrábění, kdežto jej lze již levněji dostati výrobou strojní, — chce tedy obecenstvo zkracovati.“

„Ostatně,“ — pokračoval Jelínek — „není nehoda zaváděním strojů jednotlivcům způsobená tak všeobecnou ani tak velkou, jak se mnozí domnívají. Stroje nikdy nezavedou se ve všech závodech najednou. Stojíť stroj takový velmi mnoho, pročež mnohý raději počká, až jak se stroj osvědčí. Pak má obyčejně vynálezce na vyrábění stroje svého výsadu a nemůže také hned všechny stroje zhotoviti. Jest tedy strach dělníků před náhlým, všeobecným zavedením strojů bezpodstatný. Ba právě dělník největším štěstím může nazvati vynález strojů. Neboť strojem snímá se s beder jeho největší část nejobtížnějších prací, prací to, jež ve starověku byly příčinou zavedení i udržování otroctví. Již jeden z největších mudrcův a myslitelův starověku, Aristoteles, pravil: „Až dláto a člunek tkalcův samy budou se pohybovati, pak nebudeme déle potřebovati otrokův!“ A hle, slova ta za našich dnů stala se skutkem. Denně vidíme, jak dělníci zaváděním strojů větší nabývají svobody, poněvadž stroje samy konají nyní nejobtížnější práce. Pouhá síla tělesná nahrazuje se čím dále tím více silou ducha a badavostí myslí. Nemáme-liž tedy blahořečiti době, jež povznáší lidstvo a zvláště část jeho dělnickou?“

Ze „Základů hospodářství“.

Eberhard Jonák.

123. Co vedlo člověka do neznámých zemi.

I.

Málo jest míst na kouli zemské, kde by lidská noha nikdy byla nespočinula. Jen některé ostrůvky v Tichém oceánu a dalné samoty mrazivých krajů pólových neslyšely dosud řeči lidské.

Co však puďí člověka, aby opustil rodnou zemi svou a vydal se v daleké končiny? Hlavními příčinami toho bývaly a jsou dosud užiteční živočichové, živné a vzácné rostliny a drahé nerosty.

V moři Středozemním *makrély* a *tuňáci* již ve starém věku byly příčinou rybářství, námořské plavby a zakládání osad. Féničané pronásledující tuňáky šťastnou náhodou při-

razili až ke sloupům Herkulovým (nynějšímu Gibraltaru) a vnikali potom do neznámého území.

Sledové valnou měrou přispěli k rozvoji námořské plavby. Od ústí řeky Loiry *) až k severnímu mysu skandinávskému není přímořského města, jehož dějiny by nezahrnovaly v sobě také paměti o lovu sledů. Když pak sledové jiná místa si vyhledali, vzdalující se od založených osad rybářských, přenašela se tím i živnost lidská na jiné pobřežní kraje.

Lovci *tresek* pronásledující z Evropy hojnou kořist svou, ocitli se až u břehů novofundlandských, kde tresek se jen hemžilo. Portugalští a francouzští lovci byly první, kteří koncem 15. a počátkem 16. věku vkročili na půdu nové země té, pronikající znenáhla Labrador a Kanadu a otvírajíce tak Evropanům cestu do Severní Ameriky. Země ty sluly tehdy *země tresek*. Prvotní mapy území Kanadského a veletoku jeho, řeky sv. Vavřince, zdělali lovci tresek, ozdobující mapy své výjevy ze života rybářského. Břehy kanadské za krátko byly osazeny.

Rod *velryb* nejvíce způsobil, že tolik nových zemí v moři bylo odkryto. Velryby jsou domovem ve všech pasech mořských od nejdalšího severu až po nejjižnější kraje pólův. V každém jednotlivém tvorů tom veliký je kapitál. Tuk na pití, svícení a palivo, kosti na stavbu, žebra na saně, a drahá kostice bývaly lakadlem, za kterým velrybolovci různých národův a kmenů vydávali se na moře.

Nejstarší velrybolovci evropští byli nejspíše Baskové a Norové. Baskové francouzští a španělští prosluli ve středověku lovem těch obrů, za nimiž pluli až do vod dalného severu škotského a islandského. Domácí obyvatelstvo těch zemí následovalo své předchůdce v umění plaveckém, a hollandští velrybolovci, soupeři anglického loďstva obchodního, plavíce se mořem Severním a lovíce velryby, odkryli ke svému překvapení r. 1596. velikou zemi Špicberskou. Hollandský velrybolovec Zordrager vypsal své zkušenosti ve spise, ve kterém uložil vzácná pozorování zeměpisná, zvláště pak výzkumy o floře a zvířené Špicberků, Grónska, Nového

---

*) Vyslov: Loary.

Fundlandu a jiných arktických území, jakožto hlavní pramen vědeckého bádání v dalekém severu. Že pak živý ten poklad severních moří znenáhla se vyčerpává, obrátili velrybolovci zřetel svůj k jižní polokouli a stali se tak prvními objeviteli nové pevniny v jižním moří Ledovém.

Vzácné *perly* vzácnou krásou se skvoucí roznesly zvěst o rodném kraji svém daleko široko. Loviště jejich u západního pobřeží perského slynulo hohatostí již od nepaměti. Již Féniciáné bývali tam stálými hostmi a dodávali drahocenné ty skvosty světu ostatnímu. Španělé osadivše kraje americké, domnívali se, že naleznou v tom novém světě všechny poklady, jimiž oplýval Orient. Perly hledaje, Kolumbus odkryl 15. srpna r. 1498. neznámý před tím ostrov, jemuž dal jméno Margarita. Za nedlouho město Nový Cadix utěšeně zkvétalo obchodem v perlách. Proslulý Španěl Hernando de Soto objevil dolní veletok Mississippi. Vida u domorodců drahé perly říční, pátral po nalezišti a vkročil tak do malebných krajů floridských a nynějších států Severoamerických.

Jako rybolov ve vodách mořských způsobil obchodní hnutí mezi národy, tak i honba pozemské zvěře zavdala příčinu podnikavým Nimrodům podívatí se do zemí odlehlých. Mezi takovými zvířaty má první místo *sobol*. Husté lesy záduňčivých krajů sibiřských hostí ušlechtilé ty dravce, jejichžto tmavý kožíšek skví se hedvábným leskem. Již ve starověku kožíšiny sobolí objevily se na území evropském zároveň s národy asijskými. Později vpád Mongolů přispěl k tomu, že kožíšiny sobolí obecněji byly poznány a oceněny. Drahocenný kožich sobolí vylákal osadníky ruské, že v 16. století překročili evropský Ural a dále k východu postupovali. Podmanění Sibíře pokládati lze za výsledek staletého lovu sobolího. Vedlé sobola vyskytlo se ovšem později ještě mnoho jiných věcí, které podporovaly výpravy do Sibíře.

Všeliké daně, jež obyvatelé sibiřští ruskému císaři měli odváděti, platily se kožíšinami a to hlavně sobolími. Všecky počátečné zprávy o Sibíři zakládaly se na výpovědech lovců.

Také *bobr* vylákal člověka v odvěké samoty neznámých krajů. Bobří hospodaří na řekách Severoamerických pralesů. Z klidného jejich života lovci je vyrušili a dále do nitra

zaplašili, vnikajíce za nimi podél veletokův a do pralesů neznámého území. Bez lovců těch byla by ona ohromná území Severoamerická zůstala ještě dlouho neznámým krajem. Lovci dali horám a řekám jména dochovaná až na naše časy.

II.

Rovněž přiměly mnohé užitečné rostliny člověka k tomu, že se vydal do neznámých dalekých zemí. *Palma datlová* je chlební rostlinou národův osedlých ve vyprahlé Arabii a v pustinách severní Afriky. Nazývají ji královnou oasy a praví o ní, že stápi nohy své ve vodě, šíjí pak v horké záplavě slunečné. Žádná bouře jí nezlomí ani nevyvrátí, ač vrchol její někdy až k zemi ohýbá. Kořeny její pronikajíce na všechny strany, pevně ji drží v zemi, a vláknitý peň její odolává i nejprudšímu orkánu.

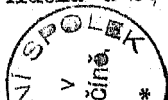
Ve stém roce svého žití stojí v plné kráse a síle. Kvete a zelená se, když všecko hyne a vadne vedrem slunečným. Košatou její korunu slunce nikdy nepronikne, pod ní líbezně dují větrové chladiví, ve stínu jejím vykvétá nový život.

Všecky osady a samoty arabské ukrývají se pod křídla velebných palem datlových, tam nalézají poutníci po klopotné cestě zotavení a pohostění. Beduin i jeho domácí zvířata velbloud, kůň, pes žíví se datlemi.

Oasy datlovníkové vylákaly národy do odlehlých a jinak pustých krajů. Kde datlovník přestává, tam konec a hranice arabského pokolení. Proto nadšeně volá prorok k Arabům: „Otěte palmu datlovou, neboť je vaší matkou.“

Dřevo fernambukové, pocházející ze stromu *sapanu brazilského*, známo bylo Benátčanům již za středověku. Pro rudou barvu slulo tehdy brazil (z portugalského braza = žhavý). Na počátku 16. století přivezla portugalská loď z východních břehů Jihoamerických veliký náklad toho dřeva. Od té doby Portugalci nic jiného odtamtud nevyváželi, nazývajíce onu zemi „*terra de Brasil*“ to jest země *brasilská* neboli *Brasílie*. Dřevarí byli prvními badateli v území brasílském.

Z nejstarších kořených rostlin je *pepř*, puvý keřík horkých krajů. Dávno před narozením Kristovým vyvážel se přes Bab el Mandeb do Adena a Sokotory, odtud pak feni-

ckými kupci do Řecka a Říma. Tehdy bylo to ovšem předražené koření. Palčivá pobřeží malabarská jsou jeho pravlastí. Tam najdeš pepř ještě divoký. Na Sumatře vyváží se pepř asi ze dvaceti přístavů. Alexandrie byla po staletí hlavním tržištěm sušených bobulí pepřových. Ve středověku Norimberk a Augšpurk vynikly obchodem pepřovým a zbohatly jím. I přispěl pepř velice k rozvoji obchodnímu mezi všemi národy.

Muškatové oříšky, květ muškátový čili macis a sušená poupata hřebíčkovce přispěly také k objevům důležitých krajin. Molluky neboli ostrovy kořenné jsou jejich domovem. Před Evropany dojížděli tam Čiňané, Malajci, Arabové. Světově známými staly se tyto ostrovy počátkem 16. věku, kdy Portugalci vedli o ně spor se Španěly.

Císař Karel V. vyslal r. 1519. Magalhaensa, aby ohlédal kořenné háje těch ostrovů. Na té cestě vzal Magalhaensa za své, a nástupce jeho Sebastian d'Elcano, doplaviv se k molluckým ostrovům, šťastně vrátil se s jedinou pozůstalou lodí *Viktoria* r. 1522. do Španěl, přivážíje náklad vzácného koření. Čerstvá větvička muškátového stromku s lístky i oříšky kolovala z ruky do ruky mezi přítomným panstvem, a vznešené dvorní dámy ssály líbeznou vůni letorostu z daleka přivezeného. Byla to první vědecká cesta vykonaná kolem zeměkoule. Slavnému plavci vložil Karel V. do erbu velebený hřebíčkovec a slavený macis.

Od té doby byly vonné háje mollucké drahým skvostem a nejvzácnějším klenotem koruny portugalské. Soupeři a nástupcové Portugalců, Hollandčané, přirazili k Mollukám r. 1596. Odtud počínají krvavé boje o panství nad ostrovy molluckými. Potrvaly až do r. 1610., kdy výbojní Hollandčané zmocnili se kořených ostrovův a je osadili.

Za našich časů důležitost tohoto koření utrpěla jednak modou, jednak tím, že stromy muškátové ujaly se i na Antillách a jinde.

Kůra skořicová váženým byla kořením již za časů Mojžíšových. Do Egypta i do Palestiny přiváželi ji kupci feničtí. Ve 13. století Benátčané kupovali ji od Arabů, zásobujíce

skořici všecku Evropu. Když námořská plavba do východní Indie byla otevřena, hlavně skořice lákala Portugalce a potom Hollandány na Ceylon, kde skořicové lesíky dýchají líbeznou vůni. Hollandané osadivše Ceylon vyhlásili monopol skořicový. Prodal-li kdo trochu skořice bez vědomí a svolení vlády hollandské aneb oloupal-li třeba jen jedinou větevku skořicovníkovou, nejsa k tomu správci hollandskými ustanoven, býval trestán i na hrdle. Hlavní město Colombo vykvetlo jenom znamenitým obchodem skořicovým. Od let 1766. skořicovník pěstuje se také na Javě, Martinice a jinde v krajích tropických.

Chinovník je peruanský keřík nebo stromek, jehož kůra je znamenitým lékem. Když byla cena její poznána, podnikali pro ni domorodci cesty do nejhlubších pralesův a nejeden z nich zbloudil a již se nevrátil. V 18. století z Francie i ze Španělska vysílání byli zkušeni lidé do jižní Ameriky, aby pátrali po chinovníku. Mezi přírodopytci, vyslanými španělskou vládou, byl také Tadeáš Haenke z Čech, který zemřel v Bolívii r. 1817. Zkoumatelé ti podali první zprávy o území peruanském na východní straně Kordiller.

Podnes jako Abraham a Lot táhnou kočovní kmenové se svými stády vyhledávajíce nového pastviska a nové vlasti. *Trávy* přivodily hnutí nomádů, zvláště ve střední a severní Asii, kde tuhé boje podnikají se často pro travnatá území. Tím způsobem člověk dostoupil nejvyšších temen andských, honě se za stády bystronohých lam. Rovněž brav a skot do Australie přivezený vyžadoval nové pastvy a příčinou byl, že australští osadníci a vyslané jimi výpravy v tomto dílu světa nová poříčí a neznámá místa objevovali.

III.

Na jihovýchodních březích Baltského moře, při ústí řeky Visly, hojně vyskytuje se *jantar*, již v starém věku známý Féničanům, Řekům a jiným národům. Jantarovými šperky zdobívali se a dávali je i zemřelým do hrobu. Jantarové perličky roztroušeny jsou po všech starodávných hrobech; kdekoli odkryje se pravěké pohřebiště, jistě také najde se v něm dobrý šperk z korálek jantarových.

Do pravlasti jantaru přicházeli tedy již od nepamětných dob hledači a kupci, a mezi těmito zvláště vynikali Féníčané, kteří z pobřeží maloasijského po moři našli cestu do krajin pobaltských. Po Féníčanech Římané ty pouti konávali. Posud v krajinách baltských nalézány bývají mince a bronzové ozdůbky římské, jakožto památka po někdejších Římanech, kteří hledajíce tam jantaru, známosti o zemích těch po světě šířili.

Mnoho uplynulo času, než lidstvo poznalo železo a naučilo se robiti z něho nástroje a zbraně. V dávnějších dobách hotovil člověk zbraně z *pazourku* čili *kamene křesacího*, z něhož vylámati lze úlomky ostré jako břitva, špičaté jako šíp. Kamenným nožikem dlouho člověk robil si nejdůležitější náčiní domácí ze dřeva, rohu nebo kosti, pazourkovým šípem lovil divokou zvěř.

Křesací kámen však nevyskytuje se ve všech evropských zemích. Hojně objevují se jeho valouny na březích západní Evropy a kolem Baltského moře. Že však odbyt pazourkových zbraní byl veliký, rozvážely se výrobky kamenné z oněch krajů do celé Evropy buď hotové buď na polo zdělané. V Belgii na př. vykopány byly rozsáhlé dílny na zboží pazourkové s velikými sklady zboží hotového. Země takové stále bývaly navštěvovány kupci národů různých, kteří sjižděli se tam, jako na nějaký trh.

Když naučili se lidé slévati z *cínu a mědi bronz* a robiti z bronzu zbraně a šperky, pátrali po horách měděných a cinových. Cín z počátku přivážel se do Evropy z krajů východních zvláště z Indie skrze Féníčany. Prastaré jméno cínu v řeči sanskrtské zní „Kastira“, kteréž zdomácnělo tehdy také v Evropě. Posud zovou přírodozpytci rudu cinovou „Kassiterit“. Féníčané odkryli potom cinové bane v nynější Britanii a nazývali britská naleziště „Kassiteridy“. Od té doby byla Britanie obchodním tržištěm pro různé národy. Pro měď vydávali se Féníčané na ostrov Cyper, který poskytoval mědi v hojnosti. Jménem tím označuje se měď v různých řečech.

Líbil-li se lidem šperk bronzový, tím většího půvabu měl pro ně skvost *stříbrný* nebo *zlatý*. A tu opět Féníčané,

kupci ve všem zkušeni a peněz chtivi, pátrali po ložiskách toho drahého kovu. Pro zlato vydali se k Červenému moři do Nubie, což znamená tolik jako země zlata, neboť egyptské slovo *nub* čili *naub* znamená po česku zlato.

Stříbro odkryli Fénicičané ve Španělich a vnikající do nitra země, nové osady tam zakládali. Po Fénicičanech Řekové vnikali v kraje neznámé, a poznavše od nich hornictví, sami jali se zakládati bání na zlato a stříbro v Malé Asii na řece Paktolu, odkud Midas a Krésus poklady zlaté dostávali a jimi se proslavili. Později lákaly Řeky i východnější země, až se dostali k Indii.

Římané procestovali zlaté kraje a tam osady zakládali, na př. v Dacii, nynějším Sedmihradsku, zovouce tu zemi *Auraria*, to jest *zlatá*. Podnes zbylo tam mnoho památek po Římanech.

Také ve středověku bylo veliké dychtění po zlatě, a Francouzi a Portugalci podstupovali pro ně cesty do Afriky. Skoro všecko vědění zeměpisné o pevnině africké ve stoletích 14., 15. a 16. toliko zlatu přičísti lze. „*Zlaté pobřeží*“ mělo za krátko mnoho osad, a zakládaly se nové kolonie.

Pověsti o zlatých pokladech na jižních březích asijských vylákaly i Kolumba a jeho současníky, že pustili se v neznámé světa končiny a objevili ostrovy nového světa. Španělé jen potud zakládali osady v Americe, pokud domnívali se, že naleznou zlato. Na mapách označovali místa bez zlata jménem „*země neužitečná*“. V polovici našeho století vznikla města v Kalifornii v místech, kde před tím ani človíčka nebývalo. Tolikéž v Australii v Melbourně*) po objevení zlatých bání rozmnožilo se obyvatelstvo z 20.000 duší na čtvrt millionu.

Stříbro bylo příčinou, že Sibiř na mnohých místech od západu až ke hranicím východním byla prozkoumána a prohledána. Stříbro a sobol přivedly nové výzkumy na území prve neznámém. Tak otevřena byla cesta ze střední Sibiře přes Omsk, Tobolsk, Moskvu do Petrohradu a nazývána dlouhou cestou stříbrnou. Bažice po stříbře odvážili se ruští plavci na novou zemi. Zklamali se sice, ale vědomosti geo-

*) Vyslov: Melbörně.

grafické valně tím byly rozšířeny. Při báních stříbrných v Peru a Mexiku vykvetla veliká města tam, kde jindy rozkládala se širá pustina.

Již za dávných dob také *sůl kuchyňská* bývala příčinou mezinárodní výměny a pospolitého obchodu, který různé kmeny ve bližší styk přiváděl.

V Africe sůl místy vykvétá ze země; tam od časů nejstarších ze solných pustin se sbírala a za žito a jiné potraviny se vyměňovala. Podobně jako do Sahary vysílány bývaly karavany z východního Mongolska, aby zásobily se tam solí, kteráž byla příčinou, že nové kraje víc a více se oživovaly.

Též v Evropě známy jsou podnes cesty, kudy sůl ze solných krajů se vyvážela. Za římských časů říkali jim „*vita salaria*“, t. j. cesta solní. Taková cesta vedla z Horních Rakous do Čech. Sůl vážena bývá místy jako zlato, a v krajích na hořejším Nilu platí se zboží kousky soli vedlé tolarů. Ložiska soli dala podnět k založení měst jako Halle, Hallstadt, Reichenhall, Salzburg. V solnách Hallstadtských vykopaly se prastaré památky bronzové, jakožto nepochybný důkaz dávné těch dolů minulosti.

Posléz i *drahé kamení* lákalo lidstvo v kraje cizí nejprve do zemí východních, později do Ameriky a do jižní Afriky, kde pusté kraje brzy se zalidňovaly. Španělé lakotně pátrali po drahých kamenech a pátrajíce našli mezi Indiany na řece Orinoku drahocenné kameny zelené, které pokládali za smaragdy. Když pak i jinde hledati jich nepřestávali, odkryli smaragdy na vysočinách Nové Granady nedaleko města Bogoty.

Větší ještě hnutí způsobily diamanty brasilské na počátku 18. století a Kapské ve století nynějším. Z Kapských diamantových polí podnikány byly nové výpravy do nitra afrického.

Rovněž *petrolej a uhlí* byly příčinou, že nové země objeveny. Od let šedesátých tohoto století zalidnily se některé kraje ve Spojených státech amerických tak, že náležejí k nejbohatším územím. Bohatstvím jejich jest petrolej, který se odtud vysílá do širého světa. V Rusku na Kavkaze a na Krimu a v rakouské Haliči těží se petrolej jen v míře nepatrné.

Učený Aeneáš Sylvius, nápotomní papež Pius II. (žil v 15. věku) vypravuje s podivením, že na svých cestách spatřil, kterak chudina v severní Anglii a ve Škotsku z nedostatku dříví vytápí ohniště jakýmsi černým kamenem. Mnoho let uplynulo od těch dob, než kamenné uhlí obecně se rozšířilo. Angličané poznavše ten černý diamant, jali se ho dobývatí a zakládali uhelné doly. Kde jindy bývalo smutno a pusto, rozšířila se velmi rychle lidnatá města. Uhlí stalo se v průmyslu továrnickém všeobecnou potřebou. Po uhlí pátrající objevili lidé neznámá prve území na půdě americké a v Australii a prospěli tak sobě i vědě.

Josef Kořenský.

124. Nový York.

Ostrov Manhattan při ústí řeky Hudsona, něco přes 100 *km* dlouhý a as 12 *km* široký, r. 1626. koupil Hollandčan Petr Minnewit od Indianův asi za 24 dollarů nynějších peněz; dnes rozkládá se na tomto ostrově největší město americké s nejkrásnějším přístavem na světě, složené z několika velikých měst, obydlené bez mála dvěma miliony obyvatelů — jest to Nový York.

Města americká po většině vystavěna jsou pravidelně dle vzoru vrhcábnice se sítí ulic pravými úhly se křižujících. Podobně Nový York jest rozdělen v samé pravidelné čtverhrany, bloky nazvané. Ulice od jihu na sever se táhnoucí nazývají se „avenue“ *) a jsou číslovány, ulice příčné nemají zvláštních jmen, nýbrž označují se jakožto ulice první, druhá, třetí a t. d.

První procházka předními ulicemi Novoyorskými člověka v několika hodinách utýrá. Tisíce vozů všelikých druhů jezdí tu proti sobě ve dvou nebo více proudech, a podél nich i mezi nimi taková směsice lidí, že musíš se tu teprv učit choditi, neboť každému jest čas drahý, každý pospíchá za svým zaměstnáním co nejrychleji, aby ni minuty nepromeškal. Koňské dráhy křižují se celým městem bezčetnými kolejemí a přece nedostačují návalu obecenstva. Vzduch

*) Vyslov: évní.

a podzemí musí vypomáhati: nalezněš podél chodníků železniční most na železných sloupech, po němž jezdí dráha místní, a pod zemí spatřuješ dlouhý tunel dráhy pod emní.

Středem celého skoro Nového Yorku podél ostrova táhne se životní jeho tepna, nejskvělejší ulice takofka celého světa Broadway ¹⁾. Co řečeno o životě v předních ulicích Novoyorských, platnost má o Broadway měrou sverhovanou. Počínajíc na jižním konci města, u pěkného sadu Battery zvaného, táhne se na 10 *km* od jihu na sever a rozděluje město ve dvě polovice skoro stejné. Široká jest jen 25 *m*; preto směji v ní koňské dráhy přejižděti toliko na příč, neboť jinak byla by směsice, jež tu neustále proudí, ve velikém nebezpečnství; za to však hemží se v ní nesčetné omnibusy, jež s dostatek nahrazují dráhu. V Broadway jsou nejpřednější a nejskvostnější závody obchodní, nejpřednější hotely a nejkrásnější divadla; tam jest též nejstarší a nejhezčí ze 423 kostelů Novoyorských, kostel Nejsvětější Trojice, pěkná to stavba gotická z hnědého kamene, s překrásnou vyhlídkou a rozkošnou hrou zvonkovou. Okolo kostela upraven z bývalého hřbitova hezoučký sad; a v tomto spatřují se pomníky a hroby mnohých mužů, jichž jméno Američan vyslovuje s úctou.

Naproti kostelu táhne se ulice Wall-Street ²⁾, rodiště a dějiště všech peněžních spekulací Novoyorských. Není ani 800 *m* zděli a přece stojí v tomto peněžním středišti Ameriky celna, bursa, banky a t. d.

Jsou-li Broadway a Wall-Street úplně takřka v rukou obchodu, jest Pátá Avenue sídlem nejvybranější elegance a nejskvostnější nádhery, jest perlou Nového Yorku, jak ji nazývají. Kdo chce spatřiti výkvět bohaté společnosti Novoyorské, zajdi si do této ulice v neděli dopoledne, kdy se vše hrne do četných jejích kostelů. Uvidí tam jen samé boháče, dámy ve skvělém rouchu bohatými šperky ozdobené a nejnádhernější povozy. Nějakého nátěru obchodního v ulici té téměř ani nespatriš.

Ulice ležící mimo hlavní proud života Novoyorského chovají roztomile upravené, útulné budovy. Každá z těchto má z předu malinkou zahrádku, z té vystupuje nízké, ale

---

Vyslov: ¹⁾ Bródué. ²⁾ Uól-Strít.

velmi ozdobné schodiště vedoucí do přízemku, a odtud vypíná se stavba tak pěkná a čistotná, že většina ulic těch vypadá jako svátečně. Tesaný kámen, mramor a železo závodí tu, aby utvořily průčelí co nejkusnější.

Památných budov po způsobu evropském v Novém Yorku a v městech amerických vůbec nenalezneš; za to však mají přehledné a skvělé budovy, jež slouží účelům lidomilným a vzdělávacím. Nemocnice, ústavy choromyslných, opatrovny, školy vynikají jak bohatým zevnějškem, tak praktickým zařízením; zvláště školství opatřeno tam způsobem velkolepým, a péče o ducha kráčí v něm s péčí o tělo ruku v ruce.

Zdravotnictví svému věnují města americká vůbec velikou péčí. V Novém Yorku, kdekoli naskytuje se kousek místečka, upraven jest v malý sad; co náměstí, to park. Perlou sadů Nového Yorku, celé Ameriky, ano snad celého světa jest tamní Ústřední park. Zaujímá prostor 843 akrů¹⁾ a jest as 2½ míle dlouhý a přes půl míle široký: čtyři velké silnice pro vozy křížem jej protínají. Stromořadí, háje, návrší se zříceninami, umělá jezera a jeskyně, ohromné terasy, mosty, rozsáhlá rejdiště pro děti, restaurace, zvěřinec, museum, sochy kovové i kamenné — slovem vše, co lahodí duchu i tělu, nakupeno tu v nejpřevabnější sněsí a v nejhojnějším výběru.

Ústřední park jest však určen, aby Novému Yorku zjednával nejen čerstvý vzduch ale i čerstvou vodu. Dva ohromné reservoiry²⁾ čili nádržky, jeden as 35, druhý as 106 akrů zaujímající, tedy rovný malému jezeru, zastávají tento úkol; z nich běží voda do třetí rozváděcí nádržky na rohu Páté Avenue mezi 40. a 42. ulicí, stavby to, jež jako vůbec celý vodovod připomínají obrovské stavby starořímské. Zdi její jsou přes 5 m tlusté a ze žulových kvádrů cementem spojených tak pevně sestrojeny, že vypadají, jako by byly ze skály vytesány. Voda přivádí se z dále 65 km z Hudsonského přítoku Crotona a dává denně 100 millionů gallonů (přes 4,500.000 hl) výborné vody.

„Za Oceanem.“

Dr. Jos. Štolba.

Vyslov: ¹⁾ akr (anglická míra pozemková = 0.4047 ha). ²⁾ reservoiry.

125. Kapské město.

Na úpatí tří souvislých vrchů, Stolové, Čertovy a Lví hory, na místě, jak se zdá, velmi dobře ukrytém a bezpečném, prostírá se metropole jižní Afriky, nejlidnatější město jižně od řeky Zambesi, druhé obchodní středisko anglických osad v Africe. Ačkoli nedostává se mu rozkošné polohy hlavního města madeirského Funchal*), stupňovitě po stráni horské rozestaveného, poskytuje přece obraz celkem velice poutavý.

Bezděky ovládne cizince příjemný pocit jistoty, blíží-li se, jda volně po břehu Stolové zátoky, městu Kapskému. Zdá se, že obílené ty budovy, jež v zeleni zahrad a stromořadí nás vítají a zde onde štíhlými vížkami vynikají, poutníku po bouřích mořských nabízejí mír a pokoj. Než i toto místo, na oko tak chráněné, bývá v některých dobách ročních vydáno velmi prudkým bouřím, které rychle se opakují a město hustým prachem zahalují. I při klidné pohodě zdvihají se za příčinou čilého obchodu velká mračna prachová, tak že lze sotva na sto kroků viděti. A proto zdržuje se každý, kdo jen poněkud jest zámožný, toliko ve dne a za obchodem v městě; obydlí své však má v osadách, vystavěných na úpatí Lví a Čertovy hory. Této neřesti Kapské město ani za dlouho nezbaví se, neboť jednak nelze odvrátiti jihovýchodních bouří, jež přicházejí ze zátoky Simonské, jednak nepokusili se obyvatelé posud ani o to, aby vydláždili ulice městské. Proti okeanu, o jehož záhubné moci svědčí mnohé trosky korábů, rozmetané na pobřeží zátoky Stolové, dovedli se v posledních sedmi letech uhájiti tak, že vystavěli veliké přístavné a ochranné zdi.

Jdouce několik set kroků po pobřeží, přicházíme na kraji Kapského města na rybí trh, jenž z daleka již se prozrazuje svými pronikavými výpary, pro něž ovšem bylo by radno bývalo, aby položen byl u větší vzdálenosti od města. Zde malajští rybáři hromadí den co den mimo neděli ryby mořské přerodličných druhů, sem svážejí veliké hromady mořských raků, jež ochotní odběratelé odebírají vždy do jednoho.

*) Vyslov: Funšal.

Kdo by dovedl čich svůj otupiti, mohl by na trhu tom konati znamenitá pozorování, zvláště národopisná. Malajové, kteří se od mnoha let z ostrova Madagaskaru sem přistěhovali, věrně trvají na svém kroji a při svých zvycích. Přišli do města Kapského jako rybáři, zedníci a krejčí a jimi také zůstali; nad to pak se v nové vlasti vycvičili na obratné vozky. Spatříjeme tmavohnědé postavy jejich, kterak chránice se od paprsků slunečních červenými kloci, starší z nich pak obrovskými kuželovitými klobouky, zhotovenými ze slámy, z rákosí nebo z pletiva bambusového, a oděni jsouce v řásnaté kalhoty a košile, horlivě kořist svou ze člunů nakládají do košíků. Ploský obličej málo jest zajímavý, oko však svědčí o tropické vlasti; zvláště ženy mají veliké a krásné oči. Ženy, jež pomáhají mužům a se smíchem hovoří řečí buď vlastní nebo hollandskou, nosí pestrobarevné šátky na hlavách, řásnaté bílé košile a veliké množství sukni. Mezi muži a ženami, horlivě prací zaměstnanými, vyznačuje se také černohlavé jich potomstvo; děvčata lepým loutkám jsouce podobna, oděna jsou bílým plátěným oblekem, hoši v krátkých kazajkách a kalhotách. Sotva že povyroston, snaží se, jak mohou, aby dle sil svých podporovali rodiče a dovlekli větší ryby na trh.

Odejme z rybiho trhu a odeběřeme se jednou z ulic, jichž množství město rovnoběžně protíná, na hlavní náměstí ovroubené piniemi. Uvnitř města nepoutá nás ani tak výstavnost domů, z nichž mnohé zbudovány jsou ještě starým slohem hollandským, jako spíše ruch po ulicích, ve kterých domorodci, zde převahou smíšenci, nejvíce zajímají cizince. Nalezneš je jako nosiče, vozky a sluhy na každém nároží, v každém obchodě a domě. Malajové, Kafrové a smíšenci leží pokojně na témže nároží a snaží se, aby tam, kde se jim práce naskytne, nabyli zisku jak možná největšího.

Smíšenci mají nejrozmanitější pleť, od přitmělé barvy až do tmavohnědé; černých obličejů jsou Kafři a domorodci, kteří se přistěhovali sem od pomoří západního nebo východního a z ostrova Sv. Heleny.

V Kapském městě má sídlo nejvyšší úřad pro jižní Afriku, totiž kommissař pro državy jihoafrické, přidělené

mu ministerium a parlament, skládající se z nižší a vyšší sněmovny; též sídlí tu anglikánský a katolický biskup. V městě je šestnácte chrámů, počítaje v to modlitebny, a v obyvatelstvu, jež většinou jest barevné, nalezněš vyznavače kde které konfessí. Mezi bělochy převládá živel hollandský nad příslušníky ostatních národův evropských, jichž práv hájí konsulové; jsou to nejvíce kupeci.

Z veřejných budov připomínáme radnici, chrámy, dům vladařův, budovy vojenské a železniční stanici. Především však sluší zmíniti se o budově musejní s pomníkem sira Greya¹⁾ a se sousední zahradou botanickou, z opevnění pak, chránících město ze strany mořské, zejména kamennou tvrz, v níž sídlí vojenský náčelník Kapského města.

Také okolí dodává Kapskému městu zvláštního půvabu a dojí má velice i toho, kdo od moře přichází, i toho, kdo sestupuje s vnitrozemské vysočiny. Blížíme-li se k městu od moře, jsou nám již z daleka patrný četné bílé body, které se na úpatí táhlé Lví hory prostírají podlé moře; jsouce na blízku, shledáme, že jsou to letohrádky, které vyzírají ze zahrad, přenádhernou zelení bujících. Toto předměstí je sídlem zámožných obyvatelů Kapského města, zejména kupecův, i je spojeno s městem koňskou drahou. Díl toho předměstí, ležící nejdále od města směrem k moři, sluje Sea-Point²⁾, díl pak, bližší městu položený a s ním souvisící, zove se Green-Point³⁾. Tam, kde se spojují, leží hřbitovy, z nichž hřbitovy domorodců, položené na stráni horské, zejména pak pohřebiště mohamedánských Malajů, velmi zajímaví národopisce četnými náhrobky a nápisy. Hroby ty ozdobeny jsou vedlé nápisů, vepsaných do tmavých břidličných tabulek, pouze květinami, z papíru vystříhanými a ob čas obnovovanými.

Poskytuje-li nám již úpatí Lví hory s krásnými letohrádky rozkošného pohledu, najdeme ještě větší půvab, pohlédneme-li na nejnižší svah Čertovy hory. Tam na několik angl. mil cesty řadí se ves ke vsi, zahrada k zahradě; jednotlivé úhledné a čisté dvorce odděleny jsou a zastíněny Jehličnatými a dubovými hájky. Každých sto kroků objeví

Vyslov: ¹⁾ Süra Greja. ²⁾ Sí-pojnt. ³⁾ Grin-

se nový a nový poutavý obraz. Dráha přes 100 angl. mil dlouhá spojuje tato předměstí s městem. Zvláště zajímavá je stanice třetí pro blízkou královskou hvězdárnu, jež vystavěna jest poněkud stranou na písečném valu, proměněném v krásný sad.

Ze tří hor, pro Kapské město tak význačných a s městem samým tak proslulých, nejznamenitější a nejzajímavější jest dotčená již Stolová hora, 1082 *m* vysoká. Nad třetinu této výšky zabírá obrovský podstavec, pokrytý na díle zdělanými lukami, na díle travou, křovinami a vřesovitými rostlinami, z něhož téměř kolmo vystupuje mohutná kupa rozsochatá, nahoře však úplně zploštěná. Odtud otvírá se rozhled po moři, zátocě Stolové, přístavišti a po městě Kapském, že bys mu hned tak nenašel na světě rovného.

Ze spisu Dr. E. Holuba upravil J. Metelka.

126. Obrazy z dějin literatury české.

Literatura zahrnuje v sobě všechny spisy, kteréž ukazují, jakou vzdělanost národ v rozličných dobách jevil. V naší české literatuře rozeznáváme tři hlavních dob: *starou* až do počátku 15. století, *střední* až do druhé polovice 18. věku a *novou* až po časy nynější.

I. Doba stará.

Do *staré doby* kladou se dvě sbírky zpěvů, jedna známá pod názvem „Rukopisu Zelenohorského“, druhá pod názvem „Rukopisu Kralodvorského“, kterážto jména pochodí od nalezišť, zámku totiž Zelené Hory a města Králové Dvora. Oba rukopisové uloženi jsou v zemském Museu království Českého, kdež je každý navštěvovatel očitě spatřiti může.

Z nejstarší doby zachovaly se také ještě některé duchovní písně, zpívané při službách Božích. Nejstarší jest píseň „Hospodine, pomiluj ny!“ (Hospodine, smiluj se nad námi!)

Nejstarší tyto památky básnické jsou nerýmované; teprve ve 14. věku ujalo se básnictví, ve kterémž užíváno rýmu. Pamětihodná jest v tomto oboru dějepisná báseň o Ale-

xandrovi Velikém, pak písně církevní z doby prvního arcibiskupa Pražského Arnošta z Pardubic, jenž velice pečoval o zvelebení kostelního zpěvu. Takové jsou písně „Narodil se Kristus Pán“ a „Vstalť jest této chvíle“.

Avšak vedlé básnictví pěstovalo se za staré doby také již písemnictví prosaické, které zejména v století čtrnáctém velmi zdárně prospívalo. Skládány tehdáž se zvláštním prospěchem spisy vzdělavací. Podnět k tomu dal osvícený Karel IV. založením vysokých škol Pražských. Vyučovalo se tu sice jazykem latinským; ale mnozí Čechové, vzdělavše se na vysokých školách Karlových, měli o to péči, aby v dospělém věku spisy prospěšnými vzdělávali také své krajany. Nejznamenitější z těchto šlechtetných učenců vlasteneckých byl Tomáš ze Štítného, o jehož výborném působení čteme v II. díle této čítanky.

Tak z národu našeho vycházeli již za dávných časův osvícení mužové, kteří pilně pečovali o vzdělání jeho, vedouce jej k samostatnému přemýšlení a k zvedeným mravům. Avšak v staré době literatury naší bylo velmi nesnadno zjednati si potřebné knihy; bylyť velmi drahé, protože knihtiskařství ještě vynalezeno nebylo a tudy všeliké knihy bedlivě přepisovány býti musily. Přes to zachovalo se mnoho rukopisů, zejména knih Tomáše Štítného, což důkazem jest, že pilně byly čítány. Větší ještě touha po vzdělání jevila se v národě českém v druhé době literatury naší, tak řečené střední.

II. Doba střední.

Mnohé případnosti vedly k tomu, že literatura česká v 15. a 16. století velice zkvétala. Již Jan Hus pečlivě vzdělával řeč lidu obecného, až ji konečně povznesl na jazyk spisovný. Kráčel v tom za příkladem Tomáše ze Štítného. V tomto zvelebování řeči a literatury české pokračovali později také Čeští Bratři, kteří od polovice 15. věku tvořili zvláštní společnost náboženskou v Čechách a na Moravě, vynikající přísnou nábožností a mravopověstností. Sluli též Jednotou bratrskou, z níž pak mnozí výborní spisovatelé povstali, jmenovitě Jan Blahoslav, Karel Žerotín a Jan Komenský.

K rozmnožení knih českých přispívalo dále knihtiskařství, které v zemích českých již v 15. století vznikalo a potom v 16. věku velice se rozšířilo. Malé písemnosti v Čechách již někde v prostřed 15. věku tištěny; ale první kniha česká vyšla tiskem r. 1468. v Plzni. Byly to tak řečené „Letopisy Trojanské nebo Kronika Trojanská“, v nížto se vypravují boje Řeků před Trojí způsobem velmi zábavným; pročež kniha ta v Čechách byla také čtením vůbec oblíbeným.

Za té doby Čechové úsilně pečovali o zvelebení přirozeného jazyka svého, činili tak i mužové u vysokých úřadech postavení. Tak slavný právník český Viktorin Kornel ze Všehrd (zemřel r. 1520.) pilně k tomu krajany své měl, aby si jazyka svého vážili a povznesení jeho pilni byli; tak činil také proslulý Moravan Ctibor z Cimburka a z Tovačova (žil asi od r. 1430.—1494.), jenž byl hejtmanem čili místodržícím moravským. K takovýmto upřímným vlastencům náležel i osvícený šlechtic Karel starší z Žerotína (1564—1636), který také některý čas byl nejvyšším správcem moravským a jmenovitě města k tomu nabízel, aby k mateřské své řeči české se znali a v ní na vzájem si dopisovali.

Za takovými příčinami prospívala i literatura, zvláště prosaická. Básnictví za střední doby hrubě nekvetlo, nejlépe ještě zdělávány za 16. století zpěvy nábožné. Každé společnosti náboženské šlo především o zvelebení služeb Božích; skládány tedy pilně písně duchovní a nejlepší z nich uváděny v tak řečené kancionály, zpěvníky či sborníky zpěvů církevních. Města i soukromníci zámožní dbali o to, aby měli na kůrech kostelních skvostně upravené kancionály, z nichž mnohé až na časy naše se zachovaly. Nejedny z nich jsou vzácné svou cenou básnickou, líbeznými nápěvy i malebně vyvedenými písmeny začátečními, ano vzbuzují obdiv i svým pevným písmem a papírem.

Zdárněji než básnictví prospívalo v střední době písemnictví prosaické. Mezi spisy toho druhu paměti hodny jsou také překlady bible Starého i Nového zákona; nejdůležitější z nich pochází od Českých Bratří a jmenuje se bible Králická, protože (od l. 1579.—1593.) v Králicích na Moravě, kdež Bratří svou knihtiskárnu měli, vydána byla. Tato bible

patří pro svůj správný a jadrný sloh k nejvzácnějším spisům literatury české vůbec.

Nejpilnějším spisovatelem doby té byl Daniel Adam z Veleslavína (1546—1599). Veleslavín nebyl sice důmyslný badatel, ale vyznamenal se jako horlivý šířitel obecného vzdělání; dbal zajisté o to, aby prospěšné vědomosti vnikaly do všech tříd obyvatelstva. Proto spisoval nejprve sám rozličné knihy užitečné, ale také spisy takové od jiných složené příhodně opravoval a tiskem vydával, jsa držitelem vzácné tiskárny v Praze. Pro tyto šlechtuné snahy požíval Veleslavín veliké vážnosti v Praze i po celé zemi. A jako byl Veleslavín za střední doby nejsnažnějším vzdělavatelem literatury české, tak byl tehdáž nejdůmyslnějším spisovatelem Jan Amos Komenský, o jehož blahoplné činnosti II. díl této čítanky pěkný obraz podává.

Vůbec v 15., 16. století a na počátku 17. psáno u nás o všelikých naukách, o náboženství a právnictví, o dějepise, zeměpise a cestopise i o jiných literárních předmětech. Máme v těchto oborech množství knih poučných, z nichž mnohé jsou objemu velikého. Jest ovšem pravda, že nemůžeme v nich hledati té důkladnosti jako v podobných spisech věku našeho; přes to však mnohé z nich poskytovaly potřebné na onen čas vzdělanosti duševní a zvedenosti mravní. Nám pak tehdejší spisovatelé prospěli hlavně tím, že ušlechtili spisovnou řeč tou měrou, že jest až posud v nejedné příčině vzorem správného slohu českého. A jadrný ten sloh nejví se nám jen v knihách tehdejších, ale on se ujal také v soukromých listech a v rozličných písemnostech úředních. České listy, v nichž sobě domácí šlechticové v 15. a 16. století dopisovali, jsou dosud vzácnými nám památkami pěkného slohu, a soudní spisy i zápisky v městských knihách, ježto se z oné doby nám zachovaly, jsou podnes důkazem jadrné češtiny.

Ale tento utěšený stav řeči a literatury české vzal za své válkou třicetiletou; neboť tehdáž bylo mnoha výborným spisovatelům pro náboženství opustiti vlast, mezi nimiž byl i slavný Komenský. Nad to dotčená válka svými pohromami překazila všecken pokrok duševní a otupila na dlouhý čas mysl lidské ke všem snahám ušlechtilým. Ti, kdo na po-

čátku té války byli ve věku mužném, buď nedočkali se ani konce jejího, nebo byli starci tělem i duchem sešlí; a ti, které válečný lomoz překvapil v útlém věku mladistvém, nebyli ani s to, aby za dlouhých válečných běhů povznesli ducha a stali se způsobnými k pracem duševním. Mimo to byly knihy české všelijak hubeny neb ukládány na místa nepřístupná. Tak vcházely znenáhla v zapomenutí, a s nimi mizela i povědomost správné mluvy staročeské. Zejména v 18. století se tak dalo čím dále, tím více; sami spisovatelé neznajíce ani náležitě pravidel jazyka, psali již v pokažené češtině; knihy, jež odtud tiskem vycházely, byly čím dále tím chatrnější i obsahem i slohem. Jaký div, že za tak smutného stavu literatury české i národ zapomínal znenáhla na jazyk předků svých a styděl se zaň! Přirozeným způsobem zmáhala se nechuť ke knihám českým, a to nejprve u vyšších stavův, odkud šířila se do měst; i pokládána řeč česká za mluvu nevzdělanou a sprostou. Jen náš venkovský, selský lid znal se ještě k ní a choval ji pro lepší budoucnost tak jako ty národní písně, jež zpíval při rozličných pracích, při zábavách i smutných příhodách svých.

III. Doba nová.

Smutný stav, v jakém nalézala se národnost česká v 18. století, znenáhla opět míjel, a lepší časové mateřskému jazyku našemu nastávali. Již v druhé polovici onoho věku, za osvícené vlády Marie Terezie a Josefa II., duševní vzdělanost v zemích rakouských znovu prospívala. Četné školy zakládány, rozličné ústavy na podporu věd i umění zřizovány, učencům pak národů rakouských dostávalo se větší opět úcty a vážnosti. Tak se dalo tedy i v Čechách. Odtud se stalo, že i mnozí učenci z národu českého jali se zkoumati dějiny a jazyk český, po tak dlouhá léta zanedbávané. A poněvadž čeština tehdejší byla pokažena, ohlíželi se onino po knihách starých, které po bibliothekách a jiných místech ukryty nebo pohozeny byly. I vydávány jsou mnohé staré knihy i zábavného obsahu, a každý se z nich přesvědčil, jak lahodná i jadrná čeština jindy bývala, a jak i po stoletích je každému Čechu srozumitelná. Lid s potěšením čítal takové

staré knihy i vzbuzoval v sobě opět lásku k mateřské řeči posud tak opovrhované. Muž, který zvláště pilně takové zábavné čtení staročeské pro lid vydával, byl pilný spisovatel Václav Matěj Kramerius. Zevrubnějších zpráv dočetli jste se o něm ve II. díle své čítanky.

Čím více hledáno po starých knihách, tím více se jich objevovalo. Brzo se vyskytly mnohé spisy Tomáše Štitného, Adama Veleslavína, Jana Komenského i jiných spisovatelů staré a střední doby. Odtud šířilo se poznání, jak bohatou literaturu národ český jindy míval. A čím více toto přesvědčení se zmáhalo, tím více mizela u mnohých Čechů dosavadní nechuť k mateřské řeči a místo ní povstávalo šlechetné snažení, aby přirozený jazyk národní opět byl zveleben. Tato péče o povznešení řeči české jevila se zejména u mnohých vzdělaných vlastenců, kteří podrželi přirozenou náklonnost k mateřskému jazyku. Pocházeli namnoze z nižších tříd národu, ze prostých chýší vesnických, kde řeč národní se zachovala v neporušenosti své.

A tito šlechetní vlastenci jali se zakládati novočeskou literaturu básnickou a prosaickou. To se dalo již na počátku našeho století. Jakožto básníci proslavili se již okolo roku 1830. i po tom Jan Kollár a František Ladislav Čelakovský, jehož stručný životopis v tomto díle se nalézá. Po nich skládali Erazim Vocel, Karel Vinařický, Boleslav Jablonský, Karel Jaromír Erben a mnozí jiní výborné básně, z nichž některé též v naší čítance podány byly.

Ze spisovatelů, kteří týmž časem zase díla vědecká skládali, pamatovati si máme nad jiné Josefa Jungmanna, Pavla Šafaříka, Jana Svatopluka Presla, Františka Palackého, jejichž důkladné spisy položily základ k naší novověké literatuře vědecké. Když tito obětovní mužové začali jazyk náš mateřský vzdělávati, tehdaž měl ovšem přátel ještě velmi málo; naopak četní nepřátelé hanobili jej a brali v posměch i v potupu šlechetné snahy oněch vlastencův. Ale tito nedbali na to, šlechetná láska k jazyku i k národu sílila je tak jako jindy Tomáše Štitného a dodávala jim vytrvalosti, že neupustili od pevného předsevzetí svého. A hle, úsilná práce jejich přinášela hojného ovoce! Čím dále, tím více množil se počet přátel

a vzdělavatelů našeho jazyka, literatura prospívala ve všech oborech tou měrou, že poskytuje nyní všem stavům potřebného čtení vzdělavacího. Může tedy Čech v každém povolání těžiti z národního písemnictví prospěšné vědomosti, ať učelec nebo rolník, řemeslník, průmyslník či obchodník. Spisy, kteréžto se týkají stavů posléze jmenovaných, za našich dob se velmi rozmnožily a mají úkol velmi důležitý, zvláště pokud hledí ku vzdělání řemeslnickému, jehož nám nad míru je potřeba. Neboť staré příslovi „Řemeslo má zlaté dno“ nepozbylo dosud své pravdivosti. Má-li však v pravé míře se osvědčiti, je potřeba, by řemeslníci naši, každý ve svém oboru, zjednali si náležitého vzdělání, by užili těch výhod a zkušeností, které důvtipní znalci na prospěch řemesel učinili a v dobrých spisech vyložili. A jak takové vzdělání užitečné jest, toho nám dokazují příkladové, jež v těchto čítankách již podány byly, jmenovitě životopisy Frant. Vaváka, Jana Krouského a J. Wiesnera. Jest viděti z nich, jak důvtip, příčinlivost a rozšafnost, jsouce podporovány náležitým vzděláním, mohou dovésti muže prosté k zámožnosti, k vážnosti, ano i ku prospěšné činnosti v obci a v národě. Řádný Čech nevyhledává tedy v knihách pouhé zábavy a kratochvíle, nýbrž hledě k potřebám svého povolání všimá si především spisů takových, které poskytují důvtipných myšlének a užitečného navedení v příslušném povolání, podávají vhodná naučení o správném životě v obci a o prostředcích, jakými se dobrý řád a blahobyť u jednotlivcův i v celých obcích zvelebovati může. Kdo tak z literatury těží, zajisté jedná dle šlechetného úmyslu těch vlasteneckých spisovatelů, kteří prospěšné knihy skládali k zvelebení potřebné vzdělanosti v našem národě.

Dle K. Tieftrunka.

127. Tři doby v zemi České.

I.

*Byl jednou čas, kde krásné Čechův jméno
tak slavně znělo v uších národův,
že od celé Evropy bylo ctěno
co jméno rekův, chrabrých vojvodův.*

*Byl jednou čas, kde každý hrdým býval
tím krásným, slavným, mocným jménem Čech;
kde české vlasti syn se honosíval,
že ctitelem jest věd a uměn všech.*

*Byl jednou čas, kde sladké slovo české
s výsosti trůnu slavně znívalo,
kde slovo to v harmonii nebeské
v palácích knížat se ozývalo.*

*Tenkráté cítil Čech, že Čechem jesti,
tenkráté hájil kmene svého čest,
tenkráté kvetlo v zemi Lvově štěstí,
jemuž lze jen při lásce k vlasti kvést. —*

II.

*Však ten čas minul. Nepříznivá doba
nastala jest českému národu,
sil jeho mravních zmocnila se máloba,
on klesl sám v duchovní porobu.*

*Čech přestal vlast svou matku milovati,
on sebe sám přestal si vážiti:
on přestal na své otce zpomínati,
jich hodným být přestal se snažiti.*

*I zatmělo se slunce České vlasti,
i zaplakal tu její genius,
ze země prchly národní vše slasti,
i prchly sbory slavných českých Mus.*

*Ó, což tu želel vlasti věrný ctitel
uplynulých těch zlatých v Čechách dob!
Ó, což tu truchlil pravý lidu přítel,
vida, an národ v mrzký klesá hrob!*

III.

*Však ajhle! „Vzhůru!“ volal anděl Páně,
„povstaňte z hrobu!“ trouba jeho zní,
„vyjasněte se chrámů vlasti bání!
spěj, národe, k slavnosti vzkříšení!“*

*Tak lásky k vlasti anděl slavně hlásá,
a hle, tisíce z hrobů vstávají;
z nich všeliký, že opět živ jest, jáás,
a všichni Pánu díky vzdávají.*

*Duch arciotců v zázračné své síle
oživuje vše vlasti končiny,
radostně zní tu: Vstalt jest této chvíle!
z úst obětníků, v chrámě otčiny.*

*Nuž, vstaňte všickni, jižto posud spíte;
dennice vzešla — jitřenka se rdí —
slavici pějí — aj, proč ještě dlíte?
hana tomu, kdo byl by poslední!*

*Ó žijte, bratři! národu zas svému,
nebudte mrtví jeho údové,
přihlaste zas se k matce své a k němu,
co věrní bratři, věrní synové.*

*Svůj jazyk ctěte, zvyky své a práva,
dokažte skutkem, že jste Čechové, —
a vlasti naší opět vzejde sláva,
kterou se skvěli slavní předkové!*

Boleslav Jablonský.

128. List M. Z. Poláka J. L. Zieglerovi.

Ve zříceninách Pompejí dne 17. srpna 1815.

Milý Liboslave!

Smuten jsem, že i na psaní z Vídně na Vás zasláné žádné odpovědi jsem neobdržel, přesvědčen jsa, že jste jistě odepsati neopominul. Bůh ví, co s všemi těmi se děje listy; devatenácte jsem jich již z Neapole rozeslal, ale ani jediného slovíčka z vlasti neobdržel. Jak se v literárním vlasteneckém světě děje, nevím nic; přes to však přese všecko neopomím uměnám sloužiti.

Dnes od pěti hodin v těchto zříceninách a nezříceninách bloudím omámen podivením všecken. Tu stojí

divadlo pro třicet pět tisíc osob, jako dnes by je byl mistr skončil; onde divadlo kryté, pro smutnohry zhotovené, tam chrámové mramorosloupní s oltáři a stoly k obětem, ulice široké, dlážděné čtverrohými samými, tisíce domů s podlahami mosaikem vykládanými, lázně čistovodé a hrobky posléz tak vznešené na konci města a tak zachovalé před zkázou, že každé písmenko na nich se čísti a nejschopnější stavitel našich časů zde vzor naléztí může. Slavné ticho v tomto nyní ještě slavném městě cizinci mráz do těla leje, an město veliké, avšak človíčka v něm nevidí a mezi ulicemi a paláci bloudí.

Zde v chrámě bohyně Isis ¹⁾ na křímse z alabastru sedě Vám píše, obdržev papír a inkoust od strážného, který s dvacíti muži toto město před zkázou rozpuštělcův a cizince před loupežníky chrání. V pravo se hory z dýmu Vesuva k oblakům věží a proudy lávné strašného vzezření mne k otřesu nutí; naproti pak modrá hladina středomoře loděmi poseta se pyšní, a zapadající slunce, ohnivý sloup do hlubin tvoříc, plamenem tím oko slepí; jedním slovem, takové položení, takovíť přirozenosti vznešení zástojové, že kdyby jiní tyto krajiny obývali lidé, ponejprv nevěrným bych vlasti býti musel.

S radostí čekati budu na Vaše psaní, kdež se všeho dověděti míním, co se strany literatury v Čechách děje. Dnes jsem pátý zpěv Přirozenosti ²⁾ začal, avšak nevydám ani slova, dokud od Vás vše přehlédnuto a opraveno nebude, mimo to ještě mnohé básně jsem zhotovil a popsání dráhy své z Vídně do Neapole vydati se snažím. Nejvládnější pozdravení panu Hekovi ³⁾ složte a aby za mne zatím též Čechům psal, také vyřídte. Já přítelem Vás si vysoce vážícím ostávám

Milota.

¹⁾ Isis, původně bohyně egyptská, zobrazující plodnou sílu země, později i řecká a římská.

²⁾ Původní název básně Polákovy, jež známa pod názvem pozdějším „Vznešenost přírody“. Z ní v této ústnce otištěna „Vichřice“, čl. 72.

³⁾ Hek, bývalý kupec v Dobrušce, vlastenec horlivý, jenž Poláka s Zieglerem seznámil.

129. List Josefa Jungmanna Antoninu Markovi.

Nejmilejší příteli!

Vzácné, drahé Vaše psaní došlo mne minulý týden v Děčíně a potěšilo mne, že jsem z něho poznal zdravý Vás býti, a ke mně starou lásku a náklonnost nezměnně chovati, nad niž mi nic milejšího a příjemnějšího není. Práteleckého nás do Libuně ¹⁾ libé pozvání letos sice, ačbychom rádi, užiti nemůžeme, ale sobě, dá-li Bůh, na podruhé schováme. Tenkrát my Vašnost prositi musíme, abyste nás svou přítomností v Praze oblažili, hned na delší čas sobě to zřídívše. My se toulali v Drážďanech a po Saském tak nazvaném Švýcarsku, jež dle mého zdání není nic jiného než prodloužení Hrubo- a Maloskalských krajin, jemuž chlubnost zjednati uměla pověst všesvětskou. Ó skromná ke vlastní škodě Čechie! — Snad přijde ne za dlouho čas, že i po českých krajinách výtečných zvědavý lid toulati a sháněti se bude. Aspoň myslím, že Prachovské skály nejpěknější částce té jich Švýcarie se vyrovnají, a Zámrsky ²⁾ naše všecko tamější převyšují.

Letos, jakož věděti ráčíte, mé spisy sebrané na ponuknutí zdejších přátel některých od „Matic“ vydány. Na rok fysika Šmetanova se chystá, pak geologie Preslova, čímž tuším dvě léta se vyplní. Potom bych rád, aby se s Vašimi sbírkami neváhalo. Poněvadž pak za pravidlo jest, aby kniha „Maticí“ vydaná rokem jedním aspoň 20 archů neb něco více obnášela, Vašeho sebrání ale tuším tolik nebude, radil a žádal bych, abyste, jak jsem já učinil, také učiniti se rozhodli, totiž k doplnění archů dodělal jsem překlad Hermana Göthova; Vašnost něco takového byste do té doby dobře přidělati mohli, abyste o sobě stáli a ne ve spolku s některým jiným. Což ovšem na vůli a libosti Vašnostině záleží. — Jakožto druhý díl Vašich vý-

¹⁾ Libuň, ves mezi Jičínem a Turnovem, někdejší sídlo děkana Antonína Marka.

²⁾ Zámrsky = tak jmenován t. č. Adersbach.

borných prací (theologické o sobě stanou) mohla by býti Logika a Metafysika, buď jen nástin její, od něhož nechť Vašnost nikdo a nic neodstraší a neodvede. Nikdo kromě Vás není mocen něco takového vyvésti. Běda tomu, kdo Vás od toho svádí a vlasti tak potřebného spisu nepřejí!

Prose, že mne dobrým přátelům všem poručena učiníte, zůstávám Vašnosti

nejoddanější přítel a ctitel

Josef Jungmann.

V Praze, 6. září 1841.

130. List Františka Palackého Antoninu Markovi.

V Praze, 25. dubna 1835.

Důstojný pane!

Uznáváje svrchovanou potřebu krasochutného almanachu českého, a k tomu od vážných vlastencův nabádán jsa, umínil jsem vydáním jeho pod názvem „Libuše“ na r. 1836. počátek učiniti, a i potom každoročně, pokudkoli podporován budu, v něm pokračovati.

Novoročenka tato sloužiti má, jakož vůbec národu, tak předně i vzdělanějším stavům našim, jež ačkoli vychováním svým nám odcizeni jsou, však již po spisích českých často se doptávají. „Libuše“ podávajíc jim všeliké druhy lahodného čtení veršem i prosou, snažiti se bude, aby literatuře naší u nich, i u sličné pleti venkovské vůbec, vždy větší lásku získala. Vydání bude, pokud jen v Praze možná, co nejskvostnější.

Při podnikání díla tak důležitého i nesnadného utíkám se i k Vám, důstojný pane, prose, že mi nějakým plodem ušlechtilého péra i ducha svého ku pomoci přispěti ráčíte. Předmět, forma buďiž na vůli Vaší; avšak rád bych, kdyby se Vám líbilo následovati zdání výtečného přítele našeho, p. prefekta Jungmanna,

kteréžto Vám oznámili slíbil; rád bych také, kdybyste obraz k tomu se hodící co nejdříve nám zaslali mohl, abychom jej rytci co nejdříve předložili.

Honoráru pomocníkům „Libuše“ všem platiti se bude po 16 zl. ve stříbře, za jehožto skutečné plnění já ručím.

Naději se, že ohledem na důležitost věci této ráčíte mne brzy odpovědí příznivou potěšiti, an se zvláštní úctou zůstávám

Důstojenství Vašeho upřímný ctitel

František Palacký.

131. List Pavla Josefa Šafaříka Antoninu Markovi.

Důstojný Pane a Příteli!

Rok starý letmo uchází a staré nevyplněné naděje pochovává: rok nový se po tichu blíží a mnohé živé naděje z tichounka budí. Jaké naděje se v okolí Libuňském křísí, nevíme sice s jistotou: ale zde u nás, zvláště na poli naší literatury národní, kteréž nám nejbliže leží, všelicos se prýští a pučí. V Matici a Sboru panuje činnost neobyčejná. Vašnosti jistě z veřejných listů našich již dostatečně známo jest, co se všecko tiskne, co přijato jest, co se chystá a co ještě na tento rok, co na příští se vydá. Pročež o tom šířiti se nechci: jen nového velikého podnětí, totiž Všeobecného Encyklopedického Slovníka, se zkrátka dotknu. Zajisté chvalitebné předsevzetí: kýž jen časové přízniví, mírní nastanou, shoda, horlivost a vytrvalost spisovatelů neschází, aby se podařilo. Co se mne dotýče, mně zajisté každé podnětí, zvláště mladších našich spisovatelů, veliké potěšení působí: aniž mi líto jest, že při ucházejícím věku, chabnoucích silách a jiných literárnímu snažení nevelmi příznivých okolnostech, v nichž živ jsem, sám chvalného díla v té míře účasten býti více nemohu, jak bych sobě toho přál. Než dosti, jen když provedeno bude, a dobře provedeno, od kohokoli.

V mé rodině všeckno při starém způsobu, vyjma, že Vojtěch co praktikant v chemii (na své útraty) v Brně u p. prof. Quadráta v technickém ústavě. Jaroslav poslední, Vladislav první rok na Staroměstském českém gymnasium. Všickni svou hlubokou úctu Vašnosti vzkazují.

Tak tedy má naděje navštívení překrásného okolí Libuňského a pobytí v milém rozhovoru s Vašností několik dní, opět splynula na prázdno! Bude-li mi v tom ohledu nastávající rok příznivější? Toho nevím; než to vím, že má úcta a oddanost k Vašnosti zůstane neproměnná, padni co padni, a že mé přání, aby prozřetelnost Boží korunovala Vašnost stálým zdravím a všelikým štěstím, zůstane živé a vřelé nejen na konci starého a začátku nového roku, ale po všechny dni vezdejšího života našeho. — A tak — s Bohem!

Vašnosti oddaný ctitel

Pavel Josef Šafařík.

V Praze, 27. prosince 1850.

132. Ondřej Hofer.

Tento znamenitý vlastenec tyrolský vyznamenal se hrdinstvím svým proti nepřátelům Rakouska na začátku našeho století.

Rodina Hofrova pochází z jedné horské krajiny v údolí Passeierském. Ondřej narodil se r. 1767. Vychován a vzdělán byl podlé stavu svého, mluvil i psal v obojím jazyku zemském, německém i vlašském; i stal se pak hospodským v Passeierském údolí nedaleko města Sv. Leonarda.

Hofer byl postavy veliké a zavalité, obličej měl okrouhlý, červené tváře, bystré sivé oči, černé vlasy a plné dlouhé vousy, které mu s brady po prsou splyvaly. Vlaši jej proto také generalem bradatým nazývali. Chůze jeho byla přímá, pohled přívětivý, hlas jemný a jasný; celá pak osoba jeho vzbuzovala důvěru.

Hospodská živnost, ještě více však obchod, který s dobytkem a vínem vedl, zjednaly mu velikou obratnost v obcování s lidmi, jakož i rozsáhlé známosti po zemi Tyrolské. Hofer vynikal dobromyslností, statečností, poctivostí a hlubokou nábožností tou měrou, že nejen v Passeierském údolí, ale všude, kde ho znali, požíval veliké důvěry a úcty. Láska a oddanost jeho k císařskému domu, k vlasti Tyrolské jakož i k náboženství katolickému byly příčinou, že po roce 1796. nejednou postavil se v čelo svých krajanův a udatně bojoval proti nepřátelům Rakouska, jmenovitě proti Francouzům a Bavorům, kteří často vlast jeho přepadali.

Z počátku býval Hofer v těchto bojích volen od střelců svého údolí za vůdce; ale nabyv čím dále tím větší zkušenosti vojenské a dokázav neobyčejný důvtip vůdcovský, stal se posléze vrchním velitelem Tyrolska. Zejména r. 1809. v několika bitvách dotčené nepřátele porazil a ze země vypudil; potom některý čas v hlavním městě Innsbrucku sídlil.

Konečně mu však přece nebylo možno přílišné síle nepřátel odolati. Byl přemožen a stíhán; i utekl do hor, skrýváje se v okolí Passeierském asi dva měsíce, až byl přece vyzrazen, zajat a od Francouzů do Mantovy odveden. Tam byl od vojenského soudu k smrti odsouzen a dne 20. února r. 1810. zastřelen. Tělo jeho později dostalo se do Innsbrucku, kdež v kostele františkánském postavena jest nad jeho hrobem veliká socha mramorová.

Dle „Obrazů“ Josefa Jirečka.

133. Ondřej Hofer.

*Tam na horách tyrolských
byl Ondřej Hofer jat;
jím klesl k hoři vlasti
obránců statných řad.*

*„Již s Bohem buďte, hory,
a vlasti pevná buď —
své volnosti a práva
ach nikdy nezabud’!*

*Však Ty se dočkáš brzy,
že přijde spásy čas,
pak perlou v mocné říši
se budeš skvěti zas.*

*Pak na Tvých horách opět
veselý zavzní zpěv,
že ne nadarmo tekla
Tvých věrných synů krev.“*

Na Mantuánské hradby
Již Hofer vyveden,
by nepřátelskou kulí
byl tamo zastřelen.

Však neleká se smrti
ten volný horstva syn,
ten alpský orel smělý,
jemuž byl heslem čin.

„Já stoje, jak jsem válčil,
chci smrti hledět vstříc —
jen pryč tu pásku s očí,
mně volnou nechte líc!

Nuž, měřte dobře, hoši,
zde věrná prsa má! —
Císaři mému sláva!
Buď s Bohem, vlasti má!“

Antonín Kosina.

134. Co vysloužilce vypravoval „ve stínu lipy“.

V tom vojínova berla ranou silnou
dopadla na stůl, pozor budíc všech.
Leč naznačiv tak náladu svou sdílnou,
rek jednonohý dlouho pestrý měch
před sebou rovnal, plnil dýmku líně,
očima koulel v husté brvy stíně,
ssál dýmky vonný dech, ssál volně z nova,
než z dýmky mrakem vypustil ta slova:

Pa — naše zima! Směšno! Páni draží,
konejte pochod, jak náš konal pluk,
Tyrolskem k jihu, dolů za Inšpruk,
v italskou stranu přes Alp sněžné vazy —
pak teprv zvíte, co jsou zimní mrazy!

Až balvany se budou kolem řítit
a ledovce vám cestou rudě svítit,
až spatříte, jak v ustrnutí skleném
umrzlý vodopád se skály visí,
a ledu škraloup naleznete kdysi
na polévce své v kotle nad plamenem,
až ruka přimrzne vám k pušky kovu,
nad kámen komisárek ztuhne v pěstí,
a zpláčete-li touhou po domovu,
jen hráchy ledu lícem pozachřestí:
pak teprv nosy vaše fialové
skutečné zimy zvětří rodný stánek,
a naše mrazy noční tříkrálové
vám promění se v teplý jara vánek.

Však za to dole na lombardské pláni
plamenná obloha nad smavý kraj
jak žhavá klenba safiru se sklání.
Kam pohled sahá, zemský vidíš ráj;

od stromu k stromu réva věnec vine,
s oranžů zlatem snoubí hrozny siné.
Jen jednu vzpomínku naň sladí málo:
že podívání to mne — nohu stálo.

Jak vše se přihodilo, povím hned,
ač z pravdy pouze vděkem, bez ozdoby.
Rád myslí zalétám v ty krásné doby,
když otec Radecký nás k slávě ved'.

Maršálek taký nezrodí se zas!
Když před bitvou tak vstoupil mezi nás
a laskavě jen začal: „Dítky moje —“
hned rty se třásly, zrak nám slzou tál,
od pluku k pluku valným mračnem voje
vzdychání, slzy šířily se dál,
až naposled se kolem v jednu notu
armáda všecka dala do vzlykotu.

Však za to — huj! — když kynem jeho dlaně
armáda naše v plném blesku zbraně
za polnic vřesku, bubně víření
rozpjala křídla k vítěznému letu:
tu dychtil každý po krvavém střetu
jak po veselém plesu hýření.
Tu mohli šumaři ti vlasti znáti,
jak má se na válečnou basu hráti;
jen jednou vesele jsme břínkli v strunu —
hned Carlo Alberto se skácel s trůnu.

Šestkrát stotisíc čekalo nás Vlachů
v lombardské pláni — málo bylo strachu.
Našinců vojsko spatřilo je rádo
jak hejno lačných vlků jehňat stádo.
Však tři dni plné bitva burácela,
děl hudbou hřímavou se chvěla zem,
po kopách mrtvá padala tam těla
jak ve žní době klasy pod srpem.

V den třetí poklesl též smrtnou kuli
naš plukovník, všem drahý. Na mém klíně
umíral tiše, v libém révy stíně.
Chtěl ještě poslední svou napsat vůli —
přinesli buben, papír, péro vrani —
za inkoust posloužila rudá krev:
tak sepsal závět třesoucí se dlaní,
a naposled rtem bledým pozachvěv,

hasnoucím okem projevil mi přání,
bych pečoval o kšaftu vykonání.
K přísaze zdvih' jsem ruku. List pak v botu
jsem zatím schoval lepší pro jistotu.

Hned na to bitvy vlna v prudkém toku
k nám přikvapila — všechno couvlo v zad —
jen já jsem po jednoho druhu boku
příboji nepřátel zlý odpor klad'.

Vůz žebřinový s klisnou v předu statnou,
od něhož pán před bitvou prchl v dáli,
nám v tuto chvíli službu konal platnou.
V něm s puškami jsme za žebřinou stáli,
a tak se vznítil bojovný náš zápal,
že záhy řady útočného sboru
se proměnily v mrtvol děsnou horu,
po níž se zadní pracně vzhůru drápal.
Nadarmo spousta velkých, malých kulí
nám kmitala se bzučíc kolem zraků
jak chroustů roje v létě za soumraku,
a děla hřměla — stáli' jsme jak z žuly.
Již již nám vítěznou den kynul slávou,
tu náhle kůň se boje zplašil vřavou,
a tryskem — běda! — unášel nás s místa,
kde vítězství se smála čaka jistá.
Než zkrotili jsme proklatého koně,
vůz na zad odnesl nás tisíc sáhů,
a nepřátel roj, volnou spatřiv dráhu,
v před za námi se valil v prudkém honě.

Náhodou soudruh ke mně shlédl stranou
a náhle vykřikl: „Chval duše Boha!
Mně zdá se, hochu, že ti chybí noha!“
Pohlednu. — Ďáble! — nemluvil řeč planou.
Ta tam je noha! Levá chybí v páru,
dělovou kulí v letu odňatá.
Já necítil to v boje prudkém žáru —
teď teprv hlodá bolest proklatá.
Řas měj si nohu! Hůř mi v srdce bije,
že v botě na ni testament se kryje.

Tam kdesi zůstal v nepřátelském roji,
jenž hučí blíž, jak moře ve příboji.
Přec nohu z něho vyloviti musím —
s odvážnou myslí podnik slavný zkusím.

Druh udatný a věrný k mému přání
na záda silná vzal mne bez váhání,
a takto dýmu mračnem, deštěm střel,
levicí hrdlo jeho objímaje,
pravicí ocel z pochvy vynímaje,
v nejhustší zástup nepřítel jsem vjel.
Sem tam se v jejich mrak můj palaš hřížil,
a jako blesk se s jejich zbraní křížil,
již nohu svoji na zemi jsem shled'
a pod paži ji bleskorychle zved'.
Však tu — ó běda! — druh můj k mrtvol řadu
pode mnou klesl, objat smrti nocí,
a já tu s šavlí přelomenou v pádu,
na trupu jeho ležím bez pomoci.
Již odevšad se nad mou holou skrání
palašů smrtná blýskavice sklání.

Však náhle v poucouvlém vrahů roji
sám — Carlo Alberto přede mnou stojí
se štábem svým. Náš kousek zoufalý
mu dalekohled jevil z povzdálí,
i přicválal, by za mou chrabrost skvělou
zpět propustil mne k našim se ctí celou.

Tak o jedné jsem ze slavného boje —
pod paží nohu — k našim připutoval
špalírem všeho Albertova voje,
jenž přede mnou ves řadou salutoval.

Kšaft odevzdal jsem. Ale noha moje
s vojenskou slávou byla pohrobena
na místě samém hrdinného boje.
Mramoru deskou hrdě ozdobena
mohyla tamo zlatým písmem věští,
jak uměl Čech tam hrdinně si věští.

Nechť cizí hrouda nohu mou tam víže!
Však shledám se s ní, páni, jednou svatě,
až přehlížeti bude světa kníže
armádu velkou v dole Josafatě.

Svatopluk Čech.

135. V i t o v k y.

Jdeme-li v měsíci máji od Jaroměře k Náchodu, míváme tu podivný pohled na kamenité a jílovaté stráně bývalého panství Náchodského. S modrého nebe usmívá se teplé slu-

něčko, při potůčkách zelená se bujně žito, a ty stráně jsou bílé jako by nachumelil. Vánoční ten obraz trvá tam skoro od svatodušních svátkův. Avšak nebělají se tu stráně Náchodské padlým sněhem, nýbrž běloskvoucím květem třešňovým.

Teprve když vítr sfouká lehounký květ, zazelenají se stráně hustým listím třešňových stromův, a poutníku zdá se, jako by teprve tenkrátě jaro tam zavítalo. Pěnkavky se rozštěbetají, špačkové si pohvizdují, křepelice předpovídá, zač bude žito a jak budou sypati brambory, a kukačka sbírajíc po rozsáhlých třešňových sadech hltavé housenky, zakuká, po kolika bude bečka vítovek, po kolika koš černých, po kolika cent srdečnic, po kolika úborek bělek, zač višně a zač putna pláňat.

Po dědinkách až do těch chvil sadaři tkalcují, ale jak uslyší kukačku, dodělají již jen k zarážce a nechají kus kusem třeba v polovici, a již celé dny chodí, kde co a jak se podobá. Vráťice se z obhledů snesou s půdy lipovou kůru, namočí ji a pracují na novo až do tmy a třeba ještě při měsíci: šijí úborky, spravují bečky, svazují porouchané koše a čekají, brzo-li přijde obecní otlukač, že toho a toho dne bude na Náchodském zámku první licitace.

Tak děje se teď. Ale jsou ještě lidé na živu, kteří pamatují dobu, kde tu nebývalo žádného ovoce kromě lesních jahod, borůvek, malin a ostružin a kde vrchy, překouzlené nyní v sady, bývaly holé. Rostla na nich v mazlavé jilce jenom mateřídouška, trochu drobné mochny, sem tam vykvetla rudá luční chrpa, vybujel bodlák s diviznou, zabělely se pantoflíčky Panenky Marie a zazelenalo se trochu stříbrníka.

V létě opíralo se a pražilo do nich slunce, v zimě kupily se na nich závěje, že v nich až i hynuli zapadlí zajáci, a z jara, když tálo, bývaly samý výmol. Patří většinou panstvu; obyčejně ve středu jejich postavili ovčín a vyháněly pak na ně od jara až do zámru rounatá stáda. Skoro ani šípku se tu nevedlo.

* * *

Bylo to v letech dvacátých tohoto století, když byla náhodou právě v polovici června ve Studnici kostelní a školní visitace. Konal ji Náchodský děkan a vikář Regner. Když

jel Starkoči druhého dne z rána zpět, potkal za dědinkou na Vysokovské cestě starou matičku se synem. Matička plakala, syn byl zarmoucen.

„Kam, lidičky?“ ptal se jich.

Stařenka tím více jala se vzlykati, a jonák jen s těží ze sebe vypravil, že do Hradce. Byl odveden.

„A jak se jmenuješ?“ tázal se soucitný kněz dále.

„Tomeš,“ odvětil.

„A ku kterým musíš?“

„Za Hradeckým regimentem do Italie. Regiment se jmenuje Lilienberg.“

Stařec kněz se zamyslíl. Soustrastně zakýval šedivou hlavou. „Jaká pomoc! jen se nespust! Čiň poctivě a právě. Dobu tu nějakou přečkáš, utekou i století. Hleď se jen něčemu rozumnému na vojně přiučit. V Italii máš dost a dost k tomu příležitosti. Všecko odtamtud je zde vzácností a novinou. Jakého jsi řemesla?“

„Tkadlec.“

„Máš-li pak lásku ke stromům a k lesům?“

Mladík se po borech smutně rozhlédl.

„Vidiš,“ pokračoval děkan, „v Italii mají touto dobou již zralé třešně. Tady by jich bylo teď tak za groš pro vrabce. Což abys naučil se tam dobře štěpovat? Musí přijít konečně čas, kdy i tady začnou ovoce otcovsky pěstovat.“

Tomeš poslouchal.

„Vy matko doufejte, že syna ještě uhlídáte. A ty se jen dobře chovej, a nikdy při žádné práci ani na jediný celý den nezapomeň na rodnou zemi svou, na domov.“ Při těch slovech sáhl děkan tajně do kapsy, a než jonák se nadál, měl v dlani několik jako mléko bílých dvacetníků. Potom kočár zarachotil, matka synovi slova knězova opakovala a chvějící se rukou udělala mu na čelo křížek.

* * *

Léta Náchodsku míjela, jako tomu, kdo dřímá, uplyne noc s krásným snem. Mir, pokoj a úroda byly stálým údělem těch časů. V Praze chystali na jaro slavnou korunovací mladého císaře Ferdinanda, když jednoho dne před květnou.

neděli kráčel od Klen k Vysokovu muž v bílý vojenský mundur oděný. S netajeným potěšením rozhlížel se kolem sebe. Jaký rozdíl, když odtud odcházel a nyní, když se vrací! Již jen to, že se tehdy musil mlátiti hlubokými úvozy a teď šel po nové císařské silnici jako po mlatě.

Tomeš jda z vojny nemohl se po čtrnácti letech doma poznati. Nesl si pod paží těžký svazek proutků v hlíně pečlivě zaobalený. Ale ani necítil, že něco nese. Když se náhodou podíval stranou k Dubenskému ovčínu, stanul překvapením. Pozoroval po vrchu a po stráních stromky jistě již od lonska vysázené. Nezdržel se, přímo dal se k nim po vlhkých měkotách.

„Třešně!“ zajásal.

Bleskem měl nůž v ruce, balíček rozvázaný a než přezpíval dole nad zasetým ječmenem skřivánek svou piseň, již jednu třešni oštěpoval.

„Jsou to Vítovky,“ liboval si, „jen aby vruby nebyly zaschlé!“ Potom neprodlévaje uháněl přes kopec ke Starkoči. „Starý děkan byl dobrým prorokem, že ovoci přijde čas, a jak brzy přišel!“ povídal si. Když vystoupil na vrch nad dědinu, dal se do hlasitého pláče. Uhlídal, jak se vinou z komína rodné jeho chaloupky kotouče modravého dýmu. Letem toužící vlaštovice byl v ní a již objímal vetchou matičku. Div ji neporazil. Stařenku náhlé to překvapení málem bylo by zabilo. Dlouho nemohla ani promluvit.

„Hochu,“ vypravila konečně ze sebe, „nezdá se mně ani, jako bys tolik času byl z domu. Jsi hodný. Vid', ty jsi zpomínal!“

„Jak bych byl nezpomínal, matičko. Ten starý Náchodský pan děkan nevyšel mně z paměti.“

„Ptává se Studnického po tobě a těší se, že z tebe bude dobrý sadař.“

„Zejtra k němu půjdu. Poslechl jsem ho a učil se, co mně radil.“

Šel, a dobře udělal. Nežli stromům došla míza, vydělal si již sta štěpováním panských sadů. Vruby až z Italie přinesenými zušlechtil z vděčnosti všechny třešňové stromy na zahradě Náchodského děkanství.

„Je to, jemnostpane, onen druh,“ vyprávěl při té práci Regnerovi, „který zraje již v polou června, kolem sv. Víta. Vítovky!“

Staříčský kněz radostí jen zářil. Zase se mu jeden kousek povedl. Náchodský vrchní jen k děkanově radě vysázeti dal pastviny a stráně stromovím. Jak byl děkan nyní rád, že mu mohl doporučiti štěpaře vycvičeného v Itálii!

* * *

Dávno již všichni spějí pod kvetoucím drnem, ale ranní třešně „Vítovky“, které z Náchodska i na Novoměstsko hojně se rozplemenily, zachovávají zásluhu jejich v živé a vděčné upomínce.

Jsouť na Náchodsku třešně Vítovky jako potok, v němž se z jara loví zlatý písek. A písek ten objevilo laskavé slovo promluvené z dobrého srdce k srdci účinnivému. Objevitelé toho zlata byli Regner s Tomšem.

Velezasloužilý Náchodský děkan Regner, opravdový lidomil a ryzí vlastenec, zachoval si mezi lidem i mnohou jinou pěknou památku. Mezi jiným vysázel též pustý Zámecký vrch křovinami, při čemž mu nápomocen byl kaplan jeho a spisovatel český, Josef Myslimír Ludvík.

Václav Řezníček.

136. O světle elektrickém.

Jaký pokrok učinilo lidstvo v osvětlování svých příbytkův a veřejných prostranství, dospěvši od někdejších loučí a smolnic až ku plynu svítivému! A právě v době, kdy plyn slavil první svá vítězství, badavý duch lidský počal důkladněji poznávati sílu přírodní, která měla poskytnouti nový, netušený, nad jiné skvělý zdroj světla. Roku 1800. Alexander Volta u veřejnost uvedl nesmrtelný svůj vynález elektrického sloupu čili batterie, kterým se vyvozuje elektrický proud. Mužové vědy se zápalen uvítali nový objev, opakující a rozšiřující pokusy Voltovy a zkoumajíce rozmanité účinky proudu.

Mezi jinými velice je poutaly účinky tepla a světla tím proudem vyvozené. Seznalif, že kdykoli proud elektrický prochází drátem, zahřívá jej. A již Davy krátce po vynalezení

článku Voltova došel poznání, že množství vyvozeného tepla závisí nejen na síle proudu samého, ale i na odporu, jež mu klade vodič, kterým prochází. Čím větší jest odpor vodiče, t. j. čím více proud elektrický se zeslabuje, procházejí vodičem, tím více tepla v něm vzniká.

Tenký drát železný rozžhavi se proudem elektrickým, je-li tento dosti silný, až se konečně roztopí a přetrhne. Platina velice neschopně se tavi, i může se platinový drát udržeti dlouho v bílém žáru, aniž se roztopí, a vyzařovati světlo. Tím jest dán vynález elektrického světla žárového.

Avšak ani platina ani jiné kovy těžko tavitelné, jako iridium, osmium nebo slitiny z nich, nejsou dosti vhodné k trvalému, stálému vydávání světla elektrického; mají-li totiž jasně zářiti, musí se silně rozžhavi, a tu se někdy až i roztopí. Mimo to jsou i příliš drahé, aby se z nich mohly u velikém množství vyráběti lampy elektrické. Důmyslu lidskému podařilo se mezi přebohatými zásobami přírody nalézti látku vhodnější i levnější, a látkou tou jest uhlí. Již r. 1838. učinil Belgičan Jobart*) návrh, aby se užilo uhlíku k tomuto účelu; po něm jiní mužové o provedení této myšlenky se zasazovali, avšak úsilí jich dlouho nevedlo k zdárnému cíli. Teprve v letech 1878. až 1880. podařilo se několika Američanům, zejména Edisonovi, že přivedl toto světlo na takový stupeň dokonalosti, že může se ho užiti ke skutečnému osvětlování. Takto po osmdesátiletém bádání vymoženost vědy stala se prospěšnou veškerému lidstvu.

Uhlí tvoří se buď z vláken rostlinných neb živočišných, které postaví se v železných nádobách bez přístupu vzduchu na vysoký žár, takže zuhelnatí. Edison zhotovil z bambusových vláken uhlové proužky, tenounké jako vlas, pevné jako ocelové. Uhlové tyto nitky na způsob podkovy do U zahnuté upevní se svými konci k platinovým drátkům procházejícím skrze dno skleněných baněk. Protože uhlí klade značný odpor, třeba vzíti zdroj proudu, který má veliké napětí, neb jak se říká, velkou sílu elektromotorickou, aby proud měl patřičnou sílu. Z baněk však dříve, než se jich může užiti k trvalému svícení, třeba vyčerpati vzduch; ve vzduchu by

*) Vyslov: Žobár.

se rozžhavený uhlík přepálil a stal by se nepotřebným. Nitka uhlíková může delší dobu zářiti jen v prostoru co možná vzduchu prázném. Nicméně po delší době přepálí se uhlík i v baňce sebe lépe vyčerpané, a lampička stává se nepotřebnou. Jiní vyrábějí uhlíky z bavlněných, jiní z konopných vláken, z papíru kartového, z dehtu a pod.

Lampičky žárové čili žárovky vydávají světlo bělavější nežli jest světlo plynové.

Jest ještě jiný způsob vyvozování světla elektřinou. Sbližíme-li dva roubíky z tvrdého uhle, jaký se usazuje v retortách při vyrábění plynu svítivého, až se dotýkají, a vedeme-li jimi proud dostatečně silný, počnou žhavěti; vzdálíme-li pak roubíky poněkud od sebe, utvoří se mezi nimi světlý oblouk žhavého vzduchu a z částic uhlových, které z uhle pozitivního přeskakují na uhlí negativní. Oba uhle, zvláště však pozitivní, jsou do jisté vzdálenosti od koncův u vysokém bílém žáru a vydávají nad míru jasné světlo. Děje se tu opět záměna proudu elektrického v teplo a světlo; vrstva vzduchu mezi oběma uhli klade totiž veliký odpor proudu a seslabuje jej, místo něho pak objevuje se teplo a světlo. Světlý ten oblouk nazývá se elektrickým, Voltovým nebo Davyovým. Jasnost tohoto světla převyšuje všecka ostatní světla, jež člověk svými prostředky umí vyvoditi, a lze je přirovnati ke světlu slunečnímu.

Lampy takové musejí býti opatřeny přístrojem, kterým se pohyb uhlových roubíků stále řídí, a který proto sluje regulátorem (rovnatelem). Děje-li se totiž žhavění uhlí ve vzduchu, uhořívají, a to pozitivní rychleji; tím pak roste vzdálenost uhlí a s ní odpor, který klade proudu vrstva žhoucího vzduchu mezi nimi se nacházejícího. Jest sice horký vzduch značně lepším vodičem nežli vzduch studený, ale je-li vrstva vzduchová příliš dlouhá, nemůže již proud odpor její překonati, přerušuje se a světlo hasne. Jest tedy potřebí, uhlí k sobě přibližovati tou měrou, jakou se uhořívajíce od sebe vzdalují. Druhdy se to konalo rukou, šroubováním, nyní se práce ta svěruje samočinnému regulatoru, jež řídí proud sám. K nejjednodušším a nejdokonalejším toho druhu lampám náleží lampa českého inženýra Františka Křížíka.

I obloukové světlo elektrické jest již přes 80 let známo, ale praktické jeho upotřebení v životě jen zvolna si razilo dráhu, jakkoli se ho dříve užívalo než světla žárového. Z počátku jen ve fyzikálních kabinetech se ukazovalo a k některým pokusům sloužilo; jinak ho užíváno v divadelních představeních k dosažení velkých efektů, později k osvětlování majáků, při stavbách nočních a p. Většimu jeho rozšíření na závalu byl způsob vyvozování proudu elektrického. Dokud se totiž vyvozování dělo články Voltaickými, v nichž se spotřeboval zinek a kyseliny, bylo to příliš drahé, nepohodlné a nevýhodné, ano i zdraví škodlivé. Teprve zdokonalením strojů magnetoelektrických, ve kterých se proud vyvozoval proměnou práce mechanické v sílu elektrickou, a ještě více vynalezením strojů dynamoelektrických Grammem a Siemensem, jimiž se vyvozují proudy elektrické veliké mohutnosti, stal se možným další rozvoj elektrického světla. Stroje tyto uvádějí se v činnost buď stroji parními nebo vodními koly.

Od té doby se šířilo světlo elektrické jak obloukové tak žárové úžasně rychle. Pařížská výstava elektrická z r. 1881. poprvé v celém rozsahu odhalila úplný obraz všeho toho, co do toho času vykonalo se na poli elektrickém. Od té doby vynález s vynálezem se stíhal, nové a nové lampy jak obloukové tak žárové se vyskytovaly, a při tom i stroje na vyvozování síly elektrické účinnějšími a vydatnějšími se stávaly. Lampy obloukové pak nebyly již pouze pro podívanou a pro výpomoc v nouzi, nýbrž počínaly zastupovati plyn na náměstích a v ulicích, na nádražích, v továrnách, a žárovky zase v místnostech uzavřených — slovem, nastal boj mezi světlem elektrickým a plynovým. Abychom seznali, které straně náleží budoucnost, uvažujmež o výhodách i vadách jednoho i druhého světla.

Světlo obloukové vyniká velikou mocností, takže určena prvotně jasnost oblouku Voltaického, vyvozeného padesáti články Bunsenovými, asi na polovici světla slunečního; později byly však sestaveny svítlny, které vydávaly jasnost světlu slunečnímu se rovnající! Kdekoli jde o velikou jasnost světla, nemůže žádné jiné světlo, tedy ani světlo plynové závoditi se světlem obloukovým. Proto zavedeno bylo světlo

obloukové na majácích, kde soustřeďuje se soustavou čoček, aby rovnoběžně vycházelo a bylo do veliké dálky viditelné, proto užito ho i na mnohých lodích a lokomotivách.

Jinou předností obloukového světla jest, že se velice podobá světlu slunečnímu, jsouc jako toto bílé, kdežto světlo plynové, petrolejové a p. jest nažloutlé. Rozložíme-li totiž hranolem světlo plynové, shledáme, že červená, pomorančová a žlutá barva jsou v něm silněji zastoupeny než barva modrá a fialová, kdežto ve světle slunečním všechny barvy zastoupeny jsou stejně. Podobně jest při světle obloukovém; v tomto sice paprsky zelené a modré jsou o něco slabší než ve vidmu slunečním, ale za to fialové jsou silnější. Proto jest světlo sluneční a elektrické bílé, světlo plynové narudlé; u večer však, hoří-li světlo plynové vedlé světla elektrického, zdá se toto býti namodralým, ježto jsme zvykli považovati nažloutlé světlo obyčejných svých prostředkův osvětlovacích za bílé. Protože však obyčejná naše světla nejsou zcela bílá, nemajíce v sobě všechny barvy stejnoměrně zastoupeny, nelze při nich správně rozeznávati barvy; tak nažloutlá pleť při večerním osvětlení zdá se bílou, žluté skvrny při něm mizejí a p. Kde tedy na rozeznávání barev velice záleží, jako v prádelnách, tkalcovných, barvárnách, továrnách na barvy a p., sluší světlu obloukovému dáti přednost přede všemi ostatními; rovněž i v cukrovarech a jiných továrnách na bílé výrobky.

Z této příčiny hodí se obloukové světlo též velmi dobře k fotografování; paprsky modré, fialové, ano i paprsky temné, řečené zafialové, které všechny jsou v něm skoro v té míře zastoupeny jako ve světle slunečním, jsou chemicky nejúčinnější, světlo plynové však nemá této mocnosti.

V přednosti obloukového světla spočívá však též jeho vada. Vydává sice světlo velmi intensivní, ale tohoto do dálky ubývá velmi rychle, totiž ve čtvercovém poměru k dálce; mimo to vrhá na blízkou dlouhé ostré stíny, čemuž arci pomáhá se rozstříkáváním světla vhodně umístěnými reflektory. Pro stejnoměrné osvětlení ulic, zejména úzkých a křivolakých, kde lépe jest vzítí více světél menší intensity nežli jedno světlo veliké jasnosti, které na blízkou oslepuje a v dálce málo osvětluje, hodí se lépe plyn. Nechát se velmi

snadno rozváděti a dělití na libovolný počet plamenů, pročež také dává stejnoměrné osvětlení; rovněž jest upotřebení jeho snadné a pohodlné, neboť pouhé otevření kohoutku stačí, abychom světlo obdrželi, pouhé zavření, abychom je zhasili, a také výšku plamene můžeme řídití kohoutkem.

Taktéž nehodí se obloukové světlo k osvětlování pokojův a jiných menších uzavřených místností. Ale tomuto úkolu zase výborně dostojí druhé světlo elektrické, žárové, které lze vyrobiti od intensity čtyř svíček až do intensity třicíti svíček i nad to. Světlo žárové jest klidné a oku lahodné, rozsvěcuje se ještě snáze než světlo plynové, totiž pouhým otočením nebo stisknutím knoflíku, aniž třeba k tomu rozžehadel jako u světla plynového, snadno se přenáší, takže lze si jím všude posvítiti jako svíčkou, a dá se posléze sestaviti v umělé, ba nádherné lustry a kandelabry. Má tedy světlo žárové všechny přednosti světla plynového, a při tom jest prosto jeho vad. Mimo to však honosí se ještě četnými jinými výhodami, jež dílem i obloukovému světlu jsou vlastní.

Skleněnou baňku vzduchopráznou, do níž vyzářuje žárovka světlo, lze ponořiti pod vodu, dáti do kouře a pod., aniž zhasne; vezme-li se baňka do ruky, nepálí, a lze ji ukryti v šatech; předměty hořlavé se od ní nezapálí, takže v uhelných dolech, kde báňským plynům třaskavým již tolik životů lidských padlo za obět, bez obavy výbuchu lze jím osvětlovati temné chodby podzemní, jakož v prachárnách a podobných továrnách na hořlavé hmoty jest jediným bezpečným způsobem osvětlování.

Světlo žárové nekazí vzduch, neboť nepotřebuje k záření svému nižádného kyslíku, kdežto plynové a jiné plameny odnímají vzduchu kyslík na ujmu člověka; také nevydává kysličníku uhličitého a jiných nedychatelných, ba jedovatých plynů, jako každé jiné světlo s plamenem. Proto jest v divadlech, sněmovnách, školách, nemocnicích, knihovnách a jiných veřejných místnostech, kde se schází mnoho lidí, z příčin zdravotních velice výhodné a čím dále tím více vypuzuje z nich světlo plynové.

Stejnou výhodu zdravotní poskytuje ovšem i světlo obloukové, kteréž i ve příčině bezpečnosti proti zapálení

vyniká nad světlo plynové. Arci možno u světla obloukového, že od roubikův uhlových, nehoří-li klidně, odlétne oharek, který může zapáliti, ale nebezpečnoství toto lze odvrátiti, uzavrou-li se uhle do skleněné báň. Též může vzniknouti nebezpečnoství ohně, přeruší-li se někde spojení na krátkou vzdálenost, na př. přepálením vodivého drátu, neboť tehdy mohou přeskakovati jiskry; avšak podobné nehody odborníci již při zařizování umějí předejiti.

Posléze vyniká obojí světlo elektrické nad plynové tím, že nezvyšuje teplotu v uzavřených místnostech, jakkoli žár mezi oběma uhlí oblouku Voltova jest nejvyšší, ježž může člověk vyvoditi, takže se v něm kovy nejen roztaví, ale i odpaří. V oblouku jest totiž malé poměrně množství tepla vyvozeného soustředěno na malé hmotě, totiž na špičce obou uhlíků; proto jest tam tak vysoká teplota a tak úžasný žár, a proto vzniká také tak veliká jasnost při poměrně malé spotřebě svitiva — uhle — a malém vývoji tepla. Teplotu jiných plamenů zmírňuje dusík našeho vzduchu, a toto snižování teploty dusíkem vyžaduje pak spálení většího množství plynu, aby se obdrželo potřebné světlo; tím pak vzniká v poměru ke svitivosti příliš mnoho tepla, takže v místnostech četně navštívených a plynem osvětlených za nějakou dobu bývá nesnesitelné vedro. Patrně z toho, že užívání plynu k osvětlování není ani hospodárné, a v četných případech jest tedy s výhodou užití plynu ku hnaní stroje plynového, kterým se uvádí v činnost stroj dynamoelektrický, a teprve proudů takto vyvozeného užití k osvětlování.

Jakožto vada světla elektrického vytýká se jeho nespolehlivost; obloukové světlo uhasíná částečně, pak silně vzplane, uhlíky prskají; žárové taktéž někdy kolísá v jasnosti. Ale výtky ty lze učiniti i světlu plynovému; toto stále plápolá, zmitá se a kmitá, a někdy, zejména v zimě, jest chabé i uhasíná; plyn „zamrzl“, říká se. Ba lze tvrditi, že lampičky žárové klidněji a stejnoměrněji září než jakékoli plameny plynové. Uhasínání světla elektrického má vždy jen příčinu v nedokonalém zařízení, a čím více se zdokonalují stroje dynamoelektrické a lampy obloukové, tím více tato vada pomíjí.

Jednu stinnou stránku má elektrické osvětlování; dává-li totiž elektrický zdroj proud vysokého napjetí, může člověka i usmrtiti, projde-li tělem jeho, jak toho jsou některé smutné příklady. Tu však uvážiti třeba, že plyn jest životu i jmění člověka ještě nebezpečnějším. Kdož neslyšel, jaké strašné výbuchy způsobeny byly vznětím plynu smíchaného se vzduchem! I bez výbuchu nejednou stal se ucházející plyn v uzavřených místnostech zkázonosným, neboť vdýchán byv u větším množství, způsobuje smrt. Těchto nebezpečných stránek jest světlo elektrické úplně prosto.

Elektřinou otevřel se člověku nový zdroj světla, který převyšuje všechny ostatní způsoby osvětlování, a světlo elektrické lze pokládati za světlo budoucnosti; nebude arci světlem jediným, jakož ani plyn nezapudil ostatních způsobův osvětlování, ale dojistá jest povoláno, aby mezi nimi mělo místo první. Kamkoli pak proniká čistá bílá záře tohoto světla, tam mimoděk šíří se i vědomosti o elektřině, síle to přírodní, o které člověk počal nejpozději bádati, a která jest, jak se podobá, nejmocnějším činitelem ve všemíru.

Josef Pšenička.

137. Škola — matka.

*V rozchodu době křížek, pocel vřelý,
matička dětem tiskne pečlivá,
a co v té chvíli pronese ret schvělý,
nebeskou hudbou v duši zaznívá,
a svatý dětem rozkaz matky tlivý:
„Zůstaňte hodny, matky pamětlivy!“*

*Ta slova vážná v bol i city blahé
hladinu duší dítek rozčeří,
slov výmluvnější jejích zruky vlahé:
jak milá jim ta náruč mateří. —
Leč osud velí — a už širým světlem
se rozlétají mladých ptáčat letem.*

*Kraj Vesnou plane. Květ se s větví směje,
azurem září jasný nebe lem,
hrud blahem kyne, kdy se roz-pije,
do výše vzletnuv skřivan nad polem...
a děti radost, zpěry, pestré kvítí
v své lásce s matkou touží rozdělití!*

*Žár slunce tíží. Mraků temné stěny
se k zemi řítí v bouři děsivé,
i v bouře běsu dítky uděšeny
se k matce v duchu vinou v bázni své.
Vždyť v blahu, v hoři na té pouti světa,
jen matkou pravé blaho dítkám zkvétá.*

*Matičko, školo! i my rozloučiti
se máme s tebou. Dnes nás propouštíš!
Nám bol i blaho dnes se v nitru nítí,
kdy v náruč tvou se ještě vinem blíž,
než v nivy žití volní, širým světem
se rozletneme mladých ptáček letem.*

*Leč v květech jara, v žáru, v bouři žití,
si tebe, školo, vděčně vzpomenem;
co srdce šlechtí, ducha hřeje, sytí,
chcem dochovati vesdy v nitru svém,
neb co svým věnem, jméním ducha zveme,
jen tobě, matko školo, děkujeme!*

*Ty jako cherub v každém žití čuse,
kdy vážné doby činí nastanou,
v mrákotách truďu, v různém blaha jase
nuď námi rozkleň náruč ochrannou,
by símě nauk blahé, ušlechtilé,
v žití zkvětlo hojnou: Bohu, vlasti milé.*

Vojtěch Pakosta.

138. Císař František Josef I.

Nynější náš Císař Pán narodil se dne 18. srpna r. 1830. Otec jeho, arcikníže František Karel, byl mladší syn panujícího tehdejšího císaře Františka I., matka arcikněžna Žofie, z královského rodu Bavorského.

Císařský děd vroucně miloval vnoučka svého. Každého dne bavíval se s ním; zvláště rád vodíval líbezne pacholátko na vycházky a pozoroval s potěšením, kterak si všeho všímá, na mnohé se vyptává a soucit jeví s těžkostmi lidu.

Vychování malého arciknížete nebylo hýčkové; stále cvičení a bystření ducha střídalo se s tužením těla. K učení i zábavě přidání mu byli za společníky synové

z vysokých panských rodů. František Josef učil se horlivě; maje výbornou pamět, velmi snadno chápal rozličné jazyky. Již v šestém roce svém přiučil se jazyku českému, jemuž dobrotivý otec jeho byl velice náchylný. Z té doby zachoval se český dopis, kterýž malý arcikníže sestavil z tištěných písmen a poslal hraběnce Kolovratové na poděkování za darované byliny. Kromě obyčejných předmětů školních učil se také jazyku italskému, maďarskému, anglickému a francouzskému.

Velice milé mu byly zábavy tělocvičné, při nichž jevil obratnost a mysl neohroženou. Brzo byl dokonalým jezdcem a výborným střelcem.

Maje třinácte let, vstoupil do vojska a s vytrvalostí se cvičil ve službě vojína pěšího, jízdného i dělostřelce. Horlivě se také oddával vědám vojenským. Službu brannou konal od stupně nejnižšího. Stejnou měrou, co prospíval věkem, vzrůstala i jeho práce. Po denním cvičení vojenském zasedl a horlivě se učil právům a dějepisu; potom vždy mu ještě zbývalo tolik času, že se mohl baviti kreslením.

Na jaře r. 1848. byl poslán k vojsku do Italie, kdež náležely tehdaž k říši naší dvě země, Lombardsko a Benátsko. Sousední král Sardinský, chtěje tyto země přivtělití k panství svému, zdvihl válku proti Rakousku a vtrhl válečně do Lombardie. Ale potkal se tam s vydatným odporem. Císařský maršál, hrabě Radecký, bránil nepříteli a sváděl s ním vítězné boje. Po boku Radeckého stál arcikníže František Josef jako bojovník udatný; zvláště v tuhém boji u *Santa Lucie**) dal na jevo, že strachu nezná ani bázně. Děla hřměla, drobné nepřátelské koule lítaly z husta; arcikníže seděl klidně na koni. Velká koule dělová zaryla se do země hned vedlé něho; on jako vojín otužilý ani sebou nepohnul!

Rok 1848. byl i jinak pamětihodný. Císař Ferdinand I. dal své říši svobodné zřízení státní (konstitucí), takže zákony na budoucno byly vydávány s poradou

*) Vyslov: Luča.

sněmu; po úradě sněmu říšského zrušil robotu a poddanství selského lidu. Téhož roku odhodlal se, že se vzdá vlády. Nejbližší právo k trůnu měl bratr jeho arcikníže František Karel; ale i on postoupil toho práva, takže nejbliže povoláním byl nejstarší syn jeho, mladistvý arcikníže František Josef.

Z pobouřené Vídně byl se císař Ferdinand odebral do Olomouce, kdež obýval v paláci arcibiskupském. Tam ve velké síni se shromáždili dne 2. prosince 1848 veškerí členové císařské rodiny, ministrové a jiní vysokí hodnostáři. Císař vstoupil do shromáždění, prohlásil slavně, že vzdává se trůnu a nástupcem svým že jmenuje přítomného bratrovce svého Františka Josefa. A hned objal nástupce svého a potichu pravil k němu: „Želmej Ti Bůh! Buď hodný, a Bůh Tě bude chrániti!“ Potom odjel do Prahy a tam na hradě královském žil ještě skoro 27 let v pobožnosti a dobročinnosti.

Císař František Josef zdárně ujal se panování. V Itálii postupovalo naše vojsko tak statečně, že král Sardinský prosil za mír, i nastal tam brzo klid a pořádek. Také povstání v Uhrách bylo potlačeno a obyvatelé přivedeni k poslušnosti. V říši panoval zase pořádek.

V horlivé péči o blaho národů byl Císař Pán opět a opět vyrušován hlomozem válečným. Roku 1859. bylo mu vésti krvavou válku se spolčenými Francouzi a Italy, v kteréžto válce, jakkoli vojska císařská bojovala rekovně, pozbylo Rakousko země Lombardské. Rovněž krvavá byla válka r. 1866., kdež proti Rakousku vystoupilo Prusko spolu s Itálií. Naši tehdejší slavně vítězili nad Italy na suchu i na moři, ale proti Prusům nebylo štěstí: ztracena jest rozhodná bitva u Hradce Králové, dříve než mohly vítězné pluky z Italie přijíti severní armádě na pomoc. Mír potom byl učiněn s postoupením Benátska k říši Italské.

Šťastnější byla válka roku 1878. Tehdejší vešly rakouské pluky do nepokojné Bosny a Hercegoviny,

toho času turecké; od těch dob země tyto stojí pod vládou rakousko-uherskou.

Císař Pán, věren jsa heslu svému „*Spojenými silami*“ (*Viribus unitis*), stará se s neúmornou pečlivostí o blaho veškerých národů rozsáhlé říše své; rok co rok znamená se nový pokrok v tom i onom směru veřejného života.

Za jeho panování zvelebily se polní hospodářství, průmysl a obchod. Zrušením roboty nabyl rolník času a chuti, aby všecku práci svou věnoval pozemkům svým vlastním. Na nově zřízených školách rolnických byl naváděn lid k tomu, aby půdu svou dokonaleji zdělával, plodnost její rozmnožil a plodiny zemské na větší hodnotu přivedl. Odtud měšťané a rolníci spolčovali se k stavbě cukrovarů, pivovarů, parních mlýnův a jiných závodů průmyslových, v nichž se obdělávají plodiny polní. Tím rozmnožil se užitek hospodářský.

Průmysl a obchod se zmohly školami průmyslovými, obzvláště pak stavbou železných drah. Prve bylo v říši naší málo železnic; ale za vlády našeho Císaře Pána, rozmnožily se tou měrou, že z předních měst jednotlivých zemí vedou dráhy na všechny strany a pokrývají říši jako hustá síť. Živnostníkům vadilo jindy nesnadné opatření peněz do řemesel a obchodu; nyní četné spořitelny a záložny je zásobují penězi, chráníce je od půjček nesvědomitých a záhubných.

Největší dobrodiní prokázal Císař Pán svým národům, že vydal takové zákony, po nichž možno se vyvíjeti svobodně každému národu v říši. Každému dána příležitost, aby pěstoval svůj jazyk na zachování své národnosti.

Císař Pán zachovává, tak jak uvykl od mladých let, přísný pořádek v domácím životě svém. Večer brzo jde na lože, ráno časně vstává, v létě již o 4. hodině ranní, a o hodinu později již pilně bývá zaměstnán prací vladařskou, které se oddává horlivě a bez omrzení. Způsob stolování při císařském dvoře jest

skrovnější, nežli někdy u zámožného měšťana. Při takovém pořádku zůstává Císař Pán z daru Božího vždy pružným na duchu i na těle, beze všech úhon na zdraví.

Císař Pán jest upřímně nábožný, zachováváje všechny předpisy církevní. V dobrotě srdce svého sdílí s poddanými radost i žal. Kdekoli v říši se přihodí neštěstí požárem, povodní neb jiným dopuštěním Božím, štědrá ruka jeho vždy jest otevřena k úlevě a útěše nešťastných. Dary takové, jakož i podpory užitečným spolkům, na stavbu chrámů, škol a veřejných budov dosahují ročně převeliké sumy.

A tato otcovská péče našeho nejjasnějšího panovníka o blaho rakouských národů, jeho starost o statečné vojsko naše, jeho spravedlivost, ušlechtilá mysl, dobrotivost a štědrost jeho, nacházejí v srdcích věrného lidu vroucí ohlas vděčnosti. Jak hluboko zakořeněna jest láska národů rakouských ku vznešenému zeměpánu, to jeví se nejen ve slavný každého roku den 18. srpna, kdy připadají narozeniny Císaře Pána, nýbrž pokaždé, kdykoli se roznese zpráva buď o radostných, buď o trudných chvílích nejmilostivějšího zeměpána. K nej památelnějším dnům v životě císaře Františka Josefa I. prvního počítáme den 24. dubna 1879, když Jejich Veličenstva císař a císařovna slavili „stříbrnou svatbu“, pětadvacetiletou památku svého sňatku. Plesal lid nad blahem císařské rodiny. I daleká cizina s úctyplným podivem vypravovala si o věrné rakouských národův oddanosti k domu císařskému. Jinde tuhý meč jest základem říše; v mocnářství Rakousko-Uherském jest jím nezlomná věrnost a vroucí lidu oddanost k císaři a králi!

139.

Sirotči peníze.

Drama o jednom dějství.

Od *Ladislava Stroupežnického*.

Osoby:

Zuzana Černínová z Chudenic, rozená Homutová z Harasova, paní na Radenině, Choustniku, Mitrovicích a Kostomlatech.

Zuzanka Myslíková z Hyršova, její vnučka.

Pavel z Traskovic,
Anička Lukavcová, } sirotci.

Měděnec, hejtman na Radenině.

Čabelický ze Soutic, český exulant, generalmajor ve službě švédské.

Strážmistr švédský.

Švédští vojáci.

Děj na zámku Radeninském v kraji Táborském roku 1647.

(Ložnice Zuzany Černínové z Chudenic na zámku Radeninském. Hlavní vchod z levé strany, na pravé straně vchod k ostatním pokojům zámeckým. V pozadí výklenek, zastřený záslonou — v něm dětská postýlka Zuzanky Myslíkové z Hyršova. Na levo vedlé výklenku okno. V rohu na pravo postel s nebesy paní Zuzany Černínové z Chudenic. Před postelí na pravé straně dvěře a nejkrajněji do jeviště okno s okenníci. V popředí stůl, stoličky, skříň, klekátko s křížem a t. d. — vše ve slohu renesančním.)

Výstup I.

Zuzana Černínová (sedi v popředí na levo u stolu a prohlíží velké rejstříky, účty hospodářské).

Anička (stojí na pravo u stoličky, v níž leží rozevřena Hájkova kronika; v té ukazuje obrázky Zuzance Myslíkové, která, klečíc na zemi před stolicí, do kroniky se dívá. V pozadí při malém stolku plete **Pavel** zaječí tenátka).

Zuzanka (dítě asi šestileté, radostně). Aničko, to jsou pěkné obrázky v té kronice.

Anička (jemně a něžně k Zuzance). Zdali pak si Zuzanka pamatovala, kdo sepsal tuto českou kroniku?

Zuzanka. Tu kroniku sepsal Václav Hájek z Libočan. Vidiš, Aničko, že si dobře pamatuji, čemu mne učíš. (Jde k Černínové a tulí se k ní.) Zlatá babičko, pověz mi — — —

Černínová (něžně a žertovně ji odmítá). Necháš-li pak mne na pokoji, ty štěbetavý špačičku. Vidiš, že musím přehlížeti účty hospodářské.

Zuzanka (štěbetavě). Ale já bych ráda věděla, kde je nyní můj tatínek?

Černínová. Tvůj tatínek, pan Zikmund Myslík z Hyršova, Jeho Milosti císařské general, stojí nyní s vojskem svým proti Švédům v říši Německé. A tvoje ubohá mamička, moje přenejmilejší dobrá dcera Bětuška, s nebe na tebe se dívá, můj ubohý sirotečku. (Líbá dítě vřele.)

Zuzanka. Vid', babičko, tuhle Pavel a Anička jsou taky sirotci, jako já, vid'?

Černínová. Oni jsou zcela osiřelí; nemají ani pantáty ani panímámy a nikoho na světě.

Anička (přistoupí k Černínové a políbí jí ruku, vroucně). Jen Vás, paní milostivá.

Zuzanka. Ty se o ně staráš jako o mne.

Černínová. Ano, mé holátko. (Vážně Zuzanku poučuje.) To si do svého nevinného srdéčka zapiš, že jest starobylym v tomto království Českém obyčejem, že vrchnost a panstvo jsou nejvyššími poručníky všech sirotek na svých gruntech a že do jich plných let stateček pozemský jim spravují a rozmnožují.

Zuzanka. A proto jsi vzala k nám na zámek Radenínský Aničku a Pavla, vid'?

Černínová. Proto, děťátko; (srdečně) a ještě také z té příčiny, že já sama dva sirotky mám, své dva syny, Humprechta, který v dalekých zemích na zkušenu putuje —

Zuzanka. A strýčka Heřmana, vid', babičko, který na vysokém učení Pražském je studentem.

Černínová. Ano, můj štěbetavý špačičku. Sirotkům Pavlovi a Aničce taky proto dobrodiní prokazují, aby milý Pán Bůh a lidé dobří mým sirotkům splatili, co dobrého já sirotkům jiným učiním.

Anička (vroucně). Ó paní vzácná, co dobrého pro nás, ubohé sirotky, činite, Pán Bůh vševidoucí tisíckrát Vám vy-

nahradí. My denně k Pánu Bohu milostivému horoucí modlitby posíláme, aby v těchto těžkých časech válečných ruku milostivou nad Vámi držel, aby ten vojanský lid švédský, který statky Vaše již tak dlouho hubí a ochuzuje, ohnivým mečem odtud vypudil.

Pavel (líbá Černínové ruku).

Černínová (srdečně). Aničko — i ty, Pavle, jste hodné, hodné dítky. (Na nádvoří zámeckém strhne se náhle hluk, křik a třesk zbraní.)

Černínová (ulekne se). Co to?

Zuzanka (bázlivě se tuří k Černínové). Babičko! Babičko!

Pavel (přiskočí k oknu v pozadí). Švédská posádka ze vsi i zámku na nádvoří se sběhla, divoce hovoří — soldati hněvivě pěstmi hrozí a žádají zaplacení dlužného žoldu. (Hluk na nádvoří ztichne.)

Zuzanka (úpěnlivě). Babičko, bojím se těch železných mužův. Oni v noci zase přijdou k mé postýlce a budou mne chtít zavraždit!

Černínová (těší Zuzanku). Ne, ne, mé dětátko, nepřijdou. (K Aničce.) Ubohé dítě, z těch hrůz válečných divokými sny trápeno bývá, že po celé noci v horečnatém fantazu divné věci mluví a k spánku více nezavře. (Těší Zuzanku.) Ne, neboj se — dnešní noci jistě dobrého spánku užiješ. Pan hejtman Měděnec přivezl ráno od apotekáře z Tábora líku, kterým zase nabudeš ztraceného spánku. (Anička, klečíc vedle Černínové, hraje si se Zuzankou. Nový hluk a třesk zbraní na nádvoří — potom zase ticho.)

Pavel (u okna). Soldati jménem volají vůdce svého pana generalmajora Čabelického ze Soutic. (Ticho.)

Černínová (k sobě teskně). Čabelický ze Soutic! Této země České rodák a nyní vůdce jejích nepřátel! S kalichem v ruce a s žalmů zpěvem tesklivým na rtech s exulanty českými z této země prchal jinoch po té hrozné bitvě tam nad Prahou. A nyní s pluký švédskými s mečem a pochodní v ruce do Čech se vrací. Lid ubohý vraždí a vesnice spaluje v popel, jejich vítr roznáší, že sotva stopy zůstane po příbytcích lidských.

Pavel (u okna). Teď přišel mezi soldaty pan Čabelický. (Dole na nádvoří hlas, který musí býti slyšán.) „Zaplatte nám dlužný žold! Již po pět měsíců nedostalo se nám haléře!“ (Mocný jeden hlas:) „Nebudeme bojovati dále, dokud nedostaneme zadržalý žold!“ (Divoké volání:) „Vyplatte nám zadržalý žold!“ (Troubení. Ticho.)

Čabelický (v nádvoří mohutným hlasem hřímá). Ticho a klid! Výplaty dlužného žoldu se vám dostane! Uložil jsem paní tohoto panství 5000 tolarů válečné kontribucí — dnes dobíhá termín. Ještě dnes musím je dostat, a byť i násilím! Pohrozím vypálením tam toho dvora.

Černínová (ulekne se). Pane Ježíši Kriste!

Anička (běduje). Ó Bože, Bože! (Hluk dole volně ztichne.)

Černínová (běduje). Ó Pane Bože přenejmilejší, kde vzala bych já ubohá, znuzačená vdova tolik peněz! Kde co bylo na penězích, sebral jednou pluk Valdštejnský, jindy pluk hraběte z Traunu, potom Piccolomini — po nich přišel na kvartýry Švéd Torstensohn. Soldateska plundrovala, rabovala a pustošila, že div koně jejich zem na kopytech neroznesli. A teď tu stojím s rukama prázdnýma. (Troubení jiného způsobu.)

Pavel. Hle — přiklusal nějaký švédský posel jizdný — štafeta vojenská některá psaní panu Čabelickému odevzdává. On jich ani nečte — ve spěchu ukrývá je pod kabátec . . . a dále soldaty domlouvou konejší.

Výstup II.

Předešlí. Měděnec.

Měděnec (ustrášen). Pan generalmajor Čabelický přeje si s Vaší Milostí . . .

Zuzanka. Oni sem přijdou, ti zlí mužové. Já se jich bojím.

Měděnec (klekne před Černínovou, která má v náruči Zuzanku — něžně a srdečně ji konejší). Já budu slečničku chránit před těmi zlými soldaty. (Vezme Zuzanku v náruč.)

Černínová. Pane hejtmane, odneseš mé vnoučátko tam k čeledi; pojd', pojd', dětátko mé, já tě doprovodím. (Odejdou na pravo Černínová a Měděnec, který odnáší Zuzanku.)

Výstup III.

Pavel. Anička.

Pavel (k Aničce nesměle a rozpačitě, ale srdečně). Aničko má přenejmilejší, ty mi často říkáš, že jsem nezkušený a pošetilý. Nu, Boží pravda, tak učený a moudrý nejsem jako ty. Tys dítě učeného rektora, v literních věcech i jiném zpytování dobře zkušená, kdežto já jsem jen prostý synek chudičkého

zemana. Ale srdce mám dobré a tebe, Aničko, u velké lásce mám — tak velké, že bych šťastným byl, (srdečně) i kdybys bílýma svýma nožičkama po mně šlapala.

Anička. A já tě mám za to, Pavličku, ráda, ráda, ráda.

Pavel (chytrácky, ale srdečně). Aničko, mně přišlo něco na mysl.

Anička (srdečně, hladíc mu vlasy). Nuže?!

Pavel (váhavě). Já mám po nebožtíku pantátovi — dejž mu Pán Bůh nebe, umřel chudinka tam někde daleko v polské zemi — mám po něm dědictví 3000 tolarův, a ty máš otcovského dědictví 2000 tolarův, a ty peníze sirotčí má pro nás uschovány Její Milost, paní Zuzana, dole pod tímto pokojem v kanceláři pana hejtmana Měděnce . . .

Anička (chvatně). A . . .

Pavel (srdečně). Mně přišlo na mysl, abychom . . . (Spatřiv vstupující Černínovou a Měděnce nedomluví, ale šeptem vysvětluje Aničce své záměry živě dále.)

V ý s t u p IV.

Předešli (stojí na levé straně) *Černínová, Měděnce* (jdou z pozadí, kam byli prve odešli).

Černínová (k Měděncovi). Oznam nyní panu generalmajorovi, že návštěvy jeho očekávám.

Anička (již byl Pavel svůj záměr dopověděl, srdečně). Výborně, Pavličku, výborně!

Pavel (zadrží Měděnce, aby neodešel). Račte se, pane hejtmane, pozdržeti.

Anička (k Černínové). Paní milostivá, neračte sama statek svůj v plen vydávati těm Švédům divokým, vždyť výkup z těchto nesnází hrubě snadný jest.

Černínová (žasnouc). Snadný?

Anička. Paní vzácná, my oba ze srdci vděčných Vás prosíme, abyste těmi pěti tisíci tolary našich peněz sirotčích . . .

Černínová (jeví překvapení).

Pavel. — tu válečnou kontribucí zaplatiti ráčila a tak všeho kvartýrování nepřátel se zbyla.

Měděnce (jeví, že jest dojat).

Černínová (velice dojata jsouc tou upřímností, v první chvíli nemůže promluvit, pak rozpřáhne obě ruce, obejmě oba sirotky a při-

tiskne k sobě). Děti, děti, jak jste dobré! A Pán Bůh vševí-
doucí, který dozírá v grunt srdcí lidských, zapisuje šlechetné
vaše smýšlení ke skutkům, že přináseti vám budou štěstí
a požehnání. Díky, díky! (Pustí Pavla i Aničku z objetí. Vážné
a pevně.) Ale peněz vašich se nedotknu... (Vážně.) Otcové
vaši, když pro stálost (teskně a s bolnou vzpomínkou) u víře
z této země přehali, zůstavili v rukou mých, své vrchnosti,
těch 5000 tolarů pro vás, opuštěné sirotky. Vy láskou srdcí
dětinných k sobě jste poutány — ty peníze jsou jedinou vaší
bezpečností do budoucích dnů života vašeho. Z těch stateček
zemanský sobě koupíte a žiti budete jako muž a žena ve
vděčné vzpomínce na ubohé vaše otce. A k těmto penězům
sirotčím, které pod ctí a věrou v ochranu jsem vzala — k těm
z bázně před škodou na svém zboží pozemském bych měla
ruky vztáhnouti?

Anička (vřele). Paní milostivá, prosíme, abyste je ráčila
přijmouti jakožto půjčku.

Pavel. Prosíme...

Anička. A když v tom Vaše Milost upokojení svého
svědomí shledá, račiž nám upsání dáti...

Měděnec. Račtež, Vaše Milosti, tu vděčnou úsluhu při-
jmouti.

Černínová (vážně, ale určitě k Měděncovi). Jdi a zvěstuj
panu Čabelickému, že pohotově jsem ku promluvení s ním.

Měděnec (odejde).

Výstup V.

Černínová, Pavel, Anička.

Černínová (srdečně). Dítky mé drahé, ani půjčky při-
jmouti nemohu. Vždyť sami v dobré povědomosti máte, jak
jsou statkové moji tou vojnou zloupeni, dobytek ze dvorů
poplužních odelnán a že role zpustošená ladem leží, poněvadž
poddání s gruntů svých sbíhají. Kdy mohla bych vám, an
nikomu smrtelnému není povědomo, kdy těmto válkám a ne-
úrodám bude konec, oplatíti dluh svůj? Já žena slabá, kterou
Pán Bůh všemohoucí každé chvíle k sobě povolati může, aby
počet učinila ze skutků svých na této zemi? A já bych před
soudnou stolicí vejíti měla s tou tíží na svědomí, že z ničemné
bázně před škodou na svém statku obrátila jsem k svému
užitku peníze sirotčí, kterých jen dočasnou správcí jsem
byla? — S tím těžkým kamenem na bedrách na onen svět
bych jíti nemohla.

Anička a Pavel (usilují prosebně dále). Paní vzácná...

Černínová (laskavě, ale odmítavě). Dost, dítky, a chcete-li mi radost způsobiti . . .

Anička a Pavel (ochotně). Paní vzácná . . . Vaše Milosti . . .

Černínová (ukáže klidně do pozadí). Plette tamhle na těch nových tenátkách pilně dále.

Pavel a Anička (sklopí hlavy, mlčky se ukloní, jdou do pozadí ke stolku a pletou tenátka dále).

Výstup VI.

Předešli. *Čabelický* ze Soutic.

Čabelický (vejde z levé strany). Paní . . .

Černínová (vážně a důstojně). Pane generalmajore . . .

Čabelický (drsně). Paní, přicházím, abych vyzdvihl sobě těch 5000 tolarů kontribucí válečné, kterou jsem z rozkazu generála Torstensohna na statky Vaše vypsál a uložil. Dnes dopadá termín.

Černínová (vážně, ale odhodlaně). Pane generalmajore, tuto kontribucí válečnou ode mne nikdy nedostanete, jelikož já, vdova sirá, ani 50 tolarů v ruce nemám, tím méně tolarů 5000.

Čabelický (drsně a úsečně). Touto odmluvou, paní, nemohu se dáti odbyti; lid můj vojanský divoce se rotí a výplaty zadržalého žoldu, žádá.

Černínová (důstojně, ale poněkud ostře). Pane generalmajore, já lid Váš válečný do země České nepovolala, abych povinna byla žold jemu vypláceti. Kdo do Čech vás poslal, ať žold vám platí.

Čabelický (poněkud popuzený). Paní, vítěz od starodávna právo má ke kontribucím válečným.

Černínová (odhodlaně). Právo nikdy. Pokud vítězi, má — žel Bůh — moc, provozovati násilí . . .

Čabelický (trhne sebou — pohnutí jako by chtěl Černínovou nevrle v řeči přerušiti).

Černínová (klidně). Když však poražen jest, na útěk dají se s ním (ironicky) všecka jeho práva.

Čabelický (dosti ostře). My však, kteří do České země z nova kalich a starou víru pod obojí přinášíme, nejsme poraženi, nejsme na útěku, nýbrž vítězi, pány a veliteli, kam dosáhne náš meč!

Černínová (vážně, ale zároveň ironicky). Vítězi? veliteli? kam dosáhne meč Váš? (Vážně, ale ironicky.) Aj, pane generále, vytaste svůj meč! S místa, kde stojíte, jistě jím k tomuto stolu (položí ruku na stůl) dosáhnete. — Nuže, tněte tedy mečem svým v ten stůl a právem vítěze donutte to mrtvé dřevo, aby v bohatých ručejích potilo ze sebe tolarý a dukáty. Dokažte to, pane vítězi!

Čabelický (tímto klidným odporem poněkud jsa zmaten). Paní, není mým uměním o vítězství bojovati s jazykem lstivého pohlaví ženského.

Černínová. Ale jazyk ženy, když pravdu svatou mluví, má s dostatek moci, aby otupil ocelový jazyk Váš — (rázně) tento Váš kord, jímž krvavě mluvíte k svým krajanům a násilí provozujete v zemi, ze které sám jste vzešel.

Čabelický (popuzen). Aj, paní, Váš jazyk že pravdu mluví? (Jizlivě.) Váš dvojatý jazyk?

Černínová (hrdě). Pane!

Čabelický (ostře). Ano, paní, Váš dvojatý jazyk, jenž (s důrazem) obojetnou řečí mluví . . .

Černínová (urážena). Pane generalmajore . . .

Čabelický (drsně a bezohledně). Vy lžete a svých peněz zapíráte.

Černínová (urážena jsouc, ale důstojně). Já že lžu a zapírám?

Čabelický (prudec, skoro surově). Lžete a zapíráte, jako jste kdysi zapřela víru svou pod obojí, v níž vychoval Váš otec Váš, pan Jiří Homut z Hárasova.

Černínová (téměř divoce). Pane!

Čabelický (jako prve). Aj, paní, příbuzní Vaši, již stáli zůstali u víře pod obojí a proto nyní po cizině se potulují, ti v dobré chovají paměti, že k víře české z mládí jste se přiznávala, ale pána katolického jsouc manželkou, že jste z lásky ke zboží pozemskému staré víry se sřekla, při níž rod pánů Homutů z Hárasova od starodávna trval. Té ženě pak, která zapřela víru otců svých — té nevěřím ničeho!

(Přestávka.)

Černínová (do hloubi duše urážena a zároveň bolestně dojatá — přemáhá chvíli bolestné vzrušení, potom mluví mírně a důstojně, nutíc se do klidu). Jeť zjevno, pane generalmajore, že více zběhlý jste v krvavém a vražedném řemesle valečném, než . . .

Čabelický (sebou trhne).

Černinová (klidně a důstojně dále) — než v moudrém a hloubavém zpytování lidského svědomí a že snáze umíte kordem nebo zlým slovem srdce probodnouti, než tajemnou skutků jeho komoru spravedlivě zpytovatí a vyzkoumatí. (Důstojně.) Leč, pravdu dite, pane, já u víře pod obojí vyrostla, (s důrazem) z lásky však manželkou věrnou jsem se stala pána katolického. (Poněkud skličeně.) Pravdu rovněž dite, pane generalmajore, že víry pod obojí jsem se sřekla — avšak zda ozvala se ve svědomí Vašem otázka, za jakých hrozných strastí a nesnázi jsem tak učinila?

Čabelický (hodí nevrle rukou). A! obmyslné skuhrání!

Černinová. Nuž, poznejte pravdy jádro, pane. — Léta božího šestnáctistého a čtyřicátého druhého, když těžké sněhy na zem padly, položili jsme mrtvé tělo mého přenejmilejšího pána a manžela, pana Jana Černína z Chudenic, do krypty Radenínského kostela. Já, vdova zarmoucená, se čtyřmi dítkami tu stála opuštěná. V hrozně té chvíli vyšla z královské komory přísná resolucí, abych (s důrazem) konečně buď k víře katolické se přiznala, nebo při ztrátě všech statků z tohoto království do dvou neděl na věčné časy vyšla, dítek svých však abych tu zanechala! Co tu bylo dělati vdově siré? Měla-li jsem ze země vyjítí a sirotky své potají odvléci do zemí cizích, do jisté nouze, bídy a žebroty? Zda nebyly by mi za skutek takový po všechem život svůj klnuly? Či měla jsem odejítí sama a cizím lidem dítky své tu zůstaviti? Kdo byl mi tu rukojmím, že sirotkové moji, prosti jsouce záštity a péče srdce mateřského, nezdivočejí na mravech a povahách — že nestanou se lidmi zlými, hanbou svého rodu starodávneho, břemenem svých bližních, poskvrou své vlasti? To vše těžce k duši mé doléhalo; mnohou noc v modlitbách při sobě to uvažujíc, řekla jsem sobě konečně: Když srdce mé stejné a nezměněné zůstane v lásce k všemohoucímu Pánu Bohu, k mým dítkám a poddaným, v dobročinnosti k lidem chudým a nešťastným, když ruku štědrou k vdovám a sirotkům laskotně nezavru — Pán Bůh ve své vševidoucnosti jistě v duše mé grunt pohlédne, mně porozumí a odpustí.

Čabelický (sedě pohrává si netečně a lhotejně kordem a směje se potupně).

Černinová. To, pane generalmajore, jest historie mé pronevěry, kterouž tupiti nemáte práva a k jejímuž vyrozumění nedostává se Vám ani srdce ani citu a ani svědomí!

Čabelický (posměšně). Nu, paní, z té Vaší apologie*), dobře nalíčeně, přece tolik jasně vyrozumívám, že chytrému

*) Apologie = obrana.

pravdy kroucení a falše okrašlování hrubě brzy jste se přiučila.

Černínová (odmítá důstojně ten posměšek). Mýlíte se, pane — co řekla jsem Vám, ze srdce mého vycházelo. (Chladně.) Avšak skončujeme tento hovor. Těch 5000 tolarů kontribucí válečné Vám nesložím, poněvadž já i moji ubozí poddaní a sedláčkové tou bídnou vojnou až na poslední sousto chleba jsme znuzačili.

Čabelický (ostře). A já pravím, paní Radenínská, nedostanu-li do dvou hodin té válečné kontribucí (ukáže oknem na pravo), že tamhle Váš dvůr zapáliti dám a v hrstku popela jej obrátím.

Černínová (důrazně a klidně). Když Vaše svědomí k šlechetnějším skutkům Vás neponouká, nežli ke spálení statku znuzačelé vdovy a bídných siroteků, nuže, pane krajane, zapalujte — a líbí-li se Vám, třeba i vražděte! To však v dobrou se svým svědomím poradu vezměte, že snad přece já tím svým k jiné způsobě uctívání Boha přestoupením takové nešlechtnosti se nedopustila jako Vy . . .

Čabelický (trhne sebou — zlostně). Paní . . .

Černínová. — jenž sice stálým zůstal jste u víře pod obojí, ale nyní pod jejím heslem a štítem zemi rodnou (rázně) plundrujete, šacujete, pálíte a vykrádáte, jako prostý lupič a Petrovský*).

Čabelický (uražený — vybuchne zlostně). Paní, přísám-bůh! Vy krev moji rozpálujete. (Vytasí na polo meč a přiblíží se v rozčilení k paní.)

Černínová (stane klidně a nepohnutě).

Pavel a **Anička** (kteří hovor sledovali v napjetí, vrhnou se nyní před Čabelického na kolena).

Pavel. Pro smilování Boží, pane . . .

Anička (odhodlaně). Ó pane, Vy vojín stavu urozeného, chtěl byste násilně ruku vložití na tuto šlechetnou paní!? . . . (Chopí Čabelického za ruku.)

Čabelický (zarazí se, odstrčí Aničku, pak po malé přestávce). Ne — ne — — (Odstupuje zlostně k Černínové.) Kdybyste mužem byla, zastřeliti bych Vás kázal. — Avšak Vy záhy v pokornou prosebnici zkrotnete. (Úsečně.) Volte: buď 5000 tolarů kontribucí, nebo požár!

*) Hanáci pod vůdcem svým *Petrovským* Švédům mnoho škod nadělali; dle vůdce svého *Petrovským* nazývání. Později slovo *Petrovský* lupiče znamenalo.

Černínová (důstojně). Svých peněz nemám a z ubohých svých sedláčků násilím dobývati jich nebudu! Vždyť oni vojanskou loupeží tak znuzačeli, že sami sebe, své ženy i dítky jak ta Boží hovádka v pluchy zapřahají a krvavým potem — až srdce lítostí usedá a oči slzami se kalí — tvrdé přílohy ořou a poslední zrno, které ze svých sýpek jim půjčují, v hrudovitou zemi sijí, s hrůzou, že ani klasu nesklidí. — Těch lidí ubohých, nad nimiž srdce mé pláče, vymáháním nových kontribucí týrati nemohu a nebudu. — Jsem svých poddaných matkou, nikoli tyrankou. S tím se Vám, pane krajane, služebně poroučím. (Důstojně odejde na pravo.)

Pavel a Anička (bázlivě vstoupí do pozadí a roztržitě pracují o splétání tenátek).

Výstup VII.

Čabelický. — (V pozadí **Pavel a Anička**.)

Čabelický (v popředí zlostně). Toť hlava tvrdá, jako z lité skály! (Po malé přestávce, ale dosud v rozčilení a zlosti.) Lupičů, tyranů mi spílá ta žena smělá? Rodný kraj že hubím, plundruji, pálim? (Po malé přestávce klesne na stolicí — temně do sebe — tiše a jako by pocítil výčitky svědomí.) Byla by snad v tom troudu její pyšné řeči jiskra pravdy? (Zase vzdorovitě.) Ne! Ne! Nikoliv! (Zarytě a zlostně.) Ten lid, který pro zachování dobrého a teplého bydla víru otců mění, jako zvěř svůj kožich na zimu, an zatím nejlepší této země rodové s žebráckou mošnou v ruce v cizině se potulují a bídňě hynou? (Zarytě.) Ten zbabělý lid šetřítí? (Pádně.) Ne! (Zlostně.) Raději z kořene je vyhubiti a s nimi všecku hanbu této země. (Po malé přestávce poněkud mírněji a skoro teskně.) Vzpomínka na těžké utrpení těch bludných poutníků tam v cizích zemích — (s ostrým přízvukem) a pohled na ty, již za své pronevěry zde rozmařile tuční, rozpaluje mi krev! (Náhle si vzpomene.) A! Vzpomínka na ubohé ty exulanty v pamět mi uvádí, nač ve zpouře svých žoldněřů jsem zapomněl, na zvěst z dalekých krajín půlnočních. (Vydá z kabátce list a prohlíží nadpis.) List psaný rukou mé ženy. (V dojmutí prohlíží písmo.) Mé ubohé ženy! Dvě léta tomu, co posledně jsem ji políbil — a poslední políbení kladl v ty světlé vlásky svého jediného děťátka, které úsměvem oček modrých vívalo příchod teprve třetího jara... Dvě léta nespátřil jsem je... (Temně.) Ani ji, tu společnici věrnou mého těžkého utrpení v zemích cizích, ani to své děvěátko. (S vroucností.) Ó, kdy k srdci zarmoucenému přivinu tě, ženo věrná — kdy zlíbám tvé vlásky světlé, děťátko mé ubohé, jež v ryku bojů, v dýmu požárů jako holubička bílá hlavu

moji oblétáš . . . (Otevřel zatím list, četl, vyskočí se stolicе a bolestí téměř zařve.) Nikdy! Nikdy! Nikdy více neuzřím tě, dítě mé . . . Mrtvo! Mrtvo! . . . (Zoufale rve si vlasy s hlavy.) Nikdy již nebudu líbati ty tvé světlé vlásky . . . Nikdy! O hrozná zvěsti Jobova, jež srdce mé ve dvě protínáš! (Pláče a vzlyká bolestně, potom vyndá z listu kadeř světlých vlasů.) Mrtvo! Zde kadeř těch vlásků světlých — to jediné, co zbylo mi po mém děťátku — všecko ostatní pohltila země, cizí země! Mé dítě, mé ubohé dítě! (Líbá kadeř, pláče tiše a vzlyká.)

Anička a Pavel (radili se rozvojem této scény o něčem velmi důležitě a opravdově. Potom naslouchali bázlivě, ale pozorně, když Čabelický četl list a mluvil o svém dítěti. Nyní, když vidí Čabelického sklíčena, promluví tiše k sobě a jdou poněkud do popředí.)

Pavel (přitlumeným hlasem). Hle, ten tvrdý, divoký muž, jak tu bolestně vzlyká a pláče . . .

Anička (srdečně). Děťátko mu umřelo . . . Má tedy přece srdce, které jej poutá k lidem dobrým.

Pavel. Tu chvílku, Aničko, musíme k svému užítku obrátiti; promluvíme s ním o tom, co jsme spolu tajně ujednali.

Anička (horlivě). Ano, ano, pojď. (Oba blíží se nesměle a bojácně Čabelickému.)

Anička (nesměle). Vaše Milosti . . .

Pavel. Pane generalmajore . . .

Čabelický (vzchopí se prudce, jsa vyrušen ze svých bolných vzpomínek — zhurta). Kdo mne to obtěžuje?

Anička (pokojně a prosebně). S dobrou vůlí a prosebně k Vaší Milosti přicházíme, abyste neráčil se horšiti . . .

Čabelický (polou v těžkých svých myšlénkách jsa zaduman, mrzutě ji odmítá). Klidte se mi s očí, blondi! (Chce odejiti.)

Anička (prosebně). Vaše Milosti, my důležitě chceme Vám býti k užítku . . .

Pavel. Velmi důležitě . . .

Čabelický (učiní křok k odchodu; pohrdavě). Pošetilá vyžlata . . . (Odchází.)

Anička (v úzkosti, aby neodešel). Vaše Milost dá jistě dvůr Radenínský vypáliti, nezaplatí-li Její Milost paní 5000 tolarů kontribucí?

Čabelický (drsně). Ano. — Bude to plamen! (Odchází.)

Anička (spěšně). Kdyby ale Vaše Milost dostala těch 5000 tolarů . . . nedala by zapáliti dvůr?

Čabelický (dosud ve svých myšlénkách — drsně a úsečně). Ne!

Anička (dodává si odvahy). Vaše Milosti, my sami Vám za Její Milost paní těch 5000 tolarů kontribucí zaplatíme . . .

Čabelický (překvapený — vyrušen jsa tím ze svých chmurných myšlének — živě.) Cože? Vy?

Pavel (dodá si odvahy). Ano, my, když se nám Vaše Milost pod cti a věrou zaručí, že nás Její Milosti nevyzradí . . . že dvůr nevypálí — —

Anička. A všechno kvartýrování na jejích gruntech vyzvihne a se svými soldaty hned odtud odtáhne!

Čabelický (živě, ale drsně). Pět tisíc tolarů zde?! — Kde? kde?

Anička. Nejprve nám račiž Vaše Milost slovo své v zástavu dáti — —

Čabelický (chvatně, ale s opravdovým přesvědčením). Slibuji při své cti jakožto generalmajor. Nuž, vyjevte, kde?

Anička. My máme u Její Milosti paní uschovaných 5000 tolarů peněz sirotčích — v kanceláři pana hejtmana —

Pavel (poněkud bojácně). — ve zdi ve výklenku za dubovou jarmarou na kancelářská registra.

Čabelický (jde na levo a volá ze dveří do síně). Strážmistr Straka! (Zároven)

Anička (k Pavlovi radostně). Pavličku, to se nám s Boží pomocí dobře vydařilo.

Pavel (radostně). Výborně! (Oba odejdou na pravo.)

Výstup VIII.

Čabelický (sám — později) **strážmistr**.

Čabelický (se záštitím). Oklamala, přelhalala mne, tvrdíc, že v domě není haléře! Moji čest tupila: že plundruji, loupím, pálim, mne vinila — (temně) až skoro v útrobach jsem se zachvěl — ale sama peněz zapírajíc — lhala!

Strážmistr (vejde).

Čabelický (úsečně). Chci mluvit s paní Černínovou.

Strážmistr (odejde vpravo).

Čabelický (usadí se na stoličce, kde prve seděl — s bolestí). Stále před sebou vidím ty tvářičky růžové svého přemilého děvčátka. Jak obraz zjevuje se mi v té chvíli, když v postýlce své spalo . . . tenkrát za mlhavého rána . . . když ze Štokholmu jsem se ubíral ve služby vojanské krále švédského, (trpce) abych ženu a dítě ve vyhnanství žoldem svým (téměř s bolestí) a podílem z kořisti válečné chránil před hladem, zimou a — žebrotou . . .

Výstup IX.

Předešlý. (Z pravé strany) Černínová a strážmistr.

Černínová (vejde).

Strážmistr (za ní a odejde hned přes jeviště na levo).

Čabelický (drsně). Pani! Vy lhala jste, tvrdíc, že peněz na válečnou kontribuci nemáte.

Černínová (klidně a pevně). V tom pravdu jsem pověděla.

Čabelický (drsně). Lež! (Rychle.) Neboť Vy skrýváte zde v zámku 5000 tolarů peněz sirotčích.

Černínová (náramně jsouc překvapena — ulekne se). Všemohoucí Bože!

Čabelický (rychle postřehne její leknutí — vítězně). A Vaše leknutí Vás usvědčuje!

Černínová (zase klidně). Ó pane generalmajore, příliš časně jásáte, že ve lži jste mne přistihl. Já pravdu jsem pověděla, neboť (s důrazem) svých peněz nemám, sirotčí peníze však nejsou majetkem mým! Této země jste syn, pane — hanbou jest, že nevíte, že panstvo české od věků starodávných zboží vdov a sirotků za svatý, sobě od Boha svěřený statek považuje?

Čabelický (drsně a s úsměskem). Kdož ve válce takých rozdílů činí? — Co vrchnost v rukou svých má na penězích, tím povinna jest platiti kontribuci válečnou.

Černínová. Kdo vyzradil Vám to tajemství?

Čabelický (hodí nedbale rukou). Ať ten či onen! (Pevně.) Ty peníze války právem za kontribuci vyzdvihnu a seberu tam dole (s důrazem a skoro posměšně) v kanceláři z výklenku za dubovou jarmarou.

Černínová (trhne sebou, jsouc překvapena, že ví Čabelický určitě o penězích). A!

Čabelický (skoro posměšně). Ani klíčův od Vás nežádám — sekerou dám truhlici sirotčí rozsekati . . .

Černínová (vázně, ale s výčitkou těžkou). Pane, Vy jako lupič v domě mém sobě vedete! (Trhne se proti Čabelickému.)

Čabelický (uražen jsa a rozjitřen, učiní několik kroků proti Černínové). Pani! (Přemůže a zduší své rozjitření — chvilku váhá, jako by přemýšlel, potom jde rychle na levo a volá chladně do snů.) Vojáci, sem!

(Vejdou rychle) strážmistr a 4 švédští vojáci.

Černínová (učiní zase několik rychlých kroků proti Čabelickému).

Čabelický (zastoupí Černínové cestu — posměšně). Račtež jen při krvi pokojné zůstatí, paní. (Drsně.) Abyste nás při hledání našem na pokoji nechala svými výčitkami a řečmi vysokými... (K vojákům velitelsky.) Tu paní tam k té posteli přivažte...

Vojáci (učiní krok k Černínové).

Černínová (ulekne se). Pane Čabelický, pro Bůh živý!...

Čabelický (posměšně). Aj, již hrůza v kostech Vás mrazí, paní heroická, jež dobrým svým svědomím tak pyšně se vychloubáte?

Černínová (vzpamatuje se rychle — klidně a vážně). Hrůza? (S pohrdáním, ale vážně.) A z Vás? Aj, proč? Vždyť Vy prý do země České znova přinášíte kalich Páně, jenž otcům našim byl znakem lásky bratrské? (Důstojně.) Nuž podejte mi jen směle ten kalich... jest to kalich utrpení, vyprázdním jej do dna. Nebude to kalich první, který až na smrt nejtrpčí jsem vypila. (Jde vojákům vstříc a podává jim klidně a důstojně obě ruce — pevně.) Zde, moji drazí páni krajané, svažte mne!

Vojáci (se zarazí, váhají a ohlédnou se po Čabelickém).

Čabelický (chladně). Svažte jí ruce a přivažte jí tam k posteli.

Vojáci (horlivě plní ten rozkaz).

Černínová (chladně, ale důstojně). Jen zdvořile, pánové, vždyť se nevzpírám.

Vojáci (přiváží Černínovou k posteli ve výklenku v pozadí).

Čabelický (k vojákům). Jděte! (Vojáci odejdou. Čabelický zavře klíčem dvéře na pravo, ale klíč nechá ve dveřích; pak odejde za vojáky — je slyšeti zavírání klíčem).

Výstup X.

Černínová (uvázaná k posteli).

Černínová. Jdi, jdi, tyrane, (významně) a hledej si ty peníze! — Ale kdo zradil toto mé tajemství? Kdo...? (Přemýšlí.) Snad... (Přestávka.) Ó Bože přenejmilejší, jak hrozný jsi ve svých soudech! (Smutně a teskně.) Po oné bitvě tenkrát tam nad Prahou takhle řádili tu rozzuření soldati. A nyní z Tvé vůle snad, ó Pane, krajané vlastní se Švédy přicházejí, aby nás bídné hrůzami války trýznili. (Zaúpí bolestí.) Ó jak ty provazy v tělo se mi zařezávají! (Zase s hrdinskou resignací.) Avšak, tělo křehké, jehož bolest k bojácnosti a ničemné poddajnosti ducha ponouká — jakým mdlým stínem jest utrpení tvé vedlé té bo-

lesti, již způsobila ta rána kopím v boku těla Kristova a ty tři hřeby, jimiž přibito bylo tělo jeho ke dřevu kříže?

(Pod jevištěm a vůkol v sousedních pokojích zámeckých ozve se hluk, křik vojáků, bušení, třískání sekerami a hovor lidí zuřících a proklínajících.)

Černínová (se lekne). Co to? Jaký to divý hluk vůkol? (V krbu ozve se praskot.) I tam — tam v krbu to praská — rachotí — jako by někdo tudy sem se dobýval . . .

Výstup XI.

Černínová, Měděnec.

Měděnec (spustí se krbem dolů na ohniště a vystoupí všecek na oděvu rozedraný).

Černínová (ulekne se). Pane Ježíši Kriste!

Měděnec (lekne se, vida Černínovou spoutánu). Vaše Milosti . . .

Černínová (překvapena jsouc). Ty?!

Měděnec (vyndá z kabátce nůž a přeřezává rychle provazy). Přicházím, abych přeřezal ta pouta katanská!

Černínová (zároveň — chvatně). Pro živý Bůh, co děje se v zámku?

Měděnec (zoufale). Někdo vyzradil panu Čabelickému, že v kanceláři uschováno bylo 5000 tolarů peněz sirotčích. Švédové rozsekali truhlici, k níž sama Vaše Milost klíč mítí ráčí — — a já hrůzou a leknutím v kamenný sloup strnul: (s důrazem) peněz v truhlici nebylo.

Černínová (mezi tou řečí uvolněna byvši, vstala).

Měděnec (vrhne se před ní na kolena). Ó paní milostivá! Kam poděly se ty peníze sirotčí? Toť hrozné, hrozné pomýšlení, že by u nás na Radenině peníze sirotčí ke ztracení přišly. To kletbu nebes strhlo by na nás! (Těžce oddychuje.)

Černínová (pozoruje ho zamklé a zkoumavě).

Měděnec (vypravuje sklíčeně, ale chvatně dále). Pan Čabelický, zklaman jsa, zuřil, lál, a z jeho rozkazu prohledává nyní dvě stě rozkacených vojáků švédských celý zámek.

Černínová (starostlivě a úzkostlivě). Pane, smiluj se nad námi!

Měděnec. Mne zavřeli do kanceláře. Vyrozuměv z řečí jejich, že Vaší Milost zde spoutali, zoufale krbem jsem se vydrápal . . .

Černínová. Slyš, Měděnce, ty snad sám pověděl jsi Švédům o těch penězích?

Měděnc (velice jsa překvapen a bolně tím dojat). Paní milostivá . . .

Černínová. Ovšem že z úmyslu nejlepšího, abys zbavil mne . . .

Měděnc (vrhne se na kolena — s bolestí). Ó paní milostivá, jestli tato nedůvěra ke mně v srdce Vaše se vkořenila, prosím, abyste ráčila právomocí svou naříditi katu, aby mou hlavu bídnou s ramenou mých stal. Já ochotně položím hlavu na špalek, abych v srdci Vašem zakoupil sobě zase to dobré smýšlení, které jste až po hroznou tuto chvíli o mně míti ráčila. (Vpravo ozve se hluk, hlomození a třískání; neboť Švédové v té straně zámku plundrují pokoje. Zároveň slyšeti jest v pokojích na pravé straně hlasy Aničky, Pavla a Zuzanky.)

(Za scénou na pravo.)

Pavel. Pomoc! Při Božím slitování, pomoc!

Anička. Při krvi Krista Pána, pomoc!

Zuzanka. Babičko, zlatá babičko! (Všichni buší na dvéře.)

Černínová (přiskočí ke dveřím na pravo, otočí klíč a otevře). Sem, děti, sem!

Výstup XII.

Anička nese v náručí ustrašenou *Zuzanku*. *Pavel*. Předešli.

Zuzanka (rozpíná náručí po *Černínové*). Babičko!

Černínová (popadne v náručí *Zuzanku*). Mé ubohé holátko (Hluk ztichne.)

Anička a *Pavel* (v zoufalství se vrhnou před *Černínovou* na kolena).

Anička. Ó paní milostivá, promiňte, odpusťte nám!

Pavel (běduje). Odpusťte a smilujte se nad námi!

Černínová (tím velice jsouc překvapena). Odpustit Vám? Co jste učinili?

Anička (v hrůze). My, my zaviniili jsme, že Švédové celý zámek prohledávají a plundrují.

Pavel (v hrůze). Ano, ty hrůzy způsobili jsme my! . . .

Černínová a *Měděnc* (v úžasu). Vy?

Anička. My řekli jsme panu Čabelickému, aby si vzal na kontribuci ty naše peníze sirotčí . . .

Černínová (trhne sebou).

Anička. A poněvadž jich nenalezl . . .

Černínová (překvapena jsouc, v první chvíli skoro přehle a zpurně se osopí). Vy? Vy jste se opovážili?

Pavel a Anička (uleknou se).

Černínová (v níž ihned probudí se zase cit, jest dojata, vzpamatuje se a řekne tónem srdečným). Vy tedy, děti! . . . (K Měděnci, jemně ruku podává, vře.) Tobě jsem křivdila, odpusť mi to!

Měděnec (radostně a vroucně ruku jí líbá). Paní má laskavá! . . .

Černínová (Pavlovi a Aničce s mírnou výčitkou, v níž zjevný jest tón vřelého citu). Děti, děti, vy nerozvážně jste sobě vedly. Já (s důrazem) v úkryt bezpečnější peníze vaše jsem uschovala.

Měděnec, Pavel a Anička. V úkryt bezpečnější?

Anička. Odpuštění! . . . Odpuštění!

Pavel (úpěnlivě). Smilování!

Černínová (klidně a srdečně). Vstaňte, dítky! Vždyť vy dobře se mnou jste smýšlely, a já těžce bych se prohřešila, kdybych vám za skutek váš zlořečila — za vaši lásku ke mně musím vám jen děkovati. (Podá jim ruce.)

Anička (líbá Černínové ruce — radostně a srdečně). Ó díky za Vaše odpuštění, paní milostivá!

Pavel (srdečně). Díky, díky . . .

Zuzanka (v Měděncově náručí, rozčilením a únavou všechna jsouc zemdlena). Babičko, už mám zase bolest v hlavičce a závratě — chci spát — spát —

Černínová (něžně). Ano, hned, hned, mé děťátko. (S velkým klidem.) Dejte mé znejmilejší Zuzance tamhle toho líku (ukáže na lahvičku na stole) tři lžičce a položte ji na mé lože. (Ukáže v pozadí.) Mne ještě úkol těžký očekává. (Odejde vpravo.)

Anička (jde do pozadí a rozestýlá postel).

Měděnec (něžně k Zuzance). Ano, dáme Zuzance líku, po němž jí dá Pánbíček dobrého spánku. (Dává po lžičkách Zuzance léku.)

Pavel (něžně). Tak dobrého líku, že nebude Zuzanka ničeho věděti o těch zlých soldatech.

Černínová (se vrátí z pravé strany s velkým koženým měšcem). Zde jsou vaše sirotčí peníze.

Všichni (jevíce veliké překvapení). Á!

Černínová (klidně). Pro lepší jistotu ukryla jsem je tu vedle v klekátku. (Úzkostlivě se rozhlíží.) Ale kam, kam nyní je ukryti, aby je ti zvlčili soldati nenašli!

Anička (svléká zatím svrchní šat Zuzance).

Zuzanka. Babičko zlatá, pojd' ke mně, pojd'!

Černínová (položí měšec s penězi na stůl a jde k Zuzance).
Ty mé drahé, přemilé holátko. (Hladí jí vlásy.)

Zuzanka (srdečně). Babičko, je to pravda, že když dítě spí, že andělíček strážce nad ním bdí a ve spánku ode všeho zlého je ochraňuje?

Černínová (něžně). Ano, mé drahé děťátko, Boží pravda. (Položí Zuzanku do postele.) A nyní, poupátko mé přenejmilejší, pomodli se zbožně k Pánu Bohu všech hodných dítek modlitbičku. (Sepne ruce a předřikává vřele modlitbu.) Andělíčku Boží, strážce můj . . .

Zuzanka (opakuje). Andělíčku Boží, strážce můj . . .

Černínová (vroucně). Rač vždycky být ochránce můj . . .

Zuzanka (umdlena a tišeji). Rač vždycky být ochránce můj . . .

Černínová. Mne vždycky říd' a napravuj . . .

Zuzanka (slabě). Mne . . . vždycky . . . (usne).

(Malá přestávka. — Ob čas ozve se víkol temný hluk a dunění.)

Černínová (tiše). Po dobrém tom líku — usnulo. Ó Bože, kéž v tichém spánku zdraví nabude to dítě ubohé! (Spustí záslony postele — s povzdechem.)

(Nový hluk a silnější než prve.)

Černínová (vrací se k myšlénce o zachránění peněz sirotčích). Ale ty peníze — kam je ukrytí . . . (Pohlédne na postel, trhne sebou; jest zjevno, že nová nějaká myšlénka v duši její vzniká.) Á! (Náhle vroucně opakuje dřívější slova Zuzančina.) Když dítě spí, sám anděl strážce bdí nad ním a chrání je ode všeho zlého. (Zbožně a téměř v nadšení.) Ó Bože, tou dítěte nevinného věrou ve svoje neskonalé milosrdenství ukazuješ mi cestu z těchto zmatků příšerných! (Vezme chvatně měšec se stolu, jde k posteli a položí jej pod podušky, na nichž spí Zuzanka.)

Měděnc, Pavel a Anička (v úžasu a napjetí sledují každé její slovo a každý její krok).

Černínová (u postele — vroucně a zbožně). Ve tvoji ochranu skládám poslední haléř sirotkův ubohých. Kéž anděl strážce, jenž bdí nad spánkem dítěte nevinného, bdí také nad jejich statečkem! . . .

(Hluk a vřava divoká ozve se náhle velkou silou na levé straně.)

Výstup XIII.

Čabelický, strážmistr a několik švédských vojáků (se sekerami v rukou). — Předešli.

Čabelický (otevře klíčem dvéře na levé straně a vejde se strážmistrem a Švédy do pokoje. Jest velice překvapen, když vidí, že jest Černínová odvázána, volna ve společnosti hejtmana Měděnce, Pavla a Aničky. — Prudce a drsně). Co to? Vy — všichni zde? (K Černínové.) Kdo troufal se zbaviti Vás těch pout?

Měděnec (s odvahou a směle). Já, pane generalmajore. Tam tudy — komínem — úsilovně jsem se vydrásal.

Čabelický (zlostně vzkřikne). Tak?

Černínová (se sepjatýma rukama proti Čabelickému). Při Bohu živém, pane, zapřísahám Vás, mluvte tiše — tiše — (Ukazuje na postel.) Tam v té posteli spí moje vnučka . . . malé, choré děvčátko . . .

Čabelický (trhne sebou, vzrušen jsa náhle bolnou vzpomínkou na své zemřelé dítě; po té temně promluví — skoro více k sobě než k Černínové). Dítě? Choré dítě? (Bezděky pokyne oběma rukama vojákům.) Ticho!

Černínová. Ano, dítě na zdraví svém hrubě choré a ne-duživé. — Po dlouhé době dnes poprvé ve spánku posily nalézá . . . Vyděsí-li je násilím divý křik Váš a ty posupné tváře Vašich vojáků . . . z toho leknutí a z té hrůzy může mi umřítí . . .

Čabelický (opakuje sobě téměř s bolestí). Děvčátko choré . . . nemocné . . .

Černínová (starostlivá o dítě). Život toho děťátka svěřil mi otec jeho, jenž v dalekých zemích za války hrozným řemeslem se plouhá . . .

Čabelický (tím ještě více jsa dojat, temně k sobě). Dítě choré . . . a jeho otec za války řemeslem v cizích zemích se plouhá . . . (Zachvěje se, strnule k sobě.) Ano, ano, dítky umírají, a otcové jejich, kteří za války řemeslem v cizích zemích se plouží . . . nespatri jich nikdy více . . . A snad ani ty sprahlé hroudy, pod nimiž trouchnivějí . . . (Probudí se z bolestných vzpomínek.) Odstup ode mne slabost a nemůžnost! (Poněkud silnějším hlasem, ale přece mimoděk tlumeným.) Paní, vyznejte, kde ukryto jest těch 5000 tolarů.

Černínová (pevně). Ty peníze sirotčí ukryty jsou . . .

Čabelický (přiskočí k ní — netrpělivě). Kde? kde?

Černínová (klidně, vážně). V mém svědomí, pane . . .

Čabelický (podrážděn jsa, posměšně). Ve Vašem svědomí — Ve kterém? V tom Vašem starém pod obojí, nebo v tom novém pod jednou?

Černínová (důstojně). V tom, pane krajane, jež od dětství mého bylo a do chvilky mé poslední bude štítem všech ubohých a nešťastných.

Čabelický (pohrdavě). Zás pyšně svými cnostmi se vychloubáte. (K vojákům úsečně, ale přece hlasem umírněným). Prohleďte tento pokoj.

Vojáci (počnou prohledávati; otvírají skříně, poklepávají na stěny a t. d.).

Černínová. Pro smilování Boží, jen tíše! . . .

Čabelický (mimoděk přitlumeným hlasem ke Švédům). Ano — tíše — tíše — to choré dítě . . .

Vojáci (prohledali zatím celý pokoj, zotvírali skříně, stoly . . . Mezi tím bylo ticho a velké napjetí).

Černínová, Měděnec, Pavel a Anička (sbírají všechny síly, aby zachovali klid a neprozradili se ani hnutím).

Čabelický (k vojákům, když byli mimo postel všechno prohledali). Nuže?

Strážmistr. Nikde ničeho!

Čabelický. Odejděte!

Vojáci (odejdou).

Čabelický (rozhlíží se vůkol — na postel). Snad . . . (Učiní krok k posteli.)

Měděnec, Pavel, Anička (mužně přemáhají úzkost, by se neprozradili).

Černínová (zastoupí Čabelickému cestu — tlumeným hlasem). Aj, pane generalmajore, Vy, vojín, chtěl byste ze sna vyděsiti a z postýlky snad vlastníma rukama vyrvati dítěátko choré, nemocné? Snad ani nemáte o tom povědomosti, že život dítěátka chorého na vlásku tenkém poután jest v jeho tělíčku? Na vetehé pavučince, kterou hrůzy zjev nemadálý může přetrhnouti? Ne, ne — tak zlý nejste. Vždyť snad sám jste otcem dítěátka. Snad stál jste již někdy se srdcem zkorouceným nad postýlkou dítěete svého nemocného?

Čabelický (tou řečí jsa dojat a přemožen vzpomínkou na své zemřelé dítěátko, bezděčně odpovídá Černínové s bolestí). Ne . . . Ne . . . paní . . . (Hlasem bolestí a lítostí rozdechvéným.) Dítě mé umřelo, aniž mohl jsem zlíbatí zesinalé jeho čelo . . . a ty ručky . . . a ty nožičky bojem se smrtí schladlé . . . Nezaslechl

jsem srdíčka jeho tlukot poslední... (Nedomluví a zavzlyká bolestně.)

Všichni (s vřelým soucitem naslouchají jeho řeči).

Černínová (vřele). Hle, pane, v této chvíli mlčí voják nepřátelský, a žalostivě kvílí jen zkormoucené srdce otce nešťastného. — Na těchto křížovatkách přítel nepřítel se stejným citem se potkáváme.

(Dole na nádvoří troubení se ozve a hluk a křik vojáků švédských.

Volání: „Vyplatte nám žold, chceme svůj žold!“)

Čabelický (tím rykem vyrušen byv ze svých bolných vzpomínek a ve přítomnost uveden, rozčileně, ale přece tlumě hlas). Slyšíte, jak tam dole bouří lid můj vojanský? Snad zavraždí mne, nedám-li peněz! (Tónem poněkud ostřejším.) Snad ty peníze skrýváte... (Rozhrne záslonu u postele, ale spatřiv dítě, jest zaražen; v bolestné vzpomínce.) Vlázky má bílé jako vlákna sčesaného lnu... Takhle dřímalo mé děťátko tenkrát, když ze Štokholmu jsem se ubíral... A potom — potom hrozné přišly časy... Žena hladem a bídou zmořená v šatě chudíčkém stála nad jeho lůžkem, když blížila se chvílka jeho poslední... Vzdychno — zachvělo se jak ptáče umírající — zavřelo víčka... zesinalo... vychladlo děťátko těličko růžové... A matka zoufající ustříhla s hlavičky jeho studené kadeř světlou... světlou jako vlázky tohoto spícího děťátka... A potom v bouři sněhové sama odnášela rakvičku... ponořila ji do hrobu... (Vzlyká, dívá se ještě chvíli na dítě, pak spustí zvolna záslonu... stísněným a mdlým hlasem.) Paní, Vy donucujete mne, abych před lidem svým, k odchodu sešikovaným, vykonal povinnost svou poslední. (Ukloní se a odejde.)

Černínová (ukloní se také).

Výstup XIV.

Černínová, Pavel, Anička, Měděnec.

Černínová (vážně). Hle, bolest a hoře srdce otcovského pokořily divokost vojáka. (Vřele.) Ó díky, díky Tobě, věčný Bože! (Jde volně k posteli, rozhrne záslonu a řekne spokojeně.) Neprobudilo se — s úsměvem v tvářičece nevinné sladce dřímá...

Čabelický (volá v nádvoří hrdě a chladně). Paní Zuzano Černínová z Chudenic, činím k Vám poslední vyzvání, abyste ihned v ruce mé složila válečnou kontribuci 5000 tolarů, sice odeprete-li, v té chvíli dám dvůr Váš Radenínský vypáliti!

Černínová (jde k oknu, klidně, ale hrdě). Kontribucí tu složití nemohu.

Čabelický (velitelsky). Zapalte dvůr!

Vojáci (v nádvoří divoce). Zapalte dvůr! (V dálce.) Zapalte dvůr!

(Bubnování a troubení — hluk — vřava. Vojsko ve zbrani odchází ze zámku. Náhle rudá zář, oknem z pravé strany padající, osvětlí jeviště.)

Pavel a Anička (jeví pohnutí).

Měděnec (s nářkem). Dvůr náš Radenínský hoří!

Pavel } (bědujíce). Ano, dvůr hoří!
Anička } Radenínský dvůr hoří!

Černínová (jde k oknu, pohlíží na požár a ozářena jsouc rudě, mluví vroucně, ale pevně). Bůh dal — Bůh vzal — Bůh zase dá. Vždyť vidí, že věrně jsem hájila, co svědomí mému svěřil — stateček sirotků! Vyplnila jsem povinnost svou k němu jakožto věrná jeho služebnice . . . a povinnost k památce starobylého rodu svého i ke cti a oslavě této země, jakožto stará věrná a upřímná Češka! (Malá přestávka.)

Měděnec (pohlédne oknem). Švédská posádka nočním šerem táhne odtud cestou k Táboru.

Černínová (k Měděnci klidně). Svolej čeled, aby hašením uhájila, co zachrániti může lidská síla.

Měděnec (ukloní se a odejde na levo).

Černínová (vezme Pavla a Aničku za ruce). A vy, děti, poklekněte, pomodlíme se k Pánu Bohu všemohoucímu obvyklou naši modlitbu večerní.

(V pozadí zní šturmování na zvon. Černínová, Pavel a Anička kleknou.)

(Opona padá.)

Národní hymna.

Zachovej nám, Hospodine,
Císaře a naši zem!
Dej, ať z víry moc Mu plyne,
Ať je moudrým vladařem!
Hajme vždy koruny Jeho
Proti nepřátelům všem:
Osud trůnu Habsburského
Rakouska jest osudem.

Plňme věrně povinnosti,
Chraňme právo počestně,
A když třeba, s ochotností
V boj se dejme statečně!
V paměti povděčné mějme
Slávu vojska vítěznou,
Jmění, krev i život dejme
Za Císaře, za vlast svou!

Čeho nabyl občan pilný,
Vojín zbraní zastávej;
Uměním a vědou silný
Duch se zmáhej, jasně skvěj!
Bože, slávy rač popříti,
Žehnej vlasti milené:
Slunce Tvé nechť v míru svítí
Na Rakousko blažené!

Stůjme k sobě každou chvíli;

„Svornost jenom moci dá;

Spojené kde vládnou síly,

Snadno vše se vykoná.

Když se ruka k ruce vine,

Pak se dílo podaří;

Říš Rakouská nepomine:

Sláva vlasti, Císaři!

Císaři po boku vládne,

Rodem, duchem spřízněná,

V kráse, kteráž neuvadne,

Císařovna vznešená.

Bože, račiž rozkvět nový

Habsburskému domu dát:

Františkovi Josefovi,

Alžbětě rač požehnat!

Obsah.

1. *Buď vůle Tvá (F. L. Čelakovský). — 2. *Duchu světa (Bol. Jablonský). — 3. Svět a moudrost Boží v něm (dle Tomáše ze Štítného). — 4. *Jedna toliko vlast (Fr. Turinský). — 5. *Práce (Vl. Štastný). — 6. Vytrvalost (Karel Storch). — 7. Mravná naučení moudrosti indické (Dr. Em. Kovář). — 8. *Cos vykonal? (El. Krásnohorská). — 9. Člověk vládcem přírody (Jan Ev. Purkyně). — 10. *O velebnosti Božské (Z Kancionálu). — 11. O stavbách (dle „Slovníka Naučného“). — 12. Václav Hollar. — 13. *Pěvec v cizině (Bol. Jablonský). — 14. *Vnější a vnitřní nepřítel (Ant. Marek). — 15. Vítězství Čechův u Kressenbrunnu (Frant. Palacký). — 16. *Vojenská píseň (Bol. Jablonský). — 17. *Vojínovo loučení (Bol. Jablonský). — 18. Hodiny a člověk (Vinc. Zahradník). — 19. Stromy a slunce (Al. Vojt. Šembera). — 20. Vstup do Šumavy (El. Krásnohorská). — 21. *Strom na pomezí (Jan Er. Vocel). — 22. *Písň králové Alžběty (Jan Er. Vocel). — 23. *Slepého krále smrt (J. J. Marek). — 24. Karel IV., otec vlasti (Václ. Zelený). — 25. Chrám sv. Vítá na hradě Pražském (dle Karla V. Seydlera). — 26. Královská koruna Česká (dle Fr. Ekerta). — 27. *Pražský dóm (Bol. Jablonský). — 28. Arnošt z Pardubic (dle Jos. Fabiana). — 29. Vinařství a vino v Čechách (dle Jos. Šimáčka). — 30. Z Vídeňského trhu potravního. — 31. *Role (Vl. Štastný). — 32. Život ptactva (Dr. Frant. Bayer). — 33. Z podzimní přírody (Boh. Bauše). — 34. *Tři dcery (Moravská národní píseň). — 35. Mocná jest prosba nevinného (Kar. Storch). — 36. *Prokop Holý (Fr. L. Čelakovský). — 37. Jan Jiskra z Brandýsa (dle Herm. Jirečka). — 38. *Pod Muráňským hradem (V. Štule). — 39. Z cesty po Uhrách (Fr. Brábek). — 40. Ze Svištova přes Balkán (Jarosl. Jirásek). — 41. Bělehrad (Konst. Jos. Jireček). — 42. *Ze Slávy dcery (Jan Kollár). — 43. Vilém z Pernštejna (dle Just. Práška). — 44. Pověst o erbů Pernštejnském (z „Lumíra“ z r. 1853). — 45. *Na hřbitově (Fr. Doucha). — 46. *U hrobu mé matky (Fr. Vacek). — 47. Babiččina světnička (Bož. Němcová). — 48. V staročeské domácnosti (Al. Jirásek). — 49. Den na hradě českém před 850 lety (Aug. Sedláček). — 50. *Naše vosnice (Vit. Hálek).
51. *Při bibli (Ad. Heyduk). — 52. Vosnický pohřob (Václav Beneš Třebízský). — 53. *Duchovní píseň za úrodu polní (z Kancionálu). — 54. Plzeň (dle Práška a Řivnáčova „Přuvodce“). — 55. Z okolí Třeboňského (Ant. Tille). — 56. Povaha Petra Voka z Rožmberka (Václ. Březan). — 57. *Zimní píseň (Jos. Hrubý). — 58. *Ballada Blanická (Jar. Vrchlický). — 59. Jaroslav z Borskovic (Al. Šembera). — 60. O vzdělanosti šlechty české a moravské v XVI. století (Vinc. Brandl). — 61. Matěj Rejsek a Beneš Lounský (dle Ant. Rybičky a jiných). — 62. *Vítězství (Bol. Jablonský). — 63. Jakub řezbář (dle Jana J. Řeháka). — 64. Z cestopisu Václava Vratislava z Mitrovic. — 65. O drahých kamenech (Em. Bořický). — 66. *Rubín nejkrásnější

- (Bol. Jablonský). — 67. *Mluva mateřská (Vl. Štastný). — 68. Vlastenecký skutek (z franciny). — 69. Londýnské doky (z časopisu „Živy“). — 70. Cesta do Skandinávie (Jos. Kořenský). — 71. Bouře mořská (Jan Amos Komenský). — 72. *Vichřice (Mil. Zd. Polák). — 73. Noc a jitra na moři (Vít. Hálek). — 74. *Jarní píseň rolníkova (Jos. V. Sládek). — 75. *U večer (Vít. Hálek). — 76. *O sv. Janu Křtiteli (Al. Potěhnik). — 77. *Oblaky (Jan Neruda). — 78. Mikuláš Koprník (dle F. J. Studničky). — 79. *Nekonečný vesmír (Jan Neruda). — 80. *Země jindy a nyní (Jan Neruda). — 81. *Hvězdičky (Jan Neruda). — 82. Karel Škreta (dle Ant. Rybičky a G. Pazourka). — 83. Václav Levý (Kar. Tieftrunk). — 84. O podstatě průmyslu uměleckého (dle B. Buchera). — 85. *Poklad (Kar. Jar. Erben). — 86. O penězích kovových a paprových (Albín Bráf). — 87. Jmění (Guido Teissler). — 88. Dolina sedlák (Vít. Hálek). — 89. *Domácí lékař (Jindř. Marek). — 90. Jak mluví (Daniel Adam z Veveslavína). — 91. *Moudře žítí, umění nejtěžší (Bol. Jablonský). — 92. *Labutí píseň (Jindřich Niederle). — 93. Josef Jungmann. (Karel Tieftrunk). — 94. *Oldřich a Božena (Jos. Jungmann). — 95. František Palacký (Bohumír Patera). — 96. Pavel Josef Šafařík (Kar. Tieftrunk). — 97. František Ladislav Čelakovský (Jan Havelka). — 98. *Z „Růže stolisté“ (Fr. Lad. Čelakovský). — 99. Wolfgang Amadeus Mozart (L. Zvonař). — 100. Z Vídně na Semmering.
101. *Hora sněžná (Vlad. Štastný). — 102. *Pozdrav horám (Vít. Hálek). — 103. *Strážci lesa (Jar. Vrchlický). — 104. O rozšíření rostlin pěstovaných (Ant. Hansgirk). — 105. *Nová vlast praotce Čecha (J. Zeyer). — 106. Francouzové v Praze r. 1742 (dle Fr. M. Pelcla). — 107. O životě a povaze Marie Terezie (dle Alf. Arnetha). — 108. Císař Josef II. a orba (z Vymazalových „Obrazů“). — 109. Babička vypravuje o císaři Josefovi (Bož. Němcová). — 110. Strýc Hutula (Frant. Stránecká). — 111. *Pisně české (Fr. Jar. Rubes). — 112. Alhambra (Ot. Pinkas). — 113. Mrtvé město (Jos. Kořenský). — 114. Lev, liška a jelen (z Esopa Fr. Lepař). — 115. O kávě (B. Katzer). — 116. Jezero Gennezaretské (Josef Kyselka). — 117. *Ukřižovaný (Jan Neruda). — 118. Perly (Lad. Duda). — 119. Houba mycí (Jos. Kořenský). — 120. Josef Ressel (Lad. Hajniš). — 121. Nesnáze důležitých vynálezů novověkých (dle O. F. Vaňka). — 122. O užitečnosti strojův (Eberh. Jonák). — 123. Co vedlo člověka do neznámých zemí (Jos. Kořenský). — 124. Nový York (Dr. Jos. Štolba). — 125. Kapské město (ze spisu Dr. E. Holuba). — 126. Obrazy z dějin literatury české (Karel Tieftrunk). — 127. *Tři doby v zemi České (Bol. Jablonský). — 128. List Mil. Zd. Poláka Janu Lib. Zieglerovi. — 129. List Jos. Jungmanna Antonínu Markovi. — 130. List Frant. Palackého Antonínu Markovi. — 131. List P. J. Šafaříka. Antonínu Markovi. — 132. Ondřej Hofer (dle Jos. Jirečka). — 133. *Ondřej Hofer (Ant. Kosina). — 134. *Co vysloužilce vypravoval „ve stínu lípy“ (Sv. Čech). — 135. Vítovky (Václ. Řezníček). — 136. O světle elektrickém (Josef Pšenička). — 137. Škola — matka (Vojtěch Pakosta). — 138. Císař František Josef I. — 139. Sirotčí peníze. Drama v 1 dějství. (Ladislav Stroupežnický). — *Rakouská národní hymna.

